

Weggaan en toch blijven

Teksten bij het symposium, mei 2018

Titellijst schriftelijke nalatenschap Bert Louwerse

Geschreven en samengesteld door:

Lieuwe Mietus

Eduard van den Berg-Strijker (eindredactie)

Weggaan en toch blijven

Teksten bij een symposium, georganiseerd rond de literaire, ambtelijke en theologische nalatenschap van Bert Louwerse (1943-2014), algemeen secretaris in de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland.

Tevens: Titellijst van zijn publicaties (samengesteld door Lieuwe Mietus)

Afbeelding omslag: Niet ingekleurde prent van Erika Cotteleer t.g.v. het afscheid van Bert Louwerse, als voorzitter van de Nederlandse Zondagschool Vereniging (NZV)

Druk: Repro VU, Amsterdam

Uitgave: © Stichting Seminarium Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland
Oktober 2019

ISBN/EAN 978 90 74894 56 2

Inhoud

Gedicht: 'Weggaan...een soort van blijven', 4

Ter inleiding, 5

Over het tot stand komen, interview in *Ons Orgaan*, 6

Laura van Weijen: Vormen en vanzelfsprekendheden gaan voorbij, 7

Theo Hettema: In beweging - Tante Pie en de gemeente van Christus, 9

Dorette van Houten: een 'oecumenische' brief, 12

Lodewijk Born: De gemeente van Christus is geen consumentenvereniging
het Friesch Dagblad bespreekt Weggaan en toch blijven, 15

Vier stellingen voor het symposium, mei 2018, 17

Titellijst Bert Louwerse: Inventarisatie van zijn schriftelijke nalatenschap, 19

Weggaan... een soort van blijven

Bert Louwerse, Maandblad Vrije Evangelische Gemeente Velp, mei 2008.
Overgenomen uit *Weggaan en toch blijven* (2018), 5.

Weggaan...

dag
tot ziens
tot morgen
of tot straks

en dan
ha – ik ben er weer
heb je het goed gehad?

weggaan is een soort van blijven

of dag
tot ziens?
of niet tot ziens...
alleen maar dag
ik houd van je

weg
en dan?

je bent weg
ik mis je
in de gewone dingen
de thee
goede morgen

of welterusten
even bijpraten

maar
op de een
of andere manier
ben je er toch
in de verhalen
in de herinneringen
we bouwden een huis
kinderen
we speelden samen
weet je nog
die bloem
en toen
op de fiets
en dat ijsje

weggaan
maar we gaan door
met jou
anders dan anders
ik mis je
maar je bent er ook

de pluizen
van een paardenbloem
overal duiken ze
een jaar later
weer op
want

weggaan
is een soort van blijven

Ter inleiding

In Augustus 2014 sterft Bert Louwerse (1943-2014). Jarenlang is hij algemeen secretaris in de Bond. Tevens is hij in twee gemeenten bondspredikant: Veendam en Velp.

Leo Mietus (docent seminarium) neemt zich voor tijdens zijn studieverlof in 2017 een bibliografie samen te stellen van de door Bert geschreven teksten, voor zover die traceerbaar zijn. Deze teksten zijn verschenen in gemeenten, bond, oecumene, internationale contacten en diverse organisaties waarbij Bert betrokken is geraakt gedurende zijn lange loopbaan in Bond, kerk en samenleving.

De omvang van de bibliografie leidt in de zomer van 2017 tot de gedachte dat er twee publicaties zullen komen: een representatieve bloemlezing én een titellijst.

In het voorjaar van 2018 verschijnt bij uitgeverij Narratio het boek *Weggaan en toch blijven. Ons Orgaan* besteedt er reeds aandacht aan in zijn voorjaarsnummer. Bij de verschijning van het boek wordt een symposium georganiseerd, zaterdag 26 mei, als middagdeel in de voorjaarsbondsvergadering. In de persoon van zijn vrouw, Rie Louwerse-Appel, wordt het boek allereerst aan de familie van Bert aangeboden. Vervolgens aan de bondsgemeenschap. Tijdens het symposium worden inleidingen en verbindende teksten gesproken, als ook verhalen gelezen zoals over ‘tante Pie’. En er zijn drie lezingen van collega’s die vertellen door wat zij geboeid zijn in het boek, wat hen geraakt en geïnspireerd heeft; en aan wie zij het boek gaan geven. De lezingen leiden onder meer tot een aantal stellingen. Deze bieden uitwerking, weerwoord, prikkeling van hoorders en lezers.

Berts tekst ‘Weggaan ... is een soort van blijven’ is hier opnieuw opgenomen en leverde de titel voor het boek. Een mooie recensie in het *Friesch Dagblad* bespreekt het en noemt het een monumentaal boek. De samensteller en bezorger, Leo Mietus, werd in *Ons Orgaan* geïnterviewd. Ook deze, door Gerard van de Wetering geredigeerde, tekst is opgenomen. En verder de bovengenoemde titellijst, die voltooid werd in september 2019.

Alles wat hierboven wordt beschreven, is – onder financiering en eindredactie van het Seminarium – opgenomen in deze bundel. De gedachte is dat deze brochure kan functioneren tijdens gemeente- en regioavonden, en (niet in de laatste plaats) in het curriculum van het Seminarium voor studenten, gemeentelijk werkers en uit andere geloofsgemeenschappen overkomende predikanten. De samenstellers hopen uiteraard dat er door veel belangstellenden van gebruik gemaakt gaat worden (voor de prijs hoeft je het niet te laten, de brochure kost 6 euro). Het boek *Weggaan en toch blijven* zelf is nog altijd bij het bondsbureau te koop, en kost 19 euro (excl. verzendkosten).

Ed van den Berg-Strijker, dagvoorzitter symposium en voorzitter bestuur Seminarium

Ons Orgaan had een interview met Leo Mietus. De redactie vroeg hem naar de achtergronden en de betekenis van het boek (Ons Orgaan, september 2018).

Leo, kun je iets vertellen over de aanleiding voor het schrijven van dit boek en eventueel de noodzaak ervan? Waren er 'opdrachtgevers'?

Na het plotselinge overlijden van Bert Louwerse in 2014 was er voor mij opeens een 'gat' in de Bond. Ik miste hem als collega en vond dat Berts gedachtegoed niet verloren mocht gaan. Op een gegeven moment vroeg ik aan het bestuur van het seminarium om een deel van mijn onderzoekstijd te mogen besteden aan het in kaart brengen van Berts geestelijke nalatenschap. In samenspraak met Theo Hettema en Ed van den Berg kwam vorig jaar het idee op om een boek samen te stellen met teksten van Bert. Vooral over onderwerpen waar hij persoonlijk veel mee had. Zo'n boek zou nuttig kunnen zijn voor de Bond, dachten we.

Je mocht voor het schrijven van het boek gebruik maken van de studeerkamer, bibliotheek en aantekeningen van ds Bert Louwerse. Hoe was dat om daar zo mee bezig te mogen en kunnen zijn?

In het begin moest ik een drempel over. Alles lag er nog zoals Bert het had achtergelaten. Maar toen ik werkte aan het boek, was het een groot voordeel dat ik af en toe iets kon opzoeken in Berts eigen bibliotheek en gebruik kon maken van zijn computerbestanden. Zo kwam ik er bijvoorbeeld achter dat Bert een lezing in de Domkerk in Utrecht had gehouden voor de Bond van Nederlandse Predikanten. Die lezing maakt nu deel uit van het boek.

In het boek worden zeven thema's naar voren gebracht. Hiermee krijgen we een inkijk in het werk van Bert Louwerse. Hoe en waarom is die keuze gemaakt en welke thema's zijn er blijven liggen?

Toen het plan voor het boek eenmaal geboren was, heb ik met Theo en Ed overlegd over de thema's. Maar ik kon niet alles opnemen. Onder het thema toerusting heb ik bijvoorbeeld alleen maar teksten opgenomen die gaan over Berts verhouding tot de maranathaprediking en niet over zijn overtuiging dat we het geloof steeds opnieuw moeten actualiseren. Dat het boek zeven thema's heeft en aan het slot zeven verhalen is een knipoog naar Bert. Hij speelde zelf ook graag met het getal zeven.

Bert Louwerse pleit voor kleine gemeenten die levenskracht in zichzelf hebben. Gemeenten moeten durven om door te gaan en ook durven om dingen over boord te zetten. In onze Bond is juist de beweging dat kleine gemeenten stoppen of allerlei vormen van samenwerking aangaan. Hoe rijmt dat met dat visioen van 'kleine gemeenten'?

Ik heb in het boek duidelijk gemaakt dat Bert hield van 'kleine gemeenten'. In zijn ogen hebben kleine gemeenten iets aantrekkelijks, omdat ze geen machtspositie kunnen claimen. Maar het is duidelijk dat hij niet dacht: kleine Vrije Evangelische Gemeenten moeten hoe dan ook blijven bestaan. In het artikel *Wij zijn niet van gisteren* breekt hij een lans voor huisgemeenten, vrouwengemeenten, jongerengemeenten etc. Impliciet geeft hij daarmee aan dat elke gemeente tijdelijk is. Er is een tijd van komen en gaan. Bert zou gezegd hebben: zoek steeds naar nieuwe vormen waarin mensen elkaar kunnen inspireren en bemoedigen en blijf niet vasthouden aan de oude (gemeente)vormen.

Wat hoop je dat dit boek op zal leveren?

Dat het boek mensen zal helpen om te begrijpen wat hoort bij het erfgoed van de Bond. Ook zou ik het goed vinden als we eens zouden nadenken over Berts stelling dat we ondanks al onze inspanningen geen gemeenschappelijke identiteit hebben kunnen ontwikkelen. En verder hoop ik dat mensen gewoon kunnen genieten van het boek.

**Laura van Weijen, predikant in de Vrije Evangelische Gemeente Nijverdal,
over *Weggaan en toch blijven***

Een van de laatste dingen die Bert voor de Bond deed, was het voorbereiden van de verbintenis van een PKN-predikante aan de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. Hij was betrokken geweest bij het ontstaan van het associatieverdrag tussen de Bond en de PKN. Het zou de eerste keer zijn dat een fulltime predikant deze stap maakte. Bert verdiepte zich, in samenspel met de PKN, over de consequenties.

Op 25 mei 2014 werd ik door Bert verbonden aan de Vrije Evangelische Gemeente Nijverdal. Het zal half juni geweest zijn dat Bert nog een keer naar Nijverdal kwam voor een extra vergadering. Na afloop spoorde ik hem aan om nu toch echt met Rie in de caravan van zijn vakantie te gaan genieten. ‘In september maken we een afspraak voor een kop thee’. Dat betekende bijpraten. Knuffel, fijne vakantie en zo zag ik Bert weggaan...

Op 1 augustus was ik bezig met het gemeenteblad en schreef ik hem een mail: ‘Ik hoop dat je met Rie nog geniet op de camping, maar ik zie dat jij op het rooster staat voor een avondmaalsviering. Ik denk dat het wel aardig is als de eigen predikant voorgaat, laat maar weten, wat je ervan vindt’. Het was rond half tien in de ochtend. Bert zou niets meer laten weten... Bert was weggegaan, al past het woord niet, als ik denk aan de heftigheid van zijn overlijden.

In mijn eerste gemeente, als predikant van de Gereformeerde Kerk Velp-Rozendaal leerde ik Bert Louwerse kennen als collega en voorzitter van de Raad van Kerken. Bert zocht nieuwe predikanten op om kennis te maken. Van de Vrije Evangelische Gemeente had ik nog nooit gehoord. Er ontstond een blijvende vriendschap. We deelden de liefde voor de oecumene en de ervaring van kleine gemeenten. Wij dronken af en toe een kop thee. Ik verving Bert in vakantietijd. We bereidde vieringen voor. In Velp hadden we vanuit de Raad van Kerken een gemeentecontact met de Raad van Kerken in Cottbus en via die contacten hielden we als voorgangers een conferentie. We deden ook mee met een conferentie in het Grafhaus in Bad Klosterlausnitz. Bert betrok mij bij de voorbereiding van dat gebeuren. Via zo’n kop thee op het Bonds bureau gebeurde het dat, terwijl Bert telefonisch werd gevraagd voor een preekbeurt ergens in de Bond, hij over zijn schouder aan mij vroeg, of ik die preekbeurt misschien kon nemen. Zo maakte ik kennis met verschillende gemeenten in de Bond. Door gesprekken met Bert kwam ik op het spoor van Bossey en volgde ik daar een seminar over de viering van de maaltijd in het kader van de Lima-liturgie. Ik gebruikte een deel van mijn studieverlof om de Gereformeerde Kerk van Velp-Rozendaal en de Vrije Evangelische Gemeente Velp met elkaar te vergelijken. Zo verdiepte ik mij in de *Beginselen* en ontdekte dat die nog steeds bijzonder actueel zijn.

Bert maakte mij attent op een advertentie voor een predikant in Doetinchem. Hij wist dat ik rondkeek naar een andere gemeente. Heb je die gezien? Nee, want ik was net terug van vakantie.

De vriendschap bleef. Af en toe dronken we een kop thee, in mijn studeerkamer, op het Bonds bureau, of bij Bert thuis. We spraken over ons eigen wel en wee, en over heel wat items die ik ook in het boek weer tegenkom, bijvoorbeeld over de toekomst van de kerk. We deelden dingen die ons raakten en we werden geraakt door dezelfde dingen. Bert kon zaken vernieuwend en soms net wat radicaler zeggen.

Toen we met het reorganisatieproces in Doetinchem naar mijn idee best doortastend bezig waren, keek Bert veel radicaler naar de toekomst. ‘Alles gaat weg, we gaan helemaal terug naar de basis, we moeten al onze vanzelfsprekendheden loslaten en vertrouwen dat er dan misschien iets nieuws kan ontstaan’. En: ‘Het congregationalisme zou weleens een weg kunnen zijn voor de toekomst van de Kerk’.

Ik heb het boek met interesse en met plezier gelezen. Er was veel herkenning, het was ook leerzaam. Het boek geeft een mooi overzicht van de visie en de inzet van Bert Louwerse, daarnaast geeft het ook een mooi overzicht van de ontwikkelingen binnen de Bond. Zelfs een stukje kerkgeschiedenis. Het heeft daarmee iets van een naslagwerk. Een compliment aan Leo Mietus!

Ik vind het boek ook een aansporing om met vertrouwen de toekomst tegemoet te gaan. De toekomst van mensen die elkaar ontmoeten, om het geloof in Gods liefde te delen en te vieren, en samen te werken aan die opdracht van God: Het goede zoeken voor mensen in deze wereld. Omdat het om mensen gaat, Gods mensen! In gebed, in het zoeken naar gerechtigheid en door het Woord te bewaren.

De *Beginselen* ervaar ik daarbij als actueel en werkzaam: We reiken iedereen die onderweg is naar het Koninkrijk de zuster- en broederhand; We zijn wel zelfstandig, maar ten diepste ben je altijd verbonden met andere gemeenten en kerken. Er is ruimte om nieuwe dingen toe te voegen aan de kostbare schat van het verleden en er is geen andere bemiddelaar dan de Heilige Geest. Dat schept ruimte, ook voor de toekomst. Een paar dingen wil ik hier graag met jullie delen, om erover in gesprek en om ermee aan de slag te gaan:

Berts verwijzing naar de gemeente van Filadelfia (Openbaring 3: 8) waarbij het erop aan komt om het Woord van God, ook in je kleinheid, te bewaren. Lees: hoog te houden en er naar te leven.

Dat het doel van de gemeente geen groei is, hoe prettig dat ook kan voelen. Het doel is niet de volle kerk, maar het doel is het heil of welzijn voor de wereld waarin wij leven, als inzet voor het Koninkrijk.

Waar twee of drie in mijn Naam bijeen zijn... en die kleine gemeenschappen voluit erkennen als het hart van de kerk, ook als die kleine gemeenschappen er heel anders uitzien dan wij ons nu kunnen voorstellen. Geen coöperaties, maar corporaties van mensen die ontdekken dat de Heer met hen allemaal onderweg is. Zouden we als Bond weer ruimte kunnen scheppen in deze tijd voor 'evangelisatieën, huisgemeenten en personen die zich aangesproken voelen door de *Beginselen*'?

Vertrouwen dat zelfs als wij al onze instituten moeten loslaten, omdat onze vormen voorbij gaan, geloven dat de Eeuwige ons niet loslaat en dat er op de adem van de Geest een beweging zal blijven van mensen die het geloof in de opgestane Heer van harte delen en zich met enthousiasme inzetten voor het heil van het Koninkrijk in deze wereld.

Als het er werkelijk op aankomt gaat het om meer dan de visie en het werk van Bert Louwerse, als het erop aan komt gaat het om meer dan de Bond of welk kerkgenootschap of beweging dan ook.

Wij leven met Pasen en Pinksteren in de rug. Jezus is weggegaan, maar gebleven is de kracht van de Geest. Gebleven is het lichaam van de opgestane Heer in deze wereld. Durven wij erop te vertrouwen dat die Geest het lichaam van Christus levend houdt en in beweging, de toekomst tegemoet!

Tot slot is aan mij de vraag gesteld: aan wie zou je dit boek willen geven?

Aan heel onze gemeente wil ik het boek aanbevelen, maar ik wil het geven aan onze jeugdwerker. Ook hij is 'van buiten de Bond'. Het geeft een mooie inzage in de geschiedenis en het werk van de Bond, maar meer dan dat, het geeft een mooi perspectief naar de toekomst toe.

Het tante Pie-principe

Over Bert Louwerse en mensen in de beweging van de kerk

Theo Hettema, docent Seminarium Bond VEG

Bert Louwerse was een mens die bezig was met allerlei vragen: over wat de kerk is, over hoe kleine kerkelijke gemeenten een plaats in kunnen nemen in de maatschappij, over wat de visie van de Bond zou kunnen zijn om de toekomst mee in te gaan. Dat zijn precies dezelfde vragen die ons bezighouden en we eren hem door ons blijvend aan deze vragen te wijden.

Uit alle gedachten en thema's van het boek waarin zijn artikelen gebundeld zijn wil ik er één nemen: de verhouding tussen kerk en beweging. Bert sprak daar uitgebreid over bij zijn afscheid als algemeen secretaris van de Bond, onder de titel: 'Als ze kloppen, open niet. Een toekomstperspectief voor de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland' (*Weggaan*, 161-178). In zijn theologisch testament, zoals je die tekst zou kunnen noemen, vond hij het belangrijk om in het kader van een toekomstperspectief voor de Bond VEG over de verhouding kerk en beweging te spreken.

Beweging en kerk

Louwerse zet in zijn lezing een tegenstelling neer tussen beweging en kerk (p. 164). Een beweging heeft iets nodig om zich tegen af te zetten (bijv. de kerk, een misstand in de maatschappij). Het doel van een beweging is om iets teweeg te brengen onder mensen, het gaat niet om de zichtbaarheid van het eigen instituut. Maar ook een beweging kan nooit heen om de worsteling dat iets wat leeft in de harten van mensen georganiseerd moet worden.

Daartegenover staat de kerk, die chronologisch gezien na de beweging komt, instituut geworden is, met vaste regels, vaste afspraken over wat je wel en niet mag geloven en hoe je dat uit. De kerk loopt daarbij het gevaar niet meer vrij te zijn (vrij van de staat, van een kerkelijk bestuur), niet meer alleen gericht op de Heer en niet meer gericht op het veranderen van mensenharten.

Wanneer Louwerse het zo schetst, heeft 'beweging' bij hem duidelijk betere papieren dan 'kerk'. En daarmee is hij een echte VEG'er. Want de Bond van vrije christelijke (later: evangelische) gemeenten, die in 1881 ontstond, wilde welbewust niet een nieuw kerkgenootschap vormen, maar een beweging, een bond van zelfstandige gemeenten zijn.

Die Bond kreeg echter al gauw te maken met institutionalisering. Dat gebeurde rond 1912 toen een belangrijke groep mensen binnen de Bond behoefte kreeg aan een 'uniform belijdenis', en daarmee een institutionaliserende koerswending inzette ten opzichte van de *Beginselen*, die het belijden vooral als een voortgaande weg omschreven en zich niet wilden vastpinnen op een vaststaande belijdenis. Een tweede institutionalisering vond plaats in de jaren zeventig, toen men de Bond bij de tijd wilde brengen met een moderne organisatievorm. De functie van Bert Louwerse, algemeen secretaris, was daar het gevolg van en bij zijn emeritaat werd de functie opgeheven. Wat een kritische denkkraft van hem om dat opheffen niet te betreuren, maar te duiden als het gegeven dat institutionalisering binnen de Bond altijd tegenkrachten oproept, die misschien wel heilzaam zijn voor de ontwikkeling van de Bond.

Louwerse was iemand die meer wilde en kon dan het duiden en beoordelen van de gang van zaken. Dat blijkt in het vervolg van het artikel. Want, nadat Louwerse een tegenstelling heeft geschetst tussen beweging en kerk, plaatst hij ze uiteindelijk naast elkaar. Hij schrijft dan: 'Kerk en beweging hebben beide deel aan het lichaam van Christus, maar zijn het beide ook nooit geheel' (p. 171). Louwerse brengt kerk en beweging in een dialectische relatie tot elkaar: ze blijven elkaar bevragen en in spanning houden. Als beweging mag je best herinnerd worden aan de taak van orde en institutie. En als kerk mag je eraan herinnerd worden dat je beweging moet blijven.

Het tante Pie-principe

Ik wil iets verder denken in dit spoor, omdat ik zowel in beweging als in kerk het gevaar zie van zelfzuchtigheid, het gevaar dat het middel het doel gaat worden, het gevaar dat een kerk of beweging vooral bezig is met instandhouding van zichzelf.

Kun je daaraan ontkomen? Dat kan, en wel door het tante Pie-principe. Dat principe ontleen ik aan een stukje uit het boek: p. 202.

Tante Pie

Ze was een echte moeke.

Stevig en blozend.

Verlegen lachend.

Als ze door Veendam fietste

kon je haar herkennen aan twee grote fietstassen

met altijd wel een prei, een bloemkool of een krop sla.

Freek had ze verbouwd in de moestuin

achter hun huis.

Zij gaf ze weg.

Freek was niet gemakkelijk.

Zijn broer woonde naast hem.

Ze spraken al jaren niet met elkaar.

Ook niet toen Freek ernstig ziek werd.

Op de valreep gaven ze elkaar een hand,

zonder woorden natuurlijk.

Freek ging dood.

Het was mijn eerste begrafenis.

Na de rouwdienst

liepen we naar het kerkhof.

Het wijde Groningerland om ons heen.

Ze kneep me in mijn hand:

goed gedaan!

Ik zal tante Pie nooit vergeten.

Moeders in Israël

zouden wel eens belangrijker kunnen zijn

dan de profeten

in het beloofde land.

Bert verstond de kunst om naar mensen te kijken en een heel gedeelte uit het boek getuigt daarvan. En met 'naar mensen kijken' bedoel ik: naar ze kijken zonder ze tot middel voor iets anders te maken. Je kunt naar iemand kijken als een bruikbaar vrijwilliger, je kunt naar mensen kijken in wat ze allemaal niet kunnen en waarin ze falen naar je eigen beoordeling en maatstaven. Je kunt ook naar mensen kijken zoals ze zijn en zoals ze zich geven aan elkaar. Dat noem ik een gelovige manier van kijken. Bert kon dat naar tante Pie. En hij kon in haar zelfs een 'moeder in Israël' zien, een steunpilaar van het gelovige volk.

Als gemeente beweging worden

Vanuit die manier van kijken naar mensen kom ik tot de stelling: De gemeente (kerk) wordt een beweging wanneer je op een geestelijke manier naar mensen kijkt.

De gemeente *wordt* een beweging. Daarmee draai ik de chronologische gang van zaken om, waarbij een beweging uiteindelijk een kerk wordt. Door consequent het woord 'gemeente' te gebruiken denken we binnen de Bond VEG niet in die valkuil te trappen. Maar laten we toch niet denken dat we een beweging *zijn*, wanneer we niet al de trekken van een geïnstitutionaliseerde kerk vertonen. Laten we ons niet opstellen als de farizeeër die zichzelf erop beroept zoveel beter te zijn dan de tollenaar (Lucas 18,9-14).

Je moet als groepering een beweging *worden*, en dat wordt je pas als je echt om mensen geeft en hen niet beschouwt als middel tot het bereiken van je organisatorische doel. Dat is een hele kunst. Want hoe verleidelijk is het om een ander te zien als medestander of tegenstander van je eigen plannen, als instrument om iets te bereiken. Ik durf de bewering te doen dat zelfs veel gavegerichte gemeenteopbouw toch bezig is met het inpassen van mensen als instrument in een voorgegeven gemeentedoel. Ik nodig u graag uit om op een gelovige manier naar mensen te kijken en te zoeken naar de tante Pie's in de gemeente.

Zo'n manier van kijken zou bijvoorbeeld kunnen uitwerken in een andere kijk op pastoraat. Ik merk dat in veel gemeenten pastoraat wordt gezien als aandacht en geloofsondersteuning voor wie het niet meer redden in de gewone gang van het leven: ouderen, zieken, mensen van wie de relatie of leefomstandigheden zo verstoord zijn dat ze niet 'goed' meer functioneren. Dat 'goed' zet ik tussen aanhalingstekens, want misschien zit er onbewust wel een lading in: 'goed' is wie actief functioneert om het gemeenteleven in stand te houden. En dat zou nou juist niet de manier moeten zijn om naar anderen te kijken... Pastoraat waar een gemeente van in beweging komt, heeft veel meer iets van: kijken naar mensen in waar zij staan en mee bezig zijn en samen zoeken hoe God daarbij een plaats inneemt en ons iets wil geven.

De gemeente in optima forma als lichaam van Christus wordt een beweging, een voortdurende beweging van uitgaan naar mensen, gedreven door de liefde van Christus. Zo'n beweging verdient het om 'kerk' te heten, dat is: horend bij de Heer, Christus.

Een oecumenische brief aan Dorenda Gies, door Dorette van Houten, predikant in de VEG Franeker.

Ik heb het boek 'Weggaan en toch blijven' met grote interesse en veel plezier gelezen. Ik wil Leo Mietus bedanken voor en complimenteren met dit leesbare, knappe en belangrijke werk. Belangrijk, allereerst voor onszelf als Bond. "Lees dit boek", zou ik tegen u willen zeggen. Het kan helpen bij ons nadenken over onze toekomst, over onze roeping als mensen van Christus, als Zijn gemeente, Bond en Kerk.

Belangrijk ook voor de rest van de Kerk, ik zeg het maar zo onbescheiden. Welke inbreng kunnen wij daar hebben, wat mag men van ons verwachten en vragen?

Ik wil dit boek geven aan iemand uit de wijde kring van de Kerk, mijn beste vriendin en katholieke collega Dorenda Gies. We leerden elkaar kennen in de eerste week van onze theologiestudie in Utrecht en raakten direct bevriend. Ik richt me vanmiddag tot haar:

Lieve Dorenda,

Hierbij geef ik je het boek 'Weggaan en toch blijven' met teksten van Bert Louwerse. Jij kende hem als 'paus van de Bond'. Jarenlang was hij naar buiten toe het gezicht van de Bond, 'een aantrekkelijk en open gezicht', zegt Leo Mietus terecht op pagina twee van het boek.

Dit boek gaat over onze Bond en haar gemeenten, maar dat niet alleen. Het gaat ook over de Kerk, over jou Dorenda dus ook, en over jou en mij samen, mensen die geraakt zijn en steeds weer geraakt worden door het verhaal van Jezus.

Toen wij elkaar leerden kennen had jij nog nooit van de VEG gehoord. Een heel klein kerkgenootschapje met een heel korte geschiedenis, zeker vergeleken met jouw oude wereldkerk. Toch heb je mijn kerk nooit vreemd gevonden of onbeduidend.

Mede door jou heb ik de liefde voor de liturgie ontdekt. Ik herinner me nog haarscherp de Aswoensdagviering en de viering op Witte Donderdag waar ik met jou mee naar toe ging. Dat goede liturgie een deur naar God kan zijn, heb ik toen ervaren. Ook Bert Louwerse hield van de liturgie, zorgvuldig gekozen woorden, de symbolen en rituelen. Ik denk dan terug aan de doopdiensten van onze oudste twee kinderen, waarin Bert voorging: feestelijk en stijlvol, origineel én verbonden met de liturgische traditie van de Kerk.

Afgelopen zondag, eerste Pinksterdag stond ik op het altaar van jouw toekomstige werkplek, de katholieke kerk van Franeker. In een volle kerk vierden we het Pinksterfeest. Dat Feest begon volgens het boek Handelingen bij een handjevol schuwe mensen op een bovenhuis.

-Blijikbaar kan daar heel wat beginnen, bij gewone mensen. In dit boek staan diverse verhalen van Bert over van die bijzondere 'gewone mensen'.

-Blijikbaar kan daar heel wat beginnen, bij een klein groepje. Dat was ook de overtuiging van Bert Louwerse. Hij voelde zich het meeste thuis in de kleine gemeente. Als jij – Dorenda - dit najaar in Noord-West Friesland gaat werken zul je daar ook hele kleine parochies aantreffen, maar voor jou, jouw werk en inzet maakt dat niets uit.

De vraag is echter wel – voor jouw parochie, net zo goed als voor 'mijn' gemeente Franeker en voor onze Bond - hoe klein een kleine gemeente kan zijn. Wanneer is het beter om samen te gaan met andere gelovigen? Ook in de katholieke kerk wordt over die vraag nagedacht en zijn er de afgelopen jaren veel parochies gefuseerd. Over samenvoegen van gemeenschappen ben jij echter kritisch, net zoals Bert dat was. De afstanden worden groot, mensen haken af.

Ik ben blij in een kerk te werken waar veel ruimte is voor de zelfstandigheid van kleine gemeenten en gemeenschappen. Wél ben ik het met Bert eens dat de krimp van de gemeenten en de veranderingen in de samenleving om een nieuwe strategie vragen. In 1995 schreef hij al: “Er zal landelijk een strategie gevoerd moeten worden, waarin bewust en systematisch ruimte wordt gemaakt voor experimenten”

Inmiddels zijn we 23 jaar verder. Ik constateer dat we in onze Bond weinig met deze woorden hebben gedaan. Een gemiste kans. Ik zie dat ‘systematisch ruimte maken voor experimenten’ wel gebeuren in bijvoorbeeld de PKN, waar men gericht werkt aan pioniersplekken. Menskracht en middelen worden daarvoor vrijgemaakt. Er wordt in alle Protestantse gemeenten in het land voor gecollecteerd.

Zoiets gebeurde bij ons als VEG-n in de 19^e eeuw ook, toen wij nog pioniers waren. Ik denk dan aan de geschiedenis van mijn eigen voorouders in de VEG Oude Leije, later Oudebildtzijs. In de 19^e eeuw ontstond in Oude Leije, dat ‘het Sodom van het Noorden’ werd genoemd, een pioniersplek avant la lettre. Men zette een zondagsschool op, bestreed het alcoholisme (dat hele gezinsinkomens kostte), er ontstond een gemeente en uiteindelijk kwam er een kerk. Geld ontving men vanuit uit de VEG-n Amsterdam, Ermelo en andere gemeenten. Blijkbaar wist men zich met elkaar verbonden in het lichaam van Christus (bron: jaarboek 125 jarig bestaan VEG Oude Bildtzijs).

Dat beeld van het ‘Lichaam van Christus’ komt in dit boek nadrukkelijk aan de orde. “Wij zijn niet zomaar een clubje”, schreef Bert. De plaatselijke gemeente, de Bond, de Kerk is méér dan welke organisatie ook. Zij is lichaam van Christus.

In jouw kerk – Dorenda - hebben ze beter begrepen dan wij als Bond; dat je als Kerk een éénheid bent. Geen federatie of coöperatie (samenwerking) waarin alleen datgene gedaan wordt wat we plaatselijk niet alleen af kunnen, maar een corporatie, d.w.z.: één lichaam. Dat lichaam is meer dan de plaatselijke gemeente, meer ook dan onze Bond, maar betreft de hele Kerk. Ik hoor immers net zo goed bij jou Dorenda, als bij welk Vrij Evangelisch gemeentelid dan ook. Bert zegt het in dit boek met Paulus mee: “Want in één Geest zijn wij tot één lichaam gedoopt”.

*Ieder heeft in het Lichaam, in de Kerk, een eigen onmisbare functie. De hand kan immers niet tegen de voet zeggen, ik heb je niet nodig. Dat is niet altijd gemakkelijk, je begrijpt elkaar soms niet, gelooft totaal anders, gebruikt andere woorden, andere vormen, ergert je aan elkaar. Bert schrijft ergens in dit boek (p.25): **Lichaam van Christus zijn - als gemeente, Bond, Kerk - betekent niet alleen dat wij het goed vinden dat de ander op een andere manier zijn of haar geloof belijdt, maar dat we ook accepteren dat het mede in onze naam gebeurt.***

Dat vind ik lang niet eenvoudig! Vragen die daarbij horen zijn: Doen we – in de gemeente, de Bond, de Kerk - ook wat aan elkaar op? Leren we van de ander? Van de visies van de ander? Warmen we ons aan elkaars spiritualiteit? Of doet de voet toch vaak alsof ze de hand niet nodig heeft.

Wat ik mooi vind is wat Bert schrijft over het doel van dat Lichaam van Christus, van de Kerk. Het gaat uiteindelijk net om de kerkelijke eenheid. Die is belangrijk maar slechts een eerste stap. Het gaat voor de Kerk om haar opdracht, haar roeping in de wereld: daar Jezus belichamen. Die opdracht is te groot om in ons eentje als gemeente of als Bond te vervullen. Goddank is het Lichaam veel groter dan wijzelf en wij samen: het is wereldwijd en gaat de tijden door.

Tegelijkertijd zal die opdracht wel in je eigen leven en je eigen omgeving handen en voeten moeten krijgen. Daarom voerde Bert een pleidooi voor de oecumene van onderop. We moeten als kerken en gemeenten elkaars sterke kanten gebruiken om kerk in de wêreld te zijn.

Lieve Dorenda.

Deze brief is bijna een preek geworden, van protestantse lengte wel te verstaan.

Ik hoop dat we volgend jaar in de oecumenische Pinksterviering samen op het altaar zullen staan van 'jouw' Franciscuskerk in Franeker. Ik zou dat heel bijzonder vinden.

Maar meer nog hoop ik dat wij, 'mijn' gemeente en 'jouw' parochie, samen met de andere kerken van Franeker naar buiten zullen gaan, de kerk uit, net als die eerste Pinkstermensen. Om daar samen het verhaal van Jezus handen en voeten te geven.

De gemeente van Christus is geen consumentenvereniging (bespreking door Lodewijk Born in *Friesch Dagblad*, 28 mei 2018)

Noem de naam 'Bert Louwerse' en velen leggen direct de link met de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. Decennia lang was hij een sleutelfiguur binnen het kerkverband, in Nederland en internationaal. Dr. Leo Mietus heeft nu een monumentaal boek over hem geschreven.

Dominee Bert Louwerse overleed in augustus 2014 zeer onverwacht, op 71-jarige leeftijd. Hij was een kleurrijk iemand en allerm minst een doemdenker. Bij hem was het glas altijd half vol in plaats van half leeg. 'We moeten - denk ik - ophouden met klagen over de kerk. Stoppen met het eenzaam avontuur van de predikant en aan de slag gaan. Met allen die bereid zijn zich te laten leiden door de Geest. En ons verheugen over de vele en veelkleurige antwoorden die dan gaan ontstaan', zei hij in 2001 in de Utrechtse Domkerk tijdens de predikantendag van de Bond van Nederlandse Predikanten.

Hij was zelf lid van een klein kerkgenootschap - de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten, opgericht in 1881 in Franeker - dat zich beweegt in de grote verscheidenheid van veel grotere kerken in ons land. Louwerse was echter iemand die 'over de kerkgrenzen' heen zag, dacht én handelde.

Dr. Leo Mietus, als docent verbonden aan het Seminarium van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten gevestigd in Amsterdam, heeft nu de geestelijke erfenis van Louwerse te boek gesteld. 'Dat Bert zich zou ontwikkelen tot een voorvechter van een open, oecumenisch georiënteerde Bond was al vroeg duidelijk. Na de voltooiing van zijn predikantsopleiding aan de toenmalige Theologische School van de Bond ging hij naar Bossey, het centrum van de Wereldraad van Kerken in Genève.'

Een stap die hij zette in 1967, ondanks het feit dat het eigenlijk niet mocht en kon. Het was namelijk tegen de zin van het toenmalige comité. Maar eentje die hem 'voorgoed beïnvloedde', zei Louwerse daar later zelf over. 'Het idee dat je ook verder wilde kijken dan de Bond en de gemeenten, was ondenkbaar. Maar ik had ruimte nodig om mijn eigen vragen te stellen, om mijn eigen antwoorden te zoeken.'

Oost-Berlijn

In zeven grote onderwerpen is het boek ingedeeld, met titels als 'Lichaam van Christus', 'Bond en oecumene', 'Gemeente wereldwijd', 'Toerusting' en 'De kleine gemeente'. Aan al die hoofdstukken zijn verhalen van Louwerse zelf gekoppeld door Mietus. Feitelijk neemt hij de lezer zo mee in een heel stuk (kerk)geschiedenis - en het leven van Louwerse zelf. Bijvoorbeeld zijn bezoek aan de DDR, aan Oost-Berlijn. *Die Wende* (ommekeer) is een begrip in de DDR, tekent Louwerse op. 'Op 9 november 1989 werden de grenzen geopend. Het is alsof de kooi opengaat. De vrijheid lokt. Iemand vertelt: 'We voelen ons als een konijntje waarvan het hok opengaat. Onwennig kijken we naar buiten, die grote wijde wereld. Zullen we, durven we? En dan huppelen we ons hok uit.'

Ronddobberen

Bert Louwerse werd op 23 juni 1968 als predikant bevestigd in de gemeente Veendam. Op 1 december 1975 werd hij benoemd als algemeen secretaris van de Bond, een verantwoordelijkheid die hij vanaf 1976 combineerde met het predikantschap in deeltijd bij de gemeente Velp. Later zou de taak als algemeen secretaris zijn hele werktijd omvatten - tot zijn afscheid in die functie in 2006.

Als het ging om de kerk en hoe die er uit moest zien - lees: functioneren - had Louwerse ideeën die eigentijds én tegendraads waren. 'We gedragen ons steeds meer als een kerk. Niet

alleen landelijk, maar ook plaatselijk!', verzuchtte hij ooit over zijn Bond. Want zo moest het niet.

De Vrije Evangelische Gemeenten waren in de negentiende eeuw deels ontstaan als opwekkingsbeweging waarbij dienst en Woord hand in hand gingen. Voorop moest staan dat de Bond trouw bleef aan die eigen geschiedenis en trouw aan het Evangelie, aldus Louwerse. Dat betekende de wereld in: 'Als we de kloppende deur niet verstaan en knus in onze ark blijven ronddobberen, missen wij de kans om mede vorm te geven aan het grote verhaal van God met deze wereld, waarin ook wij een plek hebben. In feite schieten we dan aan ons doel voorbij, hoe goed we het zelf ook mogen hebben.'

In de toekomst zou een kleine kerk wel eens meer regel dan uitzondering kunnen zijn. Zeker in Europa, wist Louwerse al vroeg. 'De kerk raakt zijn volkskerkachtige karakter kwijt. Er zijn geen automatismen meer. We horen niet meer vanzelfsprekend bij de kerk van de groep waarin we geboren zijn.' Louwerse was zelf bezielde voorganger in Velp, een kleine gemeente. Te lezen is over een Witte Donderdagviering. 'Een viering met een paar mensen. Het is normaal in de kerk waar ik werk. En het is goed, merk ik aan mijzelf. Bij een grote groep mensen verval ik in brede gebaren, een imponerende houding, en dreig ik uit te zijn op effecten.'

Visionair was hij als het ging om samenwerking van gemeenten in regio's, de jongerencultuur - 'generaties groeien uit elkaar' - en zelfs de mogelijkheid van eigen vrouwengemeenten. Immers: vrouwen beleven hun geloof anders dan mannen.

Dienstknechten

Huisgemeenten, deze oerbijbelse vorm zou in de toekomst wel eens sterke papieren kunnen krijgen, betoogde Louwerse. Het is een verademing om in Mietus' boek een tegengeluid te lezen tegen megakerken, groot-groter-grootst, en meer van dat alles. 'Maar al te vaak schrijven we over de gemeente (of de kerk) alsof het alleen van mensen afhangt. Soms zelfs met heel vrome woorden. De gemeente is en blijft echter gemeente van Christus, en haar voortbestaan is niet zonder meer afhankelijk van onze strategieën, opbouwprocessen, goede predikers of stimulerende voorgangers.'

Als geëngageerd theoloog vond hij: 'De gemeente van Christus is niet een consumentenvereniging, maar een menigte van strijders en dienstknechten van Jezus Christus, uitgezonden in de wereld als schapen naar de wolven. (...) Die menigte strijders en dienstknechten zijn mensen die in bureaus, fabrieken en in de keukens werken, in dorpen en steden wonen, naar scholen gaan of in parlementen verantwoordelijkheid dragen.' Het werk geschiedt daar waar de leden van het lichaam wonen en werken. 'Het doel is niet een zo groot mogelijke kerk, maar een nieuwe mensheid, die in Christus begonnen is en waarvan Christus het Hoofd is.'

Stellingen bij de lezingen in *Weggaan en toch blijven*

1. **Laura van Weijen:**

Onze vormen, onze vanzelfsprekendheden gaan allemaal voorbij. Op de adem van de Geest zal er altijd weer een beweging zijn van mensen, die het geloof in de opgestane Heer met elkaar willen delen en zich inzetten voor het heil van het Koninkrijk in deze wereld. Aan ons is het te vertrouwen dat als wij alles zien verdwijnen, God altijd weer verdergaat met mensen.

2. **Theo Hettema:**

De gemeente wordt een beweging wanneer je op een gelovige manier naar mensen kijkt.

3. **Dorette van Houten:**

Wie deel wil zijn van het Lichaam van Christus, heeft andere(n) kerken nodig om dit waar te kunnen maken. In de christelijke gemeente leef je uit en omwille van Gods gerechtigheid, een gezamenlijke en oecumenische opdracht.

4. **Ed van den Berg-Strijker, dagvoorzitter:**

Houd op met zoeken naar een (met elkaar gedeelde en vooral naar binnen gerichte) identiteit. Aan wonen in de wereld hebben we de handen al meer dan vol.

Ter toelichting: deze stelling werd geschreven bij *Weggaan en toch blijven*, met name bij de blz. 59 e.v., 94 e.v., 115 e.v. Deze bijdragen van Bert Louwerse zijn alle uit het jaar 2004, aan de vooravond dus van zijn vervroegde pensionering. Bert is in zijn studentenjaren (jaren 60, 20^e eeuw) sterk beïnvloed door het gedachtegoed van Hans Hoekendijk, over de zich ontwikkelende apostolaatstheologie. En over de functie van de christelijke gemeente als zendingsgemeente. Daarmee wordt een categorische beweging naar ‘buiten’ beoogd. En is niet de gemeente of een verzameling gemeenten haar eerste zorg, maar ‘de wereld’

Titellijst Bert Louwerse

Inventarisatie van zijn schriftelijke nalatenschap

Verzorgd door Leo Mietus
September 2019

Inhoud

Ten geleide, 21

Artikelen *Ons Orgaan*, 23

Publicaties (artikelen, boeken, brochures), 57

Bijdragen voor gemeentebleden, 76

 VEG Veendam, maandblad het *Venster*, 76

 VEG Velp, maandblad, 86

Jubilea, historiografie, 96

Bijbelstudie, 97

Liturgie, 98

Radiokerkdiensten, 98

Oecumenisch Bulletin Raad van Kerken in Nederland, 99

Nederlandse Zondagsschoolvereniging, 101

Familiegeschiedenis, 106

Ten geleide

‘In mijn studeerkamer
staan veel boeken met oude banden.
Ze staan er al jaren.
En al jaren heb ik ze niet meer ingezien.
Sommige mensen suggereren
om die boeken weg te doen.
Ze zijn van geen nut:
Ik gebruik ze immers niet meer.
Sterker nog:
ze zijn van onnut:
Als je ze weg doet
heb je meer ruimte,
hoef je geen plekje te zoeken
voor nieuwe boeken.
Daar zit wat in.

Maar ik kan er niet toe komen.
Deze boeken zijn nog steeds van veel nut.
Ze tonen mij namelijk iets
van mijn levensgeschiedenis.
Er zijn tijden geweest dat ik
uitgerekend die boeken
veel heb gelezen.
Ze hebben mij gevormd
en gebracht waar ik nu ben.
Zo nu en dan kijk ik naar die ruggen
en herken iets van
vreugde
of strijd.

Er staat ook een rijtje boeken
met het NZV logo:
eerst de kopjes
toen de drie boekjes.
Nu het kind
-is het een jongetje of een meisje
kijkt het naar de sterren
vanwaar zal haar hulp komen? -
En dan de komma
van de kwintessens
-een **komma**,
ik heb dat altijd mooi gevonden:
geen punt maar een komma,
de zin loopt door,
het *leven* gaat door...’

Deze woorden sprak Bert Louwerse uit bij zijn afscheid van het bestuur van de Nederlandse Zondagsschoolvereniging op 31 mei 2002. Passender introductie bij een bibliografie is eigenlijk niet denkbaar. Mede dankzij zijn bibliotheek, waarin hij ook brochures, lezingen en artikelen van zijn eigen hand bewaarde, kon deze lijst tot stand komen. En verder was het soms ook een beetje geluk of kwam van het een het ander. Als in een artikel een opmerking stond over een artikel dat hij ergens gepubliceerd had, was er vaak weer een nieuwe bron. En wat een geluk dat hij zijn oude boeken – met aantekeningenbriefjes er soms nog in – niet massaal bij het oud papier heeft gezet!

Deze titellijst biedt meer dan een *opsomming* van titels. Ze bevat ook een *omschrijving* van de artikelen, brochures en boeken die Bert geschreven heeft, zodat een gebruiker van de lijst een indruk krijgt waar de teksten over gaan. En verder: wie deze inventarisatie eens een keer doorkijkt, zal zien dat bijv. de artikelen die in *Ons Orgaan* verschenen zijn een overzicht bieden van allerlei gebeurtenissen en ontwikkelingen in de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland.

Een titellijst is nooit af en volledigheid is meestal niet haalbaar. Zo ook hier. Er is gestreefd naar een inventarisatie van de artikelen en werken die Bert in en voor de Bond schreef. Ook wat hij schreef in de gemeentebleden van de VEGn Veendam en Velp is zoveel mogelijk uitgezocht, maar wat hier geboden wordt, is lang niet alles wat hij geschreven heeft. Zo zijn hier alleen de titels vermeld van werken die hij ondertekend heeft met zijn naam. Als algemeen secretaris schreef Bert echter ook vele (vergadering)teksten die niet ondertekend zijn of die op naam van het comité van de Bond of andere instanties gepubliceerd werden. Ook in de gemeentebleden schreef hij soms over kerkdiensten of bestuurlijke zaken zonder persoonlijk te ondertekenen. Deze bijdragen zijn hier niet opgenomen en het zou ook meer onderzoek vergen om vast te stellen of Bert inderdaad de oorspronkelijke auteur was en welke aanvullingen anderen geschreven hebben in de betreffende tekst.

Naast het schriftelijke materiaal dat Bert schreef in en voor de Bond is er ook gekeken naar zijn geschriften buiten het ‘eigen’ erf. Het gaat dan met name om bijdragen voor de Nederlandse Zondagsschoolvereniging en voor het *Oecumenisch Bulletin* van de Raad van Kerken. Bert heeft ongetwijfeld ook voor andere oecumenische instanties schriftelijke bijdragen geleverd, maar dan waarschijnlijk meer fragmentarisch en deels niet meer vindbaar. Al met al is met deze lijst echter wel een kleurrijk beeld ontstaan van zijn schriftelijke activiteiten en kunnen anderen, die zich in een onderdeel van de geschiedenis van de Bond of de oecumene willen verdiepen, zich met hulp van deze lijst verder oriënteren.

Uiteraard heeft deze titellijst een ander karakter dan het boek *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* dat in het voorjaar van 2018 bij uitgeverij Narratio is verschenen. De lijst leverde echter wel het fundament voor het boek en laat zien dat het oeuvre dat Bert heeft nagelaten veel meer omvat dan daar een plaats kon krijgen.

Voor het seminarium, maar ook voor geïnteresseerden in de Bond, zal de hier geboden inventarisatie een bruikbaar hulpmiddel kunnen zijn voor verdere studie en verdieping. Wat dat betreft is het mooi dat Bert hield van een komma. We zetten ‘geen punt maar een komma, de zin loopt door, het *leven* gaat door.’ Hoe op zijn Berts is dat gedacht!

Lieuwe Mietus, najaar 2019

Artikelen *Ons Orgaan*

1967

‘Afscheid rector’, *OO* 62, nr. 15 (15-08-1967), 144v. Als voorzitter van ‘Het actiecomité afscheidsgeschenk Ds. Van de Werfhorst’, samen met L. Oost (secretaris) en G.H. Willems (penningmeester). Oproep om geld bijeen te brengen voor een fonds t.b.v. de bibliotheek van de Theologische School.

Louwerse meldde tijdens de afscheidsbijeenkomst dat ruim f 2000,-- was bijeengebracht, zie ‘Theologische School’, *OO* 62, nr. 17 (15-09-1967), 162. Het eindbedrag bedroeg f 2574,19, zie P.E. van Staveren, ‘Afscheidscadeau ds. v.d. Werfhorst’, *OO* 64, nr. 3 (01-02-1969), 31.

1968

‘Van het comité’, *OO* 63, no. 5 (01-03-1968), 43. Louwerse schreef aan het comité dat hem het Certificaat van de Graduate School for Ecumenical Studies te Château de Bossey was verleend. Een stageperiode van drie maanden in het vormingscentrum van de Lutherse Kerk ‘Haus Villigst’ in het Ruhrgebied zou volgen. Daarna zou hij vanaf eind mei 1968 beschikbaar zijn voor een beroep. Louwerse werd beroepen door de VEG Veendam, ‘Mededelingen’, *OO* 63, no. 6 (15-03-1968), 59, en aanvaardde dit beroep, ‘Mededelingen’, *OO* 63, no. 7 (01-04-1968), 67. Hij werd bevestigd door B. Sijl, ‘Uit de gemeenten...’, *OO* 63, no. 14 (15-07-1968), 238. Een verslag van de bevestiging en intrede volgde in ‘Uit de gemeenten...’, *OO* 63, no. 15 (15-08-1968), 246. Louwerse preekte over 1 Kor 12:28.

‘Joods lied’, *OO* 63, no. 18 (01-10-1968), 269. Citaat uit: Channah Milner (ps. van W.J. de Winter), *Het Jiddische hart zingt* (Den Haag: Servire, 1960), met korte toelichting. De tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 23.

1969

‘De Bijbel en de Fabeltjeskrant...’, Veendam, *OO* 64, no. 16 (29-08-1969), 161. Kritiek op spottend gebruik van Bijbelteksten in de Fabeltjeskrant. Pleidooi voor verdraagzaamheid.

‘Altijd is kortjakje ziek. Oekumenische zondag, wat heeft het voor zin?’, Veendam, *OO* 64, no. 22 (01-12-1969), 216v. Theologische verantwoording van het belang van oecumenische diensten en kanselruil.

1970

‘Kijken naar elkaar of werken met elkaar????’, Veendam, *OO* 65, no. 12 (15-06-1970), 90vv. Verslag van een vergadering van het kerkenradenconvent Ring Groningen op 31 maart 1970, dat werd aangeboden als aanzet voor herstructurering van de Bond. Vijf punten werden naar voren gebracht: 1. Personele unie van gemeenten m.h.o. op het beroepen van predikanten; 2. Ruilbeurtenschema m.h.o. op vacante gemeenten; 3. Coördinatie van verschillende activiteiten van predikanten in ringverband (catechisatie, bidstonden, meditaties e.d.); 4. Ambtsdragers ondersteunen door het opzetten van kadercursussen; 5. Bespreking van de agenda voor de Bondsvergadering op kerkenradenconventen.

‘Kritiek en commentaar op het ‘groene boekje’, *OO* 65, no. 20 (01-11-1970), 156. Bespreking van kritische reacties op het rapport *De Vrije Evangelische Gemeenten en de oekumenische beweging*. Ondertekend door J. Bos, H. Huising Jr., A.C. Louwerse, R. van der Veen, A. Vermaas. J.A. Hamers, die een hoofdstuk met contra-argumenten had geschreven (‘Eenheid-Oekumene-Superkerk’), ontbrak.

‘Hoop voor de kerk, enige opmerkingen over kerkelijke structuren’, Veendam, *OO* 65, no. 22 (01-12-1970), 172. Analyse van maatschappelijke veranderingen op het gebied van gezin, mobiliteit, automatisering en menselijke autonomie en een pleidooi voor aanpassing van kerkelijke structuren.

1971

‘Uit de gemeenten’, Veendam, *OO* 66, no. 3 (01-2-1971), 23. Louwerse schreef een bericht over 18 leden van de VEG Groningen, die hadden verzocht om een tijdelijk lidmaatschap van de VEG Veendam, omdat zij ‘geen ruimte voor gesprek en gemeenschap’ meer vonden in Groningen. Zie hierover meer uitgebreid de hierna volgende samenvattingen van het gemeenteblad het *Venster* van de VEG Veendam, de jaargangen 1971-1973. Louwerse ondertekende het bericht in *OO* met zijn initiaal ‘L’.

‘Uit de gemeenten’, Veendam, *OO* 66, no. 23 (15-12-1971), 183. Louwerse geeft een verantwoording van de bouwplannen voor een nieuw kerkgebouw in Veendam en de daarvoor bestemde collecten en giften uit diverse VEGn. De oude AE-kerk was in de nacht van 18 op 19 mei 1971 afgebrand, zie ‘Felle brand veranderde fraaie kerk van de gemeente Veendam in een ruïne’, *OO* 66, no. 11 (01-06-1971), 87. Een bouwtekening en verslag van de nieuwbouw, dat was overgenomen uit ‘De Noord Ooster’, verscheen in *OO* 67, no. 3 (01-03-1972), 9. Een verslag van de opening van het nieuwe kerkgebouw door T.J. Prins verscheen in *OO* 67, no. 11 (01-11-1972), 9, onder de titel ‘Vlaggen en bloemen bij de opening van nieuwe AE-kerk in Veendam’. Louwerse preekte over 2 Kron. 6:18-21.

1972

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 3 (01-03-1972), 4. Louwerse start de rubriek ‘Uitgelezen’ met impressies van artikelen en thema’s uit de kerkelijke pers.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 4 (01-04-1972), 9. Met o.a. aandacht voor de discussie ‘dood is dood’ en een eigen visie: ‘hoe wij de dood ook ervaren: Christus is met ons tot in eeuwigheid.’

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 5 (01-05-1972), 7. Met o.a. bespreking van kritiek van de vrije evangelische diakones mej. R. de Jonge uit Leeuwarden op de stellingname van de baptist J. van Dam tegen de kinderdoop. Zie ook hierna ‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 11 (01-11-1972), 8.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 6 (01-06-1972), 7. Met o.a. publicatie van een open brief uit *Hervormd Nederland* aan bisschop J. Gijsen, waarin diens standpunt over abortus provocatus wordt bekritiseerd.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 7 (01-07-1972), 8. Met o.a. kritiek op de uitdrukking ‘schriftgelovige christenen’ in de doelstelling van de stichting Evangelisch Ontwaken (SEVO) van W. Glashouwer, H.J. Hegger, J.K. Maris, J. Kits en H.H. Blokker.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 8 (01-08-1972), 8. Louwerse mengt zich in de commotie die ontstond toen J.J. van der Gauw, secretaris van de Evangelische bijbelschool in Doorn, in een interview in de NCRV-gids van 20-05-1972, uitsprak dat er in Baptistengemeenten en VEGn behoefte zou bestaan aan voorgangers van deze bijbelschool, omdat de predikanten uit eigen kring ‘niet positief genoeg zijn’. Louwerse wijst verder op een artikel in *Hervormd Nederland* over de beroemde foto van de negenjarig Kim Phuc, die slachtoffer werd van een Amerikaanse luchtaanval met napalmbommen in Vietnam.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 9 (01-09-1972), 10. Louwerse reageert op de kritiek van de VEG Hilversum, die bezwaar maakte tegen zijn commentaren op de SEVO ‘en andere christelijke acties’. Zie ook ‘Lezers schrijven’, *OO* 67, no. 11 (01-11-1972), 11, waar uit de brief van de VEG Hilversum wordt geciteerd.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 10 (01-10-1972), 9v. Met o.a. aandacht voor de oprichting van het Baptisten Bijbelseminarie, dat bedoeld was als een kadertraining.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 11 (01-11-1972), 8. Louwerse bespreekt de contacten met de baptisten. De algemeen secretaris van de Unie van Baptistengemeenten Th. van der Laan wilde een discussie over een principiële erkenning van de kinderopende VEGn vermijden en zag meer in een ‘pragmatische benadering’. Louwerse had hiertegen geen bezwaar, mits er sprake zou zijn van ‘elkaar officieel erkennen als gemeente van Jezus Christus’. Dit kardinale punt was tijdens de Bondsvergadering besproken vanwege de eerder vermeldde bezwaren van J. van Dam, die had geschreven dat ‘de kinderdoop het gemeente van gelovigen zijn verduisterd (heeft),’ zie ‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 5 (01-05-1972), 7.

‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 12 (01-12-1972), 8v. Met o.a. aandacht voor de repressie van de kerken in Oost Europa.

1973

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 1 (01-01-1973), 7 en 11. Louwerse wijst o.a. op de oprichting van DISK (Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken), gericht op bedrijfspastoraat, en vraagt zich af waarom de Bond daaraan niet meedoet (vetgedrukt).

‘Storm in Musselkanaal’, in de rubriek ‘Uit de gemeenten’, *OO* 68, no. 1 (01-01-1973), 10. Als consulent van de VEG Musselkanaal beschrijft Louwerse hoe het dak en de voorgevel van het kerkgebouw Jachin door storm waren ingestort. De herstelwerkzaamheden moesten deels door de gemeente betaald worden.

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 2 (01-02-1973), 7. Jaaroverzicht van zaken die in verschillende kerken aan de orde waren. Terloops vermeldt Louwerse dat de Bond niet langer verantwoordelijkheid draagt voor de uitzendingen van de IKOR en alleen nog deel uitmaakt van het Convent van Kerken, dat slechts verantwoordelijk is voor de uitgezonden kerkdiensten. Zie hierover ook ‘Uitgelezen’, *OO* 67, no. 7 (01-07-1972), 9.

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 3 (01-03-1973), 9. Met o.a. een aankondiging van het Liedboek van 1973 en van een cursus van de theologische hogeschool voor oecumenische studies in Château de Bossey, waar Louwerse zelf studeerde in 1967/68.

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 4 (01-04-1973), 9. Met o.a. aandacht voor een rapport van de Raad van Kerken over het interkerkelijk vieren van het avondmaal en voor de rechtpositie en salariëring van predikanten in de NHK.

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 5 (01-05-1973), 10. Met instemming wordt geciteerd uit de bisschoppelijke vastenbrief 1973 ‘Welvaart, verantwoordelijkheid, versobering’, en uit de Pinksterboodschap van de Wereldraad van kerken met als motto ‘Onwrikbaar vasthouden aan de centrale waarheden van het apostolische geloof’ (vetgedrukt). Ook besteedt Louwerse aandacht aan een proefschrift over de verhouding kerk-film van J.A. Hes (*In de ban van het beeld. Een filmsociologisch-godsdienstsociologische verkenning*, Assen, 1973).

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 6 (01-06-1973), 10. Met o.a. aandacht voor de evangelisatieactie ‘Sleutel 73’. Naast de diaconale actie ‘Kom over de brug’ ziet Louwerse deze actie als een mogelijkheid om ‘gestalte te geven aan de ene opdracht om in de verkondiging van het ene Evangelie van de ene Heer één lijn te trekken.’ Verder wijst hij o.a. op een nieuwe doelstelling van de Vereniging van vrijzinnig hervormden, de activiteiten van het hospitaalschip ‘De Hoop’ en op een enquête van het curatorium van de Theologische Hogeschool over eventuele kadertraining.

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 7 (01-07-1973), 8. Louwerse stipt aan dat er tijdens de Bondsvergadering van 1973 is gesproken over de herstructurering van de Bond. Hij wijst op vergelijkbare ontwikkelingen in de Evangelisch Lutherse Kerk en merkt op dat er meer nodig is dan de frase ‘We voelen ons met elkaar verbonden in de ene Heer.’ Verbondenheid vraagt ook om een organisatorische vorm. Verder aandacht voor o.a. Taizé en ‘Samen op weg’.

‘Uitgelezen’, *OO* 68, no. 8 (01-09-1973), 8v. Louwerse meldt dat hij de Bond vertegenwoordigd heeft tijdens de hervormd-gereformeerde synode van 1973, waarin belangrijke beslissingen werden genomen over de voorgenomen integratie van beide kerken (Samen op weg). Hij geeft een aantal persoonlijke overwegingen. 1. Waarom participeren de VEGn. hier niet in? 2. Tijdens de eerste synodedag maakten volgens hem de theologen de dienst uit en dat werkte vervreemdend. 3. Met de remonstrant G.J. Hoenderdaal vroeg hij zich af: ‘Hebben de minderheidskerken nog wel iets te zeggen op de kaart van kerkelijk Nederland tegenover giganten als de Rooms Katholieke kerk en de hervormd-gereformeerde kerken?’ 4. Net als A.G. Honig vond Louwerse dat kerkelijke eenheid geen doel in zichzelf mag zijn. ‘De kerken moeten nog steeds één zijn ‘opdat de wereld gelove...’.’ De uitspraak van Louwerse over de

minderheidskerken riep een uitvoerig commentaar op van H.Chr. Vink uit Dordrecht, die geen voorstander was van het samengaan van kerken, zie 'Lezers schrijven', *OO* 69, no. 1 (01-01-1974), 10v.

'Mededelingen', *OO* 68, no. 8 (01-09-1973), 11. Louwerse is secretaris van het comité geworden. Hij was al sinds juni 1972 comitélid, zie T.J. Prins, 'Bondsvergadering 1972: vrij flauwe kaas met enkele pittige kruidnagels voor de fijnproevers', 3, en volgde toen H. Postma op.

P. Vreugendhil, 'Dominee Bert Louwerse als sekretaris meer klerk dan profeet', *OO* 68, no. 9 (01-10-1973), 5. Uit dit interview blijkt dat Louwerse, toen hij in 1972 comitélid werd, te kennen had gegeven geen secretaris te willen worden. In 1973 bleek dat er niemand bereid was de vertrekkende secretaris, L. van der Molen, op te volgen en aanvaardde hij het secretariaat alsnog. Verder komen enkele drijfveren en ambities van Louwerse naar voren: 1. bijdragen aan een betere organisatie van de Bond; 2. gericht zijn op gemeenteopbouw; 3. zichzelf blijven en verantwoordelijkheid nemen voor gezamenlijk genomen beslissingen; 4. het streven naar een bondsbureau, zoals door de structuurcommissie van de Bond voorgesteld, en tevens naar de rol van een secretaris, die meer een inhoudelijke/profetische positie zou kunnen innemen in de Bond.

'Uitgelezen', *OO* 68, no. 9 (01-10-1973), 6v. Louwerse besteedt o.a. uitvoerig aandacht aan een artikel van de Baptistenpredikant P. van de Werf over de ook in de Bond herkenbare 'uittocht' van predikanten naar andere sectoren dan de gemeente (school, militaire dienst, verpleegtehuizen e.d.). In een kader wordt door de redactie van *OO* meegedeeld dat Louwerse stopt met het verzorgen van de rubriek 'Uitgelezen' vanwege het feit dat hij secretaris van het comité is geworden. L. van der Molen nam vanaf 1974 die taak over.

1974

'De kollekte voor het werelddiakonaat', *OO* 69, no. 2 (01-02-1974), 3. Verantwoording van de projecten van de 'Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en Vluchtelingen' (SOH), waarvoor gecollecteerd was in de Bond.

'Van het comité', in de rubriek 'Mededelingen', *OO* 69, no. 4 (01-04-1974), 10. Oproep om te collecteren voor het werk van de binnenlandse zending, ondanks het feit dat de 'Kommissie voor Binnenlandse Zending' zijn mandaat aan de bondsvergadering had teruggegeven en er nog geen nieuwe commissie was benoemd.

'1970-1974. Verslaglegging van een aantal hoofdmomenten in de geschiedenis van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland', *OO* 69, no. 7 (01-07-1974), 7v. Het verslag was geschreven op verzoek van de Internationale Bond en bevatte na een analyse van de maatschappelijke en kerkelijke veranderingen een weergave van belangrijke ontwikkelingen rond oecumene (regeling van gastlidmaatschap met de NHK), opleiding (overgang naar de universiteit van Utrecht), organisatie (onderzoek structuurcommissie; overgang van individuele abonnementen naar een blokabonnement per gemeente voor *OO*), veranderingen en problemen in gemeenten (vrouwelijke ambtsdragers en openstelling van het ambt van predikant voor vrouwen; grote onderlinge diversiteit).

'Mededeling van het Comité', *OO* 69, no. 7 (01-07-1974), 8. Deze mededeling was ook als brief aan de kerkenraden verstuurd. Namens het comité riep Louwerse op collecten voor buitenlandse VEGn en haar activiteiten zoveel mogelijk via de Bondspenningmeester te laten verlopen.

'De Internationale Bond van Vrije Evangelische Gemeenten', *OO* 69, no. 10 (01-11-1974), 5. Louwerse doet verslag van de vergadering van de IFFEC op 11-18 sept. 1974 te Ewersbach, Duitsland, die hij met comitévoorzitter H.J. Jansen Klomp bezocht. Hij vond dat de gesprekken 'doorgaans een vrijblijvend karakter droegen,' maar was onder de indruk van de steun die grote Bonden verlenen aan kleinere en de inspanningen voor de zending van sommige Bonden. 'Verhoudingsgewijs blijven wij in Nederland, ver, ver onder de maat.'

'Uit de gemeenten', *OO* 69, no. 11 (01-12-1974), 11. Bericht over de intrede van L. van der Molen in Oude Pekela op 03-11-1974. Daarmee kwam een einde aan het consulentschap van Louwerse.

1975

‘Mededelingen van het comité’, *OO 70*, no. 1 (01-01-1975), 9. Louwerse meldt dat plaatsing op de sprekerslijst van de Bond voortaan via het comité zal verlopen. Vroeger was het een zaak van gemeenten, die namen doorgaven. Verder vermeldt hij de samenstelling van een ‘kommissie voor de bestudering van de problematiek van de vakante gemeenten’.

‘Kadercursus’, *OO 70*, no. 1 (01-01-1975), 10. Door P.E. van Staveren wordt de start van een kadercursus aangekondigd, die door predikanten uit de ringen wordt verzorgd. Louwerse is daarbij betrokken.

‘Mededeling comité’, *OO 70*, no. 3 (maart 1975), 5. Aanvulling op de sprekerslijst.

‘Bijzondere diensten iets bijzonders?’, *OO 70*, no. 7 (juli-aug. 1975), 8v. Louwerse omschrijft de kerkdienst als ‘de ruimte waarbinnen mensen bij elkaar komen om God te loven’ (vetgedrukt). De vraag of er dan kerkdiensten moeten zijn voor verschillende doelgroepen interesseert hem minder. Wel pleit hij voor variëteit in dienstvormen en wijst ter oriëntatie op Eimert Pruijm, *Stop een zoutkorrel in uw kerkdienst. 54 alternatieve kerkdienst- en verkondigingsvormen* (Delft: Meinema, 1971), *Kind en Zondag en Zondag feestdag, diensten met kinderen*, beiden uitgaven van de NZV. Speciale aandacht besteedt hij aan de ‘gezinsdienst’ en breekt een lans voor de uitwisseling van liturgieën in de Bond en met mensen uit andere kerken.

‘Mededelingen van het comité’, *OO 70*, no. 11 (december 1975), 2. Louwerse is per 01.12.1975 halftime benoemd tot algemeen secretaris van de Bond en vervult deze functie ‘vooralsnog vanuit Veendam.’

1976

‘Kadercursus 1976’, *OO 71*, no. 2 (februari 1976), 5. De tweede kadercursus wordt aangekondigd. Opnieuw is Louwerse voor de ring Groningen daarbij betrokken.

‘Bondsagenda’, *OO 71*, no. 2 (maart 1976), 2. Louwerse start de rubriek ‘Bondsagenda’ waarin activiteiten van de Bond worden vermeld. Deze zijn hierna niet afzonderlijk vermeld.

‘Nairobi in Nederland’, *OO 71*, no. 3 (maart 1976), 7. Louwerse doet verslag van een conferentie op 23-25 jan. 1976 in ‘Kerk en Wereld’, die gewijd was aan de assemblee van de Wereldraad van Kerken te Nairobi in Kenya (23 nov. – 10 dec. 1975). Nairobi was minder actiegericht dan Uppsala (1968). De Wereldraad richt zich niet alleen op ‘sociale actie’, maar evenzeer op ‘bekering en gebed’, meldt Louwerse.

‘Mededelingen’, *OO 71*, no. 7/8 (juli/augustus 1976), 2. Louwerse heeft op 27-06-1976 afscheid genomen van de VEG Veendam en vertrekt naar de VEG Velp voor een parttime aanstelling.

T.J. Prins, ‘Ds. A.C. Louwerse ging, kwam en bleef’, *OO 71*, no. 9 (september 1976), 8. Verslag van het afscheid van de VEG Veendam en de intrede in de VEG Velp op 08-08-1976. Louwerse preekte in Velp over Ps. 119:105.

‘Anders dan anders. Veranderingen in de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland’, *OO 71*, no. 10 (oktober 1976), 4 en 12. Louwerse geeft een uitvoerige verantwoording van de structuurveranderingen in de Bond, die door de structuurcommissie waren voorbereid (1973) en goedgekeurd op de BV van 1975. Het ging om een nieuwe ‘werkorde’ voor de Bond, met de *Beginnelsen* (en niet een belijdenis) als uitgangspunt, omdat de Bond zich daarin reeds rekenschap had gegeven van voortgaande vernieuwing van ‘tijdgebonden uitdrukkingsvormen’. De oude structuur bleek niet meer voldoende werkbaar ‘om enerzijds de plaatselijke zelfstandigheid te waarborgen en anderzijds de gezamenlijke belangen te behartigen.’ Louwerse somt vervolgens de structuurwijzigingen op: 1. meer beleidsbepalende bevoegdheid voor het comité (vroeger alleen uitvoerend); 2. schriftelijke voorbereiding van jaarvergaderingen en een totaalbegroting van het Bondswerk; 3. mogelijkheid van adviescolleges voor het comité; 4. benoeming algemeen secretaris, ‘die de bondsadministratie, met uitzondering van het financiële deel, verzorgt en het beleid voorbereidt’; 5. mogelijkheid van beroep voor gemeenteleden, deelorganisaties, gemeenten; 6. nieuwe regeling van beroepbaarstelling door het comité.

1977

‘Mededeling van het Bondssekretariaat’, *OO* 72, nr. 1 (januari 1977), 2. Aankondiging van de ‘adressengids 1977’ (eerste jaargids). Gemeenten kunnen adressen van zakenlieden uit de VEGn doorgeven m.h.o. op plaatsing van advertenties in de gids.

‘Opdracht bondsvergadering: ruimte scheppen’, *OO* 72, nr. 5 (mei 1977), 3v. Louwerse geeft een overzicht van de stukken en verslagen voor de BV van 1976. Deze wordt voor het eerst geopend met een avondsmaalsviering door ds. A.J. Buurman te Bussum. Het comité heeft ‘een Nota Eenheid en Taakstelling ingediend, die als uitgangspunt voor een beleid op lange termijn kan dienen.’ Als kenmerk van de Bond wordt ‘verscheidenheid’ genoemd. De legitimering van de Bond is dat we ‘gebonden aan de ene Heer Jezus Christus (...) elkaar de ruimte [zullen] moeten laten, misschien wel voor elkaar de ruimte scheppen om inhoud te geven aan de belijdenis van Jezus Christus de Heer tot eer van God de Vader’. Als beleidspunten worden o.a. het diaconaat en een ambtsconsensus met de NHK genoemd. Voorstellen betreffen o.m. de benoeming van ds. G. Siebert tot parttime zendingspredikant en ds. M. Nijkamp tot rector. Er zijn diverse rapporten opgesteld door de projectgroep Binnenlandse Zending, de Theologische Hogeschool en de Structuurgroep, die naast nieuwe statuten en een huishoudelijk reglement voor de opleiding ook ‘een discussiestuk op tafel heeft gelegd voor de taakstelling van de Stichting 1976.’

‘Mededelingen van het Comité’, *OO* 72, nr. 10 (oktober 1977), 4. Met o.a. de aankondiging van een bezinningsdag te Bussum op 26-11-1977 over de problematiek van de vacante gemeenten.

1978

‘De kracht van het gewone’, *OO* 73, nr. 1 (januari 1978), 1. Op verzoek van de redactie van *OO* schrijft Louwerse over wat op hem de meeste indruk heeft gemaakt in 1977 in de Bond. Dit is m.n. de belangeloze inzet en trouw van vele vrijwilligers. Daarna noemt hij o.a. de Nota Eenheid en Taakstelling, de (eerste) avondmaalsviering tijdens de BV en het vijftigjarig jubileum van de Theologische Hogeschool. Hij hoopt voor 1978 op meer coördinatie van activiteiten, kadertraining en vooral een ‘grotere loyaliteit in de Bond’.

‘Mededelingen’, *OO* 73, nr. 3 (maart 1978), 8. Louwerse werd consultant van de VEG Apeldoorn.

‘De agenda van de Bondsvergadering’, *OO* 73, nr. 4 (april 1978), 4v. Bevat een overzicht van de onderwerpen en verslagen voor de BV, waaronder een dooprapport en de relatie van de Bond met de IKON. De BV besloot in 1975 om gedurende twee jaar als lid van de IKON te fungeren en dan deze samenwerking te evalueren. Belangrijkste kritiek blijkt te zijn ‘dat bij veel IKON-uitzendingen de christelijke identiteit te veel verborgen is.’ Het comité stelt voor nog eens twee jaar lid te blijven. Louwerse noemt verder o.a. de reactie van het comité op een voorstel van de Zeeuwse gemeenten om mensen met een Bijbelschoolopleiding in de gelegenheid te stellen als ‘pastoraal medewerker in een gemeente te functioneren.’ Het comité wijst dit voorstel af gezien de eigen opleidingsmogelijkheden in de Bond en omdat er veel verschil in niveau is tussen Bijbelscholen. ‘Ook is het Comité, mede gezien het verleden, erg bang dat allerlei pseudo-dominees in de Bond hun intrede zullen doen. De problemen zijn dan niet van de lucht.’

‘Twee belangrijke agendapunten van de aanstaande Bondsvergadering’, *OO* 73, nr. 5 (mei 1978), 5. In een resumé van de Nota van bezinning op eenheid en taakstelling (niet ondertekend) wordt gemeld dat ‘een door het comité samengestelde commissie, bestaande uit de predikanten J.H. Karelse, A.C. Louwerse en M. Nijkamp’ besprekingen voert met de NHK over ambtsdragersconsensus.

‘Tijd voor bezinning’, *OO* 73, no. 10 (okt. 1978), 6. Louwerse meldt een extra BV, waarin o.a. een rapport zal worden aangeboden over de mogelijkheid van wederzijdse ambtserkenning tussen de Bond en de NHK. Ook wordt een toetsing van de Bondsstructuur voor 1979 aangekondigd.

‘Mededelingen van het comité’, *OO* 73, no. 10 (okt. 1978), 6. Enkele personalia van de Bondspredikanten H.P.J. Schormans, W. Kramer, J. Verboom.

‘Internationale Bond van Vrije Evangelische Gemeenten’, *OO* 73, no. 11 (november 1978), 3. Louwerse doet verslag van de vergadering van de IFFEC in september 1978 te Kaap Sounion in Griekenland, die hij samen met H.J. Jansen Klomp bezocht. Het thema was ‘Jezus Christus onze hoop’. Er wordt o.a. melding gemaakt van het plan om in 1980 een theologische conferentie te houden in Oslo. Ook wordt melding gemaakt van een internationaal jongerenkamp in 1979 in Noorwegen. Een samenvatting van de door J. Michal (Bond van VEGn in Tsjecho-Slowakije) gehouden inleiding die Louwerse aankondigt, verscheen in *OO* 74, no. 3 (maart 1979), 4.

1979

‘Bondsvergadering 1979..... De 96e’, *OO* 74, no. 4 (april 1979), 4v. (niet ondertekend). Met o.a. de vermelding dat de Stichting voor Zending en Evangelisatie (SZE, samenvoeging van de vroegere binnen- en buitenlandse zending) voor het eerst als deelorganisatie participeert in de BV. Verder wordt melding gemaakt van een rapport n.a.v. het afgewezen voorstel van de Zeeuwse gemeenten over pastoraal medewerkers en een voorstel om een diaconale commissie op te richten. Uitvoerig wordt ingegaan op een aantal voorstellen van de VEG Hilversum, die 1. terugtrekking van de Bond wil uit alle aan de Wereldraad van Kerken gerelateerde organisaties; 2. afschaffing van het blokabonnement van *OO*; 3. andere besteding van de gelden van de SZE en ‘het beleid van de Stichting meer te richten op interkerkelijke zendingsorganisaties en evangelisatie-organisaties als B.E.Z. [Belgische Evangelische Zending] en O.M. [Operatie Mobilisatie].’

‘Op de Bondsvergadering.... Samenwerking met de Nederlandse Hervormde Kerk’, *OO* 74, no. 4 (april 1979), 8. Louwerse geeft een verantwoording van het rapport over de voorgestelde ‘ambtsdragerskonsensus’. Als redenen om hierover in gesprek te gaan met de NHK noemt hij 1. de Beginselverklaring, waarin de VEGn zichzelf ‘Vrije Hervormde Gemeenten’ noemen; 2. de al tot stand gekomen ‘gastlidmaatschapsregeling’ met de NHK; 3. soortgelijke regelingen van de NHK met andere kerken. Na een beschrijving van het rapport en de voorgestelde regeling wordt het doel toegelicht: consensus is in de eerste plaats bedoeld voor ambtelijke inbedding van (VE) predikanten in buitengewone dienst en m.h.o. op ‘bijstand in het pastoraat’. De mogelijkheid van over en weer beroepen ‘zonder meer’ is niet opgenomen in de regeling.

‘Nota van bezinning op eenheid en taakstelling’, ‘Rapport taakvervulling in (vakante) gemeenten’, *OO* 74, no. 5 (mei 1979), 4v. (niet ondertekend). In de toelichting op de Nota wordt uitvoerig ingegaan op de notie van de eenheid, die niet confessioneel moet worden opgevat. Ook wordt de noodzaak van een dienstencentrum voor de Bond genoemd. In het rapport over vacante gemeenten wordt gesproken over diverse consenten (preek, catechese en pastoraat) en over een begeleidingscommissie voor vacante gemeenten.

‘Mededelingen van het comité’, *OO* 74, no. 7/8 (juli/augustus 1979), 12. Verlening van een preekconsent aan A.J. Dijk en G. Sinke.

1980

‘Van zeventig naar tachtig, tien jaar Bondsvergaderingen’, *OO* 75, no. 1 (januari 1980), 1v. Overzicht van diverse ontwikkeling in de Bond. Bij ‘statistiek’ wordt o.a. gemeld dat de VEG Hilversum is uitgetreden. Verder wordt gewezen op samenwerking met andere kerken, geestelijke ontwikkeling (met o.a. vermelding van het rapport *Demissionair of ... missionair?*) en organisatie. Louwerse geeft tot slot een persoonlijke evaluatie. Het gevoerde beleid vraagt om meer transparantie. Verder ziet hij het als opdracht om beter met polarisatie om te gaan en pleit hij voor een ‘noodzakelijke bezinning en heroriëntatie op geloven en belijden’ (cursief gedrukt). De motivatie hiervoor is dat de gemeente ‘slechts een middel is en geen doel.’ De Bond kwam voort uit het besef dat de ‘bestaande kerkvorm niet toereikend was voor het doel dat aan de gemeente van Jezus Christus gesteld is. Aan de vooravond van ons eeuwfeest in 1981 zullen wij de moed moeten hebben om de vraag van 1881 opnieuw te stellen, maar dan aan onszelf.’

‘Ekstra Bondsvergadering in maart 1980’, *OO* 75, no. 1 (januari 1980), 3. Aankondiging van een EBV over het rapport *Demissionair of ... missionair?* en plannen voor het honderdjarig jubileum van de Bond in 1981.

‘Gemeente in beweging. Kerkeradenconvent ring Oost’, *OO 75*, no. 11 (november 1980), 4. Louwerse geeft een impressie van dit goed functionerende kerkenradenconvent.

‘100 jaar Bond. Tsjecho-Slowakije’, *OO 75*, no. 11 (november 1980), 5. In het kader van één van de projecten van de jubileumactie van de Bond (kerkbouw in Tsjecho-Slowakije) bezochten Louwerse en Siebert de Tsjecho-Slowaakse Bond. Louwerse doet verslag van dit bezoek en schetst de moeilijkheden in ‘een socialistisch land, waar de kerk eigenlijk niet gewenst wordt.’ Hij en Siebert kwamen onder de indruk van het levende geloof en de onderlinge solidariteit van de gemeenten. Toen kerkgebouwen wegens stadsvernieuwing werden afgebroken, offerden gemeenteleden vakantieweken op voor hulp bij nieuwbouw en werden er financieel grote offers gebracht door de verbonden gemeenten.

‘Een eigen Bonds bureau’, *OO 75*, no. 11 (november 1980), 7. E. Spee meldt de koop van Pres. Kennedylaan 311 in Velp (Bonds bureau) en personele uitbreiding: de algemeen secretaris gaat van 50% naar 80% en ‘een administratieve kracht wordt aangetrokken voor 50% met een uitloop naar 65% in ‘piek’tijden.’

‘Mededelingen’, *OO 75*, no. 12 (december 1980), 3. De VEG Velp gaat akkoord met een 20%-aanstelling van Louwerse.

1981

‘Mededelingen’, *OO 76*, no. 2 (februari 1981), 2. Het Bonds bureau is op 15 jan. 1981 in gebruik genomen. Zie ook ‘Rondgang door het Bonds bureau’, *OO 76*, no. 3 (maart 1981), 8. Met foto’s (niet ondertekend).

‘Bondsagenda 1981’, *OO 76*, no. 4 (april 1981), 4. Samenvatting van de agenda, met o.a. een voorstel van de VEG Zeist om de handleiding bij *Wat wij geloven en belijden* te herdrukken, omdat zij niet tevreden is met het belijdeniscatechesemateriaal van de THS. Het comité raadt dit voorstel af. Ook wordt het voorstel voor een noodfonds genoemd op verzoek van de KDO (Kommissie Diakonaal Overleg).

‘Het koninkrijk van God... onze zending’, *OO 76*, no. 4 (april 1981), 7. Een impressie van de eerste theologenconferentie van de IFFEC, 1-6 sept. 1980 te Oslo, Noorwegen. Louwerse was deelnemer met M. Nijkamp en S. Zuidema. De Bijbelstudie van Nijkamp over het thema het koninkrijk van God en sociale gerechtigheid ‘blijkt één van de basisverhalen voor de hele week te zijn.’ Zie voor de tekst van deze Bijbelstudie ‘Zoekend naar Gods rijk’, *OO 76*, no. 10 (oktober 1981), 4v.

1982

‘Vergaderen maar weer!’, *OO 77*, no. 4 (april 1982), 5. Samenvatting van de agenda van de BV, waarbij o.a. een voorstel tot aanpassing van de regeling voor beroepbaar stellen op grond van ‘singuliere gaven’ (HR art. 11.3). Ook wordt een statutenwijziging voorgesteld ‘om in de doelstelling van de Bond het werk van de zending en de dienst aan Israël als eerste te noemen, om zodoende de prioriteit van dit werk aan te geven in het totaal aan taken die de Bond zich ten doel stelt.’

‘Nota van bezinning op eenheid en taakstelling’, *OO 77*, no. 5 (mei 1982), 5 (niet ondertekend). Samenvatting van de nota. Onder eenheid wordt met een beroep op M. Mooij confessionele eenheid afgewezen. Dit mag echter niet tot vrijblijvendheid leiden, maar ‘verplicht om aan de ander de ruimte te geven zijn geloof te belijden in zijn situatie, vanuit zijn geloof, tegen de achtergrond van het belijden dat Jezus de Christus is, Gods Zoon, Redder (ICHTUS).’ Taakstellingen worden er geformuleerd op het gebied van het missionaire werk, samenwerking met andere kerken, bezinning over stellingname van de Bond ‘ten aanzien van allerlei maatschappelijke vragen’ (zoals kernbewapening en antidiscriminatie wet). Ook wordt voor het eerst melding gemaakt van ‘huisbezoeken’ van het comité aan gemeenten, archiefbeheer (o.a. overleg met het Rijksarchief te Utrecht) en aanvullingen op het Vademecum.

‘Christen in een socialistisch land. Duitse Demokratische Republiek’, *OO 77*, no. 6 (juni 1982), 1v. Na een beschrijving van het ontstaan van de BRD en de DDR, volgt een impressie van de Bond van VEG in de DDR (ca. 1000 leden). Louwerse stelt dat de Bond in Nederland en de Oost-Duitse Bond veel gemeen hebben en elkaar nodig hebben om gemeente van Jezus Christus te kunnen zijn.

‘Werk in uitvoering’, *OO 77*, no. 9 (september 1982), 1. Eerste artikel van een reeks, waarin Louwerse de Bond informeert over lopende zaken. Er wordt o.a. gewezen op de afwijzing van de begroting 1982 van de SZE. Ook aandacht voor de anti-discriminatie wet en de rol van de CIO (Commissie voor Overleg met de Overheid) daarbij. Een stellingname van het comité t.a.v. deze wet verscheen in *OO 77*, no. 4 (april 1982), 6v. Verder wordt gemeld dat Louwerse, Siebert en Sieka de Wit (namens de VEJO) de vierjaarlijkse assemblee van de Internationale Bond zullen bezoeken op 20-26 sept. 1982 te Hilterfingen, Zwitserland.

‘Bezint eer gij begint...’, *OO 77*, no. 9 (september 1982), 2 (ondertekend door Louwerse en E. Spee). Verslag van bijeenkomsten op 31 okt. 1981 en 13 febr. 1982 van Bondspredikanten ‘om zich te bezinnen op de problematiek van de vakante gemeenten.’ Na inventarisatie van de problemen en behoeften wordt voorgesteld een enquête onder de vacante gemeenten te organiseren en de mogelijkheden van ‘regionalisatie’ door het comité te laten onderzoeken.

‘Federación de Iglesias Evangélicas Independien les España (FIEIDE). Vrije Evangelische Gemeenten in Spanje’, *Samozir-bode* bij *OO 77*, no. 9 (september 1982), 12. Bijdrage over de Spaanse Bond en ds. David Ais Caula, die de functie van ‘algemeen secretaris’ vervulde. De Nederlandse Bond droeg via de SZE bij aan de aanschaf van een auto voor Caula. Louwerse onderstreept het belang ‘om via de Internationale Bond elkaar te helpen, met elkaar mee te denken en van elkaar te leren.’

‘Diskussienota Bond en samenleving’, *OO 77*, no. 10 (oktober 1982), 2 (niet ondertekend). 9vv. Deze nota van het comité werd in *OO* gepubliceerd voordat de definitieve tekst voor de BV van 1983 zou worden vastgesteld. De nota analyseert de moeilijkheden en mogelijkheden van gezamenlijke stellingname rond maatschappelijke kwesties. Het comité wordt aangewezen als instantie die dat ‘op verzoek van gemeenten, deelorganisaties en samenwerkende verbanden’ namens de Bond zou kunnen doen. Theologisch wordt gewezen op de noties van het verbond en het ‘volk van God’, waardoor de wereld in beeld komt. Niet de gemeente tegenover de wereld die dan ‘als een vijandige macht’ wordt gezien, maar gezonden in de wereld. In de gemeente als ‘proeftuin’ moet zichtbaar worden ‘wat het Koninkrijk Gods zou kunnen inhouden.’ Dat kan alleen gezamenlijk. ‘Alleen samen met elkaar, onder leiding van de Heilige Geest, kunnen we misschien iets laten zien van de bestemming van de wereld: dat eenmaal alles onder Christus als hoofd zal worden samengevat.’ De nota werd opnieuw gepubliceerd in *OO 79*, no. 8 (september 1984), 10, 15v.

‘Hilterfingen 1982’, *OO 77*, no. 11 (november 1982), 4v. Verslag van de IFFEC-assemblee in Zwitserland. Louwerse wijst o.a. op de verklaring die de IFFEC deed uitgaan, o.m. over de gevaren van de bewapeningswedloop. Ook werd hij gekozen in het uitvoerend comité van de IFFEC (1982-1986). De volledige tekst van de verklaring is in *OO* afgedrukt. Bij punt 4 wordt gesproken over de wapenwedloop, die zich niet verdraagt met de Bijbelse notie dat God de mensheid het leven gegeven heeft ‘om de wereld te beschermen en te onderhouden. Daarom menen wij een alternatief voor de vernietiging te zien. Wij denken dat het beter is ons in te zetten voor het onderlinge vertrouwen tussen de naties voor vreedzame onderhandelingen, beëindiging van de wapenwedloop en het uitbannen van atoomwapens.’

‘Werk in uitvoering’, *OO 77*, no. 11 (november 1982), 8. Met o.a. aandacht voor het bezoek van dr. J. Urban (voorzitter van de Tsjechoslowaakse Bond) op uitnodiging van de SZE, en voor het beheer van VEG-archieven.

1983

‘Werk in uitvoering’, *OO 78*, no. 1 (januari 1983), 4. Louwerse meldt o.a. de samenwerkingsregeling met de Gereformeerde Kerken in Nederland. Hij was met Nijkamp aanwezig op de synodevergadering van 15 nov. 1982, die daartoe besloot. Zie ook ‘Boodschap van vrije evangelische gemeenten: Wij zijn in Christus één en laten beuzelingen varen’, *OO 78*, no. 2 (februari 1983), 7, (overgenomen uit *Kerkinformatie* dec. 1982, met een beknopte weergave van de toespraak die Louwerse tijdens de synodevergadering hield). Verder de aankondiging van een onderzoek over ‘de taken van onze Bond en de financiële mogelijkheden die daarmee verband houden.’

‘Ds. J. Enter 45 jaar dienaar’, *OO* 78, no. 3 (maart 1983), 7. Beschrijving van Enters werkzaamheden in en voor de Bond. Louwerse was diens catechisant in de VEG Enschede en herinnert zich diens ‘grote trouw en kennis’.

‘Werk in uitvoering’, *OO* 78, no. 3 (maart 1983), 15. O.a. het probleem van vacatures in besturen van deelorganisaties van de Bond wordt gemeld, alsmede een gesprek tussen het comité en een delegatie van de IKON over het door de omroep gevoerde beleid.

‘Werk in uitvoering’, *OO* 78, no. 5 (mei 1983), 6. Met o.a. aandacht voor de gevolgen van de EBV van 5 febr. 1983, waarop het beleid van de SZE werd afgewezen. ‘Als we niet open zijn naar elkaar toe, als we niet bereid zijn elkaars geloof en het belijden van dat geloof serieus te nemen, als we niet samen willen luisteren naar de Schrift, dan wordt de weg binnen de Bond nagenoeg onbegaanbaar.’ Verder o.a. de presentatie van de Groot Nieuws Bijbel en vermelding van ‘een zinvol en verhelderend gesprek’ met de IKON.

‘Eenheid binnen de Bond’, *OO* 78, no. 6 (juni 1983), 4 (niet ondertekend). Voorpublicatie van hoofdstuk I van de nota van bezinning op eenheid en taakstelling voor de BV 1983, met een inhoudelijke reflectie op gedeelten uit de *Beginselen* over zelfstandigheid en verbondenheid. Uitgangspunt is de notie ‘wij hebben elkaar nodig en vullen elkaar aan.’ D.w.z. we zijn principieel bereid ‘om de visie van de ander te laten staan als een visie die onszelf vreemd is,’ maar legitiem binnen het lichaam van Christus. ‘Elkaar nodig hebben is in die zin geen kwestie van tolerantie, maar belijden dat het zonder het geloof van die ander en zonder het belijden van die ander in de praktijk van alledag niet gaat.’ De EBV van 5 febr. 1983 heeft het ‘bange vermoeden’ opgeroepen dat een meerderheid zo geen Bond wil zijn. Daarmee staat de notie van het ‘lichaam van Christus’ ter discussie. ‘De vraag moet dan ook duidelijk gesteld worden of wij Bond willen zijn op de bovenomschreven manier, of dat wij een federatief verband van gemeenten willen vormen, waarbij iedere gemeente op zijn eigen wijze denkt en werkt.’ Aan het slot van het hoofdstuk is een handreiking te vinden voor het gesprek over de *Beginselen*.

‘De stroom viel uit’, *OO* 78, no. 7/8 (juli/augustus 1983), 6, 16. Verslag van een werkbezoek aan Tsjecho-Slowakije. Louwerse bezocht VEGn o.a. in Stara Tura en Levice, waar de Bond nieuwbouw financieel steunde. Vrede tussen oost en west was een veel voorkomend gespreksonderwerp en wordt door Louwerse inhoudelijk gemarkeerd met een uitvoerig citaat uit een toespraak van Jaroslav Ondra, voorzitter van de Tjechische Oecumenische Raad van Kerken (overgenomen uit *Hervormd Nederland* 30.04.1983).

‘Werk in uitvoering’, *OO* 78, no. 7/8 (juli/augustus 1983), 8, 16. Samenvatting van de agenda voor de BV 1983, met o.a. een voorstel voor de oprichting van een archiefcommissie. Verder wordt aandacht besteed aan de ‘trieste gebeurtenissen’ rond het afwijzen van het beleid van de SZE. ‘Het is nog steeds onbegrijpelijk hoe een bondsvergadering, anderhalf jaar na het aanvaarden van de beleidsnota voor een periode van vijf jaar, het mandaat aan de SZE heeft kunnen intrekken.’ Er wordt gewezen op het comité, dat deze gebeurtenis in zijn jaarverslag ‘een zwarte dag in de geschiedenis van de Bond’ heeft genoemd.

‘Kerk in de D.D.R. een teken van hoop in een verscheurde wereld’, *OO* 78, no. 11 (november 1983), 6. Louwerse vergelijkt gemeente-zijn in een socialistische en een kapitalistische staat en constateert dat, waar de Oost-Duitse Bond o.a. gesprekken voert ‘over christen-zijn en bewapening’, de Nederlandse Bond zo beheerst wordt ‘door de angst voor elkaar en de zorg om onze eenheid, dat we aan dit soort vragen amper toekomen.’ In het artikel wordt verder melding gemaakt van het project voor een ontmoetingscentrum in Bad Klosterlausnitz. Daarvoor gaven de autoriteiten in de DDR alleen toestemming ‘als er met westerse valuta gebouwd wordt.’ De totale kosten bedroegen DM 700.000,--. De Oost-Duitse Bond nam daarvan met ong. 1000 leden een derde voor zijn rekening. Het comité zegde f 20.000, -- à f 25.000,-- toe.

1984

‘Werk in uitvoering’, *OO* 79, no. 1 (januari 1984), 7v. Met o.a. aandacht voor diaconaat en de actie voor Bad Klosterlausnitz.

‘Ontmoetingscentrum van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in de DDR (Oost-Duitsland) Bad Klosterlausnitz’, *OO* 79, no. 2 (februari 1984), 3. De actie is vanaf 1 jan. 1984 van start gegaan en wordt

begeleid door de KDO. De Oost-Duitse Bond heeft een tweeledig doel: 1. een ontmoetingscentrum voor de Bond; 2 een plaats van ontmoeting voor christenen uit de DDR en uit andere landen.

‘Werk in uitvoering’, *OO 79*, no. 3 (maart 1984), 7v. Met o.a. aandacht voor het afscheid van S. Zuidema van de VEG Veendam, die industriepastor werd in IJmond en overging naar de NHK. (Zuidema was voorzitter geweest van de SZE en met het voltallige bestuur afgetreden toen het beleid van de SZE was afgewezen).

‘Werk in uitvoering’, *OO 79*, no. 5 (mei 1984), 6v. Bevat een samenvatting van de agenda van de BV 1984. Louwerse meldt o.a. dat het comité bezwaar maakt tegen de lidmaatschapsaanvraag van een nieuwe VEG in Gorinchem, die door afsplitsing uit de oude VEG is ontstaan. Ook wijst hij op het voorstel van de VEG Gouda, die in de Bond de leefregel wil handhaven ‘dat wij alleen deelgenoten der verlossing in de weg der bekering en door algehele overgave van ons hart aan onze Here Jezus Christus worden.’ Het comité stelde hierbij o.a. de vraag: ‘Heeft in het verleden dit soort uitspraken niet eerder scheidend dan bindend gewerkt?’ Men wil niet uitgaan van deze leefregel waarin bekering en overgave tot criterium van de onderlinge verbondenheid wordt gemaakt, maar van de grondslag van de Bond (Statuten art. 3), waarin Jezus Christus ‘als het Hoofd van de gemeente en de Heiland der wereld’ centraal staat en ruimte wordt geboden aan verscheiden invulling van belijden. Verder besteedt Louwerse aandacht aan het voorstel van de VEGn Scherpenzeel en Bennekom om het lidmaatschap van de IKON zo spoedig mogelijk te beëindigen.

‘Zweeds dagboek’, *OO 79*, no. 8 (september 1984), 3v. Louwerse doet verslag van zijn deelname aan de jaarvergadering van de Zweedse Bond 12-17 juni 1984 in Stockholm. Met o.a. aandacht voor een toespraak van Alan Boesak over apartheid in Zuid-Afrika, de ordening van twintig kandidaten in een speciale dienst en een bijeenkomst van het Zweedse jeugdwerk. Louwerse preekte tijdens de afsluitende bijeenkomst op 17 juni in de Immanuelkerk te Stockholm (1400 zitplaatsen). In een terugblik schrijft hij: ‘Wat ons het meest getroffen heeft is enerzijds een gericht zijn op de mens en het heil in Christus, maar anderzijds een bewustzijn dat dit niet verkondigd kan worden zonder dit heel concreet en maatschappelijk in te vullen.’

‘Werk in uitvoering’, *OO 79*, no. 9 (oktober 1984), 10. Naast de al in het meinumner van 1984 genoemde onderwerpen, wijst Louwerse op de problemen om bestuursleden te vinden voor de SZE, het teruglopend aantal personen met een preekconsent, een ontmoeting met het moderamen van de Gereformeerde Kerken en een bezoek van de voorzitter van de Oost-Duitse Bond J. Schmidt. Ook noemt hij enkele partnerschapcontacten tussen VEGn (Apeldoorn met Falkensee, Dordrecht met Gera, Hendrik Ido Ambacht met Dessau).

1985

‘Tsjecho-Slowakije bouwt nog steeds (1)’, *OO 80*, no. 1 (januari 1985), 12v. Verslag van een werkbezoek met veel foto’s van de nieuwbouw van de kerk van de VEG in Levice, waar de Bond financieel aan bijdroeg.

‘Werk in uitvoering’, *OO 80*, no. 1 (januari 1985), 15. Louwerse meldt o.a. dat het comité niet ingaat op het verzoek om deel te nemen aan een gebedsbijeenkomst t.g.v. het pausbezoek van Johannes Paulus II aan Nederland. De Bond heeft geen werkrelatie met de RKK en men vindt ‘een gebedsbijeenkomst niet voldoende om tot uitdrukking te brengen dat een dialoog tussen de protestantse kerken in Nederland en de leiding van de RKK een zinvolle zaak is.’ Ook besteedt hij aandacht aan de juridische procedures die zijn aangespannen vanwege het beperken van de radio-uitzendingen van de Ikon tot radiozender ‘Hilversum 5’. (Ikon werd in deze tijd, net als Vpro, als een eigennaam geschreven en niet meer als een afkorting met hoofdletters). Het belangrijkste bezwaar is, dat de overheid met deze maatregel doet alsof de zendtijd van de kerken alleen bedoeld is voor de ‘eigen mensen’ en niet voor de samenleving. Tot slot wijst hij in het kader van ‘veertig jaar bevrijding’ op de vlintertekening van het joodse meisje Doris Weiserova uit het getto Theresienstadt, die op twaalfjarige leeftijd in Auschwitz om het leven werd gebracht.

‘Tsjecho-Slowakije bouwt nog steeds (2)’, *OO 80*, no. 2 (februari 1985), 12v. Louwerse schrijft over zijn bezoek aan de nieuwe kerk in Stara Tura, die in augustus 1984 in gebruik was genomen. De staatsarchitect

won een tweede prijs met het ontwerp. Naast het kruis op de voorgevel en boven het liturgisch centrum meldt Louwerse dat men bij de werkzaamheden een kruisvormige wortelstronk in de grond vond. Als symbool van hoop en overwinning kreeg deze stronk 'een ereplaats in de hal van de kerk.'

'Werk in uitvoering', *OO* 80, no. 3 (maart 1985), 10. Met o.a. aandacht voor de discussie over het lidmaatschap van de Ikon en het door Louwerse bijgewoonde afscheid van Ikon-directeur J. Greven, die tijdens zijn speech de moord op vier Ikon-journalisten in El Salvador memoreerde.

'Werk in uitvoering', *OO* 80, no. 5 (mei 1985), 6v. Bevat de volledige tekst van de Nota van bezinning op eenheid en taakstelling voor de BV 1985. Veel aandacht wordt besteed aan de vraag: Wat bindt ons samen? De Bond is niet gefundeerd op een confessie of ethiek, maar op Jezus Christus, stelt men. Met een verwijzing naar J.U. Hommes, *Het A.B.C. van de Bond* (1985, letter G), wordt duidelijk gemaakt dat dit betekent: 'niet op leerstellingen, niet op een Bijbelbeschouwing, niet op een bepaalde toekomstverwachting.' Dan volgt een beschouwing over de structuur van de Bond. De zelfstandigheid van de gemeente is niet onbeperkt: 'wij worden in onze vrijheid beperkt als we afspreken een aantal dingen samen te doen.' Voorts wordt nadruk gelegd op het doel van de gemeente 'zich in te voegen in Gods zending in de wereld en in deze wereld op te komen voor Gods bedoeling om voor heel de mens en heel de aarde heil te doen aanbreken'. Deze notie vraagt om uitwisseling en beraad, omdat 'wij nooit helemaal Gods bedoeling kunnen doorgronden op grond van onze gebrokenheid.' Tegen die achtergrond wil men uitdrukking geven aan 'de geloofseenheid', gezamenlijke taken uitvoeren, gemeenschappelijke belangen behartigen en interne en externe relaties onderhouden. Het gaat daarbij om een model van samenwerking 'met behoud van ieders eigen aard, gebaseerd op een minimaal omschreven geloof', met als consequentie een 'grote bereidheid naar elkaar te luisteren en de ander de kans te geven zichzelf te zijn, waardoor je zelf wel eens het gevoel zou kunnen hebben in opspraak te komen door de keus van de ander.'

'Werk in uitvoering. De Bond uit de Ikon', *OO* 80, nr. 7 (juni 1985), 4v. (blijkens het colofon van Louwerse; zijn naam wordt vanaf dit nummer meestal niet onder de tekst vermeld). Er wordt o.a. verslag gedaan van een bezoek van J. Urban uit Tsjecho-Slowakije en er wordt aandacht besteed aan het persbericht, waarin het comité het uittreden uit de Ikon bekend maakte. Het comité betreurt dit besluit en verwacht dat het zonder de Ikon veel moeilijker zal zijn om 'stem te kunnen geven aan de armen en minderheden in deze wereld.' Ook staat de onderlinge verbondenheid op het spel.

'Werk in uitvoering. Beyers Naudé in Nederland', *OO* 80, nr. 10 (oktober 1985), 5. Louwerse was aanwezig bij een toespraak, die C.F. Beyers Naudé hield voor de leden van de hervormde en gereformeerde synoden. Deze maakte daarin o.m. duidelijk dat het apartheidssysteem 'onmenselijk en onchristelijk' is (vet gedrukt). Bij de rubriek is een brief aan Beyers Naudé gevoegd, die Louwerse d.d. 28 aug. 1985 namens het comité verstuurde. Daarin wordt gereageerd op de toenemende spanningen in Zuid Afrika (de arrestatie van Alan Boesak wordt genoemd). Daarnaast wordt in de rubriek melding gemaakt van het initiatief van de Nederlandse RvK om contact te zoeken met kerken en geloofsgemeenschappen, die geen lid zijn van de Raad, waaronder de Bond.

'Bladeren in het Album', *OO* 80, nr. 10 (oktober 1985), 6v. Fotocollage met enkele verbindende teksten van het eeuwfeest van de Evangelical Covenant Church van 18-23 juni 1985 in Minneapolis (VS), dat Louwerse bijwoonde. Hij vermeldt o.a. het multiraciale en dienstverlenende karakter van de kerk in Minneapolis en de aanvaarding van een resolutie 'over zorgvuldig omgaan met abortus' door de ECC.

'Werk in uitvoering. Beraad internationale dienst', *OO* 80, nr. 12 (december 1985), 5. Uit de SOH, waarvan de Bond sinds het begin van de jaren 1950 lid is, is het Beraad Internationale Dienst (BID) ontstaan voor beleidsberaad inzake het werelddiaconaat. De Bond doet in beide stichtingen mee. Verder wordt melding gemaakt van een reductie van het aantal kerkdiensten door het uittreden uit de Ikon (was 4 à 5 per jaar). Het aantal overblijvende minuten is te kort voor een kerkdienst, maar de in de Ikon samenwerkende kerken zijn bereid dit tot 55 minuten uit te breiden. Dat is één kerkdienst per jaar.

1986

'Werk in uitvoering. We hebben elkaar nodig. Samenwerking met anderen', *OO* 81, nr. 2 (februari 1986), 11. Met o.a. aandacht voor de contacten met de NHK, GKN en de Unie van Baptisten, waarvan de

jaarvergadering werd bijgewoond. Verder wordt melding gemaakt van een bezoek aan het Bondsbureau in Witten (Duitsland) en een vergadering van het uitvoerend comité van de IFFEC in Amsterdam.

‘Werk in uitvoering. We zijn bezig. Toekomst van kerk en christendom’, *OO* 81, nr. 4 (april 1986), 5. In deze bijdrage wordt o.a. gewezen op een bezinning van comité en de besturen van de deelorganisaties over een aantal vragen: 1. Hoe ziet onze Bond eruit, welke keuzes worden gemaakt? 2. Is de werkelijkheid in overeenstemming met wat we zouden moeten zijn? 3. Hoe kunnen we eventueel bijsturen, dan wel tot verdieping komen? Deze vragen worden van wezenlijk belang geacht ‘voor het voortbestaan van onze gemeenschap.’

‘Nadenken over onze eenheid. Nota van bezinning 1986’, *OO* 81, nr. 6 (juni 1986), 3 (niet ondertekend). Uitgaande van de bovengenoemde bezinning wordt de maatschappelijke situatie geanalyseerd (secularisatie en veranderende levensbeschouwing). Daarop wordt ‘binnen het christendom’ op verschillende manieren gereageerd: 1. Vasthouden aan traditionele waarden; de visie op de maatschappij wordt bepaald door het geloof ‘dat als onveranderlijk wordt ervaren’; 2. Aanpassing van de godsdienst; alleen de vragen die in de samenleving ontstaan, zijn bepalend voor het geloof: ‘Alles is aan verandering onderhevig, dus ook ons geloof’; 3. Een derde groep vindt ‘een open grondhouding naar de wereld noodzakelijk,’ maar wil ‘zich daarbij uitdrukkelijk laten leiden door het evangelie.’ ‘Dat betekent dat men probeert na te gaan in hoeverre de van oudsher overgeleverde geloofswaarheden bepaald zijn door tijd en situatie, en waar onze huidige situatie een andere manier van belijden vraagt dan vroeger. Er ontstaat een spanningsvolle betrokkenheid tussen geloof en samenleving.’ Het comité is voorstander van de derde optie, die het meest past bij wat de VEGn van meet af hebben voorgestaan. (Deze nota zou de grondslag vormen voor de latere beleidsplannen *Kiezen en Delen* 1989-1994 en *Samen toekomst delen* 1995-2000).

‘Hans Nijkamp overleden’, *OO* 81, nr. 6 (juni 1986), 4. Kort bericht over het plotselinge overlijden van Hans Nijkamp (1958-1986).

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering 1986. Wij en de anderen’, *OO* 81, nr. 6 (juni 1986), 5. Er wordt o.a. gewezen op een bezinning in het comité n.a.v. de in 1985 gehouden gedachtewisseling met de RvK, zie *OO* 80, nr. 10 (oktober 1985), 5. Het comité komt met het idee ‘om middels een waarnemerschap gedurende een aantal jaren van binnenuit kennis te maken met het werk van de Raad van Kerken en diens secties.’ Tevens wordt melding gemaakt van het voorstel van de VEG Dordrecht om lid te worden van de RvK.

‘Een interview in Tsjecho Slowakije’, *OO* 81, nr. 8 (september 1986), 3. Interview met F. Bosman en A.C. Louwerse in Tsjecho-Slowakije, dat gelijktijdig verscheen in het maandblad van de Tsjechische Bond.

‘Werk in uitvoering. Buitenland is binnenland’, *OO* 81, nr. 8 (september 1986), 5. O.a. over de assemblee van de IFFEC in augustus 1986 te Jönköping, Zweden. Louwerse is herkozen in het comité van de IFFEC. ‘Hij zal binnen de Internationale Bond met name verantwoordelijk zijn voor de kontakten met Oost-Europa.’

‘Vanaf zonsopgang tot zonsondergang wordt de naam van de Heer geloofd. Opening Grafe Haus Bad Klosterlausnitz’, *OO* 81, nr. 8 (september 1986), 6v. (niet ondertekend). Verslag van de feestelijke openingsbijeenkomst, die werd bijgewoond door A. Docter en A.C. Louwerse. Met een foto van Louwerse, die namens de IFFEC sprak.

‘De Bondsvergadering. Wij, onszelf en de anderen’, *OO* 81, nr. 11 (december 1986), 5. Met o.a. een weergave van de discussie tijdens de BV over de voorstellen tot waarnemerschap of lidmaatschap van de RvK. ‘Het voorstel van Dordrecht werd met een grote meerderheid verworpen. Het voorstel van het comité werd met een flinke meerderheid aanvaard.’ Het ging om een waarnemerschap van drie jaar.

1987

‘De Kerk in de wereld’, *OO* 82, nr. 1 (januari 1987), 3. Louwerse geeft een samenvatting van de toespraak die J. Urban tijdens de assemblee van de IFFEC in augustus 1986 te Jönköping in Zweden hield. In het referaat beschreef Urban drie houdingen die christenen tegenover de wereld aannemen: ‘aanpassing aan de

wereld, afwijzen van de wereld, leven in de wereld, maar niet van de wereld.’ In de conclusies werd er o.a. op gewezen dat ‘leven vanuit de navolging van Christus betekent (...) dat wij ons – naast de zorg voor onze directe naaste – niet mogen onttrekken aan de grote vragen van deze tijd: kernenergie, kernbewapening, racisme, armoede en honger in de wereld.’

‘Werk in uitvoering. Een zeer verstandig besluit. Hoe nu verder met de Raad van Kerken?’, *OO* 82, nr. 1 (januari 1987), 3. W.R. van der Zee, secretaris van de RvK, noemt het besluit van de Bond tot waarnemerschap ‘een zeer verstandig besluit.’ Het comité is voor een volwaardig lidmaatschap van de RvK, maar geeft de garantie dat de gemeenten daarover na drie jaar zullen beslissen. Verder een mededeling over het onderbrengen van het Bondsarchief bij het ‘Rijksarchief in Utrecht’ en over organisatorische veranderingen op het gebied van het werelddiakonaat (SOH en BID).

‘Werk in uitvoering. Een getwijnde draad is sterker dan een enkele draad’, *OO* 82, nr. 3 (maart 1987), 5. Met o.a. aandacht voor de vacatureproblematiek in gemeenten. Samenwerking met andere kerken wordt genoemd en het ‘grootstadsoverleg’ van de VEGn in de Randstad. Louwerse vindt het onbegrijpelijk dat kerkenraden de nood bij anderen vaak helemaal niet zien. ‘Spelen we soms niet teveel het verschil in ligging van de gemeente uit?’

‘Op aarde zoals in de hemel. Het begin en het einde van een evangelie’, *OO* 82, nr. 4 (april 1987), 3. Meditatie over Jezus’ dood en opstanding aan de hand van het begin en het einde van het Marcusevangelie. Louwerse benadrukt dat we als gelovigen onderweg zijn. ‘... het bemoedigende is dat men later aan Markus nog een aantal verzen heeft toegevoegd. ‘Schrik en ontzetting’ zijn niet het einde. De volgelingen van Jezus mogen de draad weer oppakken, nadat ze Jezus hebben ontmoet.’

‘Jaarvergadering 1987. Komt eruit wat erin zit?’, *OO* 82, nr. 5 (mei 1987), 5. Veel aandacht wordt besteed aan de komende jaarvergadering, waarop o.a. gesproken zal worden over de wijze van vergaderen. Louwerse stelt de vraag naar het mandaat van de afgevaardigden: ligt het besluit al van te voren vast of ‘heeft de gemeente gezegd: dat is onze visie, breng dat in en kijk wat haalbaar is?’ Wanneer de afgevaardigden tijdens de vergadering zich ook kunnen laten corrigeren en aanvullen zou dat veel waard zijn. ‘Als we namelijk allemaal ons eindje vasthouden, wordt het voor de Geest wel erg moeilijk om tijdens de vergadering nog ons te inspireren tot een op dat moment begaanbare weg.’

‘Vooruitzien. De jaarvergadering in oktober’, *OO* 82, nr. 6 (juni 1987), 3. Louwerse besteedt aandacht aan de nota van bezinning en meldt dat het comité samen met de deelorganisaties een beleidsvisie voor de langere termijn zal ontwikkelen. In de nota zijn een aantal uitgangspunten geformuleerd om prioriteiten te kunnen stellen in het Bondswerk. Eerst worden de meer inhoudelijke uitgangspunten geformuleerd: het zendingsgemeenten zijn, samenwerking met andere kerken en geloofsgemeenschappen. Daarna volgen de meer praktische: rekenen met beschikbare menskracht en financiële middelen; voldoende herkenbaarheid van het beleid voor de gemeenten van de Bond. Er wordt een appel gedaan om vanuit gemeenten verantwoordelijkheid te dragen voor het werk van de Bond.

‘Werk in uitvoering. Leven is delen’, *OO* 82, nr. 7 (juli/augustus 1987), 11. Louwerse onderstreept het belang van solidariteit tussen gemeenten. Financiële steun mag niet afgewenteld worden op Stichting ’76. Verder aandacht voor de RvK en de melding dat het comité verbijsterd is over het beroep van de VEG Groningen op P.J. Bonhof, die ‘niet bereid is beroepbaarstelling in onze Bond aan te vragen!’

‘Werk in uitvoering. Bondvergadering’, *OO* 82, nr. 9 (oktober 1987), 5. Met o.a. aandacht voor een mogelijk andere structurering van de BV, bezwaren tegen de verhoging van de Bondsbijdrage en de aanvraag voor een gastlidmaatschap door de Open Hof Gemeente in Breda.

‘Werk in uitvoering. Niet een visie op de Bijbel maar de Bijbel zelf’, *OO* 82, nr. 11 (december 1987), 5. De titel is ontleend aan gesprekken tijdens een bezinningsmorgen over jeugd en jongeren in de gemeenten. ‘Vanuit de bijbel moeten ervaringen aan de orde komen. Daarover moeten ouderen en jongeren met elkaar spreken.’ Verder wordt gemeld dat er vier werkgroepen actief zijn rond de thema’s ‘zending, evangelisatie en werelddiakonaat; jeugd en jongeren; toerusting; reorganisatie.’

‘Werk in uitvoering. Bekeert u en gelooft het evangelie’, *OO* 83, nr. 2 (februari 1988), 11. Vertaling van een artikel van J. Schmidt sr., door Louwerse overgenomen uit het Duitse blad *Glaube und Dienst*.

‘Diakonale ontwikkelingen’, *OO* 83, nr. 3 (maart 1988), 5. Dit artikel is gebaseerd op een inleiding over de diaconale ontwikkelingen in de Bond, die Louwerse tijdens een viertal regiobijeenkomsten hield.

‘Werk in uitvoering. Conciliair proces’, *OO* 83, nr. 4 (april 1988), 5. Met aandacht voor enkele activiteiten van het uitvoerend comité van de IFFEC (waar Louwerse lid van was) en informatie over het zgn. conciliair proces ‘Gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping’ dat de door de WCC was geïnitieerd en door de Nederlandse RvK opgepakt. De Bond doet als waarnemer mee. Verder een mededeling over het uittreden van de VEG Groningen en een rapport van de deelorganisaties over ‘drie belangrijke gemeenschappelijke taken: het *zendingsgemeente* zijn, de zorg voor *jeugd en jongeren* en de vraag hoe we elkaar kunnen *toerusten*.’

‘Kiezen en delen. Extra Bondsvergadering in Utrecht’, *OO* 83, nr. 6 (juni 1988), 3. Samenvattende presentatie van het beleidsplan *Kiezen en delen 1989-1994*. Na enkele inhoudelijke noties over de gemeente (in dienst van God, werkelijke gemeenschap en dienst in de wereld) worden een aantal speerpunten genoemd: 1. Aanstelling van een ‘Missionaire Toeruster’ voor de gemeenten in de Randstad; 2. voor de andere gemeenten ‘een vrijgestelde voor zending en evangelisatie’; 3. oprichting van een ‘Platform voor geloofsopvoeding en godsdienstige vorming voor jeugd en jongeren’ met een ‘gedeeltelijk vrijgestelde kracht’. Verder is er aandacht voor toerustingscursussen, reorganisatie (o.a. betere afstemming Salariskommissie, Rechtspositie predikanten en Stichting ’76) en financiën.

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering 1988. Een nieuwe opzet in de toekomst?’, *OO* 83, nr. 6 (juni 1988), 5. Met o.a. een voorstel om in plaats van twee achtereenvolgende dagen Bondsvergadering te experimenteren met vergaderingen van één dag in het voor- en najaar. Ook een voorstel van de VEG Oldebroek om ‘in de toekomst de Bondsbijdrage te bevriezen op f 50,--.’

‘Werk in uitvoering. Kiezen en delen in de DDR’, *OO* 83, nr. 8 (september 1988), 5. Verslag van een reis naar de DDR, waar Louwerse in de gemeente Dohna (bij Dresden) een toespraak hield over ‘de missionaire opdracht van de kerk in een geseculariseerde wereld.’ Hij greep daarvoor terug op Gerard Dekker, *Oude wijn in nieuwe zakken* (1983), wiens analyse van de secularisatie uitgangspunt was van diverse beleidsnota’s in de Bond (Nota van bezinning 1986 en *Kiezen en delen*), zie o.m. ‘Nadenken over onze eenheid. Nota van bezinning 1986’, *OO* 81, nr. 6 (juni 1986), 3. Louwerse pleitte voor een open houding: ‘We zeggen in Dohna tegen elkaar dat niet wat vroeger gebeurde bepalend is voor de manier waarop we vandaag gemeente willen zijn. Ook schrijft de wereld niet de agenda van de kerk. We zullen – telkens opnieuw – luisterend naar de Schrift ons moeten laten bevragen over wat nu werkelijk de inhoud van ons geloof is, en hoe we van daaruit in deze wereld staan.’ Deze tekst verscheen ook in Leo Miletus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 82vv.

‘In gesprek met de lezers’, *OO* 83, nr. 8 (september 1988), 9. Louwerse reageert op kritiek van J.W. Vredenberg van der Horst uit Den Haag, die weinig verwachtte van de plannen om vrijgestelden aan te stellen in de Bond.

‘Werk in uitvoering. Het plakband van van der Zee’, *OO* 83, nr. 10 (november 1988), 5. Met het oog op het voortstel voor de komende BV om het waarnemerschap van de RvK met een jaar te verlengen, besteedt Louwerse aandacht aan het functioneren van de RvK en citeert W.R. van der Zee. De RvK gebruikt volgens Van der Zee geen plakband om alle kerken aan elkaar te plakken, maar helpt hen om meer genuanceerd over elkaar te denken. Verder weerlegt Louwerse de kritiek dat het comité ‘te veel bevoegdheid zou krijgen in de Bond en dat de Bond zich teveel zou bemoeien met de gang van zaken in de gemeenten.’ Hij wijst op art. 3 van het HR en merkt op ‘dat het comité niet beslist wat in de Bond gebeurt.’ Wel heeft het de taak ‘beleidsvoorbereidend en –uitvoerend bezig te zijn’ en ervoor te zorgen dat besluiten worden uitgevoerd. Daarnaast vertegenwoordigt het comité de Bond zowel intern als extern.

1989

‘Woorden om te worden. Bijbelzondag 1989’, *OO* 84, nr. 1 (januari 1989), 3. Een theologische bezinning over God als Schepper en de mens als beeld en representant van God, die de opdracht heeft gekregen de schepping te bewaren: ‘en daarmee is de impliciete opdracht gegeven om voor deze aarde zo goed als God te zijn.’ Louwerse maakte voor zijn artikel gebruik van de handreiking voor de Nationale Bijbelzondag 1989 van de RCOB, waarin werd aangesloten bij het thema van het conciliair proces van de RvK.

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering 1988’, *OO* 84, nr. 1 (januari 1989), 5. Met o.a. aandacht voor de Bond van Evangelische Congregationalistische Gemeenten in Bulgarije, die van de Bulgaarse overheid geen toestemming kreeg om zich aan te sluiten bij de IFPEC, en voor het lot van ds. Christo Kulichev, die geen intrede mocht doen in de VEG Sofia en gestraft werd met 8 maanden gevangenisstraf en confiscatie van zijn boeken. De hierover handelende ‘Petitie aan de regering in Bulgarije’ van de IFPEC staat bij het artikel afgedrukt.

‘Werk in uitvoering. Raad van Kerken. De bezinning komt op gang’ en ‘Over de grenzen’, *OO* 84, nr. 3 (maart 1989), 5. In het ene deel van het artikel wordt aandacht besteed aan de bezinning en besluitvorming rond de relatie van de Bond met de RvK. In het andere deel wordt gemeld dat het Nederlandse Ministerie van Buitenlandse Zaken de petitie van de IFPEC aan de regering van Bulgarije heeft bekend gemaakt. Volgens de Bulgaarse regering zou het conflict met Kulichev zijn bijgelegd en verder zou men niets weten van het verzoek om toe te treden tot de IFPEC. Louwerse schrijft dat deze informatie is doorgestuurd naar de algemeen secretaris van de IFPEC om na te gaan of Kulichev ‘in zijn rechten is hersteld’ en hoe het zit met de aanvraag tot lidmaatschap van de IFPEC.

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering 1989. Einde Ons Orgaan’, *OO* 84, nr. 5 (mei 1989), 5. Louwerse somt uitvoerig de bezwaren op tegen het voorstel van de VEG Bennekom om het blokabonnement op *OO* af te schaffen en weer terug te gaan naar het systeem van individuele abonnementen. Verder noemt hij een voorstel van de VEG Utrecht-C. om ‘de zendtijd die de IKON ons geeft weer terug te geven.’ Utrecht-C. meent dat de Bond in 1985 besloten heeft geen gebruik meer te zullen maken van de faciliteiten van de IKON. Het comité stelt dat dit een onjuiste weergave is van het besluit, omdat alle ZvK-radiokerkdiensten door de IKON gefaciliteerd worden. De Bond draagt alleen geen verantwoordelijkheid meer voor de IKON-uitzendingen.

‘Werk in uitvoering. Kiezen en delen’, *OO* 84, nr. 7 (juli/augustus 1989), 5. Met aandacht voor de uitwerking van het door de BV van 1988 aanvaardde beleidsplan *Kiezen en delen* en de door de RvK georganiseerde kerkendag op 16 september 1989 in Utrecht. Verder wordt gemeld dat M. Nijkamp zijn doctoraalexamen heeft behaald met een onderzoek naar de ecclesiologie van de Bond.

‘Diakonaat doe je samen’, *OO* 84, nr. (september 1989), 5. Na een historisch overzicht van het ontstaan van het werelddiakonaat en de betrokkenheid van de Bond bij de SOH, beschrijft Louwerse de huidige manier van werken via het BID en onderstreept het belang van samenwerking in deze interkerkelijke organen. ‘Het is – zeker voor ons – niet doenlijk, zelf projecten op te zetten in het buitenland.’

‘Werk in uitvoering. Rechtspositie predikanten’, *OO* 84, nr. 9 (oktober 1989), 5. In het artikel wordt gewag gemaakt ‘van een welhaast historisch moment: voor het eerst in de bijna honderdtienjarige geschiedenis van de Bond werd een rechtspositieregeling voor de predikanten aanvaard.’ Verder meldt Louwerse dat Utrecht-C. op basis van de informatie in *OO* 84, nr. 5 (mei 1989), 5, haar voorstel intrekt.

‘Werk in uitvoering. Duitse Demokratische Republiek. Oproep tot veranderingen’, *OO* 84, nr. 11 (december 1989), 5. Door Louwerse overgenomen en vertaalde verklaring van de Bond van VEG in de DDR over de situatie vlak voor de ‘Wende’. Het artikel was afkomstig uit *Der Gärtner*, uitgave van de Bond van VEG in de BRD, Jrg. 96, nr. 44. Toen het artikel verscheen was de Berlijnse muur al gevallen.

1990

‘Werk in uitvoering. Oecumene. Bondsvergadering november’, *OO* 85, nr. 1 (januari 1990), 5. Hoofdzakelijk gewijd aan de voorbereidingen voor de besluitvorming rond de RvK. Er wordt o.a. melding

gemaakt van een forumdiscussie over de RvK tijdens de BV op 11.11.1989. In het forum zaten W.R. van der Zee (secretaris RvK), D.C. Mulder (voorzitter RvK), K. Blei (NHK), E. Overeem (GKN), J.M. Weststrate en A.C. Louwerse (waarnemers namens de Bond in de RvK), P.C. Tönjes (forumvoorzitter).

‘Tussen wal en schip. De Bond in oecumenisch perspectief’, *OO* 85, nr. 2 (februari 1990), 18v. Overzicht van de geschiedenis van de Bond in relatie tot de oecumene. Uitgangspunt zijn de *Beginselen* en de discussie rond het belijdenisgeschrift *Wat gelooven en belijden wij?* (1912). Sindsdien lijkt er in de Bond sprake van een ‘soort tweestromenland’. De Bond heeft contacten met de in de negentiende eeuw opgerichte EA, die ophoudt te bestaan als de WCC wordt opgericht (1948). De Bond is medeoprichter van de WCC, maar trekt zich een jaar later terug. Er zijn vervolgens contacten met de Oecumenische Raad (voorloper RvK). In 1963 wordt besloten geen lid te worden van de WCC noch van de OR. In 1968 wordt de RvK opgericht. De VEGn Leeuwarden (1968) en Heerde (1969) dienen zonder succes voorstellen in om lid te worden. In 1970 verschijnt het studierapport over de oecumene. In 1971 besluit de Bond opnieuw geen lid te worden van de RvK. In 1986 nodigt de RvK de Bond uit ‘de mogelijkheden van lidmaatschap te onderzoeken.’

‘Werk in uitvoering. Als het om de eenheid gaat. Jaarvergadering 1990’, *OO* 85, nr. 4 (april 1990), 5. Er wordt verslag gedaan van de overwegingen van de stuurgroep RvK en van het comité, die beiden in principe voorstander zijn van lidmaatschap van de RvK. Gezien ‘de verschillen die er zijn in de Bond ten aanzien van het lidmaatschap bij de Raad van Kerken’ komt het comité echter niet met een voorstel lid te worden, maar ‘om het waarnemerschap van de Raad van Kerken in Nederland met onbepaalde tijd te continueren.’ Verder wordt melding gemaakt van het uittreden van de VEG Emmeloord en de toetreding van de VEG Breda als lid van de Bond.

‘Maar ik heb een visum... Een weekje Amerika’, *OO* 85, nr. 5 (mei 1990), 3. Louwerse bezocht de VS vanwege een vergadering van het uitvoerend comité van de IFFEC. Hij was gast van de Evangelical Covenant Church en verbleef in de buurt van Detroit. Hij maakt o.a. melding van de reactie in de VEG Farmington op de vrijlating van Nelson Mandela en de toespraak van de blanke Zuid-Afrikaanse theoloog Theo Smith, die zijn hoogleraarschap opgaf vanwege de apartheid en predikant werd in een zwarte gemeente. Ook meldt hij hoe er gereageerd wordt in het comité van de IFFEC op de omwentelingen in Oost-Europa: sommigen zien volop kansen voor evangelisatie, anderen hebben ‘ook zorg dat we onze westerse verworvenheden, en die zijn toch niet overal even goed, zonder meer importeren naar Oost-Europa.’ Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 88vv.

‘Werk in uitvoering. Ik ruik Trabantjes. Het Koninkrijk van God is nog niet aangebroken’, *OO* 85, nr. 6 (juni 1990), 5. Bewerking van een ‘groet namens de Bond’ die Louwerse uitsprak tijdens de VOD, een dag nadat hij uit de DDR was teruggekeerd. Louwerse schetst een beeld van de veranderingen in de DDR. Grote indruk maakte een preek van J. Schmidt sr., die erop wees hoe Jezus het verdraagt om verder te leven met zijn verraders en de gemeente opriep dit in de DDR ook te doen met mensen, ‘die ons in het verleden hebben verraden en hebben uitgeleverd aan de Staats Sicherheitsdienst.’ Louwerse wijst er vervolgens op dat sommige VEGn in Nederland zeggen dat zij ‘de relatie binnen de Bond zullen verbreken als we een relatie aangaan met de Raad van Kerken.’ Het voorbeeld van Schmidt in Berlijn laat zien hoe het ook anders kan. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 85vv.

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering. In goede gezindheid...’, *OO* 85, nr. 8 (september 1990), 5. Terugblik op de BV van 16.06.1990 met veel aandacht voor de besluitvorming (in eerste ronde) over het waarnemerschap van de RvK. De VEG Hendrik Ido Ambacht wilde het voorstel van het comité als principieel aanmerken, zodat tweederde van de BV nodig zou zijn voor aanvaarding. De VEGn Amsterdam-W., Dordrecht en Nijverdal wilden ook stemming over lidmaatschap van de RvK. Deze voorstellen werden verworpen. Verder meldt Louwerse dat het comité van plan is ‘om op de bondsvergadering het geloofsgesprek wat uitdrukkelijker te voeren’ en na te gaan denken over regels voor ‘pastoraal werkers’.

‘Werk in uitvoering. Internationale Bond in Eisenach’, *OO* 85, nr. 10 (november 1990), 5. Verslag van de assemblee van de IFFEC in Eisenach, 17-22 september 1990. Louwerse, F. Bosman en S. de Wit waren

aanwezig. Melding van o.a. toetreding van de Braziliaanse Bond ‘de eerste Bond van Vrije Evangelische Gemeenten uit de Derde Wereld’ en een geassocieerd lidmaatschap van enkele VEGn uit Libanon. Er werd een nieuw uitvoerende comité van de IFFEC gekozen, waar Louwerse geen deel meer van uitmaakte. Bij deze vergadering was Christo Kulichev aanwezig, zie *OO* 84, nr. 1 (januari 1989), 5. Verder nam Louwerse een deel van de IFFEC-verklaring over de zendingsopdracht in Midden- en Oost-Europa op.

‘Kerstfeest 1990 ...Je moet er in willen geloven’, *OO* 85, nr. 11 (december 1990), 2 Kerstoverdenking n.a.v. de foto op de voorkant van *OO*: een kaars in een muurgat. Het gaat om een uitsnede van een foto waarop een man te zien is, die een gat beitelt in de Berlijnse muur. Voor Louwerse een symbool van licht in een donkere wereld.

1991

‘Voorheen de DDR. Een jaar na dato’, *OO* 86, nr. 1 (januari 1991), 3. Vertaling en bewerking van een artikel van J. Schmidt sr., voorzitter van de Oost-Duitse Bond, die per 01.01.1991 samenging met de West-Duitse Bond.

‘Werk in uitvoering. Waarnemer Raad van Kerken’, *OO* 86, nr. 1 (januari 1991), 5. Weergave van de besluitvorming rond het waarnemerschap van de RvK. Verder wordt o.a. gemeld dat er een gesprek is gevoerd n.a.v. de toespraak van J.H. Karelse *Met wie zijn wij één?*, die als aparte brochure verscheen.

‘Werk in uitvoering. Bezinning op eenheid en taakstelling’, *OO* 86, nr. 3 (maart 1991), 5. Dit artikel bevat een samenvatting van de Nota van bezinning op eenheid en taakstelling voor de BV, waarin wordt teruggegrepen op de uitgangspunten en doelstellingen van het beleidsplan *Kiezen en delen*. Verder wordt gemeld dat Louwerse de Bond bij de RvK vertegenwoordigt en dat er een werkgroep wordt gevormd van VEG-leden die in de secties van de RvK zullen participeren. Deze werkgroep krijgt een adviserende rol t.a.v. de informatievoorziening naar de gemeenten. Er wordt een nieuwe editie van het *Vademecum* aangekondigd.

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering 1991’, *OO* 86, nr. 5 (mei 1991), 5. Met o.a. aandacht voor de continuering van de vergaderopzet (twee afzonderlijke vergaderdagen), het uittreden van de VEG Zeist, aanpassing van artikel 11.3 HR (beroepbaarstelling op grond van ‘singuliere gaven’), voorstel om de naam THS te wijzigen in seminarium en een rapport over de ‘Pastoraal werker’.

‘Beste Paulus. Gedachten bij 1 Corinthe 12’, *OO* 86, nr. 6 (juni 1991), 3. Louwerse kruipt in de huid van een zekere ‘Stefanas’ en schrijft Paulus een brief over de verdeeldheid in de gemeente van Korinte. Hij legt de nadruk op de theologische notie van het lichaam van Christus. ‘Daarmee komt alles wat we doen in een ander daglicht te staan: gekissebis, geroddel, verscheurdheid, armoede, onrecht, het gebeurt **binnen het lichaam van Christus**. Het raakt de Heer zelf.’ Het gaat erom de gaven van de een ten dienste van de ander te gebruiken. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven*. Bert Louwerse in woord en geschrift (Gorinchem: Narratio, 2018), 28vv.

‘Werk in uitvoering. Met de complimenten van God’, *OO* 86, nr. 7 (juli/augustus 1991), 5. De titel verwijst naar een televisiespel van de NCRV uit 1980 over Jan de Liefde, die tijdens een emeritidag werd bekeken. Tijdens die bijeenkomst hield F. Bosman een lezing over een ‘bonte Bond’. Verder wordt een internationale (Europese) predikantenvergadering gemeld in Velka Lhota, Tsjechoslowakije, ‘waarvan het sekretariaat in Nederlandse handen is.’

‘Frankrijk. Honderdveertig jaar Vrije Evangelische Gemeenten’, *OO* 86, nr. 7 (juli/augustus 1991), 6v. Louwerse geeft een impressie van de geschiedenis van de Franse Bond (opgericht in 1849). Hij meldt dat Bram Markusse, die missionair werk verricht in Frankrijk (Aubagne), inmiddels predikant in de Franse Bond is geworden, ‘maar zijn salaris wordt goeddeels door Nederland [SZE] betaald.’

‘Werk in uitvoering. Singuliere gaven. De bondsvergadering in juni’, *OO* 86, nr. 9 (oktober 1991), 5 en 12. Met aandacht voor de vernieuwde regeling 11.3 HR (singuliere gaven, leeftijdsgrens 50 jaar en adviescommissie voor het comité). Verder besteedt Louwerse aandacht aan het gesprek over een eventuele

regeling voor pastoraal werkers, waarover de meningen zeer uiteenlopend zijn. 'Het comité konkludeert dan ook, dat er nog maar eens verder op gestudeerd en over nagedacht moet worden.'

1992

'Werk in uitvoering. Niet van vandaag of gisteren. Archiefzorg een zorg', *OO* 87, nr. 2 (februari 1992), 12. Louwerse benadrukt goede archiefzorg, zodat de geschiedenis van de Bond en gemeenten toegankelijk blijft en een bron om van te leren. Verder meldt hij dat hij samen met J.M. Weststrate een bezoek heeft gebracht aan gemeenten in Tsjechoslowakije, waar o.a. veel gesproken werd over het zelfstandig worden van Slowakije. 'In onze zusterbond heeft men dit probleem al opgelost. Men heeft twee zelfstandige bonden gevormd, die samen een federatief verband zijn aangegaan.' Ook wijst Louwerse op de tweede landelijke kerkendag van de RvK, die gehouden wordt op 19.09.1992 in Amersfoort.

'In memoriam ds. Arnold Buurman 18.7.1916-17.2.1992', *OO* 87, nr. 4 (april 1992), 5. Korte levensbeschrijving en gedachtenis van A.J. Buurman.

'Werk in uitvoering. Russen in de aanbidding. Drie jaren na de Wende', *OO* 87, nr. 8 (september 1992), 5. Louwerse bracht een bezoek aan de Oost-Duitse gemeenten en gaf een impressie van zijn ervaringen. Hij wijst o.a. op de grote werkloosheid en het onbegrip 'bij de westerlingen voor de moeizame wederopstanding van de 'ossies'.' De Duitse Bond heeft gevraagd om een onderzoek naar de houding van de Bond en de gemeenten t.o.v. de Stasi. De gemeenten zoeken hun weg in ingrijpend veranderende omstandigheden. Louwerse benadrukt het belang van de onderlinge contacten. 'Hun vragen zetten ons ook aan het denken over onze eigen situatie.'

'Werk in uitvoering. Een loot naast onze stam', *OO* 87, nr. 9 (oktober 1992), 5. Louwerse neemt een artikel over van K. Bisschop, die de GKN tijdens de BV vertegenwoordigde. Deze zag veel verwantschap met de GKN en de NHK. 'De Vrije Evangelische Gemeenten zouden wel eens heel aandachtige waarnemers kunnen worden van wat zich in het SoW-proces afspeelt.'

1993

'Werk in uitvoering. Waarover spreken zij. Jaarvergadering 1993', *OO* 88, nr. 5 (mei 1993), 5. De VEG Oldebroek stelt voor dat het lidmaatschap van de Bond pas beëindigd wordt, 'nadat er een gesprek heeft plaats gevonden tussen het comité en de kerkeraad van de betrokken gemeente.' Verder aandacht voor de VEG Amsterdam-Zuid, die 'de bondsvergadering in de gelegenheid (wil) stellen, zich uit te spreken over het toenemend racisme, ook in ons land.' In *OO* 88, nr. 6 (juni 1993), 3, wordt m.h.o. op het gesprek tijdens de BV een 'Algemene verklaring tegen racisme' gepubliceerd, die ondertekend is door tal van maatschappelijke organisaties en politieke partijen.

'Werk in uitvoering. Bezinning. Wie zijn wij en wat doen we samen', *OO* 88, nr. 7 (juli/augustus 1993), 5. Louwerse besteedt aandacht aan de Nota van bezinning op eenheid en taakstelling. In 1991 is vooral aandacht besteed aan de onderlinge communicatie. 'Op een aantal punten is er bij velen het onderhuidse gevoel, dat men elkaar niet meer verstaat...' Startte de bezinning in 1991 'bij onszelf en in ons eigen geloofsleven', in 1992 kwam 'de ander' in het vizier en in 1993 'wordt de kring groter gemaakt door naar de gemeente te kijken.' Verder meldt Louwerse een uitnodiging van de Raad van Deputaten SoW, waarin het comité wordt uitgenodigd 'de mogelijkheid te bespreken van participatie in het Samen op Weg proces.' Het comité besloot op deze uitnodiging in te gaan.

Jac. de Bruyn, 'De droom van een algemeen sekretaris - in gesprek met Bert Louwerse -', *OO* 88, nr. 7 (juli/augustus 1993), 6v. In dit interview vertelt Louwerse o.a. over zijn studieverlof, waarin hij bezig is 'de oekumenische contacten van de Bond te inventariseren en ook een beetje te toetsen.' (Dit leidde tot de publicatie *De wereld tot woning*). Verder onderstreept hij het belang van het 'collectief'. De Bond kan niet zonder de gemeenten, de gemeenten kunnen niet zonder de Bond. Ook spreekt hij over een grondhouding die alles te maken heeft met 'waarheid', niet opgevat als een absolute waarheid, maar als 'echtheid'. Dat past bij de traditie van de Bond. 'Wij hebben niet gezegd: er is één absolute waarheid, die tussen God en mensen in staat. Wij hebben gekozen voor waarheid als een persoon: Jezus Christus. Die waarheid neemt ons in beslag, bepaalt de weg en wijst naar leven.' Louwerse droomt van een gemeente 'als verzoenende

en open gemeenschap' en van 'echtheid' in de Bond, zonder 'bang te hoeven zijn dat de ander je meteen in een hokje plaatst.'

'En toen. Drie jaar na de Wende', *OO* 88, nr. 8 (september 1993), 6v. Interview met J. Schmidt sr., voorheen voorzitter van de Bond in de DDR. Ook Louwerse nam deel aan dit interview. In een naschrift benadrukt hij het belang van relaties met de Oost Duitsers. 'De oostduitse christenen hebben twee diktaturen overleefd. Hun ervaring zou voor ons wel eens van groot belang kunnen zijn, als we nadenken over de vraag, hoe we in onze tijd gestalte kunnen geven aan onze gemeenschappelijke roeping.'
'Werk in uitvoering. 'Ik doe waar ik zelf zin in heb'', *OO* 88, nr. 11 (december 1993), 5. Louwerse reflecteert na de BV 1993 op de vraag: 'Wat is eigenlijk het nut van een bondsvergadering en welk belang hechten we eraan?' Hij benadrukt dat gemeenten en Bond samen met andere kerken het lichaam van Christus vormen. 'We hebben dus elkaar nodig om onze opdracht in de wereld te vervullen.'

1994

'Werk in uitvoering. We zijn het samen. Gemeenten en ambt', *OO* 89, nr. 6 (juni 1994), 9. In het kader van de bezinning over de vraag of er 'een landelijke regeling voor pastoraal werkers dient te komen' werden bezinningsbijeenkomsten over 'gemeente en ambt' gehouden. In het artikel maakt Louwerse gebruik van de brochure *Gemeente en ambt* en de daarin voorkomende drieslag: Woord (uitleg van de Schriften), gemeenschap (samen vieren, bemoedigen en leren) en dienst (aan de wereld). De vraag was hoe je die het beste gestalte kon geven en of er naast de bestaande ordening (predikant, ouderling, diaken) ook andere structuren nodig waren.

Jac. de Bruyn, 'Wat u mist. Een gesprek over de oecumene en de Bond!', *OO* 89, nr. 7 (juli/augustus 1994), 6v. Interview met E. Veenhuizen (EA), W.R. van der Zee (RvK) en A.C. Louwerse n.a.v. diens boek *De wereld tot woning*. Het gesprek ging o.m. over gemeentestichting en de risico's daarvan. 'Men trekt zich teveel terug op zichzelf, op eigen theologische visies, die in feite geen ruimte laten voor andere.'
Ook Veenhuizen erkent dat het 'af en toe schrikbarend (is) hoezeer pal naast de ene evangeliegemeente een volstrekt andere komt, zonder dat er enig contact is geweest.' De Bruyn wijst verder op een afzonderlijke publicatie, waarin een meer uitgewerkte versie van het gesprek opgenomen wordt (voor zover bekend, is deze publicatie niet verschenen). Ook vermeldt hij dat Louwerse voorzitter is van het BID.

'Werk in uitvoering. Windkracht zeven', *OO* 89, nr. 10 (november 1994), 9. Met o.a. aandacht voor de assemblee van de IFFEC in Kristiansand (Noorwegen), die Louwerse met G. Sinke en E. de Boer-van Bruggen bezocht, en een bezinningsdag van de VEGn in de voormalige DDR. Daar werd gesproken over de houding van de VEGn tijdens de Weimar-republiek, Hitler-Duitsland en de DDR. Er werd erkend dat de gemeenten op cruciale momenten hadden 'afgehaakt of gezwegen.' Conclusie was 'dat de gemeente het zich op grond van haar opdracht niet kan permitteren, zich niet met politiek of samenlevingsvragen bezig te houden.'

'Samen toekomst delen', *OO* 89, nr. 11 (december 1994), 12. Aankondiging van het beleidsplan *Samen toekomst delen* voor de jaren 1995-2000. Er werd grotendeels voortgebouwd op het beleidsplan *Kiezen en delen*, maar er was ook een nieuw aandachtspunt: 'de bezinning op zelfstandigheid en verbondenheid'. Het ging daarbij vooral om een spanningsveld in de relatie tussen de plaatselijke gemeente en andere gemeenten en kerken. 'We weten niet altijd goed hoe we daarmee om moeten gaan, vooral als er sprake is van grote verschillen in geloofsbeleving en inzicht.'

1995

'Werk in uitvoering. Nieuwe brochure van de Bond. Kort en bondig', *OO* 90, nr. 5 (mei 1995), 9. Louwerse maakt melding van een vernieuwde brochure met informatie over de Bond, *Kort en bondig*. Verder wijst hij op een voorstel van het comité, waarin wordt aangegeven op welke wijze de positie van pastoraal werkers in de Bond geregeld kan worden.

'Werk in uitvoering. Indonesië is Samosir', *OO* 90, nr. 7 (juli/augustus 1995), 9. Artikel geschreven n.a.v. de verklaring die de RvK in 1995 uitgaf 'over de relatie tussen de Nederlandse en Indonesische kerken tegen de achtergrond van de gebeurtenissen in Indonesië vijftig jaar geleden.' Louwerse stelt de vraag hoe

de Bond in de naoorlogse jaren is omgegaan met vragen rond de strijd in Indonesië. Hij constateert dat daar tussen 1945 en 1949 op de BV niet over gesproken is. Dat lag anders voor A. Mulder (secretaris van de Samosirzending) en J. Bos (zendingspredikant), die Louwerse uitvoerig citeert. Zij begrepen dat het ging om het belang van de Indonesische bevolking. Volgens Louwerse hebben echter de Nederlandse kerken 'in onvoldoende mate afstand genomen van de politieke lijn in ons land.'

'Werk in uitvoering. Vrije Evangelische Gemeenten in Spanje. Eén op de tienduizend', *OO* 90, nr. 10 (november 1995), 9. Louwerse doet verslag van een bezoek aan de Spaanse Bond, die vanuit het Nederlandse fonds 'Hulpbehoevende Gemeenten in het Buitenland' werd gesteund met f 15.000,-- voor de bouw van een centrum voor theologische scholing, toerusting en jeugdwerk. Louwerse schetst de moeizame positie van de VEGn in Spanje, waar 96% van de bevolking zich tot de RKK rekende.

'Brochurereeks', *OO* 90, nr. 10 (november 1995), 12. Louwerse meldt de start van de Brochurereeks. In 1995 verschenen in deze reeks het beleidsplan *Samen toekomst delen* (nr. 1), de SZD-nota *Missionaire Diaconale Gemeente* (nr. 2) en *Congregationalisme* (nr. 3; verslag van een studiedag van diverse congregationalistische gemeenschappen op 29 mei 1995). Aangekondigd wordt de brochure met de lezingen die gehouden werden bij het afscheid van M. Nijkamp als rector van het seminarium (*Van top tot teen: een drietal lezingen over congregationalisme en ambt*; Brochurereeks nr. 6).

1996

'Werk in uitvoering. Niet jij draagt de wortel', *OO* 91, nr. 3 (maart 1996), 9. Louwerse kondigt de brochure *Niet jij draagt de wortel* aan. Daarin ging de KODI in op de vraag hoe VEGn in hun geschiedenis zijn omgegaan met de joden en welke keuzes er nu gemaakt worden in de dienst aan Israël. Verder wijst hij o.a. op de contacten met andere kerken over een opvangadres voor slachtoffers van 'seksueel misbruik in pastorale relaties' en het opstellen van een klachtenprocedure voor de Bond.

'In memoriam ds J. Enter 6 maart 1914 – 16 februari 1996', *OO* 91, nr. 4 (april 1996), 12. Louwerse schrijft in dit in memoriam o.a. over zijn persoonlijke herinneringen aan Enter, die hij als tiener in de VEG Enschede leerde kennen.

'Bevrijd', *OO* 91, nr. 5 (mei 1996), 2. Door het terugtreden van ds. C.H. van Garderen verzorgde Louwerse voortaan de rubriek 'Kommentaar bij, van de hoofdredacteur' en maakte er een column van. In deze bijdrage schrijft hij over extreemrechts dat ook 'onder ons' kan voorkomen. Het Pinksterfeest laat echter zien dat de bron van het christendom anders is. Daar werd het uitsluiten van mensen doorbroken.

'Werk in uitvoering. Spelregels', *OO* 91, nr. 5 (mei 1996), 9. Met aandacht voor o.a. de BV in 1996, de aanpassing van het in 1995 gepresenteerde beleidsplan van de SZD en de aankondiging van diverse internationale conferenties met vertegenwoordigers uit de Bond: een Europese vrouwensynode in Gmünden, een conferentie van de Diaconale Commissie van de zusterbond in Praag en een theologenconferentie van de IFFEC in Turkije.

'Feestloos', *OO* 91, nr. 6 (juni 1996), 2. Over het toenemende liturgische besef in VEGn en een pleidooi voor het behoud van de vrije zondag, dat de Bond via de CIO aan de overheid kenbaar maakte.

'Dien', *OO* 91, nr. 7 (juli/augustus 1996), 2. Over 'gekke Dien', die niet past in de samenleving, maar in de kerk op haar dorp welkom is. Daardoor ontdekken de mensen onvermoede kanten van Dien.

'Werk in uitvoering. Zij wel, hij niet', *OO* 91, nr. 7 (juli/augustus 1996), 9. Louwerse meldt dat er vanaf voorjaar 1997 gestart gaat worden met Extra Bondsvergaderingen met een bezinnend karakter. In zijn artikel gaat hij in op de wijze van verbondenheid zoals die in de *Beginselen* en in de geschiedenis van de Bond gezocht zijn. Louwerse vindt het belangrijk dat we de verschillen niet toedekken, maar een veilige sfeer creëren en 'aanvaarden, dat de ander even integer en even betrokken op de zaak van God bezig wil zijn, als wij zelf.' Dan kunnen we respect opbrengen voor 'elkaars anders zijn en elkaar de ruimte bieden om van daaruit in navolging van Christus gezamenlijk aan de slag te gaan.'

‘We pakken de draad weer op’, *OO* 91, nr. 8 (september 1996), 2. Over de waarde van een beleidsplan voor gemeenten en aandacht voor het beleidsplan *Samen toekomst delen*, waarin het accent ligt ‘op zending en diaconaat, toerusting, jeugd en jongeren en de aard van onze verbondenheid.’

‘Ploeg’, *OO* 91, nr. 9 (oktober 1996), 2. Aankondiging van de bijeenkomst *Ploeg!*, georganiseerd door het Platvorm JJP en VEJO-Nederland op 12.10.1996 in het Corderiuscollege te Amersfoort.

‘10 jaar Grafehaus. Een trabant met geraniums’, *OO* 91, nr. 9 (oktober 1996), 3. Louwerse schetst hoe door de Wende de functie van het Grafehaus in Bad Klosterlausnitz, dat in 1986 geopend werd, ingrijpend veranderd is.

‘Geen gemeente meer’, *OO* 91, nr. 10 (november 1996), 2. Tijdens zijn verblijf in Turkije, vanwege de theologenconferentie van de IFFEC, viel het Louwerse op dat daar vrijwel geen christelijke kerk meer is. Hij ziet een parallel met de secularisatie in Nederland, maar de vraag is dan waarover wij ons meer zorgen maken: machtsverlies of het voortbestaan van onze kerk of ‘dat het evangelie als het goede nieuws over het bevrijdend handelen van God voor mensen, die in de knel zitten, nu minder gehoord of gedaan zou worden.’

‘Werk in uitvoering. (Homo)seksualiteit’, *OO* 91, nr. 10 (november 1996), 4. Louwerse geeft de reactie van het comité weer op de vraag van de RvK ‘hoe in de Bond wordt omgegaan met seksualiteit en huwelijk.’ Hij wijst op de grote verschillen tussen gemeenten en de positie van het comité, dat niet voorop loopt ‘in het doen van allerlei officiële uitspraken namens de gemeenten.’ Hij meldt ook dat het comité een verzoek om financiële ondersteuning van het ‘Landelijk Coördinatiepunt groepen kerk en homoseksualiteit (LKP)’ heeft afgewezen, maar er geen moeite mee heeft, ‘dat er mensen met verschillende samenlevingsvormen en geaardheid deel uitmaken van haar [= zijn] college.’ Ook wijst hij op interviews in *OO*, ‘waarin mensen vertellen over hun weduwnaar zijn, alleen gaan, moeder zijn in het gezin, homo zijn.’ Ook het verschil in omgang met de Bijbel wordt genoemd, waardoor er verschil in standpunt ontstaat. ‘Maar bepalend zal moeten blijven het respect voor elkaar als mensen, die elkaar ontmoeten in al hun verscheidenheid, die de Schepper heeft aangebracht.’

‘Je moet er doorheen zien’, *OO* 91, nr. 11 (december 1996), 2. Louwerse zapte op zondagmorgen langs verschillende kerkdiensten zoals een radiodienst van de IKON en een bisschopswijding die hem eerst niet zo aansprak totdat het tot hem doordrong dat het om mgr. Muskens van Breda ging. In de RvK had hij Muskens kort daarvoor namens het comité bedankt voor diens bijdrage aan de discussie over armoede.

1997

‘Oud en nieuw’, *OO* 92, nr. 1 (januari 1997), 2. Over het belang van korte gebedsdiensten tijdens de jaarwisseling ‘om aan datgene, wat in onze samenleving gebeurt, een naam te geven in de kerk.’

‘Verzoenen of verzoening’, *OO* 92, nr. 2 (februari 1997), 2. Uitleg over het themanummer ‘verzoenen’ dat aansloot bij het motto van de Tweede Oecumenische Assemblee in Graz in juni 1997 en van de kerkendag, die de RvK in april 1998 in Kampen organiseerde.

‘God is royaal’, *OO* 92, nr. 3 (maart 1997), 2. Een vrouw bezoekt met haar onkerkelijke vriend een kerkdienst. Het avondmaal wordt gevierd. Louwerse ontdekt hoe belangrijk het is dat ook deze vriend kan meedoen, want ‘God is royaal’.

‘Werk in uitvoering. Als uiting van verbondenheid’, *OO* 92, nr. 3 (maart 1997), 9 en 12. Interview met G. Wijma t.g.v. diens afscheid van de structuurgroep van de Bond op 31.12.1996. Wijma had zich vanaf 1963 ingezet voor de uitbouw van het pensioenfonds en de verbetering van de structuur van de Bond.

‘Toekomst van de Bond’, *OO* 92, nr. 4 (april 1997), 2. Korte terugblik op de EBV in 1997, waar werd gesproken over de toekomst van de Bond. Volgens Louwerse kan de Bond een plaats blijven innemen in kerkelijk Nederland als we onze mogelijkheden optimaal benutten ‘en [we] ons daarnaast niet groter (en mooier) voordoen dan we zijn.’

‘Multi’, *OO* 92, nr. 5 (mei 1997), 2. Over ‘multicultureel en multireligieus’, waar in de Bond op verschillende manieren aandacht aan werd besteed. Als voorbeeld noemt Louwerse de viering tijdens de EBV, die verzorgd werd door het koor en de predikant van de (Zaïrese) Église Evangelique Libre de la Haye.

‘Werk in uitvoering. In vergadering’, *OO* 92, nr. 5 (mei 1997), 9. Overzicht van de bezinningsonderwerpen en voorstellen voor de BV. Met o.a. aandacht voor het Platform JJP en de aanstelling van een gedeeltelijk vrijgestelde kracht.

‘Verzoening: gave van God – bron van nieuw leven’, *OO* 92, nr. 6 (juni 1997), 2. Opnieuw aandacht voor het thema verzoening. Louwerse voegt aan het motto van de conferentie in Graz nog het woord ‘omkeer’ toe. Zonder omkeer geen verzoening. ‘En dat brengt ons tevens bij diegenen, die lijden aan onverzoenlijke situaties.’

‘Berlijn, Meppel en Philadelphia’, *OO* 92, nr. 7 (juli/augustus 1997), 2. Over veranderingen in Berlijn na de Wende en de hoge verwachtingen die men in de kerk kan koesteren bij allerlei plannen. Louwerse voelt meer voor het kleine en wijst op A.J. Dijk die bij zijn afscheid van de VEG Meppel preekte over Openb. 3:8. Er kwam niet veel van de grond in Philadelphia (Meppel), maar Christus werd er niet verloochend.

‘Werk in uitvoering. Mentoraat aan beginnende predikanten. Pas begonnen’, *OO* 92, nr. 7 (juli/augustus 1997), 9 en 12. Louwerse meldt dat de eerste vormen van mentoraat aan beginnende predikanten worden ontwikkeld. Verder besteedt hij aandacht aan het ontbreken van professionele begeleiding in kleine gemeenten, de voorbereidingen voor de kerkendag van de RvK in Kampen (waar ook de EA aan meedoet) en aan allerlei zaken die spelen in buitenlandse Bonden, zoals het evangelisatieverbod op Kreta door de Grieks Orthodoxe Kerk.

‘Het werk gaat door’, *OO* 92, nr. 8 (september 1997), 2. Met aandacht voor de opheffing van de VEG Deventer na dertig jaar. Louwerse ziet dat niet als falen. Het gaat niet om de VEGn als zodanig, maar ‘om de gerechtigheid van God in de wereld te verkondigen en zichtbaar te maken.’ Dat is een opdracht die we samen met andere kerken en christenen vervullen. (Vanaf het volgende nummer was E.J. Warning hoofdredacteur en verzorgde Louwerse niet langer de rubriek ‘Commentaar bij, van de hoofdredacteur’).

1998

‘Werk in uitvoering. Nonnen in een Vrije Evangelische kerk. Frankrijk’, *OO* 93, nr. 3 (maart 1998), 9. Met o.a. een verslag van een bezoek aan de Franse Bond, met wie de SZD jarenlang een relatie onderhield (eerst werd het evangelisatiewerk van Bram en Ank Markusse financieel ondersteund, later ging de steun rechtstreeks naar de Franse Bond). Verder vermeldt Louwerse het voorstel om op basis van de samenwerkingsregelingen met de NHK en de GKN te komen tot de mogelijkheid van ‘wederzijdse beroepbaarstelling’ van predikanten.

‘Kerkendag in Kampen. Uit op verzoening’, *OO* 93, nr. 4 (april 1998), 3. Aankondiging van de kerkendag in Kampen, die gehouden werd op 25 april 1998. Louwerse wijst op de brede betrokkenheid van kerken en christelijke organisaties als RvK, EA, SKIN, EO, IKON en KRO. ‘En in het kerkgebouw van de Vrije Evangelische Gemeente Kampen hangen de banieren, die door onze gemeenten op initiatief van de SZD zijn gemaakt.’

‘Werk in uitvoering. Seksueel misbruik in pastorale relaties’, *OO* 93, nr. 5 (mei 1998), 9. Louwerse meldt de aanstelling van een vertrouwenspersoon in de Bond voor slachtoffers van seksueel misbruik in pastorale relaties. Verder kijkt hij vooruit naar de BV, waar het comité mandaat zal vragen ‘om na te gaan *het bondsbureau* eventueel te verhuizen naar Utrecht, in het gebouw waar in elk geval de SoW kerken ook hun bureaus zullen vestigen.’ Ook de voorstellen van de VEG Nijverdal om een onderzoek te laten verrichten ‘naar het functioneren van het algemeen secretariaat’ en van de VEG Scherpenzeel om het blokabonnement op *OO* af te schaffen, passeren de revue.

‘Werk in uitvoering. Een kijkje in de keuken van de Bond. Het kan niet anders dan samen’, *OO* 93, nr. 7 (juli/augustus 1998), 9 en 12. Een uitvoerige verantwoording van de redenen van samenwerking van de Bond met andere kerken en organisaties n.a.v. de vraag ‘of er niet wat minder samengewerkt kan worden

met andere kerken of geloofsgemeenschappen.’ Louwerse legt uit dat gekozen is voor participatie en niet voor afzijdigheid: ‘we willen ons tot op zekere hoogte wel medeverantwoordelijk weten voor wat anderen doen.’ Vervolgens somt hij diverse zaken op waar samenwerking met anderen onontbeerlijk is: overleg met de overheid (CIO), werelddiaconaat (SOH), Bijbelvertalen (NBG), Rechtspositie predikanten, pensioenregeling voor krijgsmachtpredikanten, zending in het buitenland (die we altijd al samen met anderen vorm gaven), opleiding van predikanten i.s.m. de theologische faculteit van de UU, samenwerking rond de problematiek van seksueel misbruik in pastorale relaties (SMPR), het waarnemerschap bij de RvK, waar ook de EA en de buitenlandse kerken in Nederland (SKIN) bij betrokken zijn. Volgens Louwerse kunnen we niet anders dan samenwerken en meedoen met anderen. Tegelijk blijven we ook ‘heel principieel’ dingen zelf doen. ‘Niet omdat we het beter zouden kunnen, maar omdat het nu eenmaal bij ons hoort om het op een bepaalde manier te doen.’

1999

‘De Bond in 2081. Een grapje?’, *OO* 94, nr. 2 (februari 1999), 3. Op verzoek van de redactie van *OO* geschreven artikel. Louwerse acht de kans groot dat er geen Bond meer zal zijn in 2081, maar vraagt zich ook af ‘of er nog eigenlijk wel een kerk zal zijn in die tijd. Op de een of andere manier wel, vermoed ik.’ Toekomstige generaties zullen beoordelen wat wij gedaan hebben en ‘ook aardig wat gerooid hebben van wat wij hebben geplant. En nieuwe planten gezaaid. Wat we in elk geval hopen, is, dat de wereld (en de kerk), die we aan hen achterlaten, leefbaar is en ruimte biedt om vorm te geven aan hun bestaan en hun opdracht. Tot eer van God.’

‘Werk in uitvoering. Bezinning op de Bondsvergadering. Jaar met de Bijbel’, *OO* 94, nr. 3 (maart 1999), 9. Met o.a. aandacht voor het in de titel genoemde ‘Jaar met de Bijbel’ en een evaluatie van het beleidsplan *Samen toekomst delen* (1995-2000). Verder aandacht voor het vijftigjarig jubileum van de IFFEC, gevierd in Bern, waar de IFFEC werd opgericht, en voor het jubileumboek van W. Persson, *Free and United, the Story of the IFFEC* (Chicago, Covenant Press, 1996). Tijdens de assemblee, die uitsluitend een mannenaangelegenheid was, hield de Nederlandse Bond een workshop ‘over de zichtbaarheid van vrouwen in kerk en samenleving.’

‘Werk in uitvoering. De bril van de blinde’, *OO* 94, nr. 5 (mei 1999), 9. Voortzetting van het artikel in *OO* 94, nr. 2 (februari 1999), 3. Louwerse ontwikkelt hier opnieuw zijn gedachten over een dubbele positie van de Bond. Aan de ene kant vind hij dat je niet – vanwege de terugloop aan ledentallen – zomaar ‘ja’ moet zeggen op het idee van samengaan met andere kerken en gemeenten. Aan de andere kant – vanwege de taak van de gemeente in de wereld – moet je intensief met anderen samenwerken. ‘Organisatorische eenheid vind ik, zoals gezegd, geen oplossing om uit de problemen te komen (...) Maar dat neemt niet weg, dat we ondertussen hartelijk en intensief samen moeten werken.’

‘Zilveren legpenning voor Geert Wijma en Johan Oost’, *OO* 94, nr. 11 (december 1999), 12. Louwerse markeert de transitie van het Pensioenfonds naar PGGM en meldt dat het comité tijdens de jaarvergadering van het Pensioenfonds Geert Wijma en Johan Oost geëerd heeft vanwege hun grote inzet voor het Pensioenfonds en voor verbeterde regelgeving in de Bond.

2000

‘Kerk van de toekomst. Zie ik maak alle dingen nieuw’, *OO* 95, nr. 2 (februari 2000), 8. Louwerse maakt duidelijk dat er een verschil is tussen een artikel over ‘de toekomst van de kerk’ en ‘de kerk van de toekomst’. Het gaat meer om een droom, die door hem verbonden wordt met het visioen van Opb. 21 en 22 en het Bijbelse ‘Jubeljaar’, dat het uitgangspunt is van het themanummer van *OO*. Volgens Louwerse gaat het in de kerk van de toekomst om ‘God herkenbaar dichtbij’ en om mensen die tot hun recht komen en bijdragen aan vrede voor de wereld. ‘De kerk van de toekomst is de kerk van God voor de mensen en voor de aarde (...) De kerk van de toekomst ziet het als een uitdaging om te zoeken naar een gelijkwaardige plek voor vrouwen en mannen, voor kleinen en groten, rijken en armen, zwarten en witten. En dat allemaal tot eer van God.’

‘Werk in uitvoering. De Bond in beweging. Er is van alles gaande’, *OO* 95, nr. 3 (maart 2000), 9. Met o.a. aandacht voor de regio-avonden voor kerkenraadsleden over seksueel misbruik in pastorale relaties, een

nieuwe ronde 'huisbezoeken' van het comité aan gemeenten, het fonds Hulpbehoevende VEGn in het buitenland (met steun voor Spanje en Polen) en een 'convenant met de SoW kerken', dat betrekking heeft op 'Kerken in Actie, Kinderen in de Knel en het werk van SOH.'

'Mededelingen', *OO* 95, nr. 4 (april 2000), 12. Bericht over het afscheid van Louwerse van de VEG Velp op 16.04.2000 (Palmzondag).

'Werk in uitvoering. Gemeente en predikant. Top vijf', *OO* 95, nr. 5 (mei 2000), 9. Artikel over oorzaken van toenemende spanningen tussen gemeente en predikant op basis van een analyse van J. Oortgiesen, verantwoordelijk voor de werkbegeleiding van predikanten in de SoW kerken, en een poging om oplossingen te vinden. Louwerse wijst daarvoor op 'het besef van gemeente-zijn' (samen gemeente, tot eer van God), 'heldere structuur in het gemeentelijk werk' (wie doet wat en 'betrek zoveel mogelijk gemeenteleden bij het werk'), 'minder dominante rol van de predikant' en het belang van 'bij- en nascholing', die volgens Louwerse 'verplicht [zouden] moeten zijn en door de gemeente betaald moeten worden.' Ook wijst hij op de mogelijkheid van 'werkbegeleiding' via de SoW kerken.

OO 95, nr. 6 (juni 2000), 7. Louwerse schrijft namens het comité een brief aan de VEG Enschede, waarin meeleven wordt betoond vanwege de vuurwerkramp in Enschede en hulp wordt aangeboden.

'Werk in uitvoering. Geert Wijma koninklijk onderscheiden', *OO* 95, nr. 6 (juni 2000), 12 (niet ondertekend). Bericht over Geert Wijma, die op voordracht van de Bond het lidmaatschap van de Orde van Oranje Nassau ontving.

'Werk in uitvoering. De Bond. Wat koop ik ervoor', *OO* 95, nr. 7 (juli/augustus 2000), 9. Louwerse gaat in op de consumerende houding die in kerkelijke kring aanwezig is. Het probleem is volgens hem niet nieuw en daarvoor verwijst hij naar een referaat van ds. A.J. Buurman, gehouden op 08.10.1982 voor het kerkenradenconvent in Utrecht. Louwerse benadrukt dat we een 'Bond van zelfstandige gemeenten' vormen, waarin verscheidenheid een plaats heeft. Maar tegelijk constateert hij dat mensen dikwijls niet in staat zijn om het ideaal van verbondenheid 'tot het bittere einde vol te houden.' Aan het einde van zijn artikel citeert Louwerse Buurman: 'We moeten af van het idee 'alles voor onszelf'. In die gemeenten (die zo denken, acl) wordt de zegen van de Heer opgehouden. Onze centen zijn niet van ons. Onze gemeenten zijn niet van ons. Met alles wat gemeenten hebben en zijn, mogen wij er zijn, met anderen samen, voor Hem, die met alles wat Hij is, had en heeft, er is voor de wereld.'

'Een paar apart. Rik en Jan', *OO* 95, nr. 8 (september 2000), 6v. Artikel n.a.v. een gesprek dat Louwerse voerde met Jan Hoekstra en Rik van Breen, predikanten met Nederlandse wortels die werken in de Duitse Bond. In het gesprek komen o.a. de verschillen in leiderschap en het omgaan met compromissen naar voren. De Nederlandse Bond is meer open naar andere kerken, maar in de Duitse Bond wordt veel meer gegeven voor het gemeente- en Bondswerk. Lastig noemt Louwerse de vraag van de predikanten of er in de Nederlandse Bond meer open gediscussieerd kan worden 'zonder dat je elkaar meteen veroordeelt of zonder dat de leiding van de Bond meteen ingrijpt.' Want hoe open zijn wij naar elkaar, vraagt Louwerse zich af. 'In elk geval zal de leiding van de [Nederlandse] Bond niet gauw ingrijpen, als het om afwijkende theologische standpunten gaat.' Dat is in Duitsland volgens Hoekstra en Van Breen anders. De leiding van de Duitse Bond staat eigenlijk maar één bepaalde visie toe 'en dat is een behoudend evangelicale visie.'

'Werk in uitvoering. Over ambtsgeheim. Discretie is onze broodwinning', *OO* 95, nr. 8 (september 2000), 9. Louwerse bezoekt een studiedag op het LDC over de begeleiding van gemeenten die geconfronteerd zijn met misbruik in pastorale situaties en schrijft over de reikwijdte van het ambtsgeheim en wat te doen indien er omstandigheden zijn om het ambtsgeheim te doorbreken. Uitgangspunt is dat wat wordt toevertrouwd 'niet het geheim is van de ambtsdrager, maar van diegene die pastoraat vraagt.' De ambtsdrager is daarom gehouden tot zwijgplicht, maar die is niet absoluut. Louwerse noemt enkele criteria waaraan de pastor dient te voldoen bij het doorbreken van het ambtsgeheim: 1. toestemming van de pastorant; 2. Er is gewetensnood bij de geheimhouder in geval van handhaving van de geheimhoudingsplicht; 3. Het doorbreken voorkomt schade of beperkt het; 4. De hulpverlener hoeft niet alles te vertellen en ook niet aan iedereen. Louwerse merkt op dat er nauwelijks handreikingen hieromtrent in de kerken zijn en hoopt op uitwerking van het materiaal dat voor de studiedag verzameld werd.

‘Polen in ontwikkeling. Nu verkoopt hij wasmachines’, *OO* 95, nr. 11 (december 2000), 6v. Impressie van een bezoek dat Louwerse bracht aan de Evangelisch Christelijke Kerk in Polen. Hij schrijft over de moeilijke omstandigheden waarin gemeenten en leden van deze Bond zich bevinden na het verdwijnen van het communisme en vanwege een dominante RKK (98% van de bevolking is RK). Men evangeliseert daarom weinig. De Bond ontstond in de 19de eeuw en telde in 1931 131 gemeenten. Door de verandering van de grenzen na de Tweede Wereldoorlog bleven er 40 gemeenten over. Tijdens het bezoek van Louwerse telde de Poolse Bond 29 gemeenten en ong. 1500 leden.

2001

‘Werk in uitvoering. We kunnen elkaar niet missen. Denk je dat het kan?’, *OO* 96, nr. 2 (=3) (maart 2001), 9. Louwerse schrijft over de beleidsnota ‘We kunnen elkaar niet missen’. Hij beseft dat het niet makkelijk is om werkelijk met elkaar verbonden te zijn in de Bond, vooral ‘als we samen iets willen gaan ondernemen, of in een geloofsgesprek met elkaar raken.’ Hij geeft verschillende redenen waarom we elkaar niet kunnen missen: (a) ‘om het getuigenis in de wereld’, (b) ‘om te voorkomen dat we in onze eigen eenzijdigheid verdrinken’, en (c) ‘omdat we bij dezelfde Heer horen.’ Hoe ernstig Louwerse scheuring in het Lichaam van Christus vindt, blijkt als hij haar ‘zonde’ noemt en vervolgens schrijft: ‘Te vergelijken met het verbreken van de eenheid tussen Jezus en de Vader (Joh. 17).’

‘Werk in uitvoering. We zijn er niet goed in’, *OO* 96, nr. 5 (mei 2001), 9. Het artikel is geschreven als uitvloeisel van een door Louwerse geschreven brief van het comité met een oproep tot voorbede voor hen die getroffen waren ‘door de mond- en klauwzeerepidemie’ op de Veluwe. Bij de tekst is een voorbeeldgebed afgedrukt. In zijn artikel ontwikkelt Louwerse een scheppingstheologie en denkt hij na over onze omgang met welvaart en economische groei (24-uurs economie). Hij realiseert zich dat we waarschijnlijk zullen volstaan met financiële schadevergoeding ‘en vervolgens overgaan tot de orde van de dag.’ Louwerse, die zijn artikel schreef in de veertigdagentijd, vindt dat we ons toch moeten blijven inzetten voor inkeer en omkeer, omdat we geloven in de opstanding van Jezus, ‘zo’n onmogelijk dwars teken, waar eigenlijk niemand met zijn/haar verstand bij kan.’ Als we tegen alle menselijke wijsheid in geloven in het behoud van mensen, zouden we ons dan ook niet kunnen inzetten voor ‘het behoud van de schepping’?

‘Werk in uitvoering. Extra bondsvergadering in Utrecht. Tussen de rhododendrons’, *OO* 96, nr. 8 (september 2001), 8. Weergave van de EBV 2001, met bijdragen van M. Stapert (bestuur seminarium), H.J. Delwig (predikant VEG Leeuwarden), S. van de Velde (pastoraal werker VEG Oldebroek). Er werd gesproken over het thema *We kunnen elkaar niet missen* en over de verschillen tussen de gemeenten.

2002

‘Werk in uitvoering. Kerk in een tijd van beproeving’, *OO* 97, nr. 1 (januari 2002), 8. Een door Louwerse verzorgde bewerking van een artikel van J.E. Phelan Jr., rector van het seminarium van de Evangelical Covenant Church (verschenen in de *Covenant Companion*, oktober 2001). Phelan reageert op de aanval op de Twintowers in New York en schrijft over zijn persoonlijke verwarring en de reactie van de Amerikaanse regering. Voor hem was ook de reactie van de kerk van belang. De kerk moest niet ‘vluchten in goedkope troost’ en weerstand bieden tegen de roep om wraak. ‘Voor de kerk is de enige weg die van het kruis.’ Dit artikel werd later opgenomen in John. E. Phelan Jr., *De kern van onze hoop. Over de actualiteit van de christelijke eschatologie*. Vertaald en ingeleid door Leo Mietus (Velp: Brochurereeks Bond nr. 45, 2019), 15-17.

‘Werk in uitvoering. Charta Oecumenica’, *OO* 97, nr. 2 (februari 2002), 12. Artikel over het handvest *Charta Oecumenica* ‘voor groeiende samenwerking van de kerken in Europa.’ Dit handvest kwam voort uit de gesprekken die sinds de Europese Assemblee van kerken in Bazel (1989) gevoerd werden. Louwerse geeft een aantal afspraken weer, die gericht zijn op wederzijdse erkenning en gezamenlijk handelen van de diverse kerken, dialoog met joden en respect voor moslims. Volgens Louwerse blijven de kerken ook met dit handvest verschillend en ‘geven we in grote verscheidenheid vorm aan onze gemeenschappelijke roeping. Met één verschil: vertegenwoordigers van kerken hebben opnieuw uitgesproken dat we dat samen doen.’

‘Werk in uitvoering. Zolang er gemeenten zijn’, *OO* 97, nr. 4 (april 2002), 8. Voorbeschouwing over de EBV 2002 in Utrecht, die een voortzetting was van de EBV 2001 (tot dan organiseerde het comité eens in de twee jaar een EBV). Louwerse schrijft dat de gemeenten de basis vormen van de Bond. ‘Daarom is de missie van de Bond ook geformuleerd vanuit het perspectief van de gemeente: de gemeente is er in dienst van God, als een mondige gemeenschap, ten behoeve van de wereld. Wat voor gemeenten geldt, geldt dus ook voor de Bond.’ Vanuit dit kernprincipe (dat al in de beleidsnota’s *Kiezen en Delen* en *Samen Toekomst Delen* beschreven werd) ontwikkelt Louwerse ‘twee sporen’: 1. ‘*De Bond is een platform voor bezinning en beraad*’; 2. ‘*In de Bond doen we ook een aantal dingen samen*’ zoals zending en diaconaat, opleiding etc. Hieronder valt ook samenwerking met andere kerken en instanties en de vertegenwoordigende positie van de Bond namens de gemeenten. Cruciaal is dat we ‘geen branche-organisatie’ zijn, ‘die de belangen van de aangesloten leden behartigt. We zijn gemeente van de Heer. Als gemeente afzonderlijk, maar ook gezamenlijk en met anderen.’

‘Werk in uitvoering. Een grens overschreden. Seksueel misbruik in pastorale relaties’, *OO* 97, nr. 5 (mei 2002), 8. Louwerse meldt de totstandkoming van ‘een interkerkelijk samenwerkingsverband tegen seksueel misbruik’. Daartoe hebben diverse kerken, waaronder de Bond, een convenant ondertekend. De Bond zelf heeft tijdens de BV 2001 regelgeving vastgesteld voor procedures. ‘Het unieke is, dat daarbij ook is aangegeven dat we niet alleen spreken over predikanten en pastorale werkers, maar kerkelijk werkers in zijn algemeenheid (...) Daders zijn niet alleen de pastor, ook andere ambtsdragers of mensen die in een kerkelijk dienstverband werkzaam zijn, zoals jeugdwerker, diaconaal consulent, supervisor e.d. Slachtoffer zijn kinderen en volwassenen, zowel vrouwen als mannen.’

‘Werk in uitvoering. Ermelo’, *OO* 97, nr. 7 (juli/augustus 2002), 9. Een artikel gebaseerd op een bericht van Luuk Buddingh in het kerkblad van de Zendingskerk te Ermelo. Met aandacht voor (de restauratie van) het kerkhof achter de kerk, waar o.a. H.W. Witteveen, A. Mooij en M. Mooij begraven zijn.

‘Werk in uitvoering’, *OO* (september 2002), 5 (niet ondertekend). Vanaf deze jaargang verscheen *OO* als vouwblad op A-5 formaat. Aandacht voor o.a. een nieuwe editie van het *Vademecum* (2002), een vernieuwde website van de Bond en een informatieset over de *Charta Oecumenica*.

‘Werk in uitvoering. Internationale contacten’, *OO* (oktober 2002), 5. Louwerse meldt dat het comité een brief heeft gestuurd naar de Bonden in Tsjechië, Duitsland en Polen vanwege de overstromingen van de Elbe in Midden-Europa. Verder besteedt hij aandacht aan een Europese conferentie van de WARC in Roemenië en schrijft dat het comité zich afvraagt ‘of het voor ons zinvol is om aan de WARC te gaan deelnemen.’ Ook noemt hij een assemblee van de IFFEC in Spanje. Het ging daar om de vraag ‘hoe op internationaal niveau jongeren met elkaar in contact gebracht kunnen worden.’

‘Werk in uitvoering. Bad Klosterlausnitz’, *OO* (november 2002), 5. Louwerse meldt de sluiting van het Grafehaus in Bad Klosterlausnitz. Ook de Stichting Grafehaus, waar de Nederlandse Bond lid van was, werd opgeheven. Het avondmaalstel dat in 1986 door de Bond was geschonken, verhuisde naar de FeG Freital, die getroffen was door de overstroming van de Elbe. Verder meldt Louwerse dat de RvK een brief heeft geschreven aan de Christelijke Raad van Kerken in de VS, ‘waarin het zijn zorg uitspreekt over de militante en nationalistische taal die regelmatig door de Amerikaanse regering wordt gebezigd. Onze Bond heeft een kopie van die brief gezonden aan onze zusterkerk in de Verenigde Staten.’

‘Bij het overlijden van Prins Claus’, *OO* (november 2002), 6 (niet ondertekend). Tekst van de condoleance van het comité aan Hare Majesteit Koningin Beatrix.

‘Werk in uitvoering’, *OO* (december 2002), 5 (niet ondertekend). Met o.a. mededelingen over de erepenning die H. Weima ontving, samenwerking tussen het seminarium en de Hervormde kerkelijke opleiding in Utrecht, een discussie over de toekomst van het seminarium op verzoek van de VEG Heerde alsmede de instelling van een werkgroep voor ‘de voortgang van dit gesprek’, en de verschijning van een boekje over de Bond in de serie *Wegwijs*. Zie Luut van Kooten en Ties J. Prins (red.), *Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. Serie Wegwijs* (Kampen: Kok, 2002).

2003

‘Werk in uitvoering. Tussen zedepreker en roepende in de woestijn’, *OO* (januari 2003), 5 (niet ondertekend). Aankondiging van een oecumenelezing van de RvK over de bijdrage van de kerken aan het maatschappelijk debat over ‘waarden en normen’ en het studieverlof van Louwerse in januari/februari.

‘Werk in uitvoering. Samenvatting verslag vergadering comité 19 december 2002’, *OO* (maart 2003), 5. Louwerse meldt o.a. de samenstelling van een onderzoekscommissie voor het seminarium, het rapport *Verbonden gemeenten*, een advies van Louwerse en E. van den Berg ‘over de Bond en diens oecumenische relaties’, en de toekenning van de subsidie 2003 voor VEJO/JJP. Bij dit laatste punt wordt opgemerkt dat door het ministerie wordt gestudeerd op een nieuwe regeling, die ‘mogelijk voor ons ongunstiger [zal] uitpakken.’

‘Werk in uitvoering. Gastlidmaatschap’, *OO* (maart 2003), 5. Louwerse schrijft dat de SoW-kerken de al bestaande gastlidmaatschapregeling hebben vernieuwd. Verder besteedt hij aandacht aan de EBV over de dooppraktijk in VEGn, met bijdragen van E. van den Berg, L. Mietus e.a.

‘Werk in uitvoering’, *OO* (juli/augustus 2003), 5. Met aandacht voor de Nieuwe Bijbel Vertaling, die in 2004 verscheen, en de nota *Verbonden gemeenten*, ‘waarin op een rij wordt gezet waar de prioriteiten van het werk voor de komende jaren kunnen liggen.’ Verder schrijft Louwerse over zijn bezoek aan Freital i.v.m. de overdracht van het avondmaalstel van het Grafhaus (met foto van Louwerse die het avondmaal bedient).

‘Gemeentenieuws (dit moet zijn: Werk in uitvoering), De Bond in oorlogstijd’, *OO* (oktober 2003), 5 (niet ondertekend). Aankondiging van het boek *Totdat Hij komt. De Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland van 1933-1942*, dat verscheen in de brochurereeks (nr. 17).

‘Geen woorden maar daden’, *OO* (november 2003), 5. Louwerse uit zijn verontwaardiging over de wijze waarop het Ministerie van VWS alle subsidie op het jeugdwerk schrapt. VEJO/JJP zal per direct geen subsidie meer ontvangen. Hij wijst op de risico’s van dit overheidsbeleid, ‘omdat veel preventief en begeleidend werk dan niet meer plaatvindt.’ VWS heeft buiten de jongerenorganisaties om gehandeld en ook geen nieuw beleid ontwikkeld, ondanks alle mooie woorden in de regeringsverklaring. Tijdens zijn bezoek aan de Tweede Kamer kwam Louwerse het bestuur van de RvK tegen. ‘Zij zijn er met een delegatie van de Arme Kant van Nederland.’ Hij schetst hoe desastreus het beleid van de regering Balkenende is voor kwetsbare groepen en schrijft: ‘Waar we al bang voor waren, gebeurt nu volop: alles draait om geld en lijkt in geld uitgedrukt te worden: als je werkt, ben je waardevol en als je geld verdient, lever je een bijdrage aan deze maatschappij. In het Evangelie hebben we dat anders geleerd.’

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering in Bunnik’, *OO* (december 2003), 5. Met o.a. aandacht voor het verdwijnen van de televisiekerkdiensten bij de IKON, waardoor ook voor de Bond die mogelijkheid verviel. Verder meldt Louwerse dat er beroep is aangetekend tegen het plan van VWS en dat *OO* vanwege gebrek aan menskracht op A-5 formaat blijft verschijnen (de VEG Apeldoorn, gesteund door de VEG Heerde, wilde een ‘familieblad’). Ook schrijft hij over het beleidsplan *Verbonden gemeenten*, ‘dat inzet met de constatering dat we behoefte hebben aan een voortdurend geloofsgesprek.’

2004

‘Werk in uitvoering’, *OO* (maart 2004), 5. Louwerse besteedt o.a. aandacht aan het ‘Beraad van Kerken’, waar naast de bij de RvK aangesloten kerkgenootschappen ook vele andere kerken en de EA aan deelnamen. Verder schrijft hij over de Werkplaats voor feminisme en levensbeschouwing, die ontstond toen de RvK de sectie Vrouw/Kerk/Samenleving ophief. Het doel van de werkgroep is ‘het bewaren en vernieuwen van het feministische gedachtegoed van de oecumenische vrouwenbeweging in Nederland.’ Ook wijst hij op de EBV van 27.03.2004, met een referaat van H.P. de Roest over gemeente en ambt. ‘Het zal dan vooral gaan over de vraag hoe we in onze gemeenten vorm geven aan het door ons zo nadrukkelijk beleden algemeen priesterschap van gelovigen.’

‘Maak heel wat gebroken is. De drie dagen van Pasen’, *OO* (april 2004), 8v. Beschrijving van de liturgische ontwikkelingen in het Nederlandse protestantisme na de Tweede Wereldoorlog en een uitleg

van de viering vanaf Witte Donderdag tot en met Stille Zaterdag. ‘Steeds meer mensen hechten er aan om de drie dagen te vieren, omdat we zo ervaren dat dood en opstanding bij elkaar horen.’

‘In memoriam’, *OO* (juni 2004), 6. Bij het overlijden van D. de Jonge op 28.04.2004. Louwerse memoreert dat De Jonge één van de studenten was die protesteerde tegen het pro Duitse standpunt van sommige docenten aan St. Chrischona, waar hij vlak voor de Tweede Wereldoorlog werd opgeleid. Verder noemt hij diens grote inzet voor de Bond en diens memoires.

‘Werk in uitvoering. Jaarvergadering’, *OO* (juli/augustus 2004), 5. Louwerse noemt o.a. het voorstel van de VEG Heerde om het blokabonnement op *OO* af te schaffen en de aanstaande veranderingen in de structuur van het comité en het algemeen secretariaat. Het comité zal voortaan alleen bestaan uit door de Bond gekozen leden en niet ook uit leden vanuit de deelorganisaties. Het algemeen secretariaat zal bij het vertrek van de huidige functionaris (Louwerse) verdwijnen. ‘Een nieuwe functionaris zal zich dan gaan beperken tot het bureausecretariaat. De overige taken van de huidige algemeen secretaris worden dan over Comité en deelorganisaties verdeeld.’ Ook meldt hij een regeling voor begeleiding van beginnende pastoraal werkers en een rapport over het seminarium.

‘Comité’, *OO* (december 2004), 9 en 15. De rubriek ‘Werk in uitvoering’ is vanaf dit nummer vervangen door de rubriek ‘Comité’. Louwerse meldt het thema voor het jubileumjaar van de Bond: ‘In Christus één’. Deze eenheid is een ‘gave en een opgave’. We zijn in Christus één, maar ‘de geschiedenis heeft geleerd dat we telkens weer alle zeilen bij moeten zetten om aan die eenheid gestalte te geven.’ Hoe moeizaam het is om één te zijn, bleek volgens Louwerse uit het verwerpen van het beleid van VEJO/JJP en ook uit de teleurstelling van de VEG Heerde: ‘Veel van hun [haar] ideeën werden ter vergadering niet gedeeld door andere gemeenten...’ De voorstellen over aanpassing van de structuur van comité en algemeen secretariaat (vanaf medio 2006) werden overgenomen. ‘Dit is een onderdeel van het plan om het geheel van het werk van de Bond de komende jaren onder de loep te nemen, met als belangrijke vraag of we Bond willen zijn op de manier zoals we er de afgelopen tientallen jaren vorm aan hebben gegeven. Tijden veranderen, mensen en visies ook. Bovendien zijn we kleiner geworden en dat heeft gevolgen voor menskracht en middelen.’ Verder werd tijdens de BV door het NBG de nieuwe Bijbelvertaling aan de Bond aangeboden.

2005

‘Colofon’, *OO* (januari 2005), 6. Vanaf dit nummer wordt Louwerse vermeld als adviseur.

‘Comité. Op twee benen’, *OO* (februari 2005), 5. Met de titel doelt Louwerse op de twee wortels van de Bond: de Reformatie uit de 16de en het Réveil uit de 19de eeuw. Het artikel is bedoeld als inhoudelijke verantwoording van de betrokkenheid bij de IFFEC, die in 1948 werd opgericht en die vooral het opwekkingselement belichaamt – al is ook de IFFEC volgens Louwerse geschakeerd in ‘conservatieven en liberalen’ – en bij de WARC, die in de jaren 1970 ontstond uit een samengaan van de Congregationalistische Wereldbond (ICC) en de Presbyteriaanse Alliantie. De Bond werd al in de 19de eeuw lid van de ICC, maar heeft er ‘nooit veel mee gedaan.’ Toch benadrukt Louwerse het belang van ‘deze dubbele afkomst’ van de Bond en pleit ervoor niet op één been te gaan lopen. Het gaat om stromingen die elkaar aanvullen. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 91vv.

‘Seminarium (dit moet ‘Comité’ zijn). Uitdagingen en kansen voor de gemeente’, *OO* (maart 2005), 6v. Louwerse besteedt aandacht aan de EBV, waar I. Fritz, destijds presidente van de Evangelisch Lutherse synode, een referaat hield over ‘Uitdagingen, kansen, dromen, belemmeringen en problemen voor (kleine) gemeenten.’ Verder wijst hij op de publicaties van E. van den Berg en T.J. Prins (red.). *Voorganger zijn ... is dat nog altijd leuk?* (Gorinchem: Ekklesia, 2004), en van T.J. Prins, *Ritsen na 125 jaar? Een rede uitgesproken bij zijn afscheid van het Seminarium op 20 november 2004* (Brochurereeks nr. 19). Ook wordt melding gemaakt van gesprekken over de rol van predikanten en pastoraal werkers. Als het gaat om het onderscheid tussen predikant (ambt) en pastoraal werker (functie) ‘zullen we het er ook over hebben of gemeenten bereid zijn zich te houden aan regels die we gezamenlijk daarvoor hebben opgesteld en of daar nog wijzigingen in moeten worden aangebracht.’

‘Vrouwenwerk. Commissie Vrouwenwerk à Dieu’, *OO* (april 2005), 7. Louwerse meldt dat de Commissie Vrouwenwerk haar werkzaamheden voortaan zal beperken tot het organiseren van de Helpende Hand weken.

‘Comité. Kleine gemeenten’, *OO* (juli/augustus 2005), 6v. Louwerse verwerkt in zijn artikel gedeelten van het referaat van I. Fritz over kansen voor kleine gemeenten. Hoewel groei van gemeenten positief is, gaat het Louwerse te ver ‘om van groei een maatstaf te maken voor goed gemeente zijn.’ Eerder geldt dan de maatstaf van het zichtbaar maken van ‘vrede en gerechtigheid’. Ook schrijft hij over gelijkwaardigheid en de waarde van verscheidenheid. ‘We hebben de verscheidenheid nodig om iets van de veelkleurigheid van Gods schepping zichtbaar te maken.’ Uiteindelijk gaat het niet om de gemeente zelf, ‘maar om de beweging die door Christus wereldwijd is geworden: op weg naar vrede en gerechtigheid voor allen in wie God behagen schept.’ Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 190vv.

‘Terwijl het gewoon woensdag was’, *OO* (september 2005), 6v. Een meditatieve bijdrage over de hoop op een nieuwe wereld te midden van dreiging en dood. Louwerse wijst op de Openbaring van Johannes en op het joodse volk ten tijde van de Babylonische ballingschap. Hij legt een nauw verband tussen God en de schepping: ‘Het gaat goed met God als het goed gaat met de schepping. Het gaat slecht met God als de schepping lijdt.’ Ook de dood van Jezus die ‘als de belichaming van God (...) zijn hoopvolle bestaan viert,’ maakt dit duidelijk. ‘Maar het graf blijkt leeg. God legt zich niet neer bij de dood, want Hij wil dat het goed wordt.’

‘Engelen zingen voor een kwartje’, *OO* (december 2005), 6v. Louwerse bezint zich op de kerstromantiek. Veel aandacht besteedt hij aan de ‘os en de ezel’ die hem wel dierbaar zijn, omdat de Hebreeuwse woorden als ‘schorriemorrie’ klinken. Dat is ‘volk van het laagste allooi, uitvaagsel, rommel.’ Ook wijst hij erop dat Jozef en Maria vluchten en uitgerekend in Egypte terecht kunnen. ‘Het is maar goed dat er toen nog geen strikt asielbeleid was...’ Louwerse citeert aan het einde van zijn bijdrage een tekst van Ivo de Wijs (*Onderweg*) over de lange weg naar Bethlehem voordat de ‘onmogelijke vrede’ bereikt is.

2006

‘125 jaar in Christus één’, *OO* (januari 2006), 6v. Louwerse mediteert over de redenen om 125 jaar Bond te gedenken. Hij citeert een oude berijming van Psalm 77, staat stil bij de ‘gunsten van de Heer’ en ook de inzet van mensen ‘die niet direct opvallen.’ Het gaat ook in dit artikel om de notie van gemeente voor de wereld. ‘De genade van God is niet gereserveerd voor de gemeente. De genade van God is een wereldwijde kracht tot behoud. De gemeente kan die genade bemiddelen. Maar God is niet aan de gemeente gebonden.’ Vanuit dit perspectief is er voor Louwerse alle reden om het jubileum van de Bond te vieren.

‘Zelfs die garages worden afgebroken. Christenen in de Bijlmer’, *OO* (februari 2006), 6v. Louwerse schrijft over de migrantenkerken in de Amsterdamse Bijlmermeer en over een project van de ‘Stichting Bijlmerkerk’, een initiatief van het EW. Doel is het bouwen van het centrum *De Kandelaar* voor gezamenlijk gebruik door de migrantenkerken, met financiële steun van de Nederlandse kerken. De Bond doet mee via de jubileumactie, in navolging van de VEG Amsterdam-West die zichzelf ophief en € 16.000,-- beschikbaar stelde. ‘In Amsterdam-West heft een gemeente zich op, maar het gaat door in de Bijlmer...’

‘Comité. Op historische grond. Extra bondsvergadering in het teken van het jubileum’, *OO* (maart 2006), 2 (niet ondertekend). Met o.a. de aankondiging van de EBV op 18.03.2006 te Zeist, waarin Louwerse afscheid nam als algemeen secretaris.

E. Spee, ‘Haarlemmerolie. Dertig jaar algemeen secretariaat’, *OO* (maart 2006), 6v. Interview met Louwerse t.g.v. zijn afscheid als algemeen secretaris (met een portretfoto). Een uitgebreide versie van het interview verscheen op de website van de Bond. Louwerse blikt terug op zijn rol en op de samenwerking met de diverse voorzitters van het comité. Ook zijn inzet voor de brochurereeks komt ter sprake. Daarnaast gaat het over de boeken die hij publiceerde. ‘Drie uitgaven laten zien welke weg ik gegaan ben. De eerste is ‘De wereld tot woning’. Dat gaat over de relatie van de kerk tot de wereld. De tweede: ‘Job’. Daarin gaat

het over de gerechtigheidsvraag en wat God daarmee van doen heeft. En de laatste is 'Totdat Hij komt'. Dat boek heb ik geschreven om het geloof in het duizendjarig vrederijk op aarde, zoals ik dat in mijn jeugd meemaakte, een plek te geven.' Louwerse's start in de Bond was niet vanzelfsprekend. Na zijn opleiding aan de Theologische School wilde hij naar Bossey, het opleidingscentrum van de WCC in Genève, maar het comité dreigde 'dat ik niet meer beroepbaar kon worden gesteld als ik naar Bossey zou gaan.' Louwerse zette toch door.

'Werk in uitvoering. Hoe zal het zijn?', *OO* (juli/augustus 2006), 2 (de titel 'Werk in uitvoering' komt vanaf dit nummer af en toe terug in *OO* en wordt soms door Louwerse gebruikt, soms ook door comitéleden). Het artikel bevat een bezinning op 'de gemeente' (in 2006 en 2007 werkte Louwerse aan een toekomstplan voor de Bond en voerde daarvoor diverse gesprekken met gemeenten tijdens regiobijskomsten en met de beroepsgroep en de deelorganisaties). Hij ziet het als een uitdaging 'om een gemeenschap aan te bieden waarin mensen hun eigen wortels kunnen ontdekken en samen met anderen op zoek zijn naar de zin van hun bestaan.'

'Colofon', *OO* (december 2006), 16. Louwerse is blijkens het colofon vanaf dit nummer voorzitter van de redactie van *OO*.

2007

'De loop van de rivier', *OO* (maart 2007), 14v. Louwerse introduceert het toekomstplan *De loop van de rivier kan men niet verleggen* voor de EBV van 10.03.2007. Speerpunten zijn de inzet van deskundigen (predikanten en pastoraal werkers) en het intensiveren van samenwerking, waarbij wordt gewezen op de lokale en bovenlokale samenwerkingsvormen die er met name met de PKN al zijn. Verder besteedt hij aandacht aan de regionale gesprekken over de toekomst van het seminarium. In de notitie *Sporen in een open landschap* maakt het bestuur van het seminarium de verschillende mogelijkheden duidelijk en geeft de voorkeur 'aan een eigen kerkelijke opleiding, nauw verbonden met een andere kerkelijke opleiding.'

'Werk in uitvoering. We gaan een brug bouwen', *OO* (juli/augustus 2007), 6v. Louwerse geeft een impressie van het rapport *We gaan een brug bouwen* dat een vervolg is op het rapport *De loop van de rivier*. Het belangrijkste punten is de associatieovereenkomst met de PKN. 'De situatie [in de PKN] is vergeleken met de tijd waarin de Bond is ontstaan drastisch gewijzigd. In een tientallen jaren durend proces zijn we zover naar elkaar toegegroeid, dat het nu mogelijk lijkt om intensief samen te werken.' Het doel is echter niet om te gaan fuseren. Wel hoopt Louwerse 'dat we op deze manier beter kunnen beantwoorden aan onze gemeenschappelijke roeping om in onze wereld gestalte te geven aan het Evangelie van Jezus Christus.' Verder schrijft hij over het plan om gericht na te gaan denken over de vraag 'hoe het komt dat veel kerkelijke gemeenten zo weinig aantrekkelijk zijn.' Tenslotte wijst hij op de overeenkomst die is gesloten met de PThU, waar onder verantwoordelijkheid van het seminarium toekomstige predikanten van de Bond zullen worden opgeleid.

'In de gloria', *OO* (december 2007), 7. Louwerse mediteert over de betekenis van Kerst. Het Kerstfeest dat wij kennen, is aan het einde van de vierde eeuw ingevoerd en ontleend aan het Perzische lichtfeest. Volgens Louwerse is Kerst geen braaf feest, maar gaat het om de geboorte van 'het kind van God' dat de strijd aanbindt tegen de zonde in de wereld. 'Strikt bezien is het verhaal van de geboorte van Christus dus een opstandig verhaal.'

2008

'Van de redactie', *OO* (maart 2008), 2. Toelichting bij het themanummer *Houdt de lofzang gaande, zingen uit de diepte* en bij de afbeelding *De witte kruisiging* van Marc Chagall op het voorblad.

'De zevensprong', *OO* (maart 2008), 14v. Louwerse houdt een pleidooi voor kleine gemeenten en beroept zich daarvoor op Openb. 3:8, waarin de gemeente van Filadelfia niet wordt geroemd omdat ze groeit, maar omdat ze 'het woord van God uitdraagt en ernaar leeft.' Vervolgens schetst hij in zeven aandachtspunten hoe een kleine gemeente om kan gaan met haar beperkingen. O.a. begin bij jezelf en laat je niets 'aanpraten'; 'kijk niet alleen naar de kerkenraad'; wees creatief in je vieringen; werk met anderen samen.

Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 193vv.

‘Mededelingen’, *OO* (maart 2008), 8. Vermelding van het 40jarig ambtsjubileum van Louwerse op 23.06.2008.

‘We geven elkaar een hand’, *OO* (september 2008), 10v. Louwerse schrijft over het belang van rituelen en signaleert dat er door veel kerkverlaters wordt gezocht naar nieuwe rituelen, omdat zij ‘vooral de rituelen van de kerk missen.’ Hij vraagt zich af of de kerk ‘alle ervaring en kennis die zij heeft op het gebied van rituelen en symbolen alleen maar beschikbaar mag stellen aan haar eigen mensen. Misschien ligt hier wel een braak stuk terrein voor de dienst van de kerk aan de samenleving.’

2009

‘Kinderdoop en de Bijbel, niet zo simpel’, *OO* (februari 2009), 6v. Door Louwerse verzorgde bewerking van een referaat van Runar Eldebo, docent aan het seminarium van de Zweedse Bond. Eldebo hield een lezing over de doop tijdens de theologenconferentie van de IFFEC in september 2008 in Ewersbach (Duitsland).

‘Een andere kijk op Pasen?’, *OO* (maart 2009), 7. Meditatie over Pasen aan de hand van een schilderij van de Spanjaard Bartolomeo Suardi (tegenwoordig toegeschreven aan zijn Italiaanse leermeester Bramante), die de opgestane Christus afbeeldde met een betraand gelaat. Deze meditatie werd postuum opnieuw afgedrukt in de liturgie van de herdenkingsviering 01.11.2014, 20, en onder de titel ‘De doorstane pijn meedragen’, in: *Opgestaan. Meditaties rond het Paasevangelie* (Amersfoort: RvK, 2017), 19v. Louwerse baseerde zich voor deze meditatie op P. Schmidt, *In de handen van mensen*, 2000 jaar Christus in kunst en cultuur (Davidsfonds/Leuven: Uitgeverij Kok, 2000), zie hierna de brochure *Onmisbaar*. Bijbelstudie seizoen 2008-2009 (Velp).

‘Verenigde Staten: Evangelical Covenant Church’, *OO* (oktober 2009), 6v. Het artikel is gebaseerd op het afscheidsinterview met Glenn Palmberg, voorzitter van de ECC, dat verscheen in *The Covenant Companion*, februari 2008. Louwerse geeft een impressie van de ECC, die in korte tijd sterk vernieuwd is door gemeentegroei, wat het lastig maakt ‘om landelijk de identiteit van de kerk te bewaken.’ Belangrijke uitdagingen zijn volgens Palmberg o.a. ‘laten zien dat een persoonlijk geloof in Jezus Christus en het strijden voor gerechtigheid niet los van elkaar verkrijgbaar zijn.’

‘Het gras zal altijd groener zijn aan de andere kant van de heuvel...’, *OO* (december 2009), 14. Meditatie over Abram die wegtrekt uit Ur der Chaldeeën. De titel is ontleend aan een lied van Ramses Shaffy en Liesbeth List, waaruit Louwerse aan het einde van zijn artikel enkele regels citeert. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 208.

2010

‘Twee zijn beter dan een’, *OO* (april 2010), 6v. Het artikel biedt een overzicht van de oecumenische relaties van de Bond met de focus op de PKN, waarmee de Bond in 2008 een associatieovereenkomst sloot (in datzelfde jaar werd de Bond lid van RvK en van de WARC). Louwerse wijst op lokale vormen van samenwerking en uitwisseling van predikanten. Deze ontwikkelingen sporen met zijn visie op oecumene: de handen ineen slaan en daardoor iets toevoegen vanuit de eigen identiteit, ‘omdat we vinden dat ons specifieke geluid iets toevoegt aan het koor van hen die evenals wij de lof aan God bezingen.’

2011

‘Van de redactie. Aantrekkelijke gemeente’, *OO* (februari 2011), 2. Introductie op het Bondsthema ‘Aantrekkelijke gemeente’ dat ook centraal zal staan tijdens de EBV 2011. Louwerse stelt de vraag wanneer een gemeente aantrekkelijk is en voor wie. Aan het einde van zijn bijdrage citeert hij Opb. 3:8 over de kleine kracht en trouw van de gemeente van Filadelfia: ‘Misschien is dat in de ogen van God wel een aantrekkelijke gemeente.’

‘In Memoriam Huug Varkevisser’, *OO* (juli/augustus 2011), 7. Louwerse vertolkt de gevoelens van ‘ongeloof en schrik’ bij het plotselinge overlijden van H. Varkevisser op 23.05.2011.

MOO! Eenmalig magazine van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland. 65 jaar in vogelvlucht (september 2011; verving het septembernummer van *OO*). Louwerse, die het secretariaat van de ad hoc redactie behartigde en betrokken was bij de beeldredactie, verzorgde een aantal bijdragen.

- ‘Dat is mooi’, 3. Introductie op het magazine, waarin Louwerse uitlegt dat door middel van een aantal thema’s getoond zal worden ‘welke ontwikkelingen de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland de laatste 65 jaar heeft doorgemaakt.’ Als scharnierpunt voor deze ontwikkelingen wijst hij op het rapport over de vrouw in het ambt (1968). Daar is voor het eerst sprake van contextueel Bijbelles, wat een breuk inhield met het zoeken naar ‘tijdloze waarheden’ in de Bijbel (bijv. over de eindtijd) dat daarvoor meer gebruikelijk was.
- ‘Marja [1917-1964]’, 13. Bijdrage over de dichtster A. Marja (ps. van Arend Theodoor Mooij), die in de jaren ’60 een identificatiefiguur was voor Louwerse en anderen aan de Theologische School. Louwerse citeert in zijn tekst de gedichten ‘Vrijdenker’ en ‘Confessio Mystica’ van Marja.
- ‘Een gemeenschappelijke roeping’, 27. In deze bijdrage schrijft J. Schmidt sr. over zijn vriendschapsband met Louwerse, die van invloed was op de relatie tussen de Oost-Duitse en Nederlandse Bond.
- ‘De Bond op de schop’, 34. Een overzicht van de structuurveranderingen in de Bond. Belangrijke vernieuwing in de jaren ’70 was dat het comité als dagelijks bestuur van de Bond ging functioneren en dat verschillende commissie deelorganisaties werden met vertegenwoordigers in het comité. Ook kwam er een algemeen secretaris en een bondsbureau. Na 2000 zijn de tijden veranderd en verdwijnt het algemeen secretariaat.
- In de kolom ‘Erepenning’, 34, worden degenen vermeld die de erepenning van de Bond ontvingen. Louwerse ontving haar in 2006, ‘wegens grote verdiensten bij het uitoefenen van de functie van Algemeen Secretaris. Doorslaggevend waren, baanbrekend werk m.b.t. oecumene, de Bond op de kerkelijke kaart gezet, voorbeeld voor werknemers en inspirerend voor de vrijwilligers.’

‘Van de redactie. Vrouwen over Maria’, *OO* (december 2011), 2. Introductie op het themanummer over Maria, waarbij het ging om de kijk van vrouwen op Maria, ‘de moeder van Jezus’. Het nummer werd opgedragen aan H. Varkevisser, ‘die kort voor zijn plotselinge dood in mei nog als redacteur heeft meegedacht over dit nummer.’

2012

‘Van de redactie. Mensen met een beperking’, *OO* (maart 2012), 2. Louwerse meldt dat de titel eerst was ‘Mensen anders’, maar dat een van de redactieleden dit verhullend taalgebruik vond. Dus werd het ‘Mensen met een beperking’. Verder een korte introductie op dit thema.

‘Hemelvaart’, *OO* (mei 2012), 8. Korte tekst (met de afbeelding van de voorplaat als achtergrond), waarin Louwerse de hemelvaart beschrijft als het begin van de ‘handelingen van de gemeente’. De betekenis daarvan is dat Christus ‘zijn Missie aan ons [heeft] overgedragen.’

‘Van de redactie. Verhalen’, *OO* (december 2012), 2. Introductie op het thema, dat werd ingegeven door een verhaal van Stephan de Jong uit diens boek *De gelukbrenger*. De vraag aan diverse schrijvers was om ‘op te schrijven aan wie en waaraan je denkt als je wordt gevraagd wie voor jou een vriend(in) van God is.’

‘Hij was tuinman’, *OO* (december 2012), 14. Herinnering aan Albert Kok, die tuinman was op een landgoed van een Twentse textielbaron. Voor Louwerse was Kok in zijn ongecompliceerdheid en liefde voor bloemen een ‘vriend van God’. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 209.

2013

‘Van de redactie. Thema’, *OO* (februari 2013), 2. Louwerse schrijft over de activiteiten van de revitaliseringscommissie, die het thema ‘nieuw leven’ voor de EBV van 2013 heeft aangereikt.

‘Hou ik nog wel van je?’, *OO* (februari 2013), 14. Een bezinning op de spanningen in de Bond. Louwerse vraagt zich af hoe het komt dat we elkaar niet lijken te kunnen vinden. Zijn we ‘in de manier waarop we ons met God verbonden weten uit elkaar gegroeid?’ Hij draait het liever om: God brengt ons samen, hoe verschillende we ook zijn. We hebben de ander nodig.

‘Mededelingen’, *OO* (maart 2013), 8. Louwerse is benoemd als consulent van de VEG Nijverdal.

‘Van de redactie. Wat is Vrij Evangelisch?’, *OO* (september 2013), 2. Volgens Louwerse draait het allemaal om ‘delen’. ‘Je deelt je geloof, je hoop, je twijfel, je zorg, je wanhoop en je vertrouwen. Met God. Je deelt samen met anderen die ook bij die gemeente willen horen. En met hen die niet bij die gemeente horen, maar wel willen delen.’

‘Een moeder en een vader: evangelisch en reformatorisch. Drie predikanten van elders over de Bond’, *OO* (februari 2013), 8-11. Interview van Louwerse met de predikanten J. de Jong-Buursma, J. Brederveld en E. Sonneveld over de vraag hoe zij de VEGn en de Bond ervaren.

‘Van de redactie. En is mens geworden’, *OO* (december 2013), 2. Toelichting op het kerstnummer van *OO*, dat is opgezet aan de hand van een lied van Huub Oosterhuis (494 NLB). De tekst van dit lied is afgedrukt op p. 14.

2014

‘Van de redactie. Stilte’, *OO* (april 2014), 2. Introductie op het thema ‘Stilte’ als uitgangspunt voor bijdragen over Witte Donderdag, Goede Vrijdag en Pasen. Louwerse citeert aan het slot een avondgebed van Andries Govaart over stilte (NLB, p.579). Deze tekst verscheen gedeeltelijk ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 210.

‘In memoriam Bert Louwerse’, *OO* (september 2014), 8. Bericht van het comité, mede namens de redactie van *OO*, over het onverwachte overlijden van Louwerse op 01.08.14.

Publicaties (artikelen, boeken, brochures)

1968

‘In open jeugdwerk heeft kerk duidelijk een taak. Eigen inbreng op grond van christelijk denken’, in: *De Noord Ooster* (17 augustus 1968), met een foto van Louwerse. Het artikel bevat een interview over het zogenoemde ‘open jeugdwerk’ in Veendam. Louwerse had kritiek op het feit dat voor dit werk geen contact gezocht was met het kerkelijke jeugdwerk. In het eerste deel van het artikel schetst hij het doel van het jeugdwerk: het gaat erom de steeds individualistischer wordende (jonge) mens een plek te geven, zodat hij of zij met anderen leert samenwerken. Louwerse zelf leerde de waarde van samenwerking kennen in Zwitserland waar hij aan het instituut van de Wereldraad van Kerken studeerde. Zo wilde hij ook samenwerken in het open jeugdwerk. Zijn kerngedachte was: ‘De eigenlijke opdracht van het jeugdwerk is: proberen om de jongelui, die toch de democratie van het heden en de toekomst zijn, het begrip: ‘vrijheid’ anders te leren interpreteren; namelijk door hen zich te doen afvragen: In hoeverre kan ik met mijn eigen vrijheid de gemeenschap dienen en daardoor anderen ‘vrij’ maken.’

1970

De Vrije Evangelische Gemeenten en de oekumenische beweging. Diskussierapport aangeboden aan de Bondsvergadering van 1970 van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland. Ook wel het ‘groene boekje’ genoemd. Dit rapport, opgesteld te Utrecht op 25-02-1970, was ondertekend door J. Bos, J.A. Hamers, H. Huising Jr., A.C. Louwerse, R. van der Veen en A. Vermaas. Bos en Huising traden op als adviseurs van de studiecommissie. Louwerse schreef hoofdstuk II ‘De oekumenische beweging’, 11-17, en hoofdstuk VI ‘Argumenten voor aansluiting’, 35-40. In hoofdstuk II stelt hij de in Rolle opgestelde verklaring van de WCC uit 1951 centraal (12), die later in *De wereld tot woning* (1993) een belangrijke rol zou spelen. Het gaat bij oecumene om ‘de gehele Christus van de gehele bijbel voor de gehele wereld’ en niet om eenheid op basis van dezelfde traditie. Ook benadrukt Louwerse dat de WCC geen ‘eenvormigheid’ nastreeft en hij besteedt uitvoerig aandacht aan de basisformule van de WCC en de Nederlandse RvK. Daarnaast komt het functioneren van de Bijbel in de oecumenische beweging ter sprake. In hoofdstuk VI corrigeert Louwerse het ook in de Bond levende idee dat de WCC een ‘superkerk’ zou zijn (35v.). Ook reageert hij op het verwijt dat vrijzinnige kerken lid zijn. Met een beroep op het rapport van de Studiecommissie voor de Oekumene van de Bond uit 1949 benadrukt hij dat het inconsequent is de WCC te verwijten geen tucht te oefenen, omdat juist in de VEGn de tucht een zaak is van de ‘ambstdragers der gemeente’ en niet van een synode of hoger kerkelijk orgaan. Louwerse ziet in de oecumenische beweging vooral een ontmoetingsruimte voor onderling contact tussen kerken, ‘terwijl dat wat samen te doen is, zeker samen gedaan mag (en moet) worden’ (39).

1976

‘Leven met de belofte thema afscheid van dominee A.C. Louwerse’, *De Veendammer*. Huis-aan-huisblad voor Veendam Wildervank, Muntendam e.o. (1 juli 1976), voorpagina. Verslag van het afscheid van de VEG Veendam. Louwerse legde de nadruk op het blijven koesteren van idealen. ‘Het is Bijbels om met verwachting de toekomst in te kijken. Helaas zijn Christenen doorgaans geen duidelijke tekenen van Gods Koninkrijk. In de kerk wordt over de Bijbelse geloften gepraat maar het leven is daar vaak niet mee in overeenstemming. Gelukkig heeft de Heilige Geest meer pijlen op zijn boog dan de kerk. God, de trouwe bondgenoot, laat nooit los wat zijn hand vertrouwt [= begon]. Zonder belofte kan men niet leven. Wat dat betekent heeft Martin Luther King ons voorgehouden: Het heil van God te beleven en uit te dragen’ Na de dienst werd namens de gemeente gesproken door ouderling A.J. Dijk en namens de Bond door ds. H.J. Jansen Klomp. Pastoor Th.J.A. Diender sprak namens de lokale RvK. Hij ‘merkte o.m. op dat ds. Louwerse bekend stond om zijn korte en kernachtige wijze van uitdrukken. U was een man van de daad. Hij prees hem voor zijn arbeid voor de oecumene.’ Vervolgens sprak wethouder C. Hoogstraten: ‘U beperkte zich niet alleen tot de Evangelieverkondiging, maar keek in woord en daad over kerkmuren heen. Het gemeentebestuur is u daarvoor erkentelijk.’ Tenslotte sprak ds. L. van der Molen namens de omliggende gemeenten. Van der Molen werd na het vertrek van Louwerse consulent van de VEG Veendam.

1979

Teksten en kanttekeningen bij de verhouding van de (Bond van) Vrije Evangelische Gemeenten en de andere kerken en de oekumenische beweging, bijgewerkt tot maart 1979. Een door Louwerse samengestelde verzameling van teksten over de oecumenische beweging (I), VEG in oecumenisch perspectief (II) en VEG ten opzichte van de internationale Bond van VEG (III). Ter inleiding van de verschillende delen schreef Louwerse eigen teksten en daarna volgde documentatie (teksten van de Raad van Kerken, fragmenten uit notulen van Bondsvergaderingen, de tekst van een gastlidmaatschapsregeling met de NHK door Louwerse ondertekend met 'november 1973', de tekst van de samenwerkingsregeling tussen de Bond en de NHK etc.). Bij II baseert hij zich vooral op de Beginselverklaring van de Bond. De inleiding bij deel III bevat veel materiaal dat later ook in het artikel 'Medeoprichter van de Wereldraad van Kerken' uit 1981 werd gebruikt. De bundel werd samengesteld voor een gastcollege dat Louwerse verzorgde voor de Theologische Hogeschool van de Bond, zie I Ib, waar hij opmerkt dat het binnen het bestek van twee college-uren 'niet mogelijk is in te gaan op allerlei details'. De tekst is in het bezit van het seminarium.

1980

'The Netherlands: The Federation of Free Evangelical Churches in the Netherlands (Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland)', in: H.-A. Ritter (ed.), *International Federation of Free Evangelical Churches. An introduction to Fifteen Federations in Twelve Countries in Europe and North America* (Stockholm: IFFEC, 1980), 27-29. Kort overzicht van de Nederlandse Bond. Een identieke tekst verscheen in het Duitstalige gedeelte van hetzelfde boek, 28-30.

1981

'Medeoprichter van de Wereldraad van Kerken', in: M. Nijkamp e.a. (red.), *Ten antwoord op een stem. Bijdragen bij het 100-jarig bestaan van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland* (Kampen, Kok, 1981), 44-57. Louwerse geeft een overzicht van de (moeizame) relatie van de Bond en de WCC/RvK vanaf 1947 tot 1981. De Bond sloot zich in 1948 aan bij WCC, maar ging een jaar later weer uit de Raad. De motieven van voor- en tegenstanders en de spanningen in de Bond hieromtrent worden helder belicht. Er wordt o.m. gewezen op een bezinningsdag d.d. 01.11.1962, waar A. Warnaar namens de ICCC en H. Berkhof namens de Oekumenische Raad (voorloper van de RvK) optraden en op een studierapport van studenten van de Theologische School over het belang van de oecumene. Zij brachten voor het eerst het argument in dat het werelddiaconaat alleen in oecumenisch verband gestalte kan krijgen. Na het verschijnen van het 'groene boekje' (1970) wordt op de BV 1971 elke mogelijke relatie tussen de Bond en de WCC/RvK afgewezen uit vrees voor scheuring in de Bond. Wel spreekt men uit dat het de plaatselijke gemeente vrij staat zich aan te sluiten bij een lokale RvK. Aan het slot van zijn artikel geeft Louwerse kritiek op de zelfgenoegzaamheid in de Bond. Het besef van urgentie tot samenwerking m.h.o. op het getuigenis en de dienst in de wereld lijkt veelal te ontbreken, al moet 'eerlijkheidshalve gezegd worden dat de meest recente signalen hoopgevend zijn.' (Waarschijnlijk doelde Louwerse hier op het missionaire onderzoek van G. Siebert, dat dit besef in de Bond versterkte. Na jarenlang waarnemer te zijn geweest bij de RvK werd de Bond in 2008 lid). Het artikel is voorzien van 20 eindnoten met bronvermeldingen. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 46-58.

'We willen 'evangelische' en 'vrije' gemeenten zijn', *Centraal Weekblad* 25.11.1981, 11. In de rubriek 'Gesprek over de kerkmuur' publiceerde Louwerse een inhoudelijke bijdrage over de Bond, waarin hij zich richt op het lezerspubliek in de GKN. In dat kader benadrukt hij o.a. de moeite van VEGn met belijdenisgeschriften en citeert daarover uit de *Beginnelsen*. Volgens Louwerse is het zaak de verschillpunten tussen kerken te benoemen en daarover open in gesprek te gaan. Hij ziet ook een gevaar. Veel kerken zijn bezig een nieuwe identiteit te ontwikkelen, 'die de verschillende kerken en geloofsgemeenschappen opnieuw bevestigt in het eigen recht van bestaan. Terwijl het in diepste wezen zo is, dat het bestaansrecht van elke afzonderlijke kerk gekoppeld is aan het bestaansrecht van de ander.' Volgens Louwerse is juist hier het beeld van het 'Lichaam van Christus' aan de orde. Het artikel bevat verder een korte kadertekst over het honderdjarig jubileum van de Bond, een portretfoto van Louwerse en een afdruk van het jubileumvignet van de Bond.

‘Ds. Louwerse Velp ‘Nieuwe dingen toevoegen aan oude belijdenissen’’, niet gedateerd interview van Dick Rosenboom met Louwerse (ca. september 1981), met portretfoto. Het krantenknipsel bevat geen gegevens over de krant waarin het interview werd gepubliceerd (vermoedelijk een regionale krant in Gelderland). Louwerse wordt geïnterviewd op het Bondsbureau in Velp t.g.v. het honderdjarig jubileum van de Bond. Rosenboom noteert dat Louwerse fel reageert op de vraag ‘in hoeverre de vrije evangelische gemeenten zich onderscheiden van andere protestantse kerkgenootschappen.’ Het gaat niet om wat je onderscheidt, maar in hoeverre kerken naast elkaar functioneren. ‘Het zich afzetten tegen de ander levert slechts karikaturen op.’ Ook in dit interview benadrukt Louwerse het niet-confessionele karakter van de Bond en wijst daarvoor op de *Beginselen*.

1983

Nadenken over onze eenheid. Acht jaar Nota van bezinning op eenheid en taakstelling in de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland, samengesteld door Bert Louwerse (Velp: Bond van VEG, 1983), 52pp. Deze uitgave bevat de nota's uit de jaren 1976-1983. In hoofdstuk I schetst Louwerse de hoofdlijnen van de gepubliceerde nota's. Het gaat om onderwerpen als verbondenheid, eenheid, verscheidenheid, lichaam van Christus, beginselverklaring, belijdenis, andere kerken en geloofsgemeenschappen. Hoofdstuk II bevat de nota's. Bij de nota's van 1980 en 1983 is de bespreking uit het notulaire verslag van de BV opgenomen. Hoofdstuk III bevat een Bijbelstudie over 1 Kor. 12:12-31 over de betekenis van het lichaam van Christus. Na behandeling van de Bijbelverzen komt Louwerse tot de kern van zijn betoog: geen enkele gemeente of afzonderlijke kerk kan zich het lichaam van Christus noemen zonder tevens de anderen te erkennen. Allen die in Christus gedoopt zijn, vormen het lichaam, waarvan Christus het hoofd is. De Bond en de gemeenten kunnen zich dus alleen een ‘uiting’ van het lichaam van Christus noemen. Louwerse beschouwt het lichaam van Christus echter ook niet als ‘optelsom’ van alle kerken bij elkaar. Hij beroept zich op H. Gollwitzer, die de gemeente van Christus ziet als ‘een menigte van strijders en dienstknechten van Jezus Christus, uitgezonden in de wereld als schapen naar de wolven (Matt. 10:6), om de wolven een heerlijke boodschap te brengen waardoor uit een wolfachtige mensheid een goddelijke mensheid zal ontstaan.’ M.a.w. het lichaam van Christus bestaat uit allen die zich voor de humaniteit inzetten. Want ‘het doel is niet een zo groot mogelijke kerk, maar een nieuwe mensheid die in Christus is begonnen en waarvan Christus het hoofd is.’ Het lichaam van Christus is dus uiteindelijk de vernieuwde mensheid. Vervolgens tekent Louwerse de structuur van de gemeenten en Bond. Met godsdienstsocioloog G. Dekker is hij ervan overtuigd dat er een toekomst is voor VEGn. ‘Maar dat kan niet als men de pretentie heeft alleen op plaatselijk nivo gemeente van Jezus Christus te kunnen zijn.’ We kunnen niet zonder de anderen (Bond en oecumene) en ‘wie zich laat leiden door de hierboven ontwikkelde visie op het lichaam van Christus kan ook niet met minder toe dan deel te willen zijn van de gehele nieuwe mensheid die in Jezus Christus is ontstaan.’ A. Scheurkogel, reageerde in *OO* 78, no. 12 (december 1983), 7, met dank op deze bundel en gaf enige reflecties voor verdere bezinning in de Bond. Hoofdstuk III verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 31-39.

1986

In gesprek met de Beginselverklaring van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland (Velp: Bond van VEG, 1986), 38pp. De inleiding is gedateerd ‘september 1986’. De brochure was bedoeld ter ondersteuning van de huisbezoeken van het comité om ‘met elkaar in gesprek te zijn rondom de Beginselverklaring’ (zie de bijgaande brief namens het comité gedateerd ‘september 1986’). In de inleiding (3-5) verantwoordt Louwerse de keuze van zijn onderwerp en maakt duidelijk dat aan de *Beginselen* niet het gezag is toegekend van een confessie. Het is juist kenmerkend voor de Beginselverklaring dat er ruimte wordt gelaten aan het actualiseren van het belijden in veranderende contexten. In hoofdstuk I ‘Het evangelie van Jezus Christus bepaalt de norm...’ (6-11) wordt teruggegrepen op het Réveil, dat Jezus Christus centraal stelde ‘zoals Hij uit de Schriften spreekt.’ Volgens Louwerse gaat het hier vooral om een niet-wettische omgang met de Schrift. Dat blijkt in de geschiedenis van de Bond overigens geen makkelijk te volgen spoor, zoals blijkt uit de poging om tot een uniform-belijdenis te komen in de Bond (1912). Het idee van Schriftgezag wordt dan veel abstracter en uniformer geformuleerd dan in de begintijd van de Bond en mist ook het levendige karakter van de Schrift zelf, waarin Gods openbaring niet in de vorm van een leerstuk tot mensen komt, maar d.m.v. een breed scala aan verhalen over personen, liederen, getuigenissen etc. In Hoofdstuk II ‘Belijden en belijdenissen...’ gaat

Louwerse in op de betekenis van de belijdenisgeschriften in de *Beginnelsen*. Hij benadrukt dat daar wordt uitgegaan van een minimale belijdenis: ‘persoonlijk geloof in de Heiland’ is voldoende om toe te treden tot een gemeente en ook tot de Bond. De hoofdlijn is vanaf het begin dat we de verbondenheid niet funderen ‘op leerstellingen, dezelfde dogmatische visies of dezelfde ethiek, maar op ons gemeenschappelijk geloof in Jezus Christus’ (16). Daarbij gaat het ook om welzijn, d.i. concrete aandacht en inzet voor zaken die nu in de maatschappij spelen. Heil en welzijn kunnen volgens Louwerse niet tegen elkaar worden uitgespeeld. In hoofdstuk III ‘De vrijheid en de zelfstandigheid van de gemeente...’ gaat het vooral om de spanning in de Bondsstructuur, die G. Siebert heeft omschreven als ‘democratisch functioneren en christocratisch regeren’ (21). Dan komt ook de notie van het lichaam van Christus op, die Louwerse in veel van zijn publicaties centraal stelt. De notie van de verbondenheid overstijgt ook de relaties in de Bond zelf: heel de kerk komt in het vizier en uiteindelijk heel de mensheid, die worstelt om de humaniteit. Louwerse citeert hier de uitspraken van H. Gollwitzer uit zijn geschrift *Nadenken over onze eenheid* (22). In hoofdstuk IV ‘Openheid naar andere kerken en gelovigen...’ gaat het vooral om de principiële openheid naar andere kerken en geloofsgemeenschappen. Deze wordt in de *Beginnelsen* voorgetekend en is ook noodzakelijk om uiting van het lichaam van Christus te kunnen zijn. Dit motief is dan ook steeds leidend in de uitbouw van oecumenische relaties zoals met de RvK, waarbij vermeden moet worden om verbanden aan te gaan met ‘gelijkdenkenden’. Juist de brede schakering in geloof- en kerkvormen is essentieel voor de notie van het lichaam van Christus. Het is daarbij ‘een ongehoord spannende vraag om het belijden van de eenheid tussen alle gelovigen om te zetten in de praktijk van het leven van alledag’ (29). Uit dit slot blijkt dat Louwerse met zijn brochure wilde bijdragen aan de bezinning van de Bond op de relatie met de RvK. In de gesprekken in gemeenten moest duidelijk worden, dat de wending van de Bond tot de oecumene niet oneigenlijk was, maar wezenlijk verankerd in de grondslag van de Bond, zoals in de *Beginnelsen* van 1885/88 tot uitdrukking gebracht.

De brochure bevat tot slot twee bijlagen: I. Het hoofdstuk ‘De Vaderen’ uit het boek *Uit het Woord, pennevruchten van wijlen ds. A. Mooij* (Harderwijk, 1916) en II. de tekst van de *Beginnelsen*. De tekst van de verschillende hoofdstukken is voorzien van voetnoten met bronverwijzingen. De uitgave is geïllustreerd met foto’s van de auteurs die Louwerse aanhaalt en met afbeeldingen van het vignet van de Zendingsgemeente te Ermelo en van het jubileumvignet van de Bond. Op de omslag is de titelpagina van de *Beginnelsen* van 1888 afgedrukt en op de achterkant een flaptekst.

1987

‘Vrije Evangelische Gemeenten op de drempel’, *Kerknieuws* januari 1987. Louwerse geeft een overzicht van de besluitvorming rond het waarnemerschap van de RvK, de activiteiten van diverse deelorganisaties (VEJO, THS, Vrouwenwerk) en de internationale contacten van de Bond (IFFEC, Bad Klosterlausnitz DDR). Aan het slot van zijn artikel geeft hij een typering van de identiteit van de Bond (niet-confessioneel, niet-synodaal, open naar andere kerken en geloofsgemeenschappen).

1988

Een verbond voor het leven. Gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping, Velp, januari 1988, 12pp. De brochure was bedoeld als inhoudelijke voorbereiding op het thema van de eerste kerkendag van de RvK (16.09.1989 in Utrecht) en bestaat uit drie paragrafen: (I) Toelichting op de oorsprong van het conciliair proces (oproep van Dietrich Bonhoeffer in 1934, in 1983 opgepakt door de kerken in de DDR en overgenomen door de assemblee van de WCC Vancouver 1983), (II) een Bijbelstudie over Psalm 8 naar Hans-Ruedi Weber, *Bijbels bezig* (Haarlem: NBG, 1988), 30-42, en (III) een korte conclusie: de thema’s van het conciliair proces zijn ‘puur Bijbels’ en de kerk (gemeente) mag haar maatschappelijke verantwoordelijkheid niet ontlopen. De brochure is voorzien van enkele tekeningen, die afkomstig zijn uit *Bijbels bezig*, 37, 39, en bevat een korte literatuurlijst.

1989

Das Eurpaeische Haus. Das konziliare Prozess fuer Gerechtigkeit, Frieden und Bewahrung der Schoepfung. Ein Referat für die Predigertagung der Cirkve Bratska/CSSR, Velp 1989, 22pp. Vertaling: Joop Haarlemmer.

De tekst is grotendeels een vertaling van de brochure *Een verbond voor het leven. Gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping*. Er zijn enkele teksten toegevoegd: na de eerste paragraaf (*Das Entstehen*, 3/4)

volgt een nieuwe paragraaf 2 (*Die Dreiheit*, 5/6), waarin de samenhang tussen vrede en gerechtigheid (vrede is de vrucht van gerechtigheid) en de wereld wordt uitgewerkt. In paragraaf 3 (*Die Antwort der Gemeinde*, 7-16) volgt na een toegevoegde introductie over de rabbijnse indeling van het OT (7) een vrijwel letterlijke vertaling van de Bijbelstudie over Psalm 8 (inclusief de bijbehorende tekeningen). Aan het slot van deze paragraaf voegt Louwerse een alinea toe over de incarnatie. Dan volgt paragraaf 4 (in plaats van de titel *Het conciliair proces* luidt de titel hier *Das Europaeische Haus*, 17-19) die veel meer uitgewerkt is dan in de Nederlandse brochure. Onder het kopje *Unsere gemeinsame Aufgabe* noemt Louwerse negen punten voor de uitwerking van het conciliair proces en spreekt over de opdracht de deling van Europa uit de weg te ruimen, met als motivering dat in Christus 'noch oost noch west' is (Louwerse dateerde zijn tekst 'August 1989', vlak vóór de val van de Berlijnse muur). Ook gaat hij kort in op de bezwaren tegen het conciliair proces (Kunnen wij de wereld wel veranderen, moeten wij dat niet aan God overlaten?) en wijst o.a. op de evangelische wereldconferentie Manilla 1989, die evangelisatie en sociale verantwoordelijkheid niet wilde scheiden. De brochure bevat een literatuurlijst die uitgebreider is dan in de Nederlandstalige versie en een inhoudsopgave. In het colofon dankt Louwerse H.-A. Ritter, die waarschijnlijk de totstandkoming van de brochure faciliteerde.

De toekomst van de kerk, de kerk van de toekomst, enige aarzelende kanttekeningen bij een heikel probleem. Met plaats en datering: 'Velp, Advent 1989', 7pp. en 6 voetnoten met bronverwijzingen. Hier en daar zijn vragen toegevoegd, mogelijk voor verder gesprek. Er wordt niet vermeld voor welke gelegenheid Louwerse deze tekst verzorgde. Eerst geeft hij een overzicht van de kerkverlating met hulp van onderzoek van G. Dekker. Vervolgens constateert hij dat de afname van het kerkbezoek gevolgen heeft voor de plaats van de kerk in de samenleving en dwingt tot aanpassing zoals o.a. blijkt uit een andere omgang met de Bijbel, de positie van vrouwen en de zondagsheiliging. Een belangrijk effect van de veranderingen is ook 'een verdeelde kerk'. Louwerse illustreert dit met het voorbeeld van een echtpaar dat het in de kerk liever bij het oude wil houden en een kerkganger die haar verouderd vindt. Hij spitst het verschil theologisch toe door te wijzen op Joh. 3:16. De een zal de nadruk leggen op Gods liefde voor de wereld, de ander op de redding voor 'al wie in Hem gelooft.' 'Beiden geloven dat God zijn eniggeboren Zoon gezonden heeft. Maar de een legt de nadruk op de verantwoordelijkheid voor de schepping en de ander op de bekering van de zondaar' (6).

1990

Als het om de eenheid gaat... teksten bij het voorstel van het comité omtrent de relatie van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland tot de Raad van Kerken in Nederland, 23pp. Naast een notitie van het comité, waarin het voorstel is opgenomen om voor onbepaalde tijd waarnemer te worden bij de RvK, bevat het rapport het advies van de Stuurgroep Raad van Kerken met als titel *De ongeveerinsde broederhand* (januari 1990), 9-19. Het advies is ondertekend door de leden van de Stuurgroep, waaronder Louwerse. Gezien de stijl en inhoud, met o.m. veelvuldige onderbouwing vanuit de *Beginnelsen*, is het evident dat hij een groot aandeel heeft gehad in de tekst van het advies.

1991

'De Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland', in: *Werkboek voor predikanten in de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Band 1 (Zoetermeer: Boekencentrum, sept. 1991), rubriek I 'Kerk en godsdienst in Nederland', 1.6., p. 25-32. Louwerse geeft een overzicht van het ontstaan van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in binnen- en buitenland en de Internationale Bond. Vervolgens noemt hij enkele kenmerken van de VEGn zoals het ontbreken van een leereenheid. De lokale gemeente is vrij en zelfstandig. 'Maar deze zelfstandigheid betekent evenwel niet dat men zich van andere gemeenten isoleert.' Verder wijst hij op de kinderdoop, die de Bond met de Reformatie verbindt, een diaconale inslag van de gemeenten en 'een zekere openheid naar andere kerken en gelovigen.' Na een overzicht van de taken en deelorganisaties van de Bond volgt een paragraaf over de gemeente. Het artikel is voorzien van 15 noten en een korte literatuurlijst.

Gewijde gebaren, gewijde gewaden. Een paar gedachten over de viering van de Maaltijd van de Heer, Velp, Advent 1991 (niet gepagineerd). Geschreven voor een gesprek in de VEG Velp over de toelating van kinderen tot het avondmaal en bedoeld als theologische verantwoording. Louwerse wijst erop dat het avondmaal verankerd is in het OT en de joodse maaltijdgebruiken, die culmineren in de sedermaaltijd met

haar rijke symboliek. Daarom geeft hij de voorkeur aan de uitdrukking ‘Maaltijd van de Heer’ boven ‘Heilig Avondmaal’. Gezien de joodse achtergrond van de Maaltijd van de Heer pleit Louwerse voor deelname van kinderen. Aan het slot wijst hij op het toekomstgerichte karakter van de maaltijdviering, die ook in het jodendom is geworteld. De brochure is voorzien van vier gespreksvragen en een verwijzing naar W. Zuidema, *De taal van de tafel, iets over het Avondmaal en zijn joodse achtergronden*, uitgegeven door het Bureau Evangelie en Israël te Leusden.

1992

Gedachtenis aan de afgelegde geloofsbelijdenis van... Inleiding voor het kerkenradenconvent van de VEGn in de Ring Oost, december 1992, 12pp. en 14 voetnoten met bronverwijzingen. Louwerse bespreekt enkele statistische trends rond de openbare geloofsbelijdenis, die in Nederland in de huidige vorm door koning Willem I werd geïntroduceerd. Aan de hand van cijfermateriaal en grafieken uit de jaren 1959 – 1992 illustreert hij het verloop in ledentallen en het aantal mensen dat belijdenis deed in de Bond. De lezing was bedoeld om een bezinning op gang te brengen over belijdenis doen. Er wordt o.a. over een herhaling daarvan (op jonge leeftijd en later) gesproken en over een koppeling van de belijdenis ‘aan de keuzes die wij (de kerk) maken midden in de wereld.’

1993

De wereld tot woning. Vrije Evangelische Gemeenten en Oekumene (Velp: Bond VEG, 1993). In deze publicatie doet Louwerse onderzoek naar de VEG in relatie tot diverse oecumenische verbanden. Cruciaal is voor hem de verklaring van Rolle (1951) waarin oecumene omschreven wordt als ‘alles dat te maken heeft met de gehele taak van de gehele kerk ten opzichte van de verkondiging van het Evangelie in de gehele wereld’ (15, 99 en 101) van de WCC, die later ook door de evangelische Lausannebeweging (LB) werd opgepakt. Deze brede benadering is kenmerkend voor de visie van Louwerse, die oecumene principieel niet wil versmallen tot (organisatorische) vereniging van kerken of tot de activiteiten van de WCC en RvK. Dit maakt hij al duidelijk in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 geeft hij een beschrijving van de oecumenische contacten van diverse gemeenten, deelorganisaties en de Bond aan de hand van de resultaten van een enquête. Naast een overzicht van de diverse contacten die er met landelijke en plaatselijke organisaties zijn, wordt hier ook inzicht gegeven in de relatie van de Bond met andere kerken. Behandeld worden de UvB, de NHK en de GKN. Met name de hervormden zochten al kort na de Tweede Wereldoorlog toenadering tot de Bond, maar samenwerking kwam toen niet van de grond vanwege de terughoudende opstelling van de Bond. Ook de contacten met de Baptisten in de jaren 1960 kregen geen vastere vorm. Hernieuwde contacten met de hervormden leidden in 1973 tot een gastlidmaatschapsregeling en in 1979 tot een samenwerkingsregeling (40). De contacten met de gereformeerden volgden later. In 1992 is er de vraag van de Deputaten SoW aan de Bond ‘om zich te willen beraden op een mogelijke betrokkenheid bij het SoW proces’ (43). Daarna volgt een beschrijving van de relaties van de Bond met de IFPEC, de RvK, de CIO, de RCOB en de ZvK. In hoofdstuk 4 beschrijft Louwerse de oecumenische organisaties, waarmee geen relatie is aangegaan, maar die in de loop van de tijd ‘op de een of andere wijze in de Bond onderwerp van gesprek zijn geweest’ (53): WCC, WARC, CEC, LB, EA. Hij beschrijft uitvoerig hoe de Bond is omgegaan met deze organisaties. In hoofdstuk 5 volgen enkele inhoudelijke ‘vingeroefeningen’ voorafgaand aan de toetsing van de oecumenische contacten. Hier komen belangrijke noties aan de orde over waarheid, Bijbel, *Beginnelsen* en het gemeentemodel uit *Kiezen en Delen*. In een paragraaf over ‘congregationalistische structuur’ grijpt Louwerse terug op de notie ‘lichaam van Christus’ en benadrukt dat de plaatselijke gemeente ‘in al haar gebrokenheid voluit Lichaam van Christus is, maar ook de gemeenten gezamenlijk tonen het Lichaam van Christus op deze aarde, evenals alle kerken gemeenschappelijk’ (81). Het gaat daarbij ook steeds om ‘de zorg voor de medemens.’ Hoe verschillend het congregationalistische model kan uitpakken illustreert Louwerse vervolgens met beschrijvingen van de Doopsgezinden (ADS), de Remonstranten (RB) en twee Bonden uit de IFPEC: de Zweedse Zendings Bond (SMF), die principieel kiest voor oecumenische relaties met de WCC, WARC en IFPEC, en daarnaast de Duitse Bond (BfeG), die vooral gericht is op de evangelicale LB en een belangrijke rol speelt in de Duitse afdeling van de EA. Volgens Louwerse maakt dit overzicht duidelijk dat het congregationalisme een open kerkmodel is, gericht op samenwerking met anderen, maar dat de inkleuring van het geloof daarbij heel verschillend is (van vrijzinnig tot evangelicaal). In hoofdstuk 6 volgen enkele toetsingscriteria voor oecumenische contacten, waarbij het gaat om de ‘hele bewoonde wereld’, ‘eenheid in verscheidenheid’ en ‘organisatorische eenheid’ op voorwaarde dat ‘het dienst is aan de verkondiging van Gods sjalom op

aarde' (102). Uit de toetsing blijkt dat het oecumenische gehalte van activiteiten van VEGn gering is. De deelorganisaties zijn meer oecumenisch ingebed. Of de Bond ook organisatorisch moet worden ingebed in SoW is voor Louwerse een vraag (112). In het laatste hoofdstuk (7) ontvouwt hij enkele kerngedachten over de kerk en de oecumenische beweging. Het zal in de toekomst minder moeten gaan om 'organisatorische eenheid' en meer om het besef 'dat de kerk in al haar veelkleurigheid één is' (125). Het boek bevat aan het einde een afkortingenlijst en eindnoten. Op de omslag staat een foto met het naambordje van het Zwitserse plaatsje Rolle in het kanton Vaud. De paragraaf over de 'congregationalistische structuur' verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 136-142.

Reflector 11.12.1993, Radio 5, EO, radio-interview met Paul Kardol (interviewer) en Bart Noorlander (presentatie). Archief *Beeld en Geluid* Hilversum, Document ID 37105. Louwerse vertelt in het interview over de organisatie, opzet en kenmerken van de VEGn en bespreekt hun geïsoleerde positie. Verder gaat hij in op zijn boek *De wereld tot woning* en spreekt o.a. over het SoW-proces. Het interview is tegen betaling te downloaden.

1994

'Samen op weg. Cursus op 19 maart 1994', in: *Het gaat om mensen*. Cursus Seminarium VEG (Utrecht: Seminarium VEG, 1995), 117-133. Louwerse omschrijft zijn cursusbijdrage 'als een leeswijzer bij *De wereld tot woning*' en als zodanig is het een beknopte samenvatting van dit werk. Aan de orde komen het begrip 'oecumene', koinonia, de omgang van VEGn met oecumene, de verhouding evangelicaal-oecumenicaal en de ruimte die VEGn elkaar bieden. Paragraaf 4 'Oecumenicalen of evangelicalen' is grotendeels overgenomen uit *De wereld tot woning*, 96-100. Paragraaf 5 'Welke ruimte bieden wij elkaar?' ontleent Louwerse aan het slot van zijn boek, 126-129, (*Beginnen aan de basis* en *Een eigentijdse kerk*). Ook in deze cursustekst staat een brede opvatting van oecumene centraal: kerken werken samen m.h.o. op hun dienst in de wereld, die zij alleen gezamenlijk als leden van het lichaam van Christus gestalte kunnen geven. 'Eenheid begint daar waar mensen door de Geest geleid voor elkaar kiezen en ontdekken dat zij het alleen niet af kunnen. Dan ervaart men ook dat die eenheid vooraf reeds in Christus gegevens is en dat het zonde is om die eenheid in de weg te staan' (131v.).

Gemeente en ambt. Enige verkenningen over een ambtsopvatting in congregationalistische (vrije evangelische) gemeenten (Velp: Bond VEG, april 1994) 22pp. en 24 voetnoten met bronverwijzingen. Deze brochure werd op verzoek van het comité geschreven als handreiking voor de discussie over de positie van de pastoraal werker in de Bond. De bedoeling was een inhoudelijk kader aan te reiken over 'de taak van de gemeente in zijn geheel' en 'pragmatische oplossingen' te voorkomen (19). In de brochure ontwikkelt Louwerse een gemeente-theologie met als kernnotie dat 'het ambt niet aan personen is gegeven, maar aan de gemeente' (7). Het gaat dus om de dienst van de gemeente. Daar komen de ambten uit voort en daardoor is er ook een zekere flexibiliteit in de omgang met ambten. De brochure bestaat uit vijf paragrafen en twee bijlagen. Na een inleiding volgt de paragraaf 'Het ambt is aan de gemeente gegeven'. In aansluiting bij de omschrijvingen van het wezen van de gemeente uit het beleidsplan *Kiezen en Delen* wordt nagedacht over de vraag 'wat dit betekent voor de ambten en bedieningen in de gemeente' (9). Vervolgens wordt op basis van het theologische model van *Kiezen en Delen* aandacht besteed aan het 'werkveld' (paragraaf 3). Het gaat dan om verkondiging van het Woord, de onderlinge gemeenschap en de dienst in de wereld. Aan het einde van deze paragraaf bespreekt Louwerse de vraag wie de sacramenten mag bedienen. Ook hier is de gemeente het uitgangspunt: zij 'wijst mensen aan die haar in eigen gemeente kunnen vertegenwoordigen bij het verrichten van ambtshandelingen en het bedienen van de sacramenten' (15). Alleen bij de doop ligt dit gecompliceerder, 'omdat de erkenning van de doop niet slechts aan de plaatselijke gemeente gebonden is, maar geldt voor de hele Bond en in feite voor de gehele oekumene' (15). Na een 'samenvatting' en een 'tenslotte' volgen twee bijlagen: I. een samenvatting van wat in de discussie rond regelgeving over de positie van de pastoraal werker speelt en II. de volledige tekst van de paragraaf *Een congregationalistische structuur* uit het derde hoofdstuk van *De wereld tot woning* (Velp: Bond VEG, 1993), 78-82. Achterin zijn eindnoten opgenomen. Een bewerking van deze brochure verscheen onder de titel *Tot uw dienst: enige verkenningen over een ambtsopvattingen in (congregationalistische) Vrije Evangelische Gemeenten* Brochurereeks nr. 7 (Velp: Bond VEG, 1996), 32pp. In deze uitgave zijn de expliciete verwijzingen naar de discussie over de pastoraal werker

weggelaten en in de hoofdttekst aanvullingen toegevoegd, maar ‘de hoofdlijnen zijn onveranderd gebleven.’ Verder is Bijlage I weggelaten.

Voor de gesprekken in kerkenraden en gemeenten ontwikkelde Louwerse een kleine folder, die de titel *Ambt en gemeente* droeg (8pp.). Op de voorkant is een bladzijde uit de Bijbel afgedrukt en 1 Petr. 2:9 omcirkeld. Louwerse opent de tekst met een uitspraak van J.C. Hoekendijk: ‘De vraag naar het *ambt* zal in een zendingsgemeente inzetten met de vraag naar de *leek*.’ De brochure loopt uit op de vraag om de ambten en diensten opnieuw te doordenken in het licht van de drieslag verkondiging (kerugma), viering/gemeenschap (koinonia) en dienst (diakonia). Ter verheldering van de tekst zijn diverse schematische tekeningen toegevoegd.

Reflector 10.12.1994, Radio 5, EO, radio-interview met Paul Kardol (interviewer) en Bart Noorlander (presentatie). Archief *Beeld en Geluid* Hilversum, Document ID (niet bekend). Vraaggesprek met Louwerse en G. Breteler, coördinator van de Stichting ZVK. De ZVK was vanwege financiële redenen van plan de banden met de IKON te verbreken en de technische faciliteiten van haar uitzendingen voortaan te laten verzorgen door de EO. Louwerse vertegenwoordigde in het interview de Bond, die de band met de IKON niet wilde verbreken. Het interview is niet te downloaden.

Nieuwe dingen bij de oude schat, geloof en traditie, evangelie en cultuur. Gepubliceerde lezing, die gehouden werd voor het kerkenradenconvent van de VEGn Ring Oost, 10.12.1994, 15pp. en 25 voetnoten met bronverwijzingen. Op de omslag zijn twee Twentse geveloptekens opgenomen, die Louwerse in zijn lezing bespreekt. Louwerse zet in met de *Beginselen*, die de actualisering van het belijden centraal hebben gesteld. Na een kort verhaal ‘De goudklomp van Hans’ volgt een gedeelte over contextualisering in de Bijbel (OT en NT). In de paragraaf cultuur laat Louwerse zien hoe de heidense wereld van invloed was op de christelijke feesten en bespreekt hij twee geveloptekens. Ook de geschiedenis (paragraaf 3) is van invloed op de accenten en kleur van het kerkelijke leven. In de laatste paragraaf gaat hij in op het belijden in de kerk, waarbij ook het ‘Getuigenis’ van de Bond uit 1939 aan de orde komt. In een slotbeschouwing pleit Louwerse voor 1. voorzichtigheid (onze geloofsopvattingen zijn contextueel bepaald), 2. het belang van elkaar aanvullen en oecumene, 3. een ‘nauwgezette bestudering van onze wereld’; 4. een betrokkenheid op de schepping.

1995

Kort en bondig. Informatie over de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland (1995), 8pp. Geïllustreerde folder over de Bond met teksten van Louwerse. Na een korte typering van enkele wezenskenmerken van de VEGn (persoonlijk geloof, de plaatselijke gemeente als hart van de kerk, zending en diaconaat) volgen overzichten van de activiteiten van de Bond, samenwerkingsverbanden, enkele cijfers en tenslotte de adresgegevens van de Bond en van de kerkgebouwen van de aangesloten gemeenten. Het ontwerp en de layout werden verzorgd door Marleen Huurman. De folder werd gedrukt bij Paverds Printshop te Velp.

‘Die Gemeinde der Christen – unterwegs in der Gesellschaft’, in: W. Dietrich und H.-A. Ritter (Hrsg.), *Freie evangelische Gemeinden vor und nach der Mauer. Rückblick, Einsicht, Hoffnung*. Serie: *Standpunkte Christsein Heute*, Heft 1/2 (Witten: Bundes-Verlag, 1995), 75-87. Vertaling: Joop Westerveld. Met portretfoto van Louwerse, drie geschetste gemeentemodellen en een afbeelding van het Nederlandse Bondsvignet. Het artikel wordt voorafgegaan door enkele inleidende opmerkingen van H.-A. Ritter, waaruit blijkt dat de tekst de weergave is van een forumbijdrage tijdens een ‘Tag der Geschichte’ van de voormalige Oost-Duitse Bond op 03.09.1994. Louwerse geeft op basis van Nederlandse documenten zoals de *Nota van eenheid en taakstelling* (1986), *Kiezen en delen* (1988) en de *Beginselen* (1885/1888) een heldere samenvatting van zijn theologische visie op gemeente-zijn in de moderne samenleving, waarbij het gemeentemodel van de Nederlandse Bond centraal staat: de open gemeente, die niet opgaat in de samenleving, maar evangelie en samenleving in een spanningsvolle confrontatie met elkaar brengt. Samenwerking met anderen voor de dienst in de wereld is daarbij onontbeerlijk en ook al vormen de VEGn een kleine minderheid, ze kunnen volgens Louwerse hieraan wel een eigen bijdrage leveren. ‘Es wäre lohnend zu untersuchen, welche Talente, Kräfte und Aufträge gerade uns als Freie evangelische Gemeinden von Gott anvertraut worden sind zum Einsatz in der Welt’ (87).

‘Ten geleide’, *Congregationalisme. Verslag van een theologische studiedag op 29 mei 1995*. Brochurereeks nr. 3 (Velp: Bond VEG, 1995), 5-7. Het ‘Ten geleide’ is gedateerd ‘augustus 1995’. Louwerse schetst de context, die aanleiding gaf voor het organiseren van deze studiedag van enkele congregationalistische geloofsgemeenschappen in Nederland (UvB, BVEG, ADS, RB, BvP). Op de achtergrond van de bijeenkomst speelde de vraag mee of ‘congregationalistisch-zijn de identiteit van onze geloofsgemeenschappen [bepaalt]’. Het congregationalisme werd besproken aan de hand van vier thema’s: 1. gegroeide praktijk en/of theologisch principe? 2. inhoud, structuur en organisatie; 3. liturgie en ambt; 4. kerkvorm van de toekomst?

Een moeder en een vader. Overzicht van het ontstaan en het karakter van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland. Brochurereeks nr. 4 (Velp: Bond VEG, 1995), 32pp. (inclusief *Beginnelsen met aantekeningen* uit 1888 en literatuuropgave). Het *Voorwoord* is gedateerd ‘najaar 1995’. Van deze brochure verzorgde Louwerse ook de tweede druk (1997), de derde, herziene druk (2002), waarin het *Voorwoord* en de literatuuropgave zijn weggelaten, en de vierde druk (2006). Deze laatste verscheen in: *Een levende gemeenschap. Kenmerken van Vrije Evangelische Gemeenten*. Brochurereeks nr. 22 (Velp: Bond VEG, 2006), 51-60. Daarin is ook de *Beginselverklaring* weggelaten. In het *Voorwoord* verantwoordt Louwerse de opmaak van de *Beginselverklaring* in de eerste druk, die – in afwijking van de originele tekst – in de kantlijn is voorzien van trefwoorden die bedoeld zijn ‘als hulp om een bepaald onderwerp gemakkelijk terug te vinden.’ Uitdrukkelijk wordt daarbij opgemerkt dat het niet de bedoeling is om de *Beginnelsen* te lezen ‘als een methodische samenvatting van wat wij geloven en belijden, maar veeleer als een opmaat voor het gesprek over de vraag wie Vrije Evangelische Gemeenten zijn en wat zij beogen’ (5). In de derde druk zijn deze trefwoorden weggelaten. In de hoofdtekst wordt het ontstaan en de kenmerken van de VEGn besproken. Vervolgens wordt een overzicht van de Bond geboden (die volgens het *Voorwoord* is gebaseerd op het *Werkboek voor gereformeerde predikanten*, Den Haag, 1991, zie hiervoor onder 1991) en van het karakter van de plaatselijke gemeente. De derde druk bevat enkele geringe toevoegingen in de hoofdtekst en is in het gedeelte over de Bond geactualiseerd.

‘Wij zijn niet van gisteren’, in: E. van den Berg en T.J. Prins (red.), *Niet om te twisten. Risico’s en uitdagingen voor Vrije Evangelische Gemeenten* (Gorinchem: Narratio, 1995), 155-170. In het eerste deel van zijn artikel schetst Louwerse hoe de kerk door de eeuwen heen is veranderd en hoe er telkens nieuwe vormen van kerk en geloofsgemeenschap zijn ontstaan (Franciscus van Assisi, Reformatie, vrije kerken in de negentiende eeuw). Vervolgens denkt hij na over de kerk van morgen in het licht van de afnemende kerkelijke betrokkenheid. Uitgangspunt is de plaatselijke gemeente die hij omschrijft als ‘een groep mensen die in navolging van Jezus, God willen dienen’ (161). Gezien de toenemende maatschappelijke differentiatie pleit Louwerse voor een grote verscheidenheid aan gemeenten: huisgemeente, jongerengemeente, vrouwengemeente, diaconale gemeente, niet-inheemse gemeente. Het gaat hier om ‘mentaliteitsgemeenten’ die in de optiek van Louwerse voluit gemeente zijn. Deze (kleine) gemeenten erkennen elkaar volledig als uitingen van het lichaam van Christus, hoe verschillend zij ook zijn. In die zin blijft ook hier oecumene een centraal motief in het denken van Louwerse. Aan het einde van zijn artikel trekt hij enkele conclusies voor de Bond. ‘De bond zal ook een veel grotere verscheidenheid uitstralen dan tot nu toe het geval is. Dat vraagt niet slechts om deze verscheidenheid bespreekbaar en vruchtbaar te maken, maar ook een veel grotere onderlinge tolerantie en vertrouwen’ (169). In feite preludeert Louwerse in dit artikel op een positie die later in zijn denken meer centraal kwam te staan: de (kleine) gemeente als kern van authentieke Christuspresentie in de wereld. Hoewel Louwerse in zijn tekst niet wijst op Openb. 3:8 – meerdere malen wijst hij op de kleine gemeente van Filadelfia, die met haar ‘kleine kracht’ trouw is gebleven aan Christus – speelt de voorkeur voor de kleine, zich niet op haar grootte of groei voorstaande geloofsgemeenschap wel een belangrijke rol bij hem. De kerk van morgen moet vooral geen ‘machtsfactor’ willen zijn. ‘Wel blijft de kerk op grond van haar zelfverstaan de opdracht behouden een stem te bieden aan hen die zelf geen stem hebben’ (169). Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 143-154.

1996

‘Voorwoord’, in: *Van top tot teen. Een drietal lezingen over congregationalisme en ambt*. Uitgesproken tijdens een symposium ter gelegenheid van het afscheid van drs. M. Nijkamp als rector van het Seminarium van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland, Utrecht 25 november 1995, door G.D.J. Dingemans, M. Gosker, M. Nijkamp. Brochurereeks nr. 6 (Velp: Bond VEG, 1996), 7v. Korte

introdutchie op de tijdens het symposium gehouden lezingen en de betekenis van Nijkamp als docent en rector van het seminarium. Mede dankzij Nijkamp en diens studie *De kerk op orde* (1991) werd de hernieuwde bezinning op de identiteit van de Bond ‘sterk bevorderd’.

Tot uw dienst: enige verkenningen over een ambtsopvattingen in (congregationalistische) Vrije Evangelische Gemeenten. Brochurereeks nr. 7 (Velp: Bond VEG, 1996), 32pp. Zie hierboven *Gemeente en ambt* (1994).

1997

‘Klein maar fijn?’ in: *Ouderlingenblad. Maandblad voor pastoraat en gemeenteopbouw*, themanummer *Kleine gemeente – Wat nu?*, april 1997, nr. 860, 10-12. Louwerse beschrijft eerst de (kleine) Bond aan de hand van enkele statistische gegevens. Vervolgens schetst hij hoe de VEG Velp met 60 leden functioneert. Zij is een streekgemeente en daardoor ligt het accent veel sterker op toerusting. Dan kunnen de leden ‘in de plaats waar ze wonen hun plaats innemen en in de manier waarop ze leven en hun keuzes maken rekenschap afleggen van wie ze zijn.’ Belangrijk is ook de professionele ondersteuning. ‘Het behoedt de gemeente voor kneuterigheid, helpt om de horizon breder te zien dan die van het eigen belang en het brengt ook frisse en andere ideeën in.’ Graag wil Louwerse daarvoor ook gebruik maken ‘van de mogelijkheden van samenwerking met andere kerken.’ Dit krijgt onder meer gestalte in de plaatselijke RvK en in gezamenlijke avonddiensten. Zie over dit artikel ook onder *VEG Velp Maandblad*, 1997, Mei, 5.

1998

‘Ik ben klein en jij bent groot...’ SoW: Calimero-effect voorkomen’, in: *Centraal Weekblad* 46 (27 februari 1997), nr. 9, 13. Louwerse reflecteert op de verschuiving in de verhoudingen tussen de kleinere kerken en de grote kerken vanwege het naderende samengaan van de NHK, de GKN en de ELK in de PKN (die in 2004 tot stand kwam). Dat heeft plaatselijk voor de kleinere kerken misschien niet direct veel gevolgen, maar landelijk des te meer. Ook de verhoudingen binnen de RvK veranderen. ‘Het is een oecumenische opdracht van de eerste orde om te bezien hoeveel vertrouwen er is om tot een herschikking te komen van een aantal samenwerkingsvormen. Belangrijk daarbij is dat niet in de eerste plaats van geld en macht wordt uitgegaan, maar dat primair gekeken wordt naar de gemeenschappelijke opdracht van de kerken. Dat zou uitgangspunt voor gezamenlijk handelen moeten zijn.’ Louwerse roept de kleine kerken daarbij op zich niet als Calimero – ‘het toch een beetje gefrustreerde eendje’ – te gedragen.

‘Drie kruisen in een kleine kerk’, *Dekenale Nieuwsbrief ‘Tussentijds’* 4e jaargang nr. 2, 1998, 6v. Verscheen ook in *Emmaüsgangers*, contactblad dekenaat Twente-Zuid 4/1 (1998), 14v. In deze tekst beschrijft Louwerse de betekenis van een kleine geloofsgemeenschap. Hij verwacht dat kleine kerken in de toekomst meer regel dan uitzondering zullen zijn. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 188v.

Mijn naam is Job. Teksten naar aanleiding van het boek Job (Velp: Bond van VEG, 1998, 2004², 2008³, 2011⁴). Dit boekje bevat een vertolking van het Bijbelboek Job in de vorm van drie monologen. Van de homiletisch-liturgische teksten die Louwerse voor zijn thuisgemeente in Velp schreef, is deze het meest bekend geworden, doordat hij zijn *Job* ook op andere plaatsen voordroeg (zie het *Woord vooraf* bij de tweede en derde druk, en het *Ten geleide* bij de vierde druk) en een gedeelte van de eerste monoloog gebruikte voor een radiokerkdienst in de VEG Velp, die gehouden werd op 8 februari 1998, zie IKON, Uitgave R 9, 5-7.

Uit het interview dat verscheen naar aanleiding van zijn afscheid als algemeen secretaris, in *OO* (maart 2006), 7, wees Louwerse naast *De wereld tot woning* en *Totdat Hij komt* nadrukkelijk op zijn *Job*. De ‘gerechtigheidsvraag en wat God daarmee van doen heeft,’ liet hem niet los. Met name het lot van de Joden in de Tweede Wereldoorlog klinkt door aan het einde van de eerste monoloog als hij toespelingen maakt op een verhaal over Salomon Zeitschek, die drie rode rozen kocht voor het graf van zijn vrouw en voor zijn kinderen die nooit begraven werden. In een voetnoot bij de eerste druk van het boekje wijst Louwerse bij deze tekst op Henk van Ulsen en diens *Job op Schokland* (Kampen: Kok, 1992), die het verhaal over Zeitschek op zijn beurt ontleende aan Abel J. Herberg, *Drie rode rozen* (Amsterdam: Querido, 1975 en latere drukken). Met deze verwijzing wordt duidelijk dat Louwerse met zijn *Job* in een orale, narratieve traditie wilde staan zoals onder meer Van Ulsen die voorstond en die ook verwant was

aan de theologische traditie van de ‘Amsterdamse school’ van Karel Deurlo en anderen. Louwerse koos bewust voor de vorm van de aanspraak in monoloogvorm, het ‘spel’ - soms ook met een attriboot tijdens zijn voordracht - en niet voor een leerstellige, dogmatische of exegetische benadering van *Job*. Typierend is in dit verband de opmerking van Theo Hettema over de ‘grote vrijmoedigheid’ waarmee Louwerse *Job* vertolkt. ‘Het bijzondere van die vrijmoedigheid is, dat ze niet leidt tot overmoedigheid, tot het bezigen van te grote woorden of het doen van algemene uitspraken over God die een mens niet kan waarmaken. De vrijmoedigheid van deze monologen raakt het meest innige register, van het persoonlijk geloof’ (zie *Woord vooraf* bij de vierde druk, 9). In feite illustreert Louwerse hier wat hij jarenlang in de Bond heeft proberen duidelijk te maken: de waarheid is niet een leer, maar een persoon, zie bijv. het interview van Jac. de Bruyn met Louwerse, *OO* 88, nr. 7 (juli/augustus 1993), 6v. Het hoort wezenlijk bij de traditie van de VEGn om van het ‘persoonlijk geloof’ uit te gaan en vanwege de fundering in het ‘lichaam van Christus’ verbonden te willen zijn met anderen zoals bijv. blijkt uit Louwerse’s verwerking van Ellen van Wolde, *Meneer en mevrouw Job* (Baarn: Ten Have, 1991) en Kees van der Zwaard, *Een man uit Uz* (Gorinchem: Narratio, 1997), zie *Mijn naam is Job*, eerste druk, 14, 21-23.

Het geschrift heeft naast de homiletisch-liturgische setting waarin het tot stand kwam en waarvoor het gebruikt werd, ook een pastorale kern. In de monoloog *God...* maakte Louwerse gebruik van het werk van rabbijn Harold S. Kushner, die veel indruk maakte met zijn boek *Als het kwaad goede mensen treft* (Baarn: Ten Have, 1993) en het probleem van de theodicee niet abstract, maar vanuit het concrete leven beschreef (*Mijn naam is Job*, eerste druk, 20). Het gaat dan om de vraag of God almachtig, rechtvaardig en goed kan zijn, wanneer er zoveel kwaad is dat goede (onschuldige) mensen treft. Louwerse laat *Job* zeggen: ‘Eigenlijk blijft er voor God niets anders over, denk ik, dan dat hij goed is, meer niet’ (20). Omdat Louwerse zijn Godsbeeld nergens wil fixeren in vaste ‘confessionele’ waarheden, legt hij *Job* direct hierna de uitroep in de mond: *Maar God waar blijf je dan?* Uit het *Woord vooraf* bij de tweede en derde druk blijkt ook duidelijk zijn pastorale bedoeling als hij aan het slot schrijft: ‘De teksten zijn geschreven vanuit de wens dat ze mensen helpen bij het omgaan met hun vragen en hun pijn als het kwaad goede mensen treft.’

Het boekje verscheen vanaf 1998 in verschillende edities en uitvoeringen en werd na afloop van kerkdiensten aan belangstellenden uitgereikt of verkocht. De eerste druk werd door het comité als kerstgeschenk verspreid onder relaties binnen en buiten de Bond. Kenmerken van de verschillende edities:

1. Eerste druk, december 1998. De titel luidt *Mijn naam is Job. Teksten naar aanleiding van het boek Job* door Bert Louwerse (Velp: Bond van VEG), 26pp. Op de omslag staat niet de titel *Mijn naam is Job*, wel op de titelpagina van het binnenwerk. Uit de ‘Verantwoording’ (5) blijkt dat Louwerse de monologen voordroeg tijdens drie kerkdiensten (in de VEG Velp) in het voorjaar van 1998. Zij dragen als titel *Mijn naam is Job...*, (7-12), *Vrienden...* (13-18), en *God...* (19-24). Op verzoek van Louwerse schilderde Erika Cotteleer een afbeelding voor de omslag in de stijl van de illustraties van de kinderbijbel *Om te beginnen. Bijbel voor jonge kinderen* (Nijkerk: Callenbach, 1997). Het origineel is in bezit van Rie Louwerse-Appel (zie Louwerse’s brief d.d. 07-06-2011 aan Erika Cotteleer bij de uitgave van de vierde druk). Onder de afbeelding is in het handschrift van Cotteleer het onderschrift ‘Op mijn puinhoop, met mijn pijn, met mijn vragen, en met God’ toegevoegd, ontleend aan het slot van de monoloog *Vrienden...*, (18). Het boek werd vormgegeven door Bea van der Heijden en gedrukt door Koninklijke drukkerij Callenbach BV te Nijkerk. Achterin is een literatuuropgave opgenomen. In de hoofdttekst zijn zeven voetnoten bij de tekst geplaatst, met bronvermelding. Deze noten ontbreken in de latere uitgaven. Het boek bevat geen flaptekst.
2. Tweede herziene druk, februari 2004. De titel luidt *Met mijn vragen, met mijn pijn. Teksten bij Job*, verzameld en geschreven door Bert Louwerse (Velp: Bond van VEG), 47pp. Deze uitgave werd vervaardigd n.a.v. een conferentieweekend in de VEG Nieuwvliet c.a. op 7 en 8 februari 2004, zie *Woord vooraf* (5). Het thema van dit weekend was ontleend aan het bovengenoemde boek van Harold S. Kushner. Naast de drie ‘ten opzichte van 1998 licht gewijzigde’ monologen voegde Louwerse enkele andere teksten toe: *Het boek Job* (7-10), dat een korte inleiding op het boek *Job* bevat; *Hoor Israël: de Heer is onze God...* (35-39), een tekst van Josselyn Rakover ontleend aan Anton. B. Lam, *Spelen met vuur* (Nijkerk: Callenbach, z.j.), 96 (deze tekst gebruikte Louwerse ook tijdens de radiokerkdienst op 08.02.1998, zie IKON, Uitgave R 9, 3-5); *Wachtwoorden in de nacht* (41v.), ontleend aan Sytze de Vries, *Wachtwoorden in de nacht* (Zoetermeer, 1995); en *Brief aan Job* (43-46), ontleend aan Jan van Opstal, *namens de gemeente van de Christus Triomfatorkerk* (’s Gravenhage, z.j.). Achterin is een literatuuropgave opgenomen, waaraan de titel van het werk van Sytze de Vries is toegevoegd.

De omslag werd in zwart-wit vormgegeven door Marleen Huurman, met een afbeelding van Moshe Bernstein (1920-2006), die is ontleend aan Chanah Milner, *Het Jiddische hart zingt* (Den Haag: Servire, 1960), 98. Deze afbeelding is ook op de omslag van de liturgie voor de conferentiediensten in de VEG Nieuwvliet c.a. opgenomen. Op de achterkant van deze druk staat een flaptekst. Het boek werd gedrukt bij Dione BV te Culemborg.

3. Derde herziene druk, maart 2008. De titel luidt *Op mijn puinhoop, met mijn pijn, met mijn vragen en met God. Teksten bij Job*, verzameld en geschreven door Bert Louwerse (Velp: Bond van VEG), 35pp. Het boekje bevat naast het herschreven *Woord vooraf* (5) en de inleiding (7v.) de drie monologen (9-33) en een ongewijzigde literatuuropgave. Voor de omslag werd de afbeelding van Erika Cotteleer gebruikt en een herschreven flaptekst opgenomen. Deze editie bevat geen gegevens over de illustratie, vormgeving en drukker.
4. Vierde herziene druk, 2011. De titel luidt *Op mijn puinhoop met mijn pijn, met mijn vragen, en met God. Teksten naar aanleiding van het boek Job* door Bert Louwerse (Velp: Bond van VEG), 35pp. Deze uitgave bevat een *Ten geleide* van Louwerse, een *Woord vooraf* van Theo Hettema (7-10, gedateerd maart 2011), de inleiding *Het boek Job* (11v.), de drie monologen (13-30), en de tekst *Hoor Israël: de Heer is onze God...* (31-34) uit *Spelen met vuur*. De literatuuropgave is ongewijzigd. Op de omslag staat de afbeelding van Erika Cotteleer. Een flaptekst ontbreekt. Deze uitgave verscheen in de Brochurereeks, nr. 34, en werd verzorgd door drukkerij Van de Pavard te Velp. Een fragment uit de monoloog *God ...* (22-24) werd opnieuw afgedrukt in de liturgie van de *Herdenkingsviering ter herinnering aan Bert Louwerse* 01.11.2014, 5v.
5. De Nederlandse teksten zijn in het Engels vertaald voor een door Louwerse niet nader vermelde gelegenheid. De vertaling werd verzorgd door mw. J.E. Beem-Roosch (door haar mondeling meegedeeld aan de samensteller van deze titellijst). Deze uitgave is niet gedateerd en bevat eerst de *Introduction*, d.i. het *Woord vooraf* uit de tweede druk, en het hoofdstukje *The Book Job* (de in de tweede druk toegevoegde inleiding *Het boek Job*). Deze pagina's zijn niet genummerd. Na deze gedeelten uit de tweede druk volgt een gedeelte met negentien genummerde pagina's, dat een vertaling is van de *Verantwoording (Acknowledgements)* en de drie monologen uit de eerste druk (1998), inclusief de voetnoten en de literatuurlijst uit die publicatie. Aan het slot volgt weer ongenummerd de tekst van het *Hoor, Israël* uit de tweede druk (*Hear, Israël*). De teksten zijn gebundeld in een map. Achter de doorzichtige mapomslag is de afbeelding van Erika Cotteleer opgenomen.
6. Het gedeelte over Salomon Zeitschek dat Louwerse ontleende aan Abel Herzberg en Henk van Ulsen is ook opgenomen in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 205v.

2000

'Uit de diepte. Een paar kanttekeningen bij het toekomstdenken in Vrije Evangelische Gemeenten. 22 januari 2000', in: *De toekomst van A tot Z*. Toerustingscursus Seminarium VEG, jrg. 2000 (Utrecht: Seminarium VEG, november 2000), 15-23. In deze cursusbijdrage biedt Louwerse een verwerking van de plaats die de maranathaprediking in de Bond heeft gehad. Hij plaatst deze prediking in de context van verschillende periodes, waarbij hij de diverse generaties in de Bond bespreekt onder de kopjes 'de stichters', 'de nazaten', 'de navolgers' en 'de zestiger en de zeventiger jaren van de 20^e eeuw'. De tekst geeft een goed inzicht in de posities die werden ingenomen en biedt ook een reflectie op de positie van de generatie, waar Louwerse zelf toe behoorde. De cursusbijdrage is mede gebaseerd op een artikel over het chiliasme van M. Knevel, 'Doet handeling totdat Ik kome', in: *Niet om te twisten*, 84-107, en is voorzien van een beknopte weergave van de na de lezing gevoerde discussie. Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 102-110.

'Het verhaal van de bijbel overleeft de eeuwen wel' Ds. Louwerse stopt als predikant Vrije Evangelische Gemeente, *Velps Weekblad* 12.04.2000, 3. Interview van Kirsten de Boer bij het afscheid van Louwerse van de VEG Velp. Hij spreekt o.m. over het karakter van de VEGn en over de teruggang van de kerken in Europa. Gezien ontwikkelingen elders is hij echter niet somber over het christelijk geloof. 'Het verhaal van de bijbel is zo ijzersterk, dat overleeft de eeuwen wel. Ook al lukt het de kerken nu niet om het geloof goed over te brengen, dan komt het vanzelf weer als het Licht doorbreekt.' Bij het interview is een foto van Louwerse geplaatst voor het kerkgebouw van de VEG Velp. Deze is gemaakt door Marc Pluim.

2001

‘Hoe gezegend in dit land is de gemeente van de Heer’, in: *Predikant en Samenleving. Orgaan van de Bond van Nederlandse Predikanten* 78 nr. 3 (april/mei 2001), 7-9. Naast prof. dr. M. Brinkman en bisschop Ph. Bär hield Louwerse een toespraak voor een groep predikanten van de Bond van Nederlandse Predikanten in de Domkerk te Utrecht. In reactie op het referaat van Brinkman benadrukte Louwerse het ambt van de gemeente. Bert Aalbers, die in hetzelfde nummer zijn impressies van de predikantendag beschreef onder de titel ‘Dominees kijken naar zichzelf’, noteerde over Louwerse’s toespraak: ‘Louwerse zet helder uiteen wat er volgens hem aan het verhaal van Brinkman ontbreekt: hij mist de gemeente, zij draagt het ambt en zij moet dus uitgangspunt zijn voor ons denken over het ambt van predikant. Ik kan mij daar goed in vinden, ook al ben ik dan niet laagkerkelijk...’, zie *Predikant en Samenleving*, 3. In zijn lezing grijpt Louwerse terug op de dichter A. Marja (ps. Arend Theodoor Mooij), die van VE huize was. Hij sluit aan bij Marja’s ideaal van een christendom ‘niet als leer doch als mentaliteit’. Het artikel bevat 7 noten en is opgenomen in *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 155-160.

‘Inleiding’, in: *We kunnen elkaar niet missen: kunnen we elkaar niet missen*. Verhalen uit de Extra Bondsvergadering gehouden op 16 juni 2001 in het Niels Stensen College te Utrecht. Brochurereeks nr. 13 (Velp: Bond VEG, 2001), 5-7. Louwerse schetst in de inleiding de voorbereidende stappen die gezet zijn m.h.o. op een nieuwe beleidsvisie voor de jaren 2002-2007. Hij wijst op de rapportage *We kunnen elkaar niet missen*, waarin o.a. geconstateerd wordt ‘dat de onderlinge verbondenheid vaak ter discussie staat.’ Dit leidde bij de rapporteurs tot een bezinning op de missie van de Bond met als kernpunten: 1. omgang met God; 2. gemeenschap met elkaar; 3. dienst aan de samenleving (ontleend aan J. Hendriks, *Gemeente als herberg*, Kampen: Kok, 1999, 37).

2002

Van beneden gezien een waagstuk. 75 jaar Seminarium van de Vrije Evangelische Gemeenten. Brochurereeks nr. 14 (Velp: Bond VEG, 2002), 68pp. Louwerse schreef dit jubileumboek als uitvloeisel van een fototentoonstelling die t.g.v. het jubileum van de theologische opleiding van de Bond was georganiseerd. De publicatie plaatst de foto’s van de expositie, waarvan een deel in het boek zijn opgenomen, ‘in een historisch kader’. De geschiedenis van de opleiding begint al in de negentiende eeuw met de evangelistenschool *Ons Verlangen* van M. Mooij. Vervolgens laat Louwerse de periode St. Chrischona, Apeldoorn (met A. Winckel als eerste rector) en de oorlogsjaren de revue passeren. Na de Tweede Wereldoorlog wordt de opleiding opnieuw opgestart. Louwerse wijst o.a. op de poging van de NHK tot meer samenwerking op het gebied van de opleiding, waar M.J. Mooij afwijzend tegenover staat. Na een interim-periode (met J. Lissenberg en de niet-theoloog mr. C.L. Wieringa als waarnemende rectoren) wordt in 1958 J. van de Werfhorst rector. In zijn periode komt het tot een botsing tussen de oude en de jonge generatie in de Bond. De jongeren kunnen niet meer goed uit de voeten met het feit dat predikanten, die de opleiding er in feite ‘bij’ doen, hen opleiden. In 1967 organiseerden de studenten een staking uit solidariteit met J.U. Hommes, die als hun woordvoerder kritiek had geuit op het niveau van de colleges en daarvoor geschorst dreigde te worden. In 1970, tijdens het rectoraat van P.E. van Staveren, breekt een nieuw tijdvak aan als de opleiding wordt ondergebracht bij de Rijksuniversiteit Utrecht. Vanaf die tijd wordt het wetenschappelijke karakter van de opleiding verder uitgebouwd. In 1977 wordt de doelstelling verbreed: de opleiding staat niet alleen open voor hen die predikant willen worden, maar ‘is er ook voor mensen, die niet onmiddellijk als voorganger in een gemeente zullen gaan werken’ (geciteerd uit de beleidsnota van de THS 1977). In 1977 treedt M. Nijkamp aan als rector. Hij consolideert de ontwikkelingen uit de voorgaande jaren en levert een belangrijke bijdrage aan o.a. ‘de herontdekking van de Beginselen’. In 1991 wordt de naam ‘seminarium’ ingevoerd, die beter past bij het algemene kerkelijke en academische spraakgebruik. Ook meldt Louwerse de verschijning van het boek *Niet om te twisten* (1995) en een studiedag van het seminarium in 1996, gewijd aan thema’s uit dit boek. Aan het slot onderstreept hij dat de opleiding ‘van beneden gezien’ een waagstuk is (naar een uitspraak van W.D. Linthout bij de stichting van de Theologische School in 1927). Zij blijft kwetsbaar, maar is als centrum van theologische bezinning onmisbaar voor de Bond.

Het boek van Louwerse biedt aan de hand van de geschiedenis van de opleiding deels ook een beknopt overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen die de Bond sinds zijn oprichting heeft doorgemaakt. De perspectiefwisselingen (evangelistenopleiding in de negentiende eeuw; eigen opleiding of opleiding elders

in de eerste helft van de twintigste eeuw; afzijdigheid van academische theologie tot integratie in universitaire instellingen in de tweede helft van de twintigste eeuw, waarbij een herijking van de Beginselen en toenemend oecumenisch besef een rol spelen) vormen mede de achtergrond van de ontwikkelingen in de Bond. Het boek bevat een lijst van rectoren en 82 eindnoten met bronvermeldingen. Op de omslag is als achtergrond een fragment opgenomen uit de notulen van een buitengewone vergadering van comité, curatorium en studiefondscommissie op 14.03.1927 m.h.o. de oprichting van de Theologische School. Op de voorkant prijkt een foto waarop te zien is dat student G. Siebert een bordje met de naam 'seminarie' vasthoudt voor de muur van het kerkgebouw van de VEG Utrecht, waar de opleiding tot 1970 gevestigd was. De foto staat symbool voor de ingrijpende veranderingen die onder de toenmalige studenten plaatsvonden. Op de achterkant van de omslag staat een flaptekst.

'Vrij en toch gebonden. Over de organisatie van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland', in: L. van Kooten en T.J. Prins (red.), *Bond van Vrije Evangelische Gemeenten*. Serie: *Wegwijs kerken en groeperingen* (Kampen: Kok, 2002), 78-96. Louwerse geeft in zijn artikel informatie over het wezen en de organisatie van de Bond. Na enkele inleidende opmerkingen over het congregationalisme en de theologische notie van het lichaam van Christus beschrijft hij de aard en werkwijze van de gemeenten en de Bond, de wijze waarop predikanten en pastoraal werkers worden erkend in de Bond en het functioneren van de verschillende deelorganisaties en organisaties zoals SMPR en SRP. Het artikel geeft inzicht in de stand van zaken in de Bond zoals die was in de laatste periode van het algemeen secretariaat van Louwerse.

2003

'Voorwoord', in: *Over doop in Vrije Evangelische Gemeenten*. Een theologische bijdrage voor de Extra Bondsvergadering op 29 maart 2003 in het Niels Stensen College te Utrecht. Brochurereeks nr. 16 (Velp: Bond VEG, 2003), 5v. Het 'Voorwoord' is gedateerd 'maart 2003'. Louwerse introduceerde het thema van de EBV 2003. Het ging om een gesprek over alternatieve dooppraktijken naast de kinderdoop. In enkele gemeenten bleek er bijv. ruimte voor het opdragen van kinderen en in twee gemeenten (Hendrik Ido Ambacht en Gouda) werd de mogelijkheid geboden om zich opnieuw te laten dopen. Deze ontwikkelingen vormden voor het comité de aanleiding om een gesprek over de doop 'op de agenda van de Bond te plaatsen.'

'Onderzoek naar oorlogsverleden Vrije Evangelische Gemeente', *Twee Vandaag*, 05.05.2003, 17:30, EO (tussen 5:00 -12:45 min. van het actualiteitenprogramma). Archief *Beeld en Geluid* Hilversum, archiefmateriaal Polygoon (dragernummer ACTTWEEVANDAA-HRE00030B29). Korte reportage n.a.v. het onderzoek van Louwerse naar het oorlogsverleden van de Bond. Makers: Nico van den Berge (verslaggever), Renee Hoffman (camera), André Zwartbol (presentatie). Interviews over het chiliasme met Louwerse en met mw. G. van der Meer, die in de oorlogstijd voorzitter was van de meisjesvereniging van de VEG Leeuwarden. Zij en andere jongeren maakten bezwaar tegen een bordje met de tekst 'Verboden voor Joden' aan de kerkmuur. Volgens Van der Meer kon dit niet samengaan met de overtuiging dat de Joden het uitverkoren volk zijn, zoals in de VEGn werd geleerd. De reportage werd uitgezonden voordat Louwerse het boek *Totdat Hij komt* publiceerde. Het programma is tegen betaling te downloaden.

Totdat Hij komt: de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland van 1933-1942. Brochurereeks nr. 17 (Velp: Bond van VEG, 2003), 148pp. De gewijzigde tweede druk verscheen in hetzelfde jaar, de derde druk in 2008, die in 2019 is herdrukt. Het boek bevat 172 voetnoten met bronvermeldingen. De omslag is ontworpen door Marleen Huurman, de afbeelding (Venster, olieverf op doek) is afkomstig van Léon Spierenburg (bij de herduk opnieuw ontworpen door Marleen Huurman). Louwerse onderzoekt in zijn boek de invloed van het chiliasme op het handelen van het comité en de predikanten van de Bond in de jaren 1933-1942. Zij kwamen niet tot een gezamenlijke stellingname tegen het opkomende fascisme en nationaal socialisme en hielden zich ook afzijdig van de pogingen van andere kerken in Nederland om de kerkleden te mobiliseren tegen de NSB en tegen de Jodenvervolging in 1941 en 1942. Wel schreven zij vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog – na interne discussie over een chiliastische tekst van de voormalige Christelijk Gereformeerde predikant A.M. Berkhoff, die predikant van de VEG Groningen was geworden – het zgn. *Getuigenis* als reactie op de gebeurtenissen in de jaren '30. Daarin werd de nadruk gelegd op de wederkomst van Christus en de verwachting van het duizendjarig rijk, maar een stellingname ten opzichte van bijv. de NSB ontbrak. Op basis van bronnen uit het archief van de Bond

(notulen e.d.) laat Louwerse zien hoe er tijdens predikantenvergaderingen meer uitgebreid werd gediscussieerd over de NSB, maar dat dit nauwelijks gebeurde tijdens comité- en Bondsvergaderingen. Dat de Bond geen duidelijke gezamenlijke lijn kon trekken, wordt geïllustreerd door de verschillende gedragslijnen onder de predikanten. Het chiliasme, dat vrijwel allen deelden, leidde niet bij elke predikant tot een afzijdige houding, maar het versterkte wel het idee dat het niet de opdracht van de Bond was om politiek stelling te nemen. In het laatste deel van zijn boek evalueert Louwerse de resultaten van zijn onderzoek. Hij constateert ernstige tekorten, m.n. in de chiliastische theologie en de anti-oecumenische tendensen in de Bond, die tot een gevaarlijk isolement hebben geleid. Dat de afzijdigheid van de Bond ook een gevolg zou kunnen zijn van het congregationalisme als zodanig, weersprekt hij door te wijzen op de remonstranten, die ook congregationalistisch zijn, maar al vóór de oorlog protesteerden tegen de Jodenvervolging in Duitsland.

Het boek van Louwerse past in een omslag in de geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog, die het 'zwart-wit' schema dat dominant was in de studies van L. de Jong en J. Presser verliet en zich meer ging richten op het ambivalente of 'grijze' karakter van Nederland in de oorlogstijd. Ook Louwerse focust hierop en typeert de houding van de leidinggevendenden in de Bond daarom niet als 'goed' of 'fout', maar als een vorm van 'aanpassing'. 'Het is niet juist hen ervan te beschuldigen dat zij 'fout' zijn geweest. Wel hebben zij zich, al of niet om theologische redenen, aangepast en hebben zij, politiek gezien, daarmee toch de kleur van de machthebbers aangenomen' (132). Louwerse plaatste zich met zijn boek ook in de lijn van de VEGn in Oost-Duitsland, die in 1994 in gesprek gingen over hun afzijdige houding tijdens het naziregime en de socialistische dictatuur, zie 'Werk in uitvoering. Windkracht zeven', *OO* 89, nr. 10 (november 1994), 9. Achterin het boek zijn in bijlagen het *Concept Getuigenis 1938* en *Het Getuigenis 1939* opgenomen. Enkele gedeelten van dit boek verschenen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 111-114.

Roel Sikkema, 'Conclusie over houding van VEG in oorlogstijd: Chiliastie leidde tot kerkelijke passiviteit', *ND* 1.11.2003, pagina 'economie/kerk', 10. Het artikel is gebaseerd op een interview met Louwerse en lezing van diens boek. Het verscheen op de dag dat Louwerse *Totdat Hij komt* presenteerde op de BV 2003. Louwerse vertelt o.a. over de houding tegenover de NSB in de Bond en het chiliasme van A.M. Berkhoff, die niet pro-Duits was, maar verzet tegen de bezetter afkeurde, 'want dan werken we de plannen Gods tegen.' Verder onderstreept Louwerse het belang van oecumenische verbanden. 'Je hebt elkaar nodig om tot breder inzicht te komen in vragen over recht en gerechtigheid.' Op dit artikel reageerde J. Schotanus te Rhenen met het artikel 'Chiliasme en passiviteit', *ND* 04.11.2003, pagina 'opinie', 7. Schotanus, die geen lid was van een VEG, verwerpt de conclusie van Louwerse dat de maranathaprediking tot passiviteit in de kring van de VEGn zou hebben geleid. Louwerse doet daarmee de maranathabeweging geen recht en laat buiten beschouwing dat ook andere kerken niet altijd goed wisten hoe publiekelijk te reageren op de Jodenvervolging. Hij verwerpt de oecumenische koers van de Bond en meent op grond van ingezonden stukken in *OO* 'dat er een hunkering is naar de glorie van de Vrije Evangelischen en dat men zeer bedroefd is over de huidige anti-Maranatha-houding bij leidinggevendenden...'

C.S.L. Janse, 'Vrije evangelischen waren apolitiek. Chiliastische ideeën stimuleerden passieve houding ten aanzien van Hitler en Jodenvervolging', *RD* 07.01.2004, rubriek 'Boeken'. Janse bespreekt *Totdat Hij komt* met o.a. verwijzingen naar het optreden van A.M. Berkhoff en M. van de Vis, die sympathie koesterde voor de NSB. Hij wijst in zijn artikel op het feit dat de VEGn 'geen traditie hadden van politieke betrokkenheid' en daardoor meer moeite hadden om hun houding ten opzichte van de NSB te bepalen dan andere kerken. Aan het einde van zijn recensie is Janse kritisch over het eerste hoofdstuk van het boek, waarin Louwerse een aantal algemene historische gebeurtenissen uit de jaren 1933-1942 beschrijft en de nodige vergissingen maakt.

2004

'De wereld tot woning'. Lezing voor de Raad van Kerk Velp/Rozendaal, 22 januari 2004. Postuum verschenen in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 59-77. In zijn lezing schetst Louwerse de voorstadia van de oecumenische beweging en de verschillen in opvatting over wat oecumene is. Gaat het bij oecumene om het streven naar één alomvattend kerkgenootschap of om een veelkleurige kerk die in verbondenheid dienstbaar is in de wereld? Na een korte verkenning van enkele Bijbelse en kerkhistorische lijnen komt hij uit bij het ontstaan

van de Wereldraad van Kerken, die wortelt in de zendingsbeweging van de negentiende eeuw. Hij schetst vervolgens de ontwikkelingen die de WCC doormaakte: van een aanvankelijk vooral Westers-Europese beweging naar een beweging, waarin de kerken uit het zuidelijk halfrond steeds meer invloed krijgen. Uitgebreide aandacht besteedt hij ook aan de oecumene in Nederland. De Nederlandse kerken zijn na de Tweede Wereldoorlog door het afbrokkelen van de zuilen op elkaar aangewezen. De krimp van de kerken ging gepaard met een toenemende secularisatie, waardoor bijv. het SoW-proces dat begon vanuit een missionair elan veranderde in een poging van de NHK, de GKN en de ELK om te 'overleven'. Louwerse volgt hier de analyse van Martien Brinkman, die voorzag dat de kerken steeds meer gemarginaliseerd zouden worden in de samenleving. Het laatste gedeelte van zijn lezing gaat over de meest recente ontwikkelingen: een individualiseringstendens onder kerkleden, een herwaardering van christelijke waarden in de seculiere samenleving, de opkomst van migrantenkerken en andere religies in Nederland. Hij wijst ook op tendensen in de kerken om de eigen identiteit te versterken en de andersdenkenden en – gelovigen uit te sluiten. Aan de hand van een citaat uit een artikel van Bram Grandia laat hij zien hoe de oecumenische beweging terugloopt en de vroegere ruimte rond bijv. interkerkelijke eucharistievieringen afgebroken wordt. In dat kader wijst hij op een nieuwe definitie van oecumene, die Theo Witvliet gegeven heeft: 'oecumene is oefenen in de kunst van de grensoverschrijding.' In een klimaat van het opwerpen van grenzen en kerkelijke barrières ziet Witvliet daar de oecumenische opdracht. Tegen deze achtergrond pleit Louwerse voor een 'oecumene van onderop' ten dienste van de wereld. De oecumenische uitdaging ligt volgens hem in de opbouw van 'een veelkleurige christelijke gemeenschap bestaande uit verschillende kerkelijke families die beseffen dat zij op grond van hun gemeenschappelijk geloof in Christus een gezamenlijke opdracht hebben.'

'Ten geleide', in: *Grensgangers. Over ambt, de gemeente en de Geest. Een beweeglijke verkenning in twaalf stappen*, door Henk de Roest. Een theologische bijdrage voor de extra Bondsvergadering op 27 maart 2004 in de Jeruëlkapel te Utrecht. Brochurereeks nr. 18 (Velp: Bond VEG, 2004), 4. Louwerse wijst kort op de thematiek van de EBV 2004, met een referaat van H.P. de Roest.

Ik en de wereld. Lezing tijdens de Predikantenvergadering 2004 over de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland en de toekomstverwachting (Bond VEG). Deze tekst, die een reflectie bevat op de maranathaprediking in de Bond, wordt bewaard in het archief van het Bondsbureau te Velp (Doos Comité 88, met de specificatie 'predikantenvergaderingen') en is ook in bezit van Sjaak Weststrate te Heerde (zie website Bond, publicaties, brochurereeks, bij nr. 44, lijst van J.M. Weststrate); een eerdere, iets afwijkende versie van de tekst, die in bezit is van het Seminarium, is als digitaal bestand bewaard gebleven. De lezing is in 2004 niet verschenen in de brochurereeks van de Bond, maar uitgegeven als afzonderlijke publicatie met een omslag zoals die in die tijd voor Bondsbrochures gangbaar was. Deze tekst verscheen postuum in *Weggaan en toch blijven* (Gorinchem: Narratio, 2018), 115-130.

2005

'Inleiding' en 'Domineesgemeente?', in: *Gemeente nu. Uitdagingen, kansen, dromen, belemmeringen en problemen voor (kleine) gemeenten*. Brochurereeks nr. 21 (Velp: Bond VEG, 2005), 5 en 15-27 (het artikel is voorzien van 19 voetnoten met bronverwijzingen). De korte inleiding bevat een introductie op de brochure, waarin de neerslag te vinden is van de EBV van 19.05.2005. In zijn artikel leverde Louwerse een bijdrage over de plaats van de professionele werkers in de Bond, gebaseerd op statistische gegevens en grafieken over de beroepsgroep en een overzicht van de ontwikkelingen rond de aanstelling van predikanten en pastoraal werkers in de VEGn vanaf de jaren 1970. Hij besteedt daarbij extra aandacht aan de pastoraal werkers en de discussie uit 1994 over de positie van deze beroepsgroep in de Bond. Toen wilde het comité via de brochure *Gemeente en ambt* een kader aanreiken voor bezinning op de vraag 'voor welke taken in de gemeente er behoefte is aan een beroepskracht.' Maar daar kwam het niet van, omdat gemeenten vooral gericht waren op het formaliseren van de (rechts)positie van de pastoraal werker. Na een paragraaf over de verschillende bevoegdheden en taken van de diverse werkers in de Bond en een bespreking van het besef dat oude structuren van gemeente-zijn in toenemende mate onder druk staan, volgen enkele slotopmerkingen. Daarin introduceert Louwerse voor het eerst de naam 'gemeentelijk werker'. Ook grijpt hij terug op zijn pleidooi voor kleine 'mentaliteitsgemeenten', zie hiervoor 1995 'Wij zijn niet van gisteren' in: *Niet om te twisten*.

‘De Reformatie als vader, het Réveil als moeder’, *RD* 11.02.2006. Interview van J.M. Stolk en A. van Zanten t.g.v. het 125-jarig bestaan van de Bond. Onder het kopje ‘Belijdenisgeschriften’ maakt Louwerse duidelijk dat de Bond geen confessionele gemeenschap is. Op de vraag of iedereen in de Bond kan geloven wat hij wil, reageert Louwerse ontkennend. Er is steeds de verbinding met de Schrift en de werking van de Heilige Geest, ‘die ons steeds opnieuw tot een nieuwe vorm van belijden [leidt].’ Verder spreekt Louwerse over het belang van samenwerking en ziet hij de teruggang in ledental niet louter negatief. ‘Misschien is het juist goed als we eens op onszelf worden teruggeworpen. (...) We moeten ons bezinnen op onze positie in een onchristelijk land en het gesprek aangaan met onze cultuur.’ Bij het interview is een foto geplaatst van Louwerse bij het naambord van het Bonds bureau (fotograaf: Anton Dommerholt).

Mag ik mij even voorstellen? Vrije Evangelische Gemeenten aangesloten bij de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. Ter gelegenheid van het 125 jarig jubileum (Velp: Bond VEG, 2006). Redactie: Fenny Koornberg en Bert Louwerse. Vormgeving: Marleen Huurman. Lay-out: Astrid Kepers-Koornberg. Het boekje bevat een bundeling van eerder in *OO* gepubliceerde artikelen, waarin VEGn zich presenteren.

‘Ten geleide’, ‘En dat is zeven’ en ‘Een moeder en een vader’, in: *Een Levende Gemeenschap. Kenmerken van Vrije Evangelische Gemeenten*. Brochurereeks nr. 22 (Velp: Bond VEG, 2006), 5, 43-49, 51-60. In het ‘Ten geleide’ verantwoordt Louwerse de opzet van de brochure, die verscheen t.g.v. het 125-jarig jubileum van de Bond. In de eerste vijf artikelen, geschreven door diverse auteurs, staan de omschrijvingen van de identiteit van de VEGn centraal zoals die te vinden zijn in de folder *De vijf vingers van Vrije Evangelische Gemeenten*. De laatste twee bijdragen zijn gewijd aan de Bijbelteksten die in het logo van de Bond voorkomen (Gal. 5 en Openb. 2 en 3). Louwerse verzorgde het laatste hoofdstuk ‘En dat is zeven’ over de zeven brieven uit het boek *Openbaring*. Hij heeft zijn gedachten in zes paragrafen verdeeld en in de zevende paragraaf enkele suggesties voor een groepsgesprek opgenomen. De tekst is voorzien van zeven voetnoten met bronverwijzingen. Centrale gedachten ontleent hij o.a. aan de postuum uitgegeven *Schriftbeschouwingen* van H.W. Witteveen uit 1889 en aan de uitleg van F. Cromphout, *Hoe lang nog? een pad door de apokalyps* (Leuven: Vlaamse Bijbelstichting/Acco, 1979). Cruciaal is voor Louwerse dat de *Openbaring* niet gelezen moet worden als voorspelling van van tevoren vastgelegde gebeurtenissen in de geschiedenis, maar als een door joodse en vroeg-christelijke apocalyptiek bepaalde expressie van telkens opnieuw te actualiseren hoop in verdrukking. In de vijfde paragraaf merkt hij op dat de zeven brieven aan de afzonderlijke gemeenten gericht waren, maar door allen gelezen konden worden. Daarin ziet hij een uitdrukking van (oecumenische) verbondenheid. In de zesde paragraaf wijst hij erop dat de zeven gemeenten genoemd zijn naar steden in Klein-Azië en geen eigennamen dragen. Dat duidt er z.i. op dat de horizon van het heil uiteindelijk de hele wereld is, waarvoor die toenmalige steden symbool stonden. Achterin de brochure is de vierde druk van *Een moeder en een vader* opgenomen, zie hiervoor 1995.

‘Als ze kloppen, open niet. Een toekomstperspectief voor de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland?’, in: *Als ze kloppen, open niet. Een toekomstperspectief voor de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland?* Brochurereeks nr. 23 (Velp: Bond VEG, 2006), 7-29. De brochure bevat de neerslag van de toespraak die Louwerse hield t.g.v. zijn afscheid als algemeen secretaris van de Bond van VEGn op 18 maart 2006 te Zeist. De gedrukte tekst bevat 32 voetnoten met bronverwijzingen en toelichtingen. De titel van de brochure is ontleend aan een regel uit het lied *De Ark* van de Vlaamse zanger Willem Vermandere en bevat een toespeling op het knusse karakter van de VEGn. Op een speelse manier maakt Louwerse duidelijk dat het daar in de gemeente van Jezus Christus niet bij kan blijven. De Bond zal steeds opnieuw een weg moeten vinden tussen binnen en buiten en geslotenheid van eigen theologie of kerkstructuur moeten zien te vermijden. In zijn lezing stelt hij twee momenten van ‘institutionalisering’ centraal, die bepalend zijn geweest zijn voor de ontwikkeling van de Bond: 1. ‘1912’, als er een ‘uniform belijdenis’ wordt opgesteld, die bekend wordt onder de naam *Wat gelooven en belijden wij in den Bond van Vrije Christelijke Gemeenten in Nederland?*; 2. De herstructureringsnota uit 1973, die tot gevolg heeft dat er meer centrale sturing in de Bond komt door comité, deelorganisaties en het algemeen secretariaat. Het vertrek van Louwerse als algemeen secretaris markeert een nieuwe fase door de gedeeltelijke afbouw van de organisatiestructuur uit de jaren 1970. Hierna bespreekt hij vijf kenmerken van VEGn, die hij ontleent aan de doctoraalscriptie van T.J. Prins, *Herder laat je schaapjes gaan* uit 2003. M.n. het laatste kenmerk (samenwerking vanwege roeping van de gemeenten in de wereld) is voor Louwerse een

belangrijk ijkpunt. Voor het landelijke werk pleit hij voor nauwere samenwerking met de PKN, voortbouwend op de samenwerkingsvormen die in de afgelopen decennia met (de voorlopers van) die kerk ontstonden. Met deze toespraak markeerde Louwerse een scharniermoment in zijn eigen leven en in dat van de Bond. Hij blikte terug en evalueerde niet alleen de periode 1912, waar hij en zijn generatiegenoten zich tegen hadden afgezet, maar stelde ook vragen bij de herstructurering uit de jaren 1970. Was die niet ‘te kerkelijk’ en ‘teveel gebonden aan een centraal beleid’ geweest? Tevens vormde dit referaat een opmaat naar nieuwe vormen van samenwerking (associatieovereenkomst met PKN, lid RvK en WARC). Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 161-178.

2008

‘Ten geleide’, in: *Doen wat je moet doen. Een werkboek voor predikanten die gemeenteleden begeleiden bij het verwerken van seksueel misbruik in een pastorale of gezagsrelatie* (Utrecht: SMPR, oktober 2008), 3v. Als voorzitter van het Interkerkelijk Bestuurlijk Overleg SMPR (*seksueel misbruik in pastorale en gezagsrelaties*) schreef Louwerse een korte introductie op dit werkboek. Hij maakt eerst duidelijk dat het boek is geschreven voor pastores die slachtoffers van seksueel misbruik begeleiden, en niet voor de begeleiding van daders of gemeenten. Vervolgens onderstreept hij dat seksueel misbruik in het werkboek wordt gezien als een vorm van machtsmisbruik door een pastor, die ‘per definitie en uit hoofde van zijn functie vertrouwd [wordt].’ Tenslotte wijst hij erop dat het bij de begeleiding niet gaat om ‘waarheidsvinding’ en dat ook mannen slachtoffer kunnen zijn van seksueel misbruik, al zijn in de meeste gevallen (75%) mannen de dader en vrouwen het slachtoffer.

2011

‘Ten geleide’, in: *Onze Beginselen. Teksten rond de oprichting van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland (1881)*, ingeleid en bijeengebracht door Leo Mietus. Brochurereeks nr. 36 (Velp: Bond VEG, 2011), 4-6. Een identieke tekst is opgenomen in de tweede druk (2011) en in de derde, vermeerdere druk (2018). Louwerse geeft in kort bestek zijn visie op de aard van de *Beginselen* weer. Hij noemt ze ‘een referentiekader waarbinnen je samen met anderen gemeente van Christus wilt zijn.’ Ook benadrukt hij op grond van de *Beginselen* dat ‘het type kerk van de Vrije Evangelische Gemeenten’ toekomst heeft, juist in een tijd waarin de kerk als instituut gemarginaliseerd wordt. Maar ‘of dat ook geldt voor het instituut ‘Vrije Evangelische Gemeente’ zal de tijd leren.’

2013

Predikanten en gemeentelijk werkers. Een overzicht van de in de Bond werkzame predikanten en gemeentelijk werkers in heden en verleden. Brochurereeks nr. 37 (Velp: Bond VEG, 2013), 32pp. Aangezien er in de editie 2012 van het *Vademecum* van de Bond geen overzicht van de beroepsgroep meer werd opgenomen, verscheen een aparte brochure met gegevens over de professionele werkers in de Bond sedert zijn oprichting in 1881. Voorbereidend werk werd gedaan door A. Boer en J. Sloof. Louwerse was samen met J.E. Beem-Roosch verantwoordelijk voor de redactie.

Gemeenten met kleur. Een beschrijving van de bij de Bond aangesloten gemeenten, Brochurereeks nr. 38 (Velp: Bond VEG, 2013). De brochure is uitgevoerd zonder doorlopende paginanummers, maar alleen met even nummers, die telkens aan het begin staan van een gemeentebeschrijving. Ook deze publicatie kwam tot stand door een veranderde opzet van het *Vademecum* 2012, waarin geen (historisch) overzicht van gemeenten meer werd opgenomen. Louwerse vormde samen met J.E. Beem-Roosch, H. Boogert en ds. G.R.P. van de Wetering de redactie.

2014

‘Woord vooraf’, in: *Pennenvruchten. Bijdragen voor geloofsontmoeting in Vrije Evangelische Gemeenten*, door Theo L. Hetteema en Leo Mietus. Brochurereeks nr. 41 (Velp: Bond VEG, 2014), 5. Louwerse schreef een korte introductie over de verschillende bijdragen, die o.a. handelen over de *Beginselen* en de vraag hoe je een ‘aantrekkelijke gemeente’ kunt zijn.

2018

Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018). In dit boek is een selectie te vinden van artikelen van Bert Louwerse uit de periode 1968-2014. De artikelen zijn thematisch gerangschikt en van inleidingen voorzien. Enkele bijdragen in het boek zijn postuum verschenen: 'Cognac in Praag', 80v., 'Tante Pie', 202, 'De vlinder van Theresienstadt', 203v., 'Op weg naar de kerk', 207. Zie voor de postuum verschenen teksten 'De wereld tot woning' en 'Ik en de wereld', de beschrijvingen hiervoor onder 2004. Het boek is besproken door Lodewijk Born in het *Friesch Dagblad* d.d. 28 mei 2018, door ds. Bram Grandia in een column voor *Radio Gelderland* d.d. 7 aug. 2018, en door ir. Jan van der Graaf in het *Reformatorisch Dagblad* d.d. 8 aug. 2018 (met een aanvulling door Leo Mietus in het *RD* d.d. 27 aug. 2018). Uitvoerig is aan het verschijnen van het boek aandacht besteed in *Ons Orgaan* nr. 3, september 2018.

Vademecum (bij de editie nummers zijn ook de vroegere handboekjes van de Bond meegerekend).

10de editie, 2002. Redactie samen met J. Oost en S. van Meggelen.

11de editie, 2012. Redactie samen met J. Koornberg, G. van der Kolk.

Bijdragen voor gemeentebladen

VEG Veendam (het *Venster*)

In dit overzicht besteden we aandacht aan berichten die kenmerkend waren voor Bert Louwerse: oecumene, vernieuwing en op de wereld betrokken gemeente-zijn. De focus ligt vooral op Berts inhoudelijke en beleidsmatige gedachten rond ontwikkelingen in de VEG Veendam en de Bond.

1968

Juli/augustus, 15 jrg., nr. 7. In zijn eerste bijdrage voor het *Venster* ontwikkelt Louwerse de gedachte dat een meditatie in een gemeenteblad vooral een 'dialoog' moet zijn. Het gaat erom de lezer te stimuleren tot eigen gedachten en antwoorden. Verder verzorgt hij de rubriek 'Nieuws van de kerkeraad' en 'Uit de pastorie'. Hij wijst onder meer op de Assemblee van de Wereldraad van Kerken in Uppsala (Zweden).

September, 15 jrg., nr. 8. Louwerse citeert het 'Joodse lied' uit Channah Milner, *Het Jiddische hart zingt*. Deze tekst publiceerde hij ook in *OO* 63, no. 18 (01-10-1968), 269, en werd opgenomen in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (2018), 23. In 'Uit de pastorie' geeft hij dezelfde toelichting als in *OO*. Verder vermeldt hij zijn huwelijk op 13 sept. 1968 in Enschede, dat bevestigd en ingezegend werd door ds. J. van de Werfhorst. Ook wijst hij in dit nummer op het gewelddadige einde van de Praagse lente.

Oktober, 15 jrg., nr. 9. Louwerse wijst op een gemeenteavond met als thema 'Viering van het Heilig Avondmaal, Orde van dienst' en benadrukt het belang van onderling beraad. 'Voor het goed functioneren van het gemeentewerk is het nodig dat we van elkaar weten, hoe we over verschillende dingen denken. En we denken heus niet over alle dingen gelijk!'

November, 15 jrg., nr. 10. In 'Vanuit de Pastorie' maakt Louwerse melding van een voorlichtingsdag over evangelisatie, met inleidingen van ds. J.H. Karelse en ds. H.J. Jansen Klomp. Kritisch is hij over de matige opkomst: 'Wat blijft er van een gemeente over als zij niet over evangelisatie nadenkt?' Verder noemt hij het afscheid van ds. J. Karelse te Goes. Louwerse vertegenwoordigde de VEG Veendam, waar Karelse in 1925 als predikant begon. Ook heeft hij zijn eerste drie begrafenissen achter de rug. De eerste was van Freerk Bellinga. 'De stijl van deze schipper naast God was: praat er niet teveel over, maar doe er naar.' In een tekst, die Louwerse later schreef, bewaarde hij de herinnering aan deze begrafenis en de vrouw van Freerk, zie 'Tante Pie', *Weggaan en toch blijven*, 202.

December, 15 jrg., nr. 11. In zijn vaste rubriek 'Vanuit de pastorie' schrijft Louwerse dat 'de gemeenschappelijke zondag met de Gereformeerde kerk geslaagd genoemd mag worden'. Ook wijst hij op de oecumenische zondag en een dienst met belangstellenden met ruimte voor discussie, koffiedrinken en een gospelgroep.

1969

Januari, 16 jrg., nr. 1. Onder het kopje 'Zondagsschool/evangelisatie' vermeldt Louwerse de voorgenomen opening van het 'gebouwtje in Sorghvliet'. 'De bedoeling is om er zondagsschool in te houden, terwijl op de doordeweekse avonden er ook andere activiteiten gepland worden.' Dit werk was interkerkelijk (zie aprilnummer van het *Venster*).

Februari, 16 jrg., nr. 2. Louwerse wijst op een gemeente-avond over de 'Vrouw in het ambt' met ds. M. Nijkamp. 'Ds. Nijkamp heeft samen met anderen aan een rapport over de 'vrouw in het ambt' gewerkt voor onze bondsgemeenschap. Hij weet dus van wanten.' Bedoeld is het *Rapport betreffende de problematiek van de toelating van de vrouw tot de ambten in de gemeente van Christus*. Nijkamp verzorgde daarin deel B 'De plaats van de vrouw in de gemeente', 17-25.

Maart, 16 jrg., nr. 3. Louwerse merkt op dat er voor de eerste keer een bespreking was van 'de preek die zondags daarvoor was gehouden'. Verder meldt hij dat de avond met Nijkamp door weersomstandigheden was uitgesteld, 'zodat we nu nog niet weten of 'de' vrouw wel in 'het' ambt mag.'

April, 16 jrg., nr. 4. Louwerse gaat uitvoerig in op wat 'evangelisatie' is n.a.v. het 1 maart-nummer van *OO* over dit thema. Hij wijst er op dat evangelisatie niet gezien mag worden als een 'liefhebberij' van enkele commissieleden, maar dat zij een opdracht is van de gemeente. 'Als we echt gemeente willen worden zullen we weer samen aan het evangeliseren moeten gaan.' In de rubriek 'Vanuit de pastorie' wordt de avond met Nijkamp over de vrouw in het ambt genoemd. 'De algemene mening was wel, dat er niet veel principiële bezwaren zijn tegen een vrouwelijke versterking van de kerkeraad.'

Mei, 16 jrg., nr. 5. Louwerse wijst op een Avondmaalsviering op Pinksteren. 'Het is een goede zaak om het H.A. [niet] te isoleren rond de gedachten van Goede Vrijdag en Pasen. Met name bij het vieren van deze maaltijd hebben we te maken met een verlichting van de Heilige Geest, die ons inspireert tot de 'Gods dienst'.'

Juni/juli, 16 jrg., nr. 6. Louwerse evalueert een serie wijkavonden over het thema 'de plaats en de taak van het gemeentelid in de gemeente'. Toen daar werd opgemerkt dat er weinig meer over bekering en toekomstverwachting werd gesproken, had iemand geantwoord: 'Echter, alleen met de toekomstverwachting doe je weinig. De kerk mag geen specifieke toekomstverwachting verkondigen (dat kweekt onachtzaamheid tgo de tijd waarin wij leven, L[ouwerse]). De boodschap van de liefde van God in deze wereld staat centraal. Joh. 3:16.'

Augustus, 16 jrg., nr. 7. In dit nummer wordt gewezen op de oecumenische gesprekskringen in Veendam-Wildervank met als thema 'secularisatie'. Dit begrip wordt met een citaat omschreven: 'een veranderde kerk, een veranderd geloof (?), in een veranderde wereld.' Het stuk is niet ondertekend, maar vermoedelijk wel van Louwerse afkomstig.

September, 16 jrg., nr. 8. Louwerse introduceert in Veendam het fenomeen van een 'actiemaand'. 'Dit (...) zal een hoogtepunt aan het begin van het seizoen moeten worden. Het thema van deze maand staat al vast: *het priesterschap van alle gelovigen*. Door middel van bijbelstudies, gemeenteavond, wijkavonden, enz. zullen we samen deze maand gaan beleven. Het spreekt vanzelf dat de kerkdiensten in deze maand ook aangepast zullen worden.' Louwerse gebruikte deze werkvorm ook later in Velp.

Oktober, 16 jrg., nr. 9. In de rubriek 'Vanuit de pastorie' meldt Louwerse de geboorte van dochter Anneloes. Ook kondigt hij een 'preekbespreking of preekvoorbereiding' aan tijdens het bidstond-uur. 'De bedoeling is, om de gemeente actief te betrekken bij de verkondiging op zondag.'

November, 16 jrg., nr. 10. De actiemaand is weer voorbij, maar de gemeente blijft actief, schrijft Louwerse. 'Al met al krijgen we bijna de indruk dat we langzamerhand ook over een aktiemaand november kunnen spreken. Het is mooi als de gemeente zo actief wordt: we zijn immers gemeente om samen te leven, samen te geloven, dus dan samen actief te zijn.'

December, 16 jrg., nr. 11. Louwerse meldt twee belangrijke reglementswijzigingen. De ambtstermijn van kerkenraadsleden wordt getermineerd (maximaal 2x vier jaar) en de ambten worden open gesteld voor vrouwen: 'driekwart van de gemeenteleden vond dat het een normale zaak was om de dames in de ambten toe te laten.' Verder schrijft hij over de doopdienst van zijn dochter, die ds. J.H. Karelse zou leiden. Deze kreeg echter op weg naar de dienst een ongeluk, zodat Louwerse uiteindelijk zelf zijn dochter doopte.

1970

Januari, 17 jrg., nr. 1. In de meditatie 'Nieuwe griffels, schone leien' formuleert Louwerse een motto voor 1970: '*Samen* leven tot Gods eer, *samen* vanuit de Bijbel zoeken naar de wil van God.' In de rubriek 'Vanuit de pastorie' citeert hij enkele zinnen uit een artikel van comitévoorzitter ds. H.J. Jansen Klomp, zie 'Onderwerpen en problemen voor de komende jaren', *OO* 65, no. 1 (01-01-1970), 3. Deze schreef: 'Soms lijkt het wel alsof er een zekere vrees [in de Bond] bestaat om bepaalde onderwerpen aan te snijden, omdat we daarover van mening verschillen.' Volgens Jansen Klomp was het juist zaak met elkaar in gesprek te gaan.

Februari, 17 jrg., nr. 2. Louwerse schrijft over de vraag: 'Kerkgang de graadmeter van het geestelijk leven?' Hij relateert het verband tussen geestelijk leven en kerkgang, maar stelt wel dat meeleven van de

gemeenteleden stimulerend werkt. 'Laten we toch op onze post zijn, laten we elkaar toch helpen bij het doorgeven van het verhaal van het goede nieuws.' In de rubriek 'Vanuit de pastorie' spreekt Louwerse zich uit over de matige belangstelling voor oecumenische diensten. 'Waar blijft de stimulans, waar blijft de drang naar eenheid, waar blijft ons enthousiasme?'

Maart, 17 jrg., nr. 3. Louwerse meldt de invoering van de nieuwe Psalmberijming uit 1968, die later werd opgenomen in het Liedboek voor de Kerken uit 1973.

Mei, 17 jrg., nr. 4 (het aprilnummer ontbreekt). In zijn meditatie 'De schipper' schrijft Louwerse over het probleem dat we ons in de kerk vaak druk maken over bijzaken. 'Het is opvallend, dat zaken waarvoor we ons echt druk moeten maken de aandacht niet krijgen. Veelal verliezen we ons in kritiek op vele zaken in plaats van te bouwen aan Gods kerk en Zijn wereld.' Onder het kopje 'oekumene' wordt melding gemaakt van het rapport *De Vrije Evangelische Gemeente en de oekumenische beweging*, waarvoor Louwerse twee hoofdstukken schreef, zie hiervoor onder *Publicaties*, 1970.

Juni, 17 jrg., nr. 6. Onder het kopje 'Om over na te denken...' citeert Louwerse de conclusies van het rapport over de oecumenische beweging (p. 46) en schrijft vervolgens: 'Mocht u meer willen weten over de oekumene, zoals die hierboven genoemd is, dan adviseren wij u dit boekje aan te schaffen. U kunt dan helemaal nagaan hoe de schrijvers aan bovenvermelde konklusies zijn gekomen. Het is belangrijk genoeg om de standpunten van voor- en tegenstanders van de oekumene eens te toetsen. We komen dan tevens voor de vraag te staan op welke wijze wij gemeente willen en moeten zijn naast de andere kerken. Een antwoord is vooralsnog niet te geven. Het is wel zaak dat u allen meedenkt over het mogelijke antwoord.'

Juli/augustus, 17 jrg., nr. 7. Louwerse schrijft een artikel over de 'Bondvergadering 1970'. Hij wijst o.m. op de totstandkoming van de samenwerking tussen de Theologische School en de Rijksuniversiteit te Utrecht, een rapport over predikantensalarissen en een 'plezierige en rustige' discussie over de oekumene.

September, 17 jrg., nr. 8. Louwerse bespreekt een in de gemeente gehouden enquête over verschillende activiteiten. Hij wijst ook op de actiemaand met het thema 'Kan men vandaag nog christen zijn?' Verder heeft hij de titel van de rubriek 'Vanuit de pastorie' veranderd. In dit nummer gebruikt hij het kopje 'Uit en over de gemeente' en vanaf het oktobernummer 'In en om de gemeente'. Verder memoreert hij dat hij bij de opening van 'ons Seminarie' is geweest en maakt gewag van een 'uitmuntend openingskollege van ds. Nijkamp.'

Oktober, 17 jrg., nr. 9. In een meditatie over het thema van de actiemaand schrijft Louwerse over de navolging van Christus. Volgens hem moet de roep van Christus om Hem na te volgen en alles achter te laten niet zo worden opgevat 'dat Hij plotseling een konkurrent is geworden van ons gezinsleven, ons huwelijk, van onze activiteiten. Hij wil ze echter wel vullen met dat éne woord: *liefde*.' Daarom kan de vraag 'Kan men vandaag nog christen zijn?' ook vertaald worden met: 'Kan men vandaag liefde geven, in een wereld waarin men veelal leeft uit haatgevoelens?' In de rubriek 'In en om de gemeente' meldt hij de geboorte van zijn tweede dochter Corien. In het decembernummer van het *Venster* wordt gemeld dat zij gedoopt is door ds. J.H. Karelse.

November, 17 jrg., nr. 10. Louwerse besteedt aandacht aan de wijkavonden en de daar gevoerde gesprekken over het thema van de actiemaand. 'Verblijdend was de ontdekking, dat allen van mening waren, dat ieder zijn/haar geloof op eigen wijze kon beleven. We mogen elkaar niets opleggen, noch wat de vorm, noch wat de inhoud van het geloof betreft. Dit geldt voor bijbelbeschouwing en de praktijk van het gelovig leven. De basis voor ons één-zijn (niet het eens-zijn) vinden we in Philippenzen 2:11: *Jezus Christus is Heer, tot eer van God de Vader*. Deze minimum-belijdenis vraagt tevens het maximum aan geloof en leven:

Want heeft een mens dit Woord verstaan,

dan is het met zijn rust gedaan,

dan staat hij op en gaat op reis,

hij kiest de weg die God hem wijst.' (Afkomstig uit de zangbundel *Allewiejo* van het CJV, VEJO e.a.

'Loof Hem die deze wereld schiep. Lied van het Woord'. Nr. 251:3).

December, 17 jrg., nr. 11. Louwerse meldt dat door de jongeren in de VEG Veendam het zgn. 'Praatboek' wordt gelezen. Dit boek was een uitgave van het NBG en de KBS, in samenwerking met de Stichting

Jeugd en Bijbel t.g.v. de actie 'Palaver 1970'. Het was geschreven door Sipke van der Land, met ondersteuning van de paters H. van Breukelen en R. Vogel en de predikanten Y. Schaaf en W.C. Verstoep, zie G. van Bruggen, 'Palaver '70', *OO* 65 (15.06.1970), nr. 12, 96.

1971

Januari, 18 jrg., nr. 1. In zijn vaste rubriek 'In en om de gemeente' wijst Louwerse op een ledenvergadering op 10 januari 1971 i.v.m. 'het verzoek van een aantal leden van de Groninger gemeente betreffende het tijdelijke lidmaatschap van onze gemeente.'

Februari, 18 jrg., nr. 2. De 'Groninger' kwestie wordt uitvoerig in dit nummer besproken. Volgens Louwerse 'was het onderwerp van gesprek de laatste weken het verzoek van 18 leden van de gemeente Groningen om tijdelijk lid te mogen worden van onze gemeente (...) Wij betreuren het dat het noodzakelijk was om deze mensen tijdelijk in onze gemeente op te vangen. Wij zijn echter dankbaar dat u als gemeente tijdens de speciale vergadering die hiervoor belegd werd zich unaniem en in eenheid hebt uitgesproken. In overleg met de 18 zijn aan dit tijdelijke lidmaatschap wel een aantal voorwaarden verbonden, en wel de volgende:

- a. dit lidmaatschap duurt tot uiterlijk Pasen 1972;
- b. zij hebben geen stemrecht gedurende dit lidmaatschap;
- c. hun financiële verplichtingen worden normaal aan onze gemeente voldaan.

Het is mogelijk dat nog meer mensen om dit tijdelijk lidmaatschap verzoeken, doch daarover hebben wij geen informatie. In elk geval hebben we duidelijk gesteld, dat ons uitgangspunt moet zijn hoe we al deze mensen mogelijkerwijs weer terug kunnen leiden naar de gemeente waar ze thuis horen: Groningen.' In de rubriek 'Uit de kerkeraad' is het stuk overgenomen dat Louwerse schreef voor *OO*, zie 'Uit de gemeenten', Veendam, *OO* 66, no. 3 (01-2-1971), 23 (ondertekend met het initiaal 'L'). Daarin wordt de stap van de 18 leden en de keuze van de VEG Veendam om hen een tijdelijk lidmaatschap te verlenen verantwoord voor de Bond. 'Het bleek dat een aantal leden in de Groninger gemeente geen ruimte vond voor gesprek en gemeenschap. Zij voelden zich in een keurslijf van meningen gedwongen die de hunne niet waren.'

Maart, 18 jrg., nr. 3 Louwerse meldt dat tijdens de ledenvergadering een voorstel over het wijzigen van de orde van dienst het niet gehaald heeft, omdat de stemmen staakten. Onder het kopje 'Attestaties' worden de namen van de uit Groningen overkomende leden genoemd en gemeld dat ouderling J. Prins voor hen als 'ouderling/kontakman' is aangewezen. Prins, die in 1971 aftredend en niet meer herkiesbaar was, bleef met instemming van de ledenvergadering voorlopig aan voor deze taak.

April, 18 jrg., nr. 4. In de meditatie 'Pasen 1971 – Zie Ik maak alle dingen nieuw' benadrukt Louwerse het belang van Pasen als 'het kardinale feest van de kerk'. Verder meldt hij het verzoek van de fam. Hanko-Mooijbroek om hun zoon Frederik Bert, die geboren was in Thailand, te laten dopen in de VEG Veendam. 'De fam. [Hanko-]Mooijbroek was lid van de Geref. kerk in Tiel. Zij stelden er echter prijs op de doopdienst in onze kerk te houden, omdat mw. Hanko ook in onze gemeente belijdenis heeft gedaan. Gezien het feit dat zij hun attestaties bij zich hadden, en na overleg met de Gereformeerde kerk hebben wij er in toegestemd de doopdienst bij ons te houden. Het is fijn dat dergelijke regelingen in het persoonlijk vlak mogelijk zijn. Zou dit het resultaat kunnen zijn van samenwerking tussen verschillende kerken...?'

Mei, 18 jrg., nr. 5. Bij dit nummer is een brief gevoegd met informatie over de eerste maatregelen na het afbranden van de AE-kerk. Als eerste punt wordt gemeld dat dankzij de hulp van de NHK de hervormde kapel aan de Molenstreek gebruikt mag worden. Verder wordt er geschreven over een financiële actie. 'Om een begin te maken met het aantal financiële akties wordt a.s. donderdag – behoudens goedkeuring van het gemeentebestuur – een buskollekte door heel Veendam gehouden (...) Verdere akties zullen nog opgezet moeten worden. Dit is het begin. We zullen een jaar lang *met elkaar* erg hard moeten werken en moeten offeren,' aldus de brief die ondertekend is door Louwerse en scriba K.H. Kruid.

Juni/juli, 18 jrg., nr. 6. Louwerse schrijft een meditatie over Ex. 14:15: '...Toen zei de Heer tot Mozes: Wat roept gij zo luid tot Mij? Zeg tot de Israëlieten dat zij opbreken...' Over deze Bijbeltekst sprak hij ook 'in de dienst die wij na de brand in onze kerk mochten houden.' (Deze kerkdienst vond plaats in het kerkgebouw van de Baptistengemeente, zie het *Venster*, sept. 1972). In de rubriek 'In en om de gemeente'

gaat hij uitvoerig in op de gevolgen van de brand en meldt dat voor de coördinatie van de nieuwbouw een actiecomité is opgericht. Verder schrijft hij dat de huis aan huiscollecte in Veendam f4602,53 opbracht.

Augustus, 18 jrg., nr. 7. Louwerse schrijft over de beslissing van de Bondsvergadering om zich niet aan te sluiten bij de landelijke RvK: 'We staan – landelijk gezien – negatief tegenover de Raad van Kerken en Wereldraad van Kerken. We worden noch lid, noch gastlid. Een merkwaardige zaak, temeer daar veel gemeenten die plaatselijk lid van de Raad van Kerken zijn, tegen een landelijke aansluiting zijn. Het wekte onze verbazing dat er zelfs gemeenten zijn, die er bezwaar tegen maken dat andere gemeenten lid zijn van de Raad van Kerken. Over autonomie gesproken...' Door deze situatie dreigt er volgens Louwerse een 'gewetensnood' te ontstaan voor verscheidene ambtsdragers. Daarvoor ziet hij maar één oplossing: 'Het wordt zaak dat we met alle middelen gaan proberen elkaar te zoeken, te vinden, en begrip op te brengen voor elkaars principes. We hebben als gemeente van Christus teveel pretenties om gespannen met elkaar te leven. Dat mag in de gemeente niet, en dat mag ook in de Bond van gemeenten niet. Dit houdt niet in, dat we principes moeten opgeven. Wel betekent het dat we christelijk (=menselijk) met elkaar moeten omgaan, en dat we één woord met hoofdletters moeten schrijven: *liefde*.'

September, 18 jrg., nr. 8. Louwerse schrijft over de bouwplannen en het aantrekken van een architect. Om informatie in te winnen voor een passend gebouw, bezocht de commissie voor nieuwbouw een kerk in Hardenberg. Op de terugweg 'vloog de auto met drie kommissieleden (P. Scholten, M.J. Nap en uw predikant) over de kop, omdat plotseling een ree voor de wagen sprong. De auto was total loss, de inzittenden mankeerden niets... U begrijpt dat diepe dankbaarheid overheersten.'

Oktober, 18 jrg., nr. 9. Louwerse kondigt de actiemaand met het thema 'hoop' aan. Verder wijst hij op een oecumenische vredesdienst van negen Veendamse kerken in de Sorghvliethal, die door ca. 1200 mensen werd bezocht.

November, 18 jrg., nr. 10. Dit nummer opent met *Confessio mystica* van A. Marja (ps. van A.Th. Mooij), die Louwerse sinds zijn studententijd waardeerde, zie Magazine *MOO!*, onder *OO* 2011. Verder meldt hij dat de voorgenomen activiteiten rond het 90-jarig jubileum van de VEG worden verplaatst 'naar de opening van de nieuwe kerk'. De herdenkingsdienst op 7 november ging wel door en werd geleid door Louwerse en oud-predikant ds. Q. van de Vrie. In dit nummer wordt ook het beroep van de VEG Amsterdam-West vermeld. In een nagekomen bericht wordt meegedeeld dat Louwerse het niet heeft aangenomen.

December, 18 jrg., nr. 11. Onder het kopje 'Veranderingen' schrijft Louwerse over de beslissing van de Bond het abonnementensysteem van *OO* te vervangen door het zgn. blokabonnement, waardoor gemeenten zich voortaan verplichten een vast aantal exemplaren van *OO* af te nemen en onder hun leden te verspreiden. Volgens Louwerse was de situatie door de terugloop van de abonnees zo penibel geworden dat de Bondsvergadering voor een dilemma stond: '*Ons Orgaan verdwijnt óf 'Ons' Orgaan wordt aan de gemeenten gezonden.*' Verder wordt in dit nummer gewezen op een publicatie, die t.g.v. het 90-jarig jubileum van de gemeente verscheen: *Uit leven en werken van wijlen ds. Jan van Petegem*, verteld door zijn kleinzoon J.G. Muller (uitgave in eigen beheer, z.p., z.j.). Van Petegem was de stichter van de VEG Veendam.

1972

Januari, 19 jrg., no. 1. Vanaf dit nummer wordt het *Venster* niet meer in brochurevorm gestencild, maar op een enkel A-4 blad om het als inlegvel via *OO* te kunnen verspreiden. Dit was bedoeld om kosten te besparen, omdat de gemeente door het ingevoerde blokabonnement voor *OO* extra financieel belast werd.

Februari, 19 jrg., no. 2. Louwerse meldt een gesprek – gehouden in december 1971 – 'tussen afgevaardigden van de Groninger kerkeraad, afgevaardigden van onze kerkeraad en onze Groninger leden. Dit gesprek is in goede harmonie verlopen, het uiteindelijke resultaat is echter niet zoals we het graag hadden gezien. Nadere mededelingen daarover volgen nog.'

Maart, 19 jrg., no. 3. Louwerse noemt het besluit van de Veendamse ledenvergadering 'om – op verzoek van velen van hen – onze tijdelijke Groninger leden de gelegenheid te geven gewoon lid van onze

gemeente te worden, met alle rechten van dien. Sommigen zullen naar een ander kerkgenootschap in Groningen overgaan, anderen zullen een gastlidmaatschap aanvragen in Groningen.' De kwestie 'Groningen' eindigde dus anders dan aanvankelijk de bedoeling was.

April, 19 jrg., no. 4. Louwerse benadrukt het belang van het vieren van het Heilig Avondmaal op Pasen ter onderbouwing van de keuze om het Avondmaal het ene jaar op Goede Vrijdag en het andere op Pasen te vieren, 'Het is een goede zaak om het Avondmaal niet alleen te verbinden aan de dood van de Heer, maar met name ook aan zijn opstanding.' Verder wordt het plotselinge overlijden van ds. J.M.D. Beeuwkes te Zaandam gememoreerd.

Mei, 19 jrg., no. 5. Veelvuldig vermaant Louwerse de gemeenteleden om trouw en betrokken te zijn bij het werk in de gemeente. Zo ook in dit nummer. De herbouw van de kerk gaat voorspoedig. 'Maar dit betekent niet dat we daarom onze handen fijn moeten knijpen en op onze lauweren kunnen gaan rusten. Integendeel de bouw van het huis van de gemeente moet tevens de bouw van ons geestelijk huis bevorderen.'

Juni, 19 jrg., no. 6. Louwerse schrijft over een aanpassing van de stemprocedure, omdat het steeds maar niet lukt 'om een ledenvergadering bijeen te krijgen waar voldoende mensen aanwezig zijn om te stemmen. (...) Om uit deze impasse te raken, stelt de kerkeraad de volgende *voorlopige* regeling voor: *Tot het moment waarop het reglement herzien zal zijn is het mogelijk voor hen die ziek zijn of wegens ouderdom niet meer in de kerk kunnen komen om via de kerkeraad schriftelijk te stemmen.*'

Juli/augustus, 19 jrg., no. 7/8. Louwerse kondigt de opening van het nieuwe 'gemeentelijk centrum' aan.

September, 19 jrg., no. 9. Dit nummer is eenmalig als het vroegere maandblad uitgegeven en geheel gewijd aan de opening van de nieuwe AE-kerk op 16 sept. 1972. In de rubriek 'Nieuws vanuit de AEstraat' schrijft Louwerse iets over de achtergrond van het gebouw. Zo meldt hij dat het doopvont gemaakt is naar een ontwerp van kunstenaar Klaas van Dijk uit Groningen, waarbij de tinnen schaal van het oude doopvont opnieuw is gebruikt. Het avondmaalstel is 'in permanente bruikleen van de Nederlandse Hervormde Kerk in Nieuwe Pekela.' Daarna volgt een uitleg van het motief op het tafelkleed, dat ook gebruikt wordt op de doop- en belijdeniskaarten, het visitekaartje van de gemeente en de uitnodigingskaart voor de openingsdienst. 'Het is een symbool dat is gevonden op een grafsteen van de catacombe in Domitella (±250 na Chr.). Het stelt voor een anker (symbool van de hoop), het kruis en twee vissen (oud christelijk symbool voor de belijdenis 'Jezus Christus, Gods zoon, redder').' Over het kruis aan de gevel schrijft Louwerse: 'Het is gemaakt van een spoorbiel en een balk uit de brug over een van de 'wijken' in Veendam (waarschijnlijk over no. I bij Ommelanderswijk).' Verder wordt in de rubriek 'In memoriam' het overlijden van ds. I.J. Vasseur te Hilversum vermeld. Hij was oud-voorganger 'o.a. van de gemeente aan het Westerdiep.' Vasseur diende van 1923-1929 de uit de Bond getreden VEG Veendam. In diezelfde tijd was ds. J. Karelse predikant van de groep die bij de Bond bleef. Zie J. Prins, *Een eeuw op weg*. Uitgegeven ter gelegenheid van het honderd-jarig bestaan van de Vrije Evangelische Gemeente Veendam (Veendam: VEG Veendam, 1981), 66.

Oktober, (gegevens over jrg. en no. ontbreken). Louwerse blikt terug op de festiviteiten bij de opening van de AE-kerk en vermeldt o.a. 'het overhandigen van de door Henk Mooibroek gerestaureerde kanselbijbel: Tekenend voor het doel dat aan ons als gemeente gesteld is, n.l. rondom het woord van de Eeuwige toegerust te worden tot dienstbetoon.'

November, 19 jrg., no. 10. Onder het kopje 'huisbezoek' meldt Louwerse nieuwe afspraken over het reguliere huisbezoek door de kerkenraad. Het huisbezoek kan door de gemeenteleden worden aangegrepen om te spreken over belangrijke kwesties. Hij noemt de volgende onderwerpen: 'oekumene, tweede dienst op zondag, samenwerking met de Gereformeerde kerk, bidstond, de liturgie van de kerkdienst, groot huisbezoek.' Onder het kopje 'Beroep' wordt gemeld dat Louwerse beroepen is door de VEG Den Haag.

December, 19 jrg., no. 11. In de rubriek 'In en om de gemeente' wijst Louwerse op een 'kinderdienst' en een gespreksavond over 'kind en geloof' in samenwerking met drs. J.U. Hommes, die destijds 'docent godsdienstonderwijs aan een chr. Kweekschool in Utrecht' was en een studiegenoot van Louwerse aan de Theologische School. Verder besteedt hij veel aandacht aan de plannen van de 'Kommissie Gemeenteopbouw m.b.t. allerlei veranderingen in kerk en samenleving. 'Zij zal nagaan of verschillende

van deze veranderingen ook in onze eigen gemeente te herkennen zijn. Tevens zal bekeken worden in hoeverre binnen onze gemeente een antwoord op deze veranderingen in kerk en samenleving is gegeven. Doen we bewust mee, of doen we bewust niet mee? De vraag zal gesteld worden of onze gemeente wel zo werkzaam is, dat zij zoveel mogelijk toekomt aan het verkondigen van het heil van Jezus Christus voor de hele wereld, en of ieder daar zoveel mogelijk bij betrokken is met zijn/haar eigen gaven en instelling.’ Louwerse preludeerde hier op wat later door drs. G. Siebert in zijn onderzoek naar het missionaire functioneren van de Bond uitgebreid zou worden onderzocht.

1973

Januari, 20 jrg., no. 1. Onder het kopje ‘Attestatie’ meldt Louwerse de overgang van twee families uit Groningen naar een andere kerk (NHK en GKN). ‘We vinden het jammer dat onze Groninger leden genoodzaakt zijn een ander geestelijk onderdak te zoeken en derhalve de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten verlaten, maar we kunnen begrip opbrengen voor hun keuze, zodat zij zich kunnen verzekeren van een goede pastorale begeleiding, terwijl zij daadwerkelijk mee kunnen doen aan het kerkelijk leven tot eer van de Heer der kerk.’

Februari, 20 jrg., no. 2. Onder het kopje ‘jeugdwerk’ wordt gemeld dat voor het lokale VEJO-werk de heer Sulman is aangetrokken. Sulman was ‘jeugdconsulent van het CJV voor de provincies Groningen en Drenthe’ en ging de leiding van de Veendamse VEJO trainen.

Maart, 20 jrg., no. 3. Louwerse noemt de door hem verzorgde radiokerkdienst op 11 maart 1973 vanuit Veendam. Verder wordt onder het kopje ‘Huize Moria’ verantwoord waarom Louwerse geen weeksluitingen in dit bejaardentehuis meer verzorgt. ‘De reden hiervan is, dat het bestuur van Huize Moria heeft gemeend de Raad van Kerken te vragen deze dagsluitingen te verzorgen met uitzondering van de Rooms Katholiek kerk. De Raad van Kerken vond dit niet redelijk omdat de Rooms Katholieke kerk een goed partner is in het oekumenisch gesprek, wij ook dagsluitingen verzorgen in het (R.K.) Sint Franciscus, Rooms katholieke mensen Moria bewonen en omdat Huize Moria een algemeen gesubsidieerde instelling is. Daar komt bij dat de pastoor de grondslag van de Stichting die Huize Moria beheert volledig kan onderschrijven. Het bestuur van de Raad van Kerken heeft nu – nadat huize Moria het verzoek had ingetrokken – aan de kerkeraden, predikanten geadviseerd niet mee te werken aan de weeksluitingen.’

April, 20 jrg., no. 4. Louwerse schrijft over het verzoek van de Zevendedagsadventisten om het kerkgebouw van de VEG op zaterdag te huren. Hij legt uit waarom de kerkenraad de commissie van beheer hierover positief geadviseerd heeft. ‘Twee overwegingen hebben hierbij een rol gespeeld: een kerkgenootschap moet geholpen worden, terwijl daarnaast de exploitatie van ons kerkgebouw aanmerkelijk verlicht kan worden als we regelmatig de gebouwen verhuren.’

Mei, (gegevens over jrg. en no. worden vanaf dit nummer niet meer vermeld). Louwerse meldt dat de ‘werkgroep gemeente-opbouw’ een diepgaand gesprek gevoerd heeft over de viering van het Avondmaal – ‘moet het anders gevierd worden, moet de viering gekoppeld worden aan de belijdenis, mogen de kinderen mee vieren?’ – en over de gemeentelijke organisatie. Verder deelt hij mee dat de bidstond vanwege gebrek aan belangstelling is gestopt. Aan het slot van het maandblad wordt gewezen op enkele bijlagen bij dit nummer van het *Venster*, waaronder ‘een historisch overzicht van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten door dr. C. Dekker’. Dit geschrift is in de Bond meermalen herdrukt en ook opgenomen in Leo Mietus (red.), *Onze Beginselen. Teksten rond de oprichting van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland (1881)*, (Velp: Brochurereeks Bond nr. 36, 2011 en latere drukken), 21-36.

Juni. In dit nummer besteedt Louwerse aandacht aan het interkerkelijke ‘Liedboek voor de kerken’ uit 1973. Omdat de kerkenraad niet wist hoe de gemeente zou reageren op invoering, werd ‘in eerste instantie besloten een wat afwachtende houding aan te nemen.’

Juli, augustus. Louwerse meldt dat de avonddiensten in de maanden juli en augustus worden afgelast.

September. Onder het kopje ‘In memoriam’ wordt het overlijden van ds. G.H. de Jonge te Leeuwarden gememoreerd. ‘Als oud-Veendammer werd hij door de Heer in staat gesteld het Evangelie te verkondigen.’

Oktober. In de rubriek 'In en om de gemeente' noemt Louwerse de actiemaand over het thema 'Geef de gemeente de ruimte'. Hij wijst op de vertoning van een film van K. Bakker en P. Scholten '*over de brand van de oude kerk en de opening van de nieuwe AE-kerk*'. Verder deelt hij mee dat hem door het comité van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten is gevraagd het bondssecretariaat te verzorgen. 'Dit betekent ongeveer 1 dag werk per week. Om die reden heb ik het werk aan de Chr. Mavo in Veendam beëindigd.' Louwerse was daar van 1969-1973 leraar godsdienst.

November. Naast het fenomeen van de 'autoloze zondagen', die in 1973 door de overheid ten gevolge van de oliecrisis werden ingevoerd, maakt Louwerse in dit nummer melding van diverse gemeentelijke 'actiegroepen' zoals 'zieken- en bejaardenbezoek', 'publiciteit', 'liturgie en planning' en 'zending en evangelisatie'. Onder het kopje 'Uit de kerkeraad' wordt gesproken over de kwestie 'Groningen'. 'Naar aanleiding van een gesprek met de *Groninger kerkeraad* en de briefwisseling die daaruit ontstond hebben we aan onze Groninger leden mogen doorgeven dat de Groninger kerkeraad bereid is 'op basis van wederzijdse schuldbelijdenis en schuldvergeving' een gesprek met onze Groninger leden te heropenen. Onze Groninger leden zullen daar hun persoonlijke konklusies uit trekken.'

December. Louwerse gaat nog wat uitgebreider in op de actiegroepen in de gemeente. De groep 'zending en evangelisatie' noemt hij nu de groep 'apostolaat' met als uitleg: 'gericht op zending en evangelisatie en daarmee vanzelfsprekend op de wereldproblematiek.' In de rubriek 'Uit de kerkeraad' wordt geschreven over een interkerkelijk catechisatieproject. De predikanten De Boer (NHK), Mulder (ELK) en Louwerse (VEG) werken daaraan mee. De medewerking aan de interkerkelijke evangelisatiecommissie daarentegen wordt door gebrek aan menskracht gestaakt en de samenwerking met de Gereformeerde Kerk wordt op een 'zacht pitje' gezet.

1974

Januari. Louwerse meldt een dienst met de Evangelisch Lutherse predikant Mulder en schrijft: '... hij is van vrij-evangelische huize...' J.M. Mulder was de zoon van A. Mulder, die lid was van de VEG Amsterdam Weteringkerk en jarenlang secretaris van het bestuur van de Samosirzending.

Februari. Het *Venster* dat in deze tijd nog steeds als een A-4 blad wordt uitgegeven, heeft bovenaan een kop met de naam van het blad en diverse adressen. Vanaf dit nummer prijkt onder de naam *Venster* het vignet dat in 1972 op het liturgische kleed van de nieuwe AE-kerk geborduurd was, zie hiervoor *Venster* 19 (september 1972), no. 9. Verder wijst Louwerse op de collecte voor het werelddiaconaat. '*Dat mogen we gewoon niet vergeten. Wij maken ons zorgen om onze energie en onze ekonomie. Zo ver is men in de ontwikkelingslanden nog lang niet. Men waant zich daar vorsten als men zo zou kunnen leven als wij hier. Hoe was het ook weer met de rijke man en de arme Lazarus...? Wat zei de Heer Jezus daar ook weer over...?*

Maart. Louwerse wijst op 'het spook van allerhande vergaderingen'. Minder vergaderen is echter geen optie, want dan nemen sommigen voor anderen de beslissing. En 'principeel gezien, in ons kerkgenootschap leeft de visie van de mondige gemeente. De gemeente zelf bepaalt wat de kerkeraad uitvoert. En van die gemeente is Christus het hoofd. Zijn koers zullen we in de gemeente moeten zoeken, willen we christelijke kerk zijn.'

April. Louwerse blikt terug op de ledenvergadering, waar gesproken was over de deelname aan de viering van het Heilig Avondmaal. De vergadering stemde in 'met het voorstel dat de *deelname aan het Heilig Avondmaal vrij is voor ieder die gelooft in Jezus Christus als zijn/haar Heer*. Konkreet betekent dit dat de deelname van het Heilig Avondmaal losgekoppeld wordt van de openbare belijdenis van het geloof.' Er was geen leeftijdsgrens vastgesteld, zodat onder verantwoordelijkheid van de ouders voortaan ook kinderen konden deelnemen aan het avondmaal. 'Een groot stuk van de verantwoordelijkheid komt nu bij de ouders te liggen. Uw predikant is overigens van mening dat het erg goed is om zo spoedig mogelijk de bediening van de sacramenten op de catechese te behandelen, om daarmee de ouders tot hulp te zijn.'

Mei. Louwerse meldt dat het interkerkelijke catechisatieproject met de NHK van Wildervank en Ommelandervijk en de ELK bevredigend was geweest. 'We kwamen tot de ontdekking dat we minder ver van elkaar af staan dan we doorgaans denken.'

Juni. Louwerse noemt het teruglopende aantal deelnemers aan de avonddiensten. Verder wijst hij op een doopdienst die op 9 juni gehouden werd. Daarin werd zijn zoon Coen door ds. J. Schotanus gedoopt. Diens geboorte werd gemeld in het *Venster* van mei, onder het kopje 'Geboren'.

Juli/augustus. Louwerse schrijft dat zijn evangelisch lutherse collega J.M. Mulder hem vervangt tijdens zijn vakantie. 'We vinden het fijn dat een dergelijke regeling met een naburige collega mogelijk is.' Louwerse zelf nam in de vakantietijd ook voor Mulder waar.

September. Onder het kopje 'Afwezigheid predikant' wordt gemeld dat 'ds. Louwerse van 10-20 september afwezig is voor een vergadering van de Internationale Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. Aanvankelijk zou deze vergadering in Griekenland gehouden worden. Het is mogelijk dat een en ander door de politieke situatie gewijzigd wordt.' Louwerse doelt op de spanningen rond de Turkse invasie op Cyprus. De vergadering van de IFFEC vond uiteindelijk te Ewersbach in Duitsland plaats, zie het artikel van Louwerse, 'De Internationale Bond van Vrije Evangelische Gemeenten', *OO* 69, no. 10 (01-11-1974), 5.

Oktober. Er wordt in dit nummer melding gemaakt van een 'open kerkeraadsvergadering' vanwege 'een gigantische reorganisatie binnen onze Bond van Vrije Evangelische Gemeenten'. Bedoeld is de zgn. herstructurering van de Bond. Verder wordt gewezen op de intrede van ds. L. van der Molen sr. in Oude Pekela. Louwerse is blij met diens komst en schrijft dat hij – gedurende zijn zes predikantsjaren in Veendam – vijf jaar consulent van diverse gemeenten in de regio is geweest.

November. Louwerse blikt terug op de actiemaand, die voor de vijfde keer gehouden is. Verder doet hij een beroep op de leden om financieel bij te dragen aan de actie 'timmerwerkplaats' voor Afrikaanse jongens in Rhodesië. 'Ze kunnen dan in hun eigen onderhoud voorzien voor hun (latere) gezinnen. Brood is belangrijk als je honger hebt, maar leren je eigen brood te verdienen nog belangrijker.' Louwerse schrijft dat de VEG Veendam zich garant stelt voor f1000,--.

December (maandaanduiding ontbreekt). Het aantal kinderen in de VEG is in 1974 hoog. Louwerse meldt 'dat we studeren op de mogelijkheid om de zondagsschool in twee groepen te verdelen. De kinderen puilen uit de zondagsschool en de crèche.'

1975

Januari. Louwerse schrijft over het Liedboek voor de Kerken vanwege een gemeentemiddag, waaraan het gemeentekoor zal meewerken. 'Het koor zal gevraagd worden eenstemmig een paar liederen in te studeren, zodat we een idee krijgen hoe de liederen eruit zien. We kunnen dan van het koor de liederen gaan leren.'

Februari. In dit nummer benadrukt Louwerse de band tussen de plaatselijke gemeente en de predikantenopleiding van de Bond. N.a.v. een dienst met studente E. Spee schrijft hij: 'Er moet een band zijn tussen de opleiding en de gemeenten. Per slot van rekening zullen onze toekomstige predikanten van onze eigen opleiding moeten komen. De Theologische Hogeschool is een van de benen waar de Bond op staat.'

Maart. Louwerse wijst op de Avondmaalsviering, die het ene jaar op Goede Vrijdag en het andere op Pasen gehouden wordt. 'We doen dit omdat we de Maaltijd des Heren niet alleen aan het lijden van de Heer mogen koppelen, maar ook aan zijn Opstanding.'

April. Louwerse deelt mee dat tijdens de ledenvergadering is besloten om het Liedboek voor de Kerken in te voeren. Verder zijn er zorgen over de permanente lage bezetting van de middagdiensten. De kerkenraad wil deze diensten echter nog niet stopzetten. 'Op verzoek zal de kerkeraad zich beraden op de vraag of de tweede dienst eventueel in samenwerking met andere kerken gehouden kan worden.' De actie 'timmerwerkplaats Rhodesië' blijkt een groot succes. Er is f1627,50 bijeengebracht en men mikt inmiddels op f2000,--.

Mei. Louwerse reflecteert n.a.v. een interkerkelijke dienst in de Sorghvliethal op de oecumene, die volgens hem een zaak van heel de gemeente is. 'We moeten er op verdacht zijn dat wanneer er tekenen van eenheid

opgericht worden, de kerkgangers in wezen voorop moeten lopen. Oekumene is geen zaak van dominees of kerkeraden. Als dat zo was liepen we of te hard of te zacht. Het is een zaak van ons allemaal.'

Juni. In dit nummer besteedt Louwerse o.a. aandacht aan het werk van de lokale RvK. Er waren plannen ontwikkeld voor een bezinning op het thema '*Vastendag-versobering*', een kerkenradenuitwisseling over het Heilig Avondmaal, het uitgeven van een '*Adressengids* van de bij de Raad aangesloten kerken' en het stimuleren van een uitwisseling tussen de verschillende kerkelijke verenigingen. 'Voorwaar een ambitieus programma. We hopen vanuit onze gemeente zo actief mogelijk daaraan mee te werken.'

Juli/augustus. Uitvoerig schrijft Louwerse over de invoering van het Liedboek voor de Kerken vanaf september 1975. Om de gemeente vertrouwd te maken met de liederen is er elke dinsdagavond een '*vóórzing*', waarop het 'lied van de week' wordt ingestudeerd en 'zo mogelijk' de liederen van de komende zondag alvast worden doorgenomen. Op zondagmorgen worden de liederen vóór de dienst ook nog een keer doorgenomen.

September. Louwerse meldt dat er vanuit de kerkenraad gesprekken zijn gevoerd over een interkerkelijke '*tweede dienst*' met de lokale Hervormde Gemeente, de Gereformeerde Kerk en de Baptistengemeente. Verder schrijft hij over de al eerder genoemde plannen van de RvK in Veendam, waaronder de adressengids. 'Dit boekje is bestemd voor de leden van de verschillende kerken en zal daarnaast als welkomgidsje gebruikt worden voor de welkomkommissie van de Raad van Kerken.'

Oktober. Louwerse wijst op de actiemaand met als thema 'Nieuw is anders, verandering van stijl doet leven.' Centraal staat een leven in soberheid. Om die reden wordt er tijdens een dienst aandacht besteed aan Franciscus van Assisi. 'Deze figuur uit de late middeleeuwen heeft ons erg veel te zeggen over onze verhouding tot de natuur en het lot van de uitgestorvenen. Hij is de grondlegger van de Franciscaner orde. In Veendam leven, zoals we allemaal weten, een aantal Franciscanessen in Huize St. Franciscus. 's Middags zullen we de film over Franciscus van Assisi bekijken. Dit kan een goede manier zijn om de vragen waar we mee bezig zijn op ons in te laten werken. Misschien komen we er achter dat de behoefte aan een nieuwe levensstijl door alle eeuwen heen zich heeft doen voelen. Overal waar de Geest van God waait zullen er mensen zijn die anders willen leven.' Waarschijnlijk is de film *Franciscus van Assisi* (1966) bedoeld, die geregisseerd is door Liliana Cavani. Verder memoreert hij het 50-jarig ambtsjubileum van ds. J. Karelse, die in Veendam zijn werk begonnen was.

November. Louwerse meldt de aanleg van de 'kerktelefoon', een dienstverlening van de toenmalige PTT, waardoor de eigen kerkdiensten via de radio konden worden beluisterd. Verder wordt in dit nummer van het *Venster* gememoreerd dat hij het beroep van de VEG Amersfoort niet heeft aangenomen. 'Wel aksepteerden wij – na overleg met de kerkeraad – de benoeming tot algemeen sekretaris van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten. Dit houdt in dat wij vooralsnog in Veendam zullen blijven wonen en werken.'

December. Louwerse schrijft dat hij vanaf 1 december 1975 'een halve dagtaak aan de gemeente' gaat besteden. Daardoor komt het huisbezoek voor rekening van de ouderlingen, maar het bezoeken van de langdurig zieken en de leden die niet meer in de kerk kunnen komen, blijft hij zelf doen.

1976

Januari. In dit nummer vermeldt Louwerse allerlei lopende zaken (voorzang-avonden, kerktelefoon etc.) en schrijft dat de kerkenraad is begonnen met een groot huisbezoek over het thema 'De kerk is daar waar Christus is'.

Februari. Louwerse deelt mee dat de tweede dienst door chronisch gebrek aan belangstelling gestopt is. 'In wezen voert de kerkeraad hiermee uit wat de leden aangeven. Het idee om samen met andere kerken een tweede dienst op te zetten gaf in het gesprek met de andere kerken niet voldoende aanknopingspunten. *In het vervolg zullen we alleen 's morgens een dienst hebben, met uitzondering van een eventuele ekstra dienst op de middag*: viering van het Heilig Avondmaal, een dienst met belangstellenden, een gemeentemiddag of iets dergelijks.' Onder het kopje 'Rooms Katholieke Kerk' meldt Louwerse ernstige stormschade aan het gebouw van de RKK, dat daardoor onbruikbaar werd. 'Men heeft gevraagd ons

kerkgebouw te mogen gebruiken. We zijn blij hen te kunnen helpen door hen gastvrijheid te verlenen. We beseffen te goed hoe belangrijk het is geholpen te worden, zodat we met vreugde onze hulp aanbieden.’

Maart. Louwerse wijst op de film *Eumer, een geluksvogel*, die tijdens de ledenvergadering vertoond wordt. De film gaat ‘over de problematiek van de Turkse buitenlandse werknemers in Nederland. Ook in Veendam hebben we er mee te maken.’ *Eumer, een geluksvogel* is een televisiedocumentaire van Boud Smit uit 1974. Hij werd op zondag 15 juni 1975 uitgezonden op Nederland 2 door KRO/RKK.

April. Louwerse wijst op een enquête van het NBG onder buitenkerkelijken ‘over de betrokkenheid bij de kerk en het Bijbelgebruik.’ Verder meldt hij een gemeentemiddag met Hans Gooman over samenlevingsopbouw. ‘We zijn geïnformeerd en we hebben gepraat over de mogelijkheden die er zijn om iedereen in onze samenleving tot zijn recht te laten komen. Dat dit ook een taak van de gemeente is, spreekt voor zichzelf.’

Mei. Louwerse onderstreept het belang van het ‘groot huisbezoek’. ‘Samen met de kerkeraadsleden hebt u pastoraat aan elkaar beoefend. En zo hoort het ook: in de gemeente van Jezus Christus helpen we elkaar om te ontdekken waar Christus is, en je af te vragen of de kerk daar ook is. Een belangrijk stuk hulp en bemoediging kunnen we van elkaar ontvangen. Niet voor alles en nog wat hebben we de hulp van een dominee nodig. Het groot huisbezoek helpt ons om dit (opnieuw) te ontdekken.’ Verder meldt hij het beroep van de VEG Velp.

Juni. Louwerse memoreert het komende afscheid van de VEG Veendam vanwege het aanvaarden van het beroep van de VEG Velp. Het afscheid was vervroegd, omdat het anders in de vakantietijd zou vallen.

Juli/augustus. Dit is het laatste nummer van het *Venster* dat Louwerse samenstelde. Hij schrijft uitvoerig over de taakverdeling na zijn vertrek en meldt dat ds. L. van der Molen een beperkt consulentenschap op zich heeft genomen. Onder het kopje ‘Afscheid’ blikt hij terug op de gezinsdienst in de morgen en de officiële afscheidsdienst in de middag van zondag 27 juni 1976. Voor een impressie van de afscheidsdienst wijst hij op ‘een goed verslag’ in *De Veendammer*, zie *Publicaties* 1976. Over de gezinsdienst schrijft hij: ‘Het is evenwel haast onmogelijk om de sfeer in de gezinsdienst ’s morgens te beschrijven. Misschien kunnen we dit het beste typeren door te zeggen: ‘we waren één groot gezin’. Samen waren we gemeente en voor ons was de belofte en voor onze kinderen. Uniek!’ Tot slot volgt een dankwoord: ‘Graag willen we u bedanken voor uw kameraadschap en uw liefde. In die sfeer was het mogelijk te werken. Samen hebben we toch heel wat meegemaakt. We kunnen het nu vaststellen: Eben Haëzer, tot hertoe heeft de Heer ons geholpen.’

VEG Velp Maandblad

In dit overzicht beschrijven we vooral de meer theologisch-inhoudelijke berichten, die soms ook samenvallen met gebeurtenissen in de Bond, de oecumene of de samenleving. Informatie over kerkdiensten, catechisatie, zieken, sterfgevallen en gemeentelijke activiteiten zijn in de regel weggelaten.

1976

Juli/augustus. 8 aug.: bevestiging en intrede. Bijbellezingen bij de intrede: Exodus 5:1-21; Handelingen 21:10-14. September, 4-6. Louwerse introduceert de rubriek ‘persoonlijk’ met ‘wat verzamelberichtjes en opmerkingen (...) van uw predikant.’

1977

Maart, 3. De naam van de rubriek ‘persoonlijk...’ wordt veranderd in ‘In en om de gemeente’. ‘Het gaat immers om de gemeente en datgene wat er in de gemeente al dan niet plaats vindt.’ Juni, 1. Onder het kopje ‘een nieuw visitekaartje’ introduceert Louwerse een vernieuwd maandblad. Op de omslag staat ‘het Christusmonogram. Het zijn de eerste twee letters van de Griekse naam voor Christus: XP, en wel door elkaar gewerkt.’ Oktober, los blad over ‘aktiemaand oktober 1977’ rond het thema ‘Een liedje van verlangen...’. Het gaat niet om een financiële actie, maar om ‘een aktie van bezinning’. Elke zondag krijgt een bijzonder karakter door muzikale medewerking, een gastspreker, een toespitsing op het thema. ‘Wanneer we iets verlangen dan zal altijd mee moeten spelen dat we met datgene wat we verlangen God

willen eren. Daarvoor leven we immers. Met onze verlangens zullen we dienstbaar moeten zijn aan God en Zijn schepping.'

1978

Maart, 5. Onder het kopje 'liturgie' schrijft Louwerse over de groet en bemoediging aan het begin van een dienst. De groet luidt: 'allen die gekomen zijn om God van harte te zoeken en te eren, het Evangelie van Jezus Christus te horen en geroepen te worden in zijn dienst, de Heer zij met U.' Daarna volgt het 'Onze hulp'. April. Louwerse meldt dat hij sinds 1 jan. 1978 consulent is van de VEG Apeldoorn. Verder levert hij opnieuw een bijdrage over de liturgie, deze keer over de geloofsbelijdenis. Hij citeert de *Beginnelsen*, waarin de betekenis van de belijdenissen gewaardeerd en gerelativeerd wordt. 'Dat is de reden waarom wij in de kerkdienst verschillende geloofsbelijdenissen lezen. Elke menselijke belijdenis is beperkt en eenzijdig. Om zoveel mogelijk eenzijdigheid te voorkomen, lezen we zoveel mogelijk verschillende belijdenissen, die ieder op zich iets (en vaak veel!) goeds hebben.' Juni. Louwerse benadrukt in zijn bijdrage over de liturgie het lezen uit het Oude Testament. 'We krijgen een heel verkeerd begrip van de Schrift als we ons beperken tot het Nieuwe Testament. We begrijpen dan ook veel minder wat God in Christus beoogd heeft.' Juli/augustus. Louwerse denkt na over de preek. 'In zijn algemeenheid geldt: de preek zet je slechts op het spoor. Rijden moet je zelf doen! Met de Heer, met de gemeente.' September. Onder het kopje 'liturgische overpeinzingen' geeft hij enkele gedachten over de handdruk door de ouderling aan het einde van de dienst. Als het om de preek gaat, kan de ouderling op bepaalde punten wel van mening verschillen met de predikant, maar in hoofdlijn moet het in een preek gaan om 'liefde voor de mens die het zonder God niet kan stellen, die zijn evenmens (zijn naaste) nodig heeft en die op grond daarvan samen met anderen gemeente van Jezus Christus wil zijn. Het is bevrijdend om dat als maatstaf aan te leggen en zo met de preek om te gaan.' Oktober. In de rubriek 'liturgische overpeinzingen' besteedt Louwerse aandacht aan de dienst der gebeden met aan het einde het Onze Vader. 'Samen hardop het Onze Vader bidden betekent ook dat daarin onze saamhorigheid naar voren komt: We bidden samen hardop. We horen elkaar bidden. Dat bepaalt mede de gemeenschap.' November. Louwerse maakt melding van de actiemaand over het thema 'Jezus Christus onze hoop'. In de 'liturgische overpeinzingen' behandelt hij de 'dienst der offerande'.

1979

Februari. Louwerse wijst op de viering van de kinderzondingszondag en de daaraan verbonden gemeentedag met ds. Gerard Siebert. N.a.v. een brief van de synode van de kerk in Sulawesi benadrukt hij het belang van wederzijdse assistentie tussen kerken in het westen en de derde wereld. Juni/juli. Louwerse geeft een impressie van de Bondsvergadering, waarbij ds. J.H. Karelse, ds. F. Breukelman, ds. M. Nijkamp, prof. dr. A.J. Bronkhorst en ds. L. Oost een inbreng hadden. Bronkhorst 'sprekend namens de Nederlandse Hervormde Kerk, sprak velen aan met zijn toespraak over de samenwerking tussen beide geloofsgemeenschappen [NHK en Bond VEG]...' September. Louwerse had tijdens een avondmaalsviering het kruisteken gemaakt. De kerkenraad liet aan degene die over deze kwestie een vraag had gesteld weten 'dat op grond van de bijbel dit niet is te verbieden.' Louwerse zag echter voortaan af 'van het recht om het teken van het kruis te maken, rekening houdend met de gevoeligheid van enkele leden.' Oktober. Louwerse roept de gemeente (opnieuw) op trouw te zijn in het kerkbezoek en bij gemeentelijke activiteiten. Ook de actiemaand rond het thema 'Worden als kinderen' komt aan de orde.

1980

April. Onder het kopje 'uit de kerkenraad' meldt Louwerse dat de kerkenraad in contact wil komen met doopleden, die uit beeld zijn geraakt. Verder wijst hij op de (nieuw) rol van de ouderling van dienst bij het avondmaal. 'Hij is er met name voor om de gasten te attenderen op het feit dat we de Maaltijd des Heren met elkaar vieren, en hen uit te nodigen daaraan deel te nemen, indien men gelooft in Jezus Christus de Heer.' Mei/juni. Louwerse meldt dat er een gesprek zal plaatsvinden over de Nota van bezinning op eenheid en taakstelling van de Bond. 'De centrale gedachte in de Nota is dat wij als gemeente en als Bond een functie van het lichaam van Christus zijn.' Juli/augustus. Aankondiging van de uitbreiding van het algemeen secretariaat naar 80% en een vermindering in aanstelling in de VEG Velp. Oktober. In een bijlage is een uitwerking te vinden van de actiemaand met als thema 'Allemaal anders'. De maand loopt uit op de slotzondag: 'allemaal anders, jij bent anders, maar we horen bij elkaar.'

1981

Februari. Gezien het 100-jarig jubileum van de Bond is het jubileumvignet van de Bond op de voorpagina van het maandblad afgedrukt. Louwerse legt de betekenis van het woord Ichthus uit. Juli/augustus. Louwerse blikt terug op de jubileumviering van de Bond. 'De Meerpaal is langzamerhand een begrip geworden onder ons. Een geweldige dag. Het heeft ons uitgetild boven het vaak toch wel moeizaam werken in de kleine plaatselijke gemeente.' September. Aankondiging van een reis naar Tsjecho-Slowakije samen met Gerard Siebert. 'Het zal een heel gereis worden: we bezoeken de gemeenten waar kerkbouwactiviteiten zijn, we zullen met andere gemeenten kennis maken. Zoals de plannen er nu uitzien zullen we elke dag in een andere gemeente zijn.' Oktober. In een oranjekleurige bijlage wordt de actiemaand aangekondigd. Het thema luidt 'op weg naar morgen...' en is ontleend aan het jubileumthema van de Bond.

1982

Februari. Melding van de beëindiging van het consultantschap van de VEG Apeldoorn, dat door ds. J.M. Weststrate wordt overgenomen. Juli/augustus. Louwerse citeert uit *Der Gärtner* (weekblad van de Duitse Bond) over onrechtvaardige verhoudingen tussen arm en rijk en voegt daaraan toe: 'De manier waarop wij omgaan met elkaar, de manier waarop wij omgaan met deze wereld, heeft alles te maken met de manier waarop God omgaat met ons en wij met God. Wie dat uit het oog verliest, heeft aan deze wereld geen boodschap en voor de wereld geen boodschap.' Oktober. Louwerse schrijft over de actiemaand met als thema 'Jij hoort er ook b(l)ij'.

1983

Februari. Louwerse schrijft over de invoering van de 'kinderpreek' en nodigt de gemeente uit om te reageren op deze vorm van preken. Maart. Onder het kopje 'gastlidmaatschap' vermeldt hij de aanvraag van br. en zr. A. Polstra om gastlidmaatschap aan te vragen bij de NH gemeente in Velp. Zij blijven actief verbonden met de VEG Velp, maar 'willen uitspreken dat zij zich ook met andere kerken verbonden weten.' In de rubriek 'In en om de gemeente' schrijft hij over de Extra Bondsvergadering van 5 febr. 1983, waar de begroting van het eerder aanvaardde beleidsplan van de SZE werd verworpen. Hij spreekt van een 'dieptepunt in het bestaan van de Bond.' 'We staan met elkaar voor de ernstige vraag *hoe* we als Bond van Vrije Evangelische Gemeenten met elkaar omgaan en *wat* we in de toekomst met elkaar willen.' Juni. Melding van een gesprek over 'de brochure van het comité over de eenheid binnen de Bond als lichaam van Christus', die n.a.v. de EBV van 5 februari 1983 geschreven werd. September. Aankondiging van het door Louwerse samengestelde boek *Nadenken over onze eenheid*. Oktober. Louwerse vermeldt het thema van de actiemaand (hier themamaand genoemd): In Christus is noch oost noch west. 'Rondom dit thema zullen we nadenken over grenzen die we getrokken hebben in onze samenleving, in deze wereld. We zullen ons afvragen in hoeverre die grenzen in overeenstemming zijn met het gebod van de Heer.' In de rubriek 'In en om de gemeente' wijst Louwerse op een gemeenteavond 'over de vraag hoe we contacten kunnen leggen en houden met de DDR.' Ook noemt hij de Bondsvergadering, die over de eenheid en het getuigenis van de Bond zal gaan, en de vredesdemonstratie in Den Haag tegen de kruisraketten (29 oktober 1983). Hij vindt dat 'we er niet onderuit kunnen heel bewust bezig te zijn met de vraag 'wat tot onze vrede dient'.'

1984

Juni. Louwerse start een serie onder de titel 'In en om de kerkdienst'. De eerste bijdrage gaat over de betekenis van de Paaskaars. Juli/augustus. In zijn tweede bijdrage 'In en om de kerkdienst' geeft hij een overzicht van de orde van dienst en bespreekt verschillende elementen zoals de aanwezigheid van de kerkenraad tijdens de voorbereiding op de dienst. September. Melding van de uitgave van het *Vademecum*. Oktober. Louwerse vermeldt dat ds. Joh. Schmidt naar Nederland komt en zet zijn rubriek 'In en om de kerkdienst voort'. Deze keer bespreekt hij de gebeden in de dienst en wijst op de mogelijkheid om in een schrift gebedsintenties op te schrijven voor de voorbeden. Verder noemt hij de actiemaand/themamaand over het onderwerp: de kerk is daar waar Christus is. November. Tijdens de BV is de *Nota Bond en Samenleving* aanvaard. Dat kan volgens Louwerse betekenen dat ook de Bond zich af en toe uitspreekt over maatschappelijke situaties. Maar 'het is niet zo dat we te pas en te onpas onze stem moeten laten

horen. Dat wat we zeggen moet voortvloeien uit de specifieke taak die we als geloofsgemeenschap hebben.’ De bijdrage ‘In en om de kerkdienst’ gaat over het kerkelijk jaar.

1985

Februari. Onder het kopje ‘De IKON’ wijst Louwerse op de discussie in de Bond over het lidmaatschap van deze omroep. ‘Van de bezinning op de bondsvergadering is een samenvattende brochure gemaakt’ ten behoeve van het gesprek in de gemeenten. April. In de rubriek ‘In en om de gemeente’ memoreert Louwerse enkele historische feiten van de VEG: ‘op 18 april 1935 werd in Velp de Vereniging tot Stichting van een Vrije Evangelische Gemeente opgericht.’ De gemeentestichting volgde twee jaar later. Verder wijst hij op de inspanningen vanuit de VEG Velp voor het ontmoetingscentrum in Bad Klosterlausnitz (DDR) en bedankt hij voor het medeleven rond de ziekte en het overlijden van zijn vader. Mei. N.a.v. het besluit van de Bondsvergadering om uit de IKON te treden schrijft Louwerse: ‘Het is een slag voor diegenen die menen dat hiermee een forse stap is gezet op de weg naar het isolement: niet langer zijn we met andere kerken verantwoordelijk voor het mediabeleid.’ Juni. Onder het kopje ‘De druif bloeit’ schrijft Louwerse over de druif die in september 1981 werd geplant in de tuin van de kerk ter herinnering aan het 100jarig bestaan van de Bond. Ondanks verwaarlozing bloeit de druif. Hij ziet daarin een symbool voor de Bond: we hebben onze opdracht verwaarloosd en zijn druk met onszelf geweest. ‘Maar toch zijn we er nog. Samen met de anderen. En de druif bloeit.’ September. Aankondiging van de themamaand over ‘Jezus, de man die in geen hokje past’. Verder meldt hij dat er een delegatie van de verschillende Velpse kerken naar Cottbus (DDR) reist om het eerste contact met de kerken daar te leggen. November. Tijdens het bezoek aan Cottbus werd veel gesproken over de wapenwedloop. De vraag was ‘of we als christenen (...) vanuit het Evangelie niet op een andere manier zouden moeten praten over bewapeningsvragen.’

1986

Maart. Vermelding van een bezoek van ds. Josef Michal uit Tsjecho-Slowakije, waarbij ook de oecumenische werkgroep Velp/Rozendaal/Cottbus werd uitgenodigd. Juni. Louwerse schrijft over het plotselinge overlijden van Hans Nijkamp op 27jarige leeftijd. ‘Het is onaanvaardbaar en onbegrijpelijk dat zoiets gebeurt.’ Verder meldt hij een bezoek van ds. Johannes Schmidt jr. en Hans Georg Mauer. ‘Wij hebben van hen geleerd als het gaat om: offervaardigheid, vertrouwen en bereidheid zich in te zetten voor het afbouwen van vijandsbeelden!’ Ook besteedt hij aandacht aan de herdenking van de opstand in Soweto door de RvK in Velp. ‘Wanneer – mede in de naam van God! – een onmenselijk systeem als apartheid in stand wordt gehouden, dan past ons bescheiden zwijgen enerzijds en een uitdrukkelijk protesteren anderzijds.’ Juli/augustus. Namens de werkgroep DDR schrijft Louwerse een uitgebreid artikel over de DDR. Hij legt uit waarom het belangrijk is dat kerken uit oost en west elkaar ontmoeten. Oktober. De themamaand ging over het motto ‘Terug naar het begin, verhalen rond de aartsvaders en aartsmoeders’. November. Vermelding van de BV, waar o.a. werd besloten om waarnemer bij de RvK te worden. December. Onder het kopje ‘Avonddiensten’ wordt gemeld dat de VEG samen met de Hervormde Gemeente en de Gereformeerde Kerk van Velp gezamenlijke avonddiensten gaat verzorgen.

1987

Februari. Louwerse schrijft over een bezoek aan enkele VEGn in Spanje. ‘We zien daar een Rooms Katholicisme dat zo wezenlijk verschilt van wat wij in Nederland gewend zijn, dat we ons kunnen voorstellen dat protestanten in Spanje praten over evangelisatie onder Rooms Katholieken, zeker onder hen die in de praktijk geen enkele relatie meer met de kerk hebben.’ April/mei. Aankondiging van de herdenking van het 50jarig jubileum van de VEG Velp. Mei/juni. Terugblik op de herdenking met o.a. een kerkenradenconvent in Velp, waar ds. K. Taschner uit Tsjecho-Slowakije bij aanwezig was. September/oktober. Louwerse schrijft over het overlijden van Emmy van Weerden die 8 jaar werd. ‘Met grote verslagenheid proberen we een weg te vinden. In protest!’ November/december. De kerkenraad besloot door te gaan met de gezamenlijke avonddiensten, ook al wordt zij ‘nauwelijks door onze eigen mensen bezocht.’ December/januari. Louwerse liet de kerstgroet van het comité afdrukken met een ‘Job’ van Moshe Bernstein, die hij ook gebruikte voor de tweede druk van zijn Jobboekje. Hij voegt daar enkele gedachten over het lijden van Israël aan toe. ‘Vooral Israël weet in deze dagen weer wat ‘ellende’ betekent. Het antisemitisme schijnt kennelijk in Nederland weer op te leven.’

1988

Februari/maart. Louwerse meldt dat de Bijbelstudie gewijd is aan de bespreking van zijn brochure *In gesprek met de Beginselfverklaring*. 'Daarmee proberen we op het spoor te komen hoe in Vrije Evangelische Gemeenten wordt gedacht.' September/oktober. Vermelding van het overlijden van oud-predikant van de VEG Velp ds. H.F. Huson. De dienst werd geleid door een andere oud-predikant, ds. H.R. Timmerman. Oktober/november. Louwerse wijst er op dat in de diensten en de catechisatie gewerkt gaat worden met het thema van het conciliair proces van de RvK: gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping. December/januari. Louwerse geeft wat gedachten over kerstfeest door die tijdens een Bijbelstudie zijn besproken. 'Jezus is niet gekomen om het ons gezellig te maken. Hij roept op tot navolging.' En: 'Onze gezelligheid moge een uitstraling hebben naar anderen. En dan niet alleen tijdens het kerstfeest.' Verder wijst hij op een bijgevoegde 'koffiekrant', waarin wordt geschreven over het bewust omgaan met koffie (Max Havelaarkoffie).

1989

Februari/maart. Onder het kopje 'Kerk in de DDR' wordt vermeld dat ds. Johannes Schmidt uit Berlijn Velp zal bezoeken en een lezing zal houden over 'Kerk in de DDR'. Maart/april. Louwerse was 12½ predikant van Velp. Hij bedankt voor de onverwachte aandacht daarvoor. Verder meldt hij dat dhr. J. van Dalen vanwege het werken met de thema's van het *Conciliair Proces* te kennen heeft gegeven zich terug te trekken uit de gemeentelijke activiteiten zolang het proces duurt. Hij 'is bang dat we hiermee aan de leiband gaan lopen van de Raad van Kerken (Wereldraad van Kerken)'. April/mei. Louwerse besteedt uitgebreid aandacht aan '40 jaar vrouwenwerk in onze Bond'. Augustus/september. Louwerse wijst op het jaarthema 'Onze Vader' dat in themadiensten en de catechese aan de orde zal komen en aansluit bij de handreiking die de KODI schreef bij het boekje *Abinoe: Joodse achtergronden bij het Onze Vader*. Oktober/november. Aandacht voor de themamaand 'Uw wil geschiede'. Verder schrijft Louwerse over de bliksemactie 'Help Jindric Kocnar aan een rolstoel en een badlift.' Jindric Kocnar uit de VEG Hradec Kralove in Tsjecho-Slowakije was 21 jaar toen hij een dwarslaesie kreeg. November/december. Louwerse meldt dat een brief met een vraag over kinderen aan het avondmaal tijdens de ledenvergadering zal worden besproken.

1990

April/mei. Een kleine meerderheid besloot tijdens de ledenvergadering om kinderen aan het avondmaal toe te laten. 'We vonden echter met elkaar dat het zo'n gering draagvlak is, dat we er nog eens op terug zullen komen hoe we hier mee om zullen gaan.' September/oktober. Louwerse vermeldt het overlijden van ds. Gerard Siebert. 'Het verwerpen van het beleid van de SZE in 1983, dat het ontslag van ds. Siebert als PZE tot gevolg had, heeft hem pijnlijk gewond. In zijn verdriet daarover heeft hij zich in onze Bond vaak eenzaam gevoeld. Het werk van de zending had zijn hart. Hij had een sterk ontwikkeld gevoel voor recht en gerechtigheid.' Oktober/november. Louwerse wijst op de themamaand over het onderwerp 'Zonder geloof vaart niemand wel'. Hij wijst op de Apostolische Geloofsbelijdenis. 'Maar met die belijdenis is niet alles gezegd. Wij gaan voort met het belijden van ons geloof. En we weten dat elke tijd noodzakelijkerwijs weer andere aksenten legt.' Verder noemt hij de asielzoeker 'Mr. Johnson uit Nigeria' die de kerkdiensten bezoekt.

1991

Januari. Louwerse wijst op een gemeenteavond, waarop nagedacht zal worden 'over de vraag wat Moslims geloven en wat dit betekent in onze situatie.' Februari, 4v. Louwerse noemt de *Golfoorlog* en bekritiseert het gemak waarmee Saddam Hoessein en George W. Bush God aanroepen. Over de gemeenteavond schrijft hij: 'Juist in deze dagen is het van belang om met elkaar na te denken over onze verhouding tot de islamitische naaste. We mogen ons niet laten misleiden door uitingen van allerlei ekstreme groeperingen, die soms spraakmakend lijken te zijn voor de hele islamitische gemeenschap. Wij zouden ook niet graag aangekeken willen worden op uitspraken van christenen waar we het uitdrukkelijk niet mee eens zijn.' Maart, 5. Louwerse wijst opnieuw op de asielzoeker Johnson Oluwatayo uit Nigeria. 'Hij voelt zich thuis in de gemeente en heeft het idee onder ons opgenomen te zijn.' Mei, 5. Louwerse schrijft over zijn reis naar de voormalige DDR. Hij signaleerde economische vooruitgang maar ook enorme werkloosheid (3,5

miljoen werklozen). September (noodmaandblad vanwege verbouwing van de kerk). De ingebruikname van het eigen liedbundeltje *Houdt dan de lofzang gaande* wordt aangekondigd. Ook wordt gewezen op de jaarplanning en het jaarthema 'Hiermee nodigen wij u uit'. Oktober, 5. Louwerse meldt dat Johnson Oluwatayo naar Nigeria is teruggestuurd. December, 6. Louwerse schrijft dat er een gemeenteavond over het avondmaal komt, waarvoor hij een brochure heeft geschreven. 'Leidraad daarbij is de vraag geweest: waar komt de viering van de Maaltijd van de Heer vandaan en wat betekent dit voor ons in 1991/1992?' (d.i. de brochure *Gewijde gebaren, gewijde gewaden*).

1992

April, 6. Onder het kopje 'De Maaltijd van de Heer' wordt meegedeeld dat de ledenvergadering heeft uitgesproken 'dat wij die ouders, die graag met hun kinderen willen deelnemen aan de viering van de Maaltijd van de Heer daartoe in de gelegenheid willen stellen.' Mei, 4. Louwerse meldt dat er voor het eerst vanaf Witte Donderdag tot en met Eerste Paasdag vieringen in de eigen gemeente zijn gehouden. Verder schrijft hij dat vlak voor Pasen bekend werd 'dat Johnson Oluwatayo definitief zich weer mag voegen bij zijn vriendin in Gennep. Daarmee is een eind gekomen aan de lange lijdensweg die zij hebben moeten gaan.' Juli/augustus. Louwerse meldt dat als jaarthema gekozen is voor '... En je naaste als jezelf. Het gaat dan om de vraag hoe we gemeente zijn.' September, In de rubriek 'Uit de kerkeraad' wordt gemeld dat de themamaand komt te vervallen vanwege het *Op de koffie* project (bijeenkomsten met een poppenspeler, koffieconcert etc.). Oktober, 3vv. Louwerse schrijft over zijn reis naar de VS vanwege een conferentie van de Internationale Bond. 'Een van de gespreksonderwerpen was of de gemeente in een zendingssituatie rekening mag houden met de situatie waarin je leeft: beleeft een Indiaan het Evangelie anders dan een West Europeaan?' Verder noemt hij de vliegtuigramp in de Bijlmer. 'Het waren overwegend buitenlanders die gedood en vermist werden. Medelanders. Mensen. Wat moet en wat kun je? Zorg voor elkaar is een eerste vereiste. En proberen het leed zo dragelijk mogelijk te maken. Dat kan onder meer door op een menselijke (en christelijke) manier om te gaan met en praten over buitenlanders. Dan ook kun je God vragen of ook Hij naar hen wil omzien.' December, 5. Louwerse kondigt aan in 1993 studieverlof op te nemen en zich te verdiepen in de oecumenische relaties van de Bond.

1993

Juni, 5vv. Onder het kopje 'Symbolen' schrijft Louwerse een uitgebreid artikel over de waarde en betekenis van symbolen zoals brandende kaarsen, antependia en de kleuren van het kerkelijk jaar. In de VEG Velp worden gekleurde kaarsen gebruikt (paars, wit en rood) die passen bij de kleur van het antependium. 'Niet iedereen wordt door dezelfde symbolen aangesproken. Dat hoeft ook niet. Als we maar begrijpen dat ze ergens voor staan en ergens heen verwijzen.' Bij het artikel is – als symbool voor het 'schip der kerk' – een afbeelding van een schip geplaatst met een kruisteken op het zeil. September, 4. Louwerse ontvangt aan het einde van de dienst op 27 juni 1993 een grote bos bloemen vanwege het feit dat hij 25 jaar Bondspredikant is. Oktober. Bijgevoegd is een brochure met een rooster en toelichting bij het jaarthema 'Een plek voor iedereen' November, 3. Louwerse meldt de verschijning van het boek *De wereld tot woning*. December, 3. In het kader van het jaarthema werd een gemeenteavond gehouden over het onderwerp racisme. De daarop volgende kerkdienst ging over discriminatie.

1994

Januari. Bij het maandblad is een kleine brochure gevoegd onder de titel 'Antependia'. Louwerse geeft daarin uitleg over de liturgische betekenis van de kerkinrichting en van de (nieuwe) kleden op de tafel. Hij bespreekt het symbool dat door twee vrouwen uit de gemeente is geborduurd. De brochure bevat vier afbeeldingen van de symbolen in de kerk. Drie afbeeldingen gaan specifiek over de elementen die in het symbool op de kleden verwerkt zijn: het zonnerad, het zonnekruis en de Griekse letters A en O (Alfa en Omega). Aan het einde van de tekst geeft Louwerse enkele literatuurverwijzingen en een (liturgische) datering: 'Epifanie 1994'. Juli/augustus, 5. Louwerse meldt het jaarthema: 'Dromen we nog?' Op p. 7v. geeft hij een impressie van zijn bezoek aan 'Karpaten/Oekraïne' en tekent hij o.a. de schrijnende armoede van twee oude mensen. September, 4. Louwerse wijst op een bij het maandblad gevoegde brief van Nico Reiber, die als dienstplichtig militair werd uitgezonden naar het voormalige Joegoslavië. December, 9v. Louwerse schrijft een in memoriam bij het overlijden van Antoon (Toon) van Vliet, die RK pastor was in

Velp (1980-1992). ‘Een inspirerend en invoelend mens, die zich niet beperkte tot de grenzen van zijn eigen parochie.’

1995

Februari, 5. Louwerse gedenkt ds. Wim van der Zee (RvK), die plotseling stierf. ‘We zullen hem missen in de oekumene.’ Ook vermeldt hij de hoge waterstanden van de rivieren, waardoor veel mensen geëvacueerd moesten worden. Maart, 4. Louwerse wijst op de kleine gemeente in Filadelfia (Opb. 3:8). ‘Zij hadden het Woord gehoord en de Heer niet verloochend. Dat betekent in de taal van de bijbel dat zij zich hebben laten voeden door de Schrift en eruit hebben geleefd.’ April, 5v. Louwerse noemt de kanselboodschappen van de RvK en de KODI/Comité bij de herdenking van 50 jaar bevrijding, die achterin het maandblad zijn afgedrukt. De KODI stelde een tekst op onder de titel ‘Schuldbelijdenis en verantwoordelijkheid t.o.v. het Joodse volk’. Louwerse schrijft: ‘Met name de schuldbelijdenis ten opzichte van het Joodse volk past ons als kerken, en zeker ook als Bond van Vrije Evangelische Gemeenten, die zich in de laatste wereldoorlog afzijdig heeft gehouden van enige steun aan de Joden. Men heeft zich beperkt tot het wijzen op de ‘tekenen der tijden’ zonder daar zelf de konsekwenties uit te trekken. Het is gemakkelijk om achteraf te oordelen over anderen. Dat is niet de bedoeling van een dergelijke verklaring. Het gaat er veeleer om te erkennen dat het zo is gegaan en om de gezindheid het nu en in de toekomst anders te willen doen.’ Oktober, 4. Louwerse wijst op een ‘folder van het ‘vriendenboek’ dat ter gelegenheid van het afscheid van ds. Nijkamp als rector van het Seminarium wordt uitgegeven’ (bedoeld is het boek *Niet om te twisten*). November, 3. Melding van het jaarthema: ‘Ik geloof, geloof ik.’ Verder noemt hij de lezingen van de plaatselijke RvK (met Philip Holt en Laura van Weijen).

1996

Mei, 3. Louwerse noemt een gemeenteavond over het onderwerp ‘anders gelovenden’. Hij wijst op het belang van kerken en geloofsgemeenschappen ‘die elkaar en ons aanvullen en – soms – corrigeren.’ Ook meldt hij wat de reden is om met een kleine groep de gemeente in stand te houden: ‘Het gaat ons erom gezamenlijk ons geloof in de ene Heer te beleven en elkaar daarbij te bemoedigen. Ook op momenten dat je zelf de moed hebt verloren. Zo ben je inspirerend gemeente, ook voor anderen. (...) Het verhaal van de opgestane Heer is een ijzersterk verhaal. De ervaring van de bemoediging aan elkaar is een heel wezenlijke. Deze twee samen houdt ons overeind.’ September, 4. Onder het kopje ‘Nog eens bij de kerkdiensten’ wordt gemeld dat de kerkenraad op de gedachte kwam ‘om het consistoriegebed in het vervolg aan het begin van de kerkdienst uit te spreken. Dat betekent dan dat een kerkeraadslid de dienst opent, de gemeente groet in de naam van de Heer, een gebed uitspreekt op de drempel van de dienst, waarna we elkaar de zegen van God toezingen.’ Verder noemt Louwerse het jaarthema ‘Gemeente binnenste buiten’. November, 3. Louwerse blikt terug op de manifestatie *Ploeg*, die in Amersfoort door de jeugdorganisaties van de Bond georganiseerd werd. Het was een ‘inspirerende, leerzame en hartverwarmende dag.’

1997

Maart, 4v. De verplaatsing van het consistoriegebed naar de viering van de gemeente – overgenomen van de Hervormde Gemeente in Rozendaal – wordt permanent. April, 5. Louwerse wijst op wijkavonden die gehouden gaan worden over het onderwerp ‘Gemeente en ambt’ (daarvoor schreef hij de brochure *Gemeente en ambt*, die later verscheen als Bondsbrochure nr. 7, *Tot uw dienst*). Mei, 5. Hij meldt dat hij een verhaal heeft geschreven ‘over een ‘kleine gemeente’ in het landelijke (hervormd/gereformeerde) *Ouderlingenblad*. Het gaat over Velp’ (d.i. het artikel ‘Klein maar fijn?’ in: *Ouderlingenblad*, april 1997, nr. 860, 10-12). Op p. 7v. schrijft Louwerse onder het kopje ‘Kijken’ hoe belangrijk het is om door de bril van een ander dingen te leren zien die je zelf eerst niet zag. Hij wijst daarbij op een verhaal van ds. Jan Delwig over Bijbel en evolutie. God schiep *twee* mensen volgens Genesis. ‘Eén mens zou maar knap eenzijdig zijn geweest. Je hebt er minstens twee nodig om iets te zien van de grootheid en liefde van God. Ik vond dat een prima beeld: je moet niet denken dat jij het alleen maar weet. Samen weet je meer, maar samen weet je het ook anders.’ November, 6v. Onder het kopje ‘Een nieuwe aanpak’ licht Louwerse de nieuwe structuur van het gemeentewerk toe. Uitgangspunt is het algemeen priesterschap der gelovigen. Er zijn drie clusters: viëren, gemeenschap en dienen. Dit zijn voortaan niet meer alleen kerkenraadstaken. December, 6v. Louwerse schrijft over de dienst van 23 nov. 1997: ‘We werden als gemeente

(her)bevestigd in het ambt' (vanwege de nieuwe structuur). Tevens werden de nieuwe leden uit Deventer verwelkomd, die vanwege de opheffing van de VEG Deventer naar Velp overkwamen. Verder meldt hij een door de RvK georganiseerde lezing van rabbijn A. Soetendorp. 'Dr. Soetendorp heeft een bijzondere band met Velp. In de oorlogstijd is hij een tijd in Velp ondergedoken geweest. In een christelijk gezin. Naast het feit dat (ook) christenen verantwoordelijk waren voor zijn onderduiken was dit zijn eerste ervaring met christenen.'

1998

Februari, 4. Louwerse meldt het jaarthema 'Uit op verzoening' dat gebaseerd is op het thema van de kerkendag op 25 april 1998 in Kampen. Maart, 4. Hij kondigt de ledenvergadering aan, waar 'we met elkaar ook van gedachten zullen wisselen over het thema van de 24 uren economie.' Juli/augustus. Het jaarthema luidt 'Normaal *is anders*'. 'Of dit betekent dat we het komend seizoen anders dan normaal bezig zullen zijn laat zich op dit moment nog raden.' Oktober, 2. Louwerse meldt dat hij 'een tijdelijke benoeming aan het Seminarium heeft aanvaard' (in de vacature van drs. J.H. Karelse). Hij heeft enkele gemeentelijke taken overgedragen aan ds. Laura van Weijen en mw. Ria de Wit. November, 5v. Onder het kopje 'Filippenzen 2' schrijft Louwerse dat in het Dagelijks Bestuur gesproken is over de deelname van de VEG aan de avonddiensten in de Oude Jan. De leden komen daar meestal niet, omdat de VEG een streekgemeente is. Toch wil het DB er zich voor inzetten, 'ook al hebben we er geen direct belang bij.' Dit wordt door Louwerse onderstreept door te wijzen op Filippenzen 2:4 'Heb niet alleen uw eigen belangen voor ogen, maar ook die van de ander.'

1999

Mei, 5v. Onder het kopje 'Pasen 1999' geeft Louwerse een toelichting bij de afbeelding die op de voorkant van de paasliturgie was afgedrukt. Deze was gemaakt door de Artgroep Eindhoven. 'Het opmerkelijke aan de tekening is dat *vanuit het open graf* naar buiten wordt gekeken.' Dat betekent 'volgens de tekenaar dat we de twee vrouwen zien die op weg gaan. Tussen hen in lopen voetstappen. Er is hen iemand voorgegaan. De weg is dus begaanbaar. Ook al zien we niet degene die voor hen uitgegaan is.' Louwerse besteedt ook nog aandacht aan een afbeelding van de Emmaüsgangers die door dezelfde groep gemaakt is. Ook hier wordt gespeeld met het perspectief. Juli/augustus. Louwerse meldt dat er in de kerk 'een tentoonstelling van foto's van een Indië-veteraan' te zien zal zijn. Voorafgaand is een minisymposium georganiseerd. 'Daaraan zal onder meer mevr. J. van de Kamp (de organisator van deze tentoonstelling) meewerken.' September, 5. Louwerse schrijft dat de kerkenraad in gesprek is gegaan 'met mevr. Dorette van Houten om na te gaan of er mogelijkheden zijn om haar (part time) te beroepen.' Oktober, 5. De tentoonstelling '*Nederlands Indië, onvoltooid verleden tijd. (H)erkenning voor veteranen*' wordt voorbereid. Louwerse maakt duidelijk dat zij in nauwe samenwerking met de RvK wordt georganiseerd. November, 4. Op 6 oktober 1999 heeft 'de gemeente unaniem een *beroep uitgebracht op mevr. D. van Houten*.' Twee weken later heeft zij het beroep aanvaard. 'Uw huidige predikant zal tot en met 30 april (de week na Pasen) samen met ds. Laura van Weijen en mevr. Ria de Wit doorwerken.'

2000

April, 5v. Voor zijn afscheid wil Louwerse een receptie die uitloopt op een gebedsdienst. Een kerkdienst is niet gepast. 'We hebben bewust gekozen voor een afscheidsreceptie, waar het mag gaan over de gemeente en de predikant die afscheid nemen van elkaar. Dat kan beter niet in een kerkdienst, want in de kerkdienst gaat het om andere dingen. Daarom afscheid met een receptie. Met aan het eind een gebedsdienst. Omdat we in een christelijke gemeente nu eenmaal gewend zijn om elkaar te groeten met de zegen van God. Dat kan heel goed in een gebedsdienst, biddend om ontferming en vragend om Gods nabijheid in de wereld, de oecumene en onze eigen gemeente.' Mei, 4v. Louwerse schrijft zijn laatste 'In en om de gemeente'. Hij blikt met dankbaarheid terug op het afscheid. De aanwezigheid van veel mensen uit de plaatselijke kerken 'heeft mijn overtuiging gesterkt dat het zeer goed mogelijk is om in grote openheid zoveel mogelijk samen met andere kerken en gelovigen te werken, en daarnaast intensief in en vanuit de eigen gemeente bezig te zijn. Het kan en het moet. Het verhoogt doorgaans de kwaliteit van het werk en het verdiept de vreugde. Bovendien verbreedt het de horizon.'

2002

Mei, 3v. Vanwege zwangerschapsverlof van ds. Dorette van Houten verzorgt Louwerse tijdelijk de rubriek 'In en om de gemeente'. In dit nummer schrijft hij ook over het afscheid van de RK pastor Corrie Koot van de parochie Onze Lieve Vrouwe Visitatie te Velp.

2004

Maart, 2vv. Louwerse schrijft vanaf dit nummer over de invulling van de kerkdiensten in de rubriek 'Bij de kerkdiensten'. Inmiddels heeft ds. Dorette van Houten afscheid genomen van de gemeente en is ds. Hedy Cappon consulent geworden. Vanaf sept. 2004 is mw. G. Doekes-van Slooten als pastoraal werker aangesteld.

2005

April, 7v. Er wordt gewezen op de Bondsbrochure *Gemeente nu* en de daarin opgenomen inleiding van Ilona Fritz over de mogelijkheden en kansen voor (kleine) gemeenten (een meer uitgebreide versie van deze tekst verscheen in *OO*, juli/augustus 2005, 6v.). Nov., 6. Louwerse meldt de start van een Bijbelstudieserie. In het jubileumjaar van de Bond zal worden nagedacht 'over wat gemeente zijn inhoudt.' Ook in de volgende jaren organiseert Louwerse diverse Bijbelstudieseries, zie hierna onder het kopje 'Bijbelstudie'.

2006

Maart, 4. In de rubriek 'Vanuit de kerkenraad' wordt gewezen op het afscheid van Louwerse als algemeen secretaris van de Bond. In een brief aan de gemeente liet Louwerse weten 'met plezier vanuit de gemeente Velp verder in de Bond en in de oecumene actief te willen blijven.'

2007

Maart, 8. Onder kopje 'Heb je wel gehoord van de zeven, de zeven...' schrijft Louwerse over het getal zeven(tig) en vestigt de aandacht op het 70-jarig jubileum van de VEG Velp. 'Er zijn kerken die eeuwen oud zijn. Wij verheugen ons op de respectabele leeftijd van 70 jaar. Niet dat het wat uit maakt. Belangrijk is hoe we de dagen van onze jaren hebben doorgebracht. Of er redenen zijn om God te danken en of er dingen zijn geweest waarover we spijt moeten betuigen. In de geschiedenis van onze gemeente komt zowel het een als het ander voor. Dat mag welgemeend gezegd worden, in de hoop dat God en mensen ons telkens weer de ruimte willen bieden voor vergeving en wij uit dankbaarheid voor goedheid en zegen kunnen leven.' Sept., 5. Louwerse wijst op het jaarthema 'Dit is wat we hebben' en de daaraan gekoppelde Bijbelstudieserie over het boek Openbaring. Het zal gaan om 'het geloof in de zachte krachten'. Okt., 10vv. Louwerse wijst op de vlinder van Doris Weiserova (1932-1944), die omgebracht werd in Auschwitz. Vervolgens geeft hij een inleiding op het boek Openbaring, die later ook verscheen in de brochure *Dit is wat we hebben*. Deze inleiding is vrij naar K.A.D. Smelik, *Atlas van het bijbelse continent*, p. 96. Nov., 2. Ds. H.A. Cappon neemt afscheid als consulent, Louwerse vervangt hem tijdelijk. Vanaf jan. 2008 is ds. N.M. Dijk consulent van de VEG Velp.

2008

Mei, 5-8. Louwerse blikt terug op een dienst met het thema 'Weggaan... een soort van blijven' m.m.v. het koor Quasi Modus van Marten Kamminga. Dit thema is ontleend aan een gedicht van Rutger Kopland. Op p. 7v. staat een door Louwerse hierbij geschreven tekst, die ook is verschenen in L. Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 5. Nov., 7v. Onder het kopje 'In gesprek' denkt Louwerse na over het slot van Mt. 22, waar staat dat het gesprek tussen Jezus en de Schriftgeleerden afbrak. Hij benadrukt hoe erg het is als er niet meer met elkaar wordt gesproken: '... als we niet meer in gesprek gaan, als we niet meer elkaar bevragen, als we niet meer naar elkaar luisteren, maar het inmiddels wel weten, dan is het over en uit. Dan hebben we onze leer en ons leven vastgesteld, en die het niet met ons eens is, die verdwijne... Maar zo is het onder jullie niet, zegt Paulus, want jullie hebben Christus leren kennen. Als we het antwoord van Jezus aan de Schriftgeleerden

goed begrijpen – *heb God lief en uw naaste als uzelf* – dan blijven we hoe dan ook met elkaar in gesprek. Hoe ongemakkelijk dat soms ook is.’

2009

Okt., 6v. Aankondiging en opzet van de Bijbelstudieserie ‘Wie is Jezus?’ (zie verder onder *Bijbelstudie 2009*). Dec., 1v. Louwerse schrijft onder het kopje ‘Mis Kerst Niet’ over een actie met kaarten waarop deze tekst is aangebracht en reikt een bezinning aan over het heidense en christelijke karakter van het Kerstfeest dat ontstaan is uit ‘de behoefte van mensen in het donker (of overdrachtelijk gezegd: in een uitzichtloze situatie) een lichtje aan te steken.’

2010

Maart, 12. Louwerse kondigt de vertoning aan van de film *Son of Man* van regisseur Mark Donford-May (2006). ‘Het gaat over het leven van Jezus, gefilmd door een (zwarte) Afrikaanse regisseur met alleen maar zwarte acteurs. De film speelt zich af in een Zuid Afrikaanse township.’ (zie verder onder *Bijbelstudie 2009*; Donford-May is afkomstig uit Engeland en niet zwart). Aug., 1. Onder het kopje ‘Schuifelende kerken’ wijst Louwerse op de schuifelende kerken in het boek *De koning van Kathoren* van Jan Terlouw. Hij benadrukt dat oecumene niet het vormen van één kerk is, maar in verscheidenheid met elkaar optrekken. Het artikel ‘Schuifelende kerken’ werd blijkens het onderschrift ook geplaatst in het kerkblad van de Protestantse Gemeente Velp/Rozendaal. In dit nummer werd ook vermeld dat ds. N.M. Dijk zijn consulentchap om gezondheidsredenen had neergelegd. Ds. E. van den Berg volgde hem per 1 sept. 2010 op.

2011

Aug., 3v. Fragment uit het Jobboekje van Louwerse over Salomon Zeitschek. Het werd gelezen tijdens de gedachtenisviering bij het afscheid van Janneke Slagboom, p. 9vv. Onder het kopje ‘Sola Fide’ schrijft Louwerse over de reformatische drieslag *Sola fide, sola scriptura, sola gratia*. Hij betreft daar ook de *Beginnelsen* van de Bond bij met de drieslag: *We kunnen God niet missen, we kunnen zijn Woord niet missen, we kunnen elkaar niet missen*. Hij wijst erop dat in deze formulering het woord ‘genade’ is vervangen door het woord ‘elkaar’. ‘Je kunt wel je eigen geloof in God hebben, je kunt wel vrij de Schrift uitleggen, maar verbeeld je niet dat je daarmee ook aan jezelf genoeg hebt. Je hebt de aanvulling, de correctie, de gemeenschap van en met de ander nodig! Dat lijkt me geen overbodige opmerking voor de vrije Vrije Evangelische Gemeenten.’ Deze gedachten formuleerde Louwerse in een periode waarin enkele VEG bezig waren met uittreding uit de Bond. Sept., 5v. Aankondiging van het verschijnen van het magazine *MOO!*. Okt., 9v. Louwerse schrijft dat in aansluiting bij het magazine het jaarthema van de gemeente *MOO!* is geworden. Hij kondigt ook een Bijbelstudieserie aan over thema’s uit het blad zoals ‘toekomstverwachting’.

2012

Febr., 9vv. Onder het kopje ‘Veelkleurig en kleurrijk’ wordt geschreven over het 75jarig jubileum van de VEG Velp en het door Louwerse geschreven boek *Oranjestraat 74 Velp. Van gymnastieklokaal tot kerk 1884-2012* (zie verder onder *Jubilea, historiografie*). Maart, z.p. Louwerse geeft een korte terugblik op de jubileumviering, die ‘feestelijk en veelkleurig’ was met vlinders ‘op de revers en de truien van alle kerkgangsters.’ Juli/aug., 3. ‘Het rugzakje’ gaf Louwerse als titel mee aan een column over vakantietijd. Het rugzakje, dat op de voorkant van het maandblad is afgedrukt, staat symbool voor wat mensen meetorsen aan lasten of voor de minimale last tijdens een vakantie. ‘Voor de een betekent de rugzak zorg en ballast. Voor de ander bagage om er even uit te zijn. We wensen elkaar moed toe om door te gaan, moed ook om even dingen los te laten.’ Sept., 10v. Louwerse schrijft onder de titel ‘Cross of nails – spijkerkruis’ over het wekelijks gebed voor vrede en verzoening dat sinds 1940 in Coventry begon en in steeds meer steden navolging kreeg. De naam ‘Cross of nails’ slaat op de middeleeuwse nagels van de dakconstructie van de kathedraal, die na het bombardement van 1940 werden gevonden en in kruisvorm lagen. Louwerse vertegenwoordigde de kerken van Velp/Rozendaal bij de uitreiking van een ‘Cross of nails’ aan Arnhem op 16 sept. In hetzelfde nummer wordt het jaarthema aangekondigd: Verrassend anders. Okt., 5v. Er wordt

meegedeeld dat de VEG Velp haar verantwoordelijkheid voor de avonddiensten in de Oude Jan terug geeft. De gemeente is er jarenlang bij betrokken geweest (sinds 1987).

2013

Maart, 5vv. In de rubriek 'Bij de kerkdiensten' geeft Louwerse uitleg over het Antoniuskruis met verwijzing naar Ez. 9:4 en Opb. 7:3. Het gaat om de 'T' die ook bekend is als het symbool van de Franciscanerorde. Juni/juli, 2v. Louwerse staat nog een keer stil bij het jaarthema 'Verrassend anders'. Daarbij wijst hij op het nieuwe *Liedboek, zingen en bidden in huis en kerk*, dat in mei 2013 verscheen. Hij vindt het 'verrassend anders' en wijst ter illustratie op de zes varianten van Psalm 103 die geboden worden. Er zal altijd wel een geliefd lied ontbreken, schrijft hij. 'Maar *verrassend anders* blijft het, en het is de moeite waard om er over na te denken of wij in ons *verrassend anders zijn* hierbij willen aansluiten. Want *verrassend anders* willen we zijn. Als de kerk dat niet meer is, dan heeft ze zichzelf overleefd.' Sept., 2v. Louwerse neemt onder het kopje 'Delen' zijn artikel 'Wat is Vrij-Evangelisch?' over uit *OO* september 2013. Okt., 4. Onder het kopje 'Bij de kerkdiensten – de toekomst van de gemeente' haalt Louwerse een herinnering op aan een gesprekje met kardinaal Simonis. Hij had de kardinaal verteld dat zo'n 50% van de leden naar de kerkdiensten kwamen. Ondanks de krimp is dat nog steeds zo. Het gaat er daarbij om uit de kramp van het kleiner worden te komen. 'Dus buiten we uit wat we hebben en proberen we dat ook naar anderen uit te stralen.'

2014

Febr., 10v. Louwerse bewerkte een verhaal over een rabbi en een klooster met nog maar vijf broeders. Hij had het verhaal gekregen van Wijchert de Wit. Als de rabbi het klooster verlaat, zegt hij tot de kloosterbroeders: 'De Messias is in jullie midden.' Omdat niemand weet wie de Messias zou kunnen zijn, gaan ze met meer respect naar elkaar en zichzelf kijken. Die positieve uitstraling heeft effect. Het klooster begint weer langzaam te groeien. Aug., als nieuwbrief uitgegeven. Louwerse kondigt aan dat hij om gezondheidsredenen besloten heeft zijn afspraken tot het einde van het jaar af te zeggen. Sept., 4v. Gré Doekes-van Slooten schrijft een *In memoriam* bij het onverwachte overlijden van Bert Louwerse op 1 aug. 2014. 'Bert zijn visie was om over de grenzen van kerkelijke structuren te kijken, hij was oecumenisch ingesteld, want zijn visie was dat we allemaal op zoek zijn naar dezelfde God, welke weg we ook inslaan, we zoeken naar sporen van God, en naar sporen van het Evangelie, naar Jezus Christus.'

Jubilea, historiografie

1987

50 jaar Vrije Evangelische Gemeente Velp. - [S.l.: s.n.], 1987. In dit jubileumboek werden bijdragen opgenomen van diverse (oud-)leden en (oud-)predikanten van de VEG Velp. Louwerse verzorgde een bijdrage over de oecumenische contacten van de gemeente, p. 24, p. 27 (de tussenpagina's bevatten foto's), over de geschiedenis van het kerkgebouw, p. 28-30, en over het onderwerp 'en nu verder', p. 35v. In de laatste bijdrage tekent hij een toekomst voor een kleine VEG als Velp, 'mits we ons maar niet in onze beperkingen opsluiten maar ons mede verantwoordelijk weten voor dat wat in andere delen van het Lichaam van Christus geschiedt.'

2012

Oranjestraat 74 Velp. Van gymnastieklokaal tot kerk 1884-2012 (Velp: uitgave in eigen beheer, 2012), 56pp.

In dit boek beschrijft Louwerse de geschiedenis van het kerkgebouw van de VEG, dat gelegen is in de Oranjestraat (nr. 74) te Velp. De drie hoofdstukken van het boek bevatten steeds een algemene schets van het tijdvak dat beschreven wordt. Vervolgens besteedt Louwerse aandacht aan de (sociale) situatie in het dorp Velp en omgeving. Daarna gaat het specifiek over de eigenaars en gebruikers van het pand in de Oranjestraat, dat eerst een inrichting voor heilgymnastiek was (hoofdstuk I), daarna tijdens het interbellum als domicilie van de RK werkliedenvereniging St. Joseph dienst deed (hoofdstuk II) en – na enige tijd gebruikt te zijn als pakhuis – vanaf 1952 eigendom werd van de VEG Velp (hoofdstuk III). In het tweede hoofdstuk wordt ook aandacht besteed aan de oorlogstijd en m.n. aan de fatale inslag van een V1-raket, die

in de nacht van 27 op 28 maart 1945 zware schade toebracht aan de Oranjestraat. Het boek is geïllustreerd en deels gebaseerd op lokale historische studies, waarvan de titels in een uitvoerige literatuurlijst achterin het boek zijn opgenomen. Louwerse laat in zijn boek zien dat hij de geschiedenis van de VEG Velp niet als een anekdotisch, binnengemeentelijk gebeuren ziet, maar als deel van een groter historisch en maatschappelijk geheel. 'Want wat in het klein gebeurt is op de een of andere manier altijd verbonden met het grote geheel.' (Inleiding, p. 6).

Bijbelstudie

2006

In Christus één in Christus anders. Bijbelstudie 2006-2007, 22pp. Aansluitend bij het thema van het 125-jarig jubileum van de Bond verzorgde Louwerse in de VEG Velp een serie Bijbelstudies over de thema's: Thora: Een stem... (Gen. 12:109); Profeten: Toekomst (Jes. 32); Geschriften: Recht en lot (Job 19:13-29); Evangelie: De waarheid is een persoon (Joh. 14:6); Brieven: Waar gaat het om? (Rom. 8:12-24). De brochure bevat 12 voetnoten. Uitgangspunt was de vraag waarin mensen die in God geloven zich onderscheiden van anderen en wat 'anders zijn' betekent. De brochure bevat 12 voetnoten met bronverwijzingen.

2007

Dit is wat we hebben. Het boek Openbaring uitgelegd in vijf bijeenkomsten voor de gemeente van Christus. Bijbelstudie over Openbaring 2007-2008, 35pp. Deze serie verzorgde Louwerse in de VEGn Velp en Enschede. Na een korte inleiding over de aard van het geschrift en de verschillende 'uitlegstijlen' behandelt hij de zeven brieven (Openb. 2 en 3). Daarna volgt zijn artikel 'En dat is zeven' uit: *Een levende gemeenschap. Kenmerken van Vrije Evangelische Gemeenten.* Brochurereeks, nr. 22 (Velp: Bond VEG, 2006), 43-49. Vervolgens behandelt hij Openb. 6 (de zeven zegels) en 12 (de vrouw, het kind en de draak). Het hoofdstuk over Openb. 20 (duizendjarig rijk) is meer uitgebreid. Louwerse neemt hier hoofdstuk 8 en 9 over uit zijn boek *Totdat Hij komt*, 79-87 (met o.a. *Het Getuigenis* van de Bond uit 1939 en een herinnering van D. de Jonge aan een in 1942 gehouden preek van P.B. Müller over Daniël 4:1 in de VEG Nijverdal). De laatste Bijbelstudie gaat over Openb. 21 (de nieuwe hemel en de nieuwe aarde). Op de omslag van de brochure prijkt de vlindertekening van het Joodse meisje Doris Weiserova (1932-1944), die gevangen zat in Theresienstadt en werd omgebracht in Auschwitz. De brochure bevat 50 voetnoten met bronverwijzingen.

2008

Onmisbaar. Bijbelstudie seizoen 2008-2009, 45pp. Motto van deze serie is een fragment uit de *Beginselen* over de verbinding tussen God, de Bijbel en de geloofsgemeenschap, die we niet missen kunnen. Louwerse bespreekt thema's als 'Wie is God?', 'God almachtig' en 'Het Woord'. In het hoofdstuk 'God almachtig' maakt hij gebruik van de exegese van Psalm 8 van Hans-Ruedi Weber, die hij ook in *Een verbond voor het leven* en *Das Europäische Haus* gebruikte, en van een artikel van R. Ganzevoort, 'Het einde van een tandeloze God?', *Trouw* 21.01.1999. In het hoofdstuk 'Het Woord (I)' (30-35) is een kopie opgenomen van hoofdstuk I uit *In gesprek met de Beginselverklaring* (1986), 6-11. In het hoofdstuk 'Het Woord (II)' maakt Louwerse gebruik van P. Schmidt, *In de handen van mensen. 2000 jaar Christus in kunst en cultuur* (Davidsfonds/Leuven: Uitgeverij Kok, 2000) en laat zien hoe Bijbelse verhalen vertolkt zijn in de schilderkunst. Aan dit boek ontleende hij o.m. de verzen Christus van Bartolomeo Suardi (Schmidt, 20v. – tegenwoordig toegeschreven aan diens Italiaanse leermeester Bramante), zie 'Een andere kijk op Pasen?', *OO* (maart 2009), 7. De brochure bevat 29 voetnoten met bronverwijzingen.

2009

Wie is Jezus? Bijbelstudie seizoen 2009-2010, 24pp. (vermoedelijk niet in brochurevorm uitgegeven, wel op A4-formaat bewaard). Deze serie verzorgde Louwerse in de VEGn Velp en Enschede. Louwerse behandelt in vier hoofdstukken de visie van de vier evangelisten op Jezus. Elk hoofdstuk begint met enkele inleidende opmerkingen over de oorsprong, aard en doel van het evangelie. Daarna volgt een uiteenzetting over de specifieke theologische accenten van de evangeliën, waarbij o.a. aandacht besteed wordt aan de

‘titel’ van het Marcusevangelie (Marc. 1:1), de geslachtsregisters bij Matteüs (Matt. 1:1-17) en Lucas (Luc. 3:23-38) en de proloog van het Johannesevangelie (Joh. 1:1-18). Het vijfde hoofdstuk bestaat uit een beknopte samenvatting van de eerdere Bijbelstudies en loopt uit op de (gespreks)vraag: ‘Wat betekent Jezus voor ons? Wat betekent Hij voor de wereld om ons heen?’ De tekst bevat 10 voetnoten met bronverwijzingen. Louwerse maakte voor de serie gebruik van audiovisueel materiaal. Tijdens de Bijbelstudie over Marcus liet hij fragmenten horen van het door de Vlaamse actrice Tine Ruyschaert voorgedragen *Markusevangelie* in een vertaling van Frans van Bladel (Leuven: Davidsfonds, 2000², met 2 CD’s). Tijdens de laatste bijeenkomst werd de Zuid-Afrikaanse Jezusfilm *Son of Man* (2006) van regisseur Mark Dornford-May bekeken.

Liturgie

Louwerse publiceerde diverse liturgische en meditatieve boekjes.

- Gebruiksboekjes voor de opening van vieringen (psalmwoorden, openingsteksten, drempelgebeden): *Het jaar door. Openingsteksten voor vieringen in de Vrije Evangelische Gemeente Velp* (Velp, 1998, 2005, 2007), 60pp. *Op de drempel. Teksten bij de opening van kerkdiensten 2007-2010* (Velp, oktober 2007), 60pp., met literatuuropgave. *Idem 2010-2013* (Velp, december 2010), 63w., met literatuuropgave. *Op de drempel. Teksten bij de opening van kerkdiensten in de Vrije Evangelische Gemeente Velp 2013-2016* (Velp, najaar 2013), 63pp., met literatuuropgave.
- *Engelen van engelen* (Velp, 2008), 18pp. Gebaseerd op *Engel bei uns, himmlische Begleiter durchs Leben* (Verl. Pewai, 2007), 12 pp. Het boekje bevat zeven aquarellen van Evita Gründler bij Bijbelse teksten, waaraan Louwerse korte meditatieve teksten toevoegde.
- Voor de veertigdagentijd redigeerde Louwerse *Zondagboekje. Op weg naar Pasen 2008* (Velp: VEG Velp, Cluster Vieren, 2008), 16pp., *Idem 2009* (Velp/Rozendaal: RvK, 2009), 16pp., *Idem 2010* (Velp: VEG Velp, 2010), 16pp., en *Dagboekje Op weg naar Pasen 2011* (Velp. VEG Velp, 2011). 16pp. Bij de eerste en laatste uitgave wordt de naam van Louwerse als redacteur niet vermeld. In 2012 verscheen *Teksten uit de veertigdagentijd 2012* met meditatieve teksten van Louwerse en anderen. Dit boekje is geïllustreerd en telt 40 pp.
- In 2009 publiceerde Louwerse het boekje *Stille week, teksten - gebeden - liederen* (Uitgave in eigen beheer), 40pp. Het boekje bevat een inleiding, waarin Louwerse de liturgische vormgeving van de vieringen verantwoordt. De verschillende liturgieën worden telkens voorafgegaan door meditatieve teksten en een toelichting op de schikking of voorwerpen op de liturgietafel. Behalve op Pasen werd er niet gepreekt tijdens de vieringen. In de daaropvolgende jaren verschenen soortgelijke liturgische brochures zonder inleiding en toelichtingen en ook zonder vermelding van de naam van Louwerse.
- Louwerse vervaardigde vanaf ca. 1991 ook boekjes met het jaarprogramma en jaarthema. De volgende zijn bewaard:
 - a. Jaarthema 1991 ‘Hiermee nodigen wij u uit’, met toelichting en rooster. Op p. 10v. wordt het profiel van de gemeente beschreven en iets over de geschiedenis van het gebouw.
 - b. Jaarthema 1996/1997 ‘Gemeente binnenste buiten’, met toelichting en rooster.
 - c. Jaarthema 1997/1998 ‘Uit op verzoening’, met toelichting en rooster.
 - d. Jaarthema 1998/1999 ‘Normaal is anders...’, met toelichting en rooster.
 - e. Jaarthema 1999/2000 ‘Jubeljaar’, met toelichting en rooster. Op de omslag is een afbeelding van een sjofar geplaatst. Door te blazen op de sjofar (bazuin) wordt het jubeljaar aangekondigd.

Radiokerkdiensten

- 11 maart 1973. VEG Veendam. Uitgave: Convent van Kerken, Radiopreken-serie nr. 732. Preek n.a.v. Mt. 6:12 en Rom. 13:8.
- 18 september 1977. VEG Velp. Uitgave: IKON-Hilversum. IKON Nr. 618. Preek n.a.v. Deut. 34:1-12 en Joh. 16:16-33.
- 9 november 1980. VEG Velp. Uitgave: IKON-Hilversum. IKON Nr. 718. Preek n.a.v. Richt. 9:1-21 en Luk. 22: 24-27.
- 31 december 1985. VEG Velp. Uitgave: IKON-Hilversum. IKON Nr. 877. Preek n.a.v. Deut. 31:1-8 en Openb. 12:1-6.
- 2 augustus 1992. Vrije Evangelische Gemeente, Gereformeerde Kerk en Hervormde Gemeente, vanuit ‘De oude Jan’ in Velp. L.M. van Hiltten-Matthijssen (liturgie) en A.C. Louwerse (overdenking) . IKON Uitgave: 1102. Preek n.a.v. Richt. 13:1-21 en Luk. 12:13-21.

- 8 februari 1998. VEG Velp. IKON Uitgave: R 9. Voordracht van 'Mijn naam is Job' (eerste monoloog uit het gelijknamige boekje dat in 1998 verscheen).

Oecumenisch Bulletin Raad van Kerken in Nederland

'De Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland', *OB* 2, nr. 1 (jan. 1987), 13v. Louwerse biedt in een kort artikel een overzicht van het ontstaan, de kenmerken en de organisatie van de Bond van VEGn en de partners, waarmee wordt samengewerkt op het gebied van opleiding, zending, diaconaat en jeugdwerk. Ook de samenwerking met de NHK en de GKN wordt genoemd en de participatie in de IFFEC. Het bericht van Louwerse volgt op een mededeling van W.R. van der Zee, *OB* 1, nr. 9 (dec. 1986), 10, over het besluit van de Bond om voor een periode van drie jaar waarnemer te worden van de Raad. In dat kader schreef Louwerse zijn bijdrage. In het artikel *De Raad in vergadering*, *OB* 5, nr. 4 (apr. 1990), 2, schreef Piet Halma dat het waarnemerschap (bedoeld is het lidmaatschap van de RvK) 'sterk ter discussie' stond in de Bond en dat de Raad had ingestemd met het voorstel van het comité om 'het waarnemerschap voor onbepaalde tijd te continueren.'

'Oecumene in de Vrije Evangelische Gemeenten', in de rubriek *Leeswerk*, *OB* 8, nr. 10 (dec. 1993), 15. Korte introductie van Louwerse's studie *De wereld tot woning*. Er wordt gewezen op de 'tweeslachtige houding van de gemeenten ten aanzien van oecumene en interkerkelijke samenwerking.' Aan de ene kant zijn de VEGn vanwege hun missionaire en praktische inslag zich altijd bewust geweest van het belang van samenwerking. Aan de andere kant staan zij wantrouwend tegenover kerkelijke structuren, 'die dwingend zouden kunnen opleggen hoe de plaatselijke gemeente zich zou moeten gedragen,' en 'hebben zij vaak moeite met georganiseerde oecumene.' Volgens het bericht gaat Louwerse in zijn boek in op deze spanning 'en beschouwt de keuzes die in de vrije evangelische gemeenten worden gemaakt.'

'Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland' in: de rubriek *Kerktekening*, *OB* 9, nr. 5 (mei 1994), 11v. Louwerse geeft een impressie van de Bond en van de Beginselen, die hij typeert als 'een geloofsdocument (...) als een preludium, een voorspel waarin de toon wordt gezet en het thema vast wordt aangegeven.' Bij de kenmerken vermeldt hij dat de gemeenten al vanaf het begin 'geen theologische eenheid' vormden en wijst hij op het congregationalistische karakter van de Bond. Ook de kinderdoop komt naar voren, waaruit z.i. 'de band met de Reformatie' blijkt. Verder beschrijft Louwerse de dubbelheid van de Bond als het gaat om (oecumenische) samenwerking. Een zekere openheid naar andere kerken en gelovigen behoort kenmerkend te zijn voor VEGn, aldus Louwerse, maar 'de gemeenten zijn echter vaak enigszins aarzelend als het erom gaat deze openheid te vertalen in deelname aan grote organisatorische verbanden.' Ook de plaats van vrouwen als predikant en ambtsdrager en de liturgische verschillen in de Bond komen aan de orde.

In de jaren 2000 wordt de inbreng van Louwerse in de RvK regelmatig vermeld in de rubriek *De Raad in vergadering*. In *OB* 15, nr. 7 (jul. 2000), 2, wordt melding gemaakt van het idee dat een kerkgenootschap na drie jaar een beslissing zou moeten nemen om al of niet lid te worden van de RvK, waardoor het waarnemerschap 'op termijn' zou vervallen. Louwerse reageerde daarop met een 'bewogen pleidooi (...) het actieve waarnemerschap van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten te continueren.' Dit vond veel bijval en leidde ertoe dat de Raad bereid was te zoeken naar een 'werkbare oplossing'. Louwerse was ook bij andere onderwerpen betrokken zoals blijkt uit *OB* 16, nr. 9 (nov. 2001), 2v. In een discussie over geweld merkte hij op dat 'meer expliciet uitgedrukt mag worden dat ook kerken zelf niet vreemd staan ten opzichte van geweld.' Verder reageerde hij op een viering in de Dom te Utrecht n.a.v. de aanslagen op 11 september 2001. Hij was onder de indruk van de woorden van de imam, maar vond het geheel van de dienst 'wat verbaal'. Ook sprak hij zijn 'grote zorg uit over de identificatie van westerse normen en waarden met christelijke normen en waarden in het spreken over de gebeurtenissen in de Verenigde Staten. Dat lijkt eigenlijk heel erg op wat van islamitische zijde gebeurt. Op deze wijze wordt de Amerikaanse politiek met religieuze argumenten verdedigd. Het is evident dat terrorisme bestreden moet worden, maar we moeten ons wel afvragen waarom de duizenden doden in Amerika ons zo schokken en de miljoenen andere slachtoffers in de rest van de wereld niet, aldus Louwerse.' In *OB* 17, nr. 1 (jan. 2002), 3, sprak hij zich uit over de taakstelling van een projectgroep voor de relatie tussen de lokale oecumene en de landelijke Raad. 'Met name Raadslid Louwerse pleitte voor meer wisselwerking. Het gaat niet alleen om wat de landelijke Raad wil communiceren met het grondvlak, maar het is even belangrijk te weten wat de plaatselijke oecumene van de Raad verwacht.' In *OB* 17, nr. 4 (apr. 2002), 2v., wordt gesproken over een

consultatie, waarbij de economische verhoudingen in de wereld aan de orde zullen worden gesteld. ‘De heer Louwerse van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten benadrukte het niet-vrijblijvende karakter van de discussie over deze vragen. Hij verwees naar de WARC (Wereldalliantie van gereformeerde/hervormde kerken) die vragen van economie een zaak van belijden, een ‘processus confessionis’, genoemd heeft. ‘Zijn ook wij niet van mening dat we behoefte hebben aan een profetische stem in eigen kring?’, zo vroeg hij zich af.’ Verder wordt in dit verslag vermeld dat de Raad zich wil bezinnen op de *Charta Oecumenica*. ‘Na een introductie van het eerste deel door de voorzitter [A.H.C. van Eijk] ontspan zich een openhartige discussie, waartoe de heer Louwerse de aanzet gaf met zijn uitroep: ‘Ik geloof überhaupt niet in de kerk, maar wel in God die mensen tot gemeenschap roept.’ In een discussie over de spiritualiteit van de RvK, *OB* 17, nr. 7 (jun. 2002), 2, merkte Louwerse op: ‘Het christelijk geloof is onze inspiratiebron en onze spiritualiteit komt daaruit voort.’ Ook leverde hij een bijdrage aan een discussie over de vraag of de kerken voldoende van zich hadden laten horen na de aanslagen van 11 september 2001, zoals blijkt uit *OB* 17, nr. 8 (okt. 2002), 2: ‘De heer Louwerse, die niet zelf aanwezig kon zijn, maar zijn reactie op papier had gezet, vroeg zich af of het verhaal van de kerken en het beleid van de Raad nu anders zou moeten zijn dan vóór 11 september. Hij meende dat de boodschap van recht en gerechtigheid dezelfde is.’ Louwerse hield zich ook met liturgische zaken bezig, zoals blijkt uit *OB* 17, nr. 9 (nov. 2002), 2, waar vermeld wordt dat hij zich ‘een warm pleitbezorger van het Oecumenische Leesrooster (betoonde).’ Verder liet hij zich niet onbetuigd in een gesprek over Jezusbeelden n.a.v. de brochure *Wie zeggen de mensen dat ik ben?* van de beraadgroep Interreligieuze ontmoeting, *OB* 3/04 (mrt. 2004), 4: ‘Raadslid Louwerse (Bond van Vrije Evangelische Gemeenten) sprak met name aan dat geen enkel beeld de boventoon voert.’ Tijdens een ander gesprek, dat ging over de spanning tussen de ‘onopgeefbare verbondenheid met het joodse volk’ en solidariteit met de Palestijnen, merkte Louwerse op ‘dat de bijzondere relatie van God met zijn volk geen privileges oplevert, maar juist een grote dienstbaarheid vraagt’ (*OB* 2/05 (feb. 2005), 3). Hij nam ook een duidelijke positie in tijdens een discussie over de WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) en de zorg voor kwetsbare mensen: ‘Enerzijds moeten de kerken zich in het maatschappelijk debat mengen en bepleiten dat de meest kwetsbare mensen in onze samenleving recht houden op menswaardige zorg, stelde de heer Louwerse onomwonden. Maar de kerk is geen zorgaanbieder. Anderzijds is het ook duidelijk dat kerken altijd zullen proberen te helpen, wanneer mensen echt in de problemen komen. ‘Onze sterke kant is constateren waar de samenleving in gebreke blijft en waar de gaten vallen’, aldus Louwerse. (*OB* 3/05 (mrt. 2005), 3). De laatst vermelde bijdrage van Louwerse is te vinden in (*OB* 9/05 (nov. 2005), 3). In een discussie over de vraag of de balans tussen de aandacht voor theologische vragen enerzijds en maatschappelijke vragen anderzijds verstoord was in de Raad, zoals de rooms-katholieke delegatie had inbracht, was Louwerse met anderen van mening dat dit niet het geval was, maar dat in de media de maatschappelijke stellingname van de Raad meer aandacht kreeg. ‘De heer Louwerse van de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten onderscheidde dan ook het beeld dat de Raad van zichzelf heeft en de beeldvorming in de media.’

‘Over doop in Vrije Evangelische Gemeenten’, *OB* 3/04 (mrt. 2004), 8v. In dit artikel besteedde Louwerse aandacht aan een discussie over dooppraktijken in de Bond, die gevoerd werd tijdens de EBV van 2003. Hij positioneerde de VEGn naast de Gereformeerde Kerken, die in de negentiende eeuw begonnen te benadrukken dat ‘alleen het geloof met de sacramenten kan omgaan.’ De gereformeerden baseerden zich daarvoor op de Nederlandse belijdenisgeschriften, de VEGn op het ‘persoonlijk geloof’. In de Bond werd in 1881 gekozen voor de kinderdoop, hoewel Bonden in het buitenland vaak uitgingen van de geloofsdoopt. Kenmerkend voor de VEGn is echter dat zij kinderdoop en geloofsdoopt niet tegen elkaar willen uitspelen. De discussie in 2003 ging over de vraag of je ook mensen die als kind gedoopt zijn, opnieuw kunt dopen zoals in sommige gemeenten gebruikelijk was geworden. Louwerse schetste de vragen die deze praktijk in de Bond opriep en wees op de brochure *Over doop in Vrije Evangelische Gemeenten* (Velp: Bond VEG, 2003; Brochurereeks nr. 16).

‘Leven in overvloed’, *OB* 8/04 (okt. 2004), 6v. Louwerse schreef een impressie van de assemblee van de WARC in Accra te Ghana, waar hij met een Nederlandse delegatie van vertegenwoordigers uit verschillende kerken aan deelnam (zie voor een foto van de delegatie, waar ook Louwerse op staat, *OB* 8/04, 3). Het ging in Accra ‘over de vraag wat het belijden van het geloof te maken heeft met zaken als economie en zorg voor de schepping.’ De discussie over economische ongelijkheid mondde uit in de publicatie van *The Accra Confession*, waarin kritiek op het westerse neoliberale kapitalisme niet werd geschuwd. Grote indruk maakte het bezoek aan de slavenburch El Mina ‘waar onze voorvaders 200 jaar

lang slaven gevangen hebben gehouden.’ Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 94vv.

‘Vrolijk orthodox’, *OB* 10/2006 (dec. 2006), 12v. Het artikel is geschreven n.a.v. het 125jarig jubileum van de Bond. De context van de Bond in de 19de eeuw komt aan de orde evenals de veranderingen die in de loop van de tijd zijn ontstaan. Samenwerking met anderen is een belangrijk thema. Niet alleen omdat een kleine geloofsgemeenschap ‘alleen al vanwege haar omvang is aangewezen op samenwerking met anderen, maar ook omdat we hebben uitgesproken elkaar te herkennen in het belijden van Christus als Heer.’ (Dit laatste sprak de Bond in de jaren 1970 en 1980 reeds uit in samenwerkingsovereenkomsten met de NHK en de GKN en werd in 2008 opnieuw bevestigd bij de totstandkoming van de associatieovereenkomst met de PKN). Aan het slot van het artikel gaat Louwerse in op de gesprekken over de toekomst van de Bond die hij in opdracht van het comité voerde. ‘Er is geen tendens tot opgaan in een ander kerkgenootschap waar te nemen. Wel beseffen de gemeenten dat eenheid in Christus en het besef van een gezamenlijke opdracht de andere kerken dichterbij brengt.’ Deze tekst verscheen ook in Leo Mietus (red.), *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* (Gorinchem: Narratio, 2018), 179vv.

De RvK publiceerde op haar website een in memoriam bij het overlijden van Louwerse, zie http://www.raadvankerken.nl/pagina/3019/bert_louwerse_overleden

Nederlandse Zondagsschoolvereniging

Louwerse was jarenlang lid van het bestuur van de NZV (in de verslagen van de jaarvergaderingen die zijn ingebonden in *Kind en Zondag* heb ik geen vermelding gevonden van de aanvang van het bestuurslidmaatschap van Louwerse). In het ‘Jaarverslag van de Nederlandsche Zondagsschool Vereniging over de periode 1 juni 1993 tot 31 mei 1994’, in *Kind en Zondag* 63 nr. 10 (maart 1995), wordt onder de kop ‘Jaarvergadering op vrijdag 17 maart 1995’ vermeld dat ‘het bestuurslid ds. A.C. Louwerse bereid gevonden [is] de funktie van voorzitter over te nemen.’ Hij volgde H. Lofvers op. In het ‘Jaarverslag van de Nederlandsche Zondagsschool Vereniging over de periode 1 juni 1994 tot 31 mei 1995’, in *Kind en Zondag* 64 nr. 11 (april 1996), wordt de benoeming van Louwerse tot voorzitter gememoreerd. Aan het slot van het verslag merkt bestuurssecretaris H. Mondeel op: ‘Het is fijn om te mogen constateren dat onder de goede leiding van de nieuwe voorzitter, ds. A.C. Louwerse, en de nieuwe directeur, de heer E.K. van de Plassche, de NZV, getrouw aan haar doelstelling, dienstbaar blijft aan allen die zich inzetten voor de geloofsopvoeding.’ Louwerse vervulde de functie van voorzitter tot 31 mei 2002.

(Zonder titel) *Kind en Zondag* 63, nr. 10 (maart 1995), 2. Door Louwerse uitgesproken dankwoord bij het afscheid van H. Lofvers.

Vanaf mei 1996 verscheen *Kind en Zondag* onder de titel *Kind op Zondag*. De opzet van het blad was vernieuwd. Louwerse schreef sindsdien regelmatig een bijdrage voor de nieuwe rubriek ‘Van de bestuurstafel’. Hij voorzag zijn bijdragen meestal van één kop, soms van enkele tussenkopjes. Hieronder is alleen de kop die boven het artikel staat opgenomen.

‘Een nieuwe jas’, *Kind op Zondag* 64 nr. 12 (mei 1996), 2. Louwerse introduceert de vernieuwde opzet van *Kind op Zondag*.

‘Dan gebeurt er nog eens wat in de kerk’, *Kind op Zondag* 65 nr. 1, 2, 3 (zomer 1996), 2. Over de zin van het werken met projecten voor kinderen in de kerk, ook als er maar weinig kinderen zijn.

‘Een auto voor grote gezinnen’, *Kind op Zondag* 65 nr. 4 (sept. 1996), 2. Over het verschil in perspectief tussen kinderen en volwassenen. Volwassenen zien dingen eerder en maken kinderen daarop attent. Maar kinderen kunnen ook iets zien wat volwassenen niet zien. ‘Zo rijk is geloofsopvoeding!’

‘De NZVereeniging’, *Kind op Zondag* 65 nr. 5 (okt. 1996), 2. Over de rol van de NZV als vereniging.

‘De markt’, *Kind op Zondag* 65 nr. 6 (nov. 1996), 2. Louwerse wijst erop dat ook de NZV ‘tegenwoordig ‘marktgericht’ moet werken’. Maar als non-profit organisatie is het doel anders: ‘We willen met kinderen

gaan in het voetspoor van Jezus, geënt op de joodse traditie. Daartoe is de NZV ruimt 130 jaar geleden opgericht.’

‘Kerstfeest’, *Kind op Zondag* 65 nr. 7 (dec. 1996), 2. Over de voorbereidingen van de NZV op de advents- en kerstprojecten en het zoeken naar ‘telkens weer andere invalshoeken’.

‘De NZV een springlevende vereniging!’, *Kind op Zondag* 65 nr. 9/10 (febr.-mrt. 1997), 2. Over een nieuwe organisatiestructuur met ringen, regio’s en regiocoördinatoren, die de NZV-verenigingsraad zullen vormen.

Kind op Zondag 65 nr. 11 (apr. 1997), 3. In het ‘Jaarverslag NZV 1995-1996’ wordt gemeld dat Louwerse de ‘grote en oprechte dank’ van het bestuur van de NZV verwoordde bij het afscheid van dhr. F. Vos, mw. E.A. Hoogteijling en drs. H. Mondeel als bestuursleden.

‘Hemelvaart valt vroeg’, *Kind op Zondag* 65 nr. 12 (mei 1997), 2. Louwerse onderstreept het belang van het ‘doorgaan met verhalen vertellen’ ook al wordt de kennis van de christelijke traditie steeds minder. ‘Zodat we Hemelvaart met meer in verband brengen dan een lang weekend, misschien wel koud, kamperen.’

‘De palmtakjes zijn symbool van het leven’, *Kind op Zondag* 66 nr. 1 (juni-aug. 1997), 2. Louwerse reflecteert op de bijdrage ‘Wie is het grootste in het koninkrijk der hemelen?’ van theologisch NZV-adviseur W. Roobol, in: *Kleuren van een toekomst, christelijk onderwijs en schoolcultuur* (Hilversum: NZV, 1997), 95-98. Zij pleit voor een ontvankelijke houding voor wat kinderen inbrengen. Louwerse wijst daarbij, in navolging van Roobol, op één van de uitgangspunten van de NZV, ‘waarin wordt verwoord dat in de geloofsopvoeding volwassene en kind naast elkaar staan als kinderen van God.’

‘Automatiseren’, *Kind op Zondag* 66 nr. 2 (sept-okt. 1997), 2. Louwerse bezint zich n.a.v. de automatisering van de administratie van de NZV op de risico’s van het computertijdperk, waarin ‘het gevoel aanwezig is dat alles mogelijk is, mits er maar voor wordt betaald.’

‘De kracht van een verhaal’, *Kind op Zondag* 66 nr. 3 (nov. 1997), 2. Louwerse introduceert de vernieuwde kinderbijbel *Om te beginnen* en vermeldt dat Erika Cotteleer de illustraties verzorgd heeft. In 1998 ontwierp Cotteleer op verzoek van Louwerse de omslag van zijn boek *Job* in de stijl van de kinderbijbel.

‘Statutenwijziging’, *Kind op Zondag* 66 nr. 4 (dec. 1997), 2. N.a.v. een statutenwijziging schrijft Louwerse dat ‘volgens de oude statuten de grondslag en het doel van de vereniging niet [mogen] worden veranderd.’ Dat vindt hij ver gaan. ‘Wie bepaalt bijvoorbeeld nu hoe men over honderd jaar moet denken of handelen. Aan de andere kant: als het goed is vindt in de grondslag de beworteling van de vereniging plaats. De wortels bepalen de identiteit van de vereniging. Vervolgens zal daar echter in de actualiteit van het moment vorm aan moeten worden gegeven.’

‘Koffie en eeuwigheid’, *Kind op Zondag* 66 nr. 5 (jan-febr. 1998), 2. Louwerse benadrukt n.a.v. een verhaal over de Deense predikant en verzetsstrijder Kai Munk dat eeuwigheid (het godsdienstige) en koffiedrinken (het sociaal-emotionele) bij elkaar horen, maar ook verschillende aspecten van geloofsopvoeding zijn. Hij meldt dat de NZV daarom ‘naast de uitgeverij NZV ook de uitgeverij Kwintessens in het leven heeft geroepen. Bij die laatste kunt u terecht als het gaat over gevoelens, over hoe je mens bent, over de natuur en over andere godsdiensten.’

‘Waar doe je het voor?’, *Kind op Zondag* 66 nr. 6 (mrt-apr. 1998), 2. N.a.v. de eerder vermelde statutenwijziging schrijft Louwerse over een hernieuwde bezinning op het doel van geloofsopvoeding, die niet meer vanzelfsprekend tot kerkelijke betrokkenheid hoeft te leiden.

‘Samenwerking’, *Kind op Zondag* 66 nr. 7 (apr-mei 1998), 2. Louwerse beschrijft diverse vormen van samenwerking tussen de NZV en andere (kerkelijke) organisaties. Ook meldt hij dat voor het eerst in de geschiedenis van de NZV een bestuurslid uit de Rooms Katholieke Kerk is gekozen.

‘Jaarvergadering 1998’, *Kind op Zondag* 67 nr. 1 (jun-aug. 1998), 2. Korte uiteenzetting over de statuten- en structuurwijzigingen die de NZV in 1998 doorvoerde. Louwerse meldt dat de grondslag ongewijzigd blijft, omdat dit statutair was vastgelegd. Verder wordt het bestuur kleiner en wordt er voortaan ‘op hoofdlijnen bestuurd’. Ook wordt de instelling van de verenigingsraad genoemd, samengesteld uit regiocoördinatoren. ‘Zij bieden in het gebied waarvoor zij verantwoordelijk zijn diensten aan de leden aan.’

‘Meer dan het gewone’, *Kind op Zondag* 67 nr. 2 (sept-okt. 1998), 2. Over Uitgeverij NZV en Uitgeverij Kwintessens, waarbij volgens Louwerse niet het maken van winst (voor aandeelhouders) voorop staat, maar wat de leden willen.

‘Op afstand’, *Kind op Zondag* 67 nr. 4 (nov-dec. 1998), 2. Louwerse legt uit wat met ‘besturen op afstand’ bedoeld wordt. Het betekent niet op een afstandelijke manier besturen, maar ‘de hoofdlijnen van beleid uitzetten en vervolgens de werkzaamheden delegeren aan een deskundige groep van medewerkers. Die moet je als bestuur niet voor de voeten lopen.’

‘Natuurlijk...’, *Kind op Zondag* 67 nr. 5 (jan-febr. 1999), 2. Over een cursusdag met Karel Deurloo, die een gastcollege verzorgde over ‘bijbelverhalen vertellen’. Louwerse gaf een impressie van diens exegese van het scheppingsverhaal uit Genesis. ‘Ik leerde op die dag van Karel Deurloo dat de hele aarde niet draait om de mens, maar dat de mens er is voor de hele aarde. Dat is nogal een verschil. De hele schepping krijgt op sjabbat haar bestemming. En van sjabbat tot sjabbat mag die schepping (inclusief de mens!) onderhouden worden.’

‘Missie’, *Kind op Zondag* 67 nr. 6 (febr-apr. 1999), 2. Over de missie van de NZV: ‘Jongeren en hun begeleiders ondersteunen bij het kennismaken met en het beleven van het Christelijk geloof geworteld in de Joodse traditie.’ Louwerse maakt duidelijk dat dit ook geldt voor het personeelsbeleid, waarbij bereidheid om het evangelie uit te dragen en verantwoord omgaan met personeel hand in hand gaan.

‘Vader, och vader...’, *Kind op Zondag* 67 nr. 7 (apr-mei. 1999), 2. Louwerse wijst op de expositie *Het Reveil in druk*, waarbij ook aandacht werd besteed aan C.S. Adama van Scheltema, oprichter van de NZV (1865), die veel liederen schreef, waaronder het lied ‘Vader, och vader’ dat gericht was tegen drankmisbruik. ‘De bedoeling van de NZV en de zondagsscholen in die tijd was, dat zij een kweekplaats werden voor praktisch christendom. Zelfs Abraham Kuyper, die niet kritiekloos stond tegenover het zondagsschoolwerk, heeft later gezegd: ‘Het is de zondagsschool die in de 19^e eeuw de Christelijke kerk gered heeft.’ Na 135 jaar geldt volgens Louwerse voor de NZV nog steeds dat het geloof ‘gevolgen heeft voor keuzes die we in ons leven maken.’

‘Christelijk?’, *Kind op Zondag* 68 nr. 1 (jun-aug. 1999), 2. Volgens Louwerse is er in de praktijk weinig verschil tussen de normen en waarden die in uitgaven van Kwintessens uitgedragen worden en in die van niet christelijke uitgevers. Maar de motivatie en uitgangspunten zijn anders. Louwerse vindt het belangrijk die niet te verhehlen. ‘Daarom melden we ook met een zekere trots dat uitgeverij Kwintessens een onderdeel is van de NZV.’

‘Achteruitkijkspiegel’, *Kind op Zondag* 68 nr. 2 (sept-okt. 1999), 2. Over de waarde van verhalen ‘van gisteren’ als ‘spiegels’ voor vandaag en morgen. ‘Want hoe neem je de ervaringen van gisteren mee op weg naar morgen? Hoe laat je ‘morgen’ niet belasten door ‘gisteren’, maar doe je wel recht aan het feit dat we intussen een hele weg hebben afgelegd die niet in onze koude kleren is gaan zitten? Het is inherent aan het joodse en christelijke geloof dat we de spanning tussen deze twee overeind houden en proberen vruchtbaar te maken.’

‘Zonsondergang’, *Kind op Zondag* 68 nr. 3 (okt-nov. 1999), 2. Over het belang van het werken met het *Oecumenische leesrooster*, waardoor ook minder bekende Bijbelgedeelten aan bod komen. ‘Dat behoedt je voor het alleen maar vertellen van je favorieten en daarmee voor eenzijdigheden.’ Zoals de telkens terugkerende zonsondergangen die Louwerse tijdens een vakantie fotografeerde.

‘Lastig’, *Kind op Zondag* 68 nr. 4 (nov-dec. 1999), 2. Louwerse voert een pleidooi om niet ‘achterover te leunen’ als het gaat om geloofsopvoeding, maar open te staan voor nieuwe mogelijkheden naast *Kind op*

Zondag en Kind op Maandag. 'We brengen ook goede uitgaven op de markt, maar het kan best beter. Het kan misschien ook wel anders.'

'Drie eeuwen NZV', *Kind op Zondag* 68 nr. 5 (jan-mrt. 2000), 2. Over de permanente vertaalslag die een organisatie als de NZV levert om de evangelische boodschap zo te vertolken 'dat mensen er in de huidige tijd mee uit de voeten kunnen.' Volgens Louwerse wil de NZV daarover in haar jubileumjaar in gesprek zijn.

'Daar kopen ze toch maar drugs voor...', *Kind op Zondag* 68 nr. 6 (jan-mrt. 2000), 2. Louwerse refereert aan de Réveilinspiratie van de oprichter van de NZV, C.S. Adama van Scheltema, die een bekende drankbestrijder was in de negentiende eeuw. Bij de NZV ging het om geloof met de daad en dat wil Louwerse graag zo houden, ook in kritiek op de lakse houding van veel tijdgenoten zoals die moeder die geen daklozenkrant wil kopen, 'want van de opbrengst kopen ze toch maar drugs.'

'Inspiratie', *Kind op Zondag* 68 nr. 7 (apr-jun. 2000), 2. Louwerse reflecteert op het themawoord 'inspiratie' dat gekozen is voor het lustrumjaar van de NZV. Hij vindt zijn inspiratie in het Bijbelse verhaal over de mens die een levend wezen werd toen God hem de levensadem 'inblies' (een van de betekenissen van inspireren). 'Inspiratie is dus datgene wat jou tot de unieke mens maakt die jij bent. Dat is nu precies wat ons bij de NZV voor ogen staat: mensenkinderen duidelijk maken dat zij een uniek mens zijn. In de ogen van God en ook voor hen die de weg van God willen gaan.'

'De stoel', *Kind op Zondag* 69 nr. 1 (jun-sept. 2000), 2. Louwerse pleit ervoor de Bijbel zelf te gebruiken voor de voorbereiding op de kindernevendienst en hem niet ongebruikt te laten als een oude stoel. 'Als je kiest voor het uitgangspunt om kinderen iets aan geloof mee te geven, gebaseerd op de bijbelse boodschap, zul je die bijbel zelf moeten gebruiken.'

'Lustrum', *Kind op Zondag* 69 nr. 2 (sept-okt. 2000), 2. Aankondiging van de lustrumviering die op 5 nov. 2000 in de Grote Kerk te Naarden werd gehouden.

'Een mol', *Kind op Zondag* 69 nr. 3 (okt.-nov. 2000), 2. Louwerse vergelijkt de geloofsopvoeding met wat een mol doet: zij is een klein, onopvallend dier, maar haar graafwerk heeft grote gevolgen.

'Het zij zo!', *Kind op Zondag* 69 nr. 4 (dec. 2000), 2. Louwerse benadrukt het belang van de actualisering in de geloofsopvoeding. De NZV biedt een handreiking die al lang van te voren is voorbereid. 'De actualiteit wordt door u gebruiker ingebracht. Want geloofsopvoeding kun je niet via een tijdschrift doen.'

'Het land van de zondagskinderen', *Kind op Zondag* 69 nr. 5 (jan-febr. 2001), 2. Impressie van de lustrumviering in de Grote Kerk te Naarden, waar 'zo'n zeshonderd mensen, kinderen en volwassenen, aan hebben deelgenomen.' De naam van de rubriek *Van de bestuurstafel* luidde vanaf dit nummer *Van de voorzitter*.

'Afkortingen', *Kind op Zondag* 69 nr. 6 (mrt-apr. 2001), 2. Louwerse mengt zich in de discussie over de vertaling van de Bijbelse Godsnaam 'JHWH', die in de aanloop naar de nieuwe Bijbelvertaling van het NBG in 2004 veel stof deed opwaaien. Louwerse opteerde niet voor de 'afkorting' JHWH, 'want dan wordt God jargon, en iets ergers kan God niet overkomen.' (Uiteindelijk koos het NBG voor de traditionele naam 'Heer').

'Hemel en aarde', *Kind op Zondag* 69 nr. 7 (apr-jun. 2001), 2. Een reflectie van Louwerse n.a.v. het verschijnen van de godsdienstmethode *Hemel en aarde* van uitgeverij Kwintessens. Hemel staat 'voor de spirituele kant van ons bestaan'. Aarde heeft te maken 'met geschiedenis en verantwoordelijkheid. Met werken en beminnen. Met je fiets en je kind, je partner en de vleermuis. Maar ook met de fabriek en de verzekeringsmaatschappij. Het ziekenhuis en de school.' Volgens Louwerse zijn hemel en aarde niet van elkaar te scheiden.

'Visitekaartjes', *Kind op Zondag* 70 nr. 1 (jun-aug. 2001), 2. Louwerse is niet gelukkig met de mentaliteit van het opdringen van boodschappen zoals sommigen doen met hun 'visitekaartjes'. Als het gaat om de kerk is dat funest, want het zal alleen maar leiden tot 'waardevermindering van haar 'product' en tot

irritatie bij de ‘doelgroep’, om maar een paar niet-kerkelijke termen te gebruiken.’ Het gaat er volgens Louwerse om niet al te zeer in te spelen ‘op het consumentengedrag van veel mensen in onze samenleving’, maar trouw te blijven aan ‘onze eigen kwaliteitseisen’.

‘Handsfree’, *Kind op Zondag* 70 nr. 2 (sept-okt. 2001), 2. Een ironische column over een predikant, die achter het stuur aan zijn preek of gebeden zit te werken en rijgedrag vertoont dat doet denken aan iemand die mobiel belt. Als de kerk zich zo presenteert in de samenleving zal zij niet serieus genomen worden, aldus Louwerse.

‘Profiel’, *Kind op Zondag* 70 nr. 3 (nov. 2001), 2. Louwerse schrijft dat het profiel van een organisatie alleen maar effect kan hebben als het door de leden gedragen wordt. Het moet leven in de harten van de mensen.

‘Een boompje in de bloei’, *Kind op Zondag* 70 nr. 4 (dec. 2001), 2. Louwerse speelt met enkele gedachten over de natuur, die zich ‘lang niet altijd wat aantrekt van onze wetmatigheden en onze ordelijke manier van denken,’ en schildert de Schepper als een tuinier, die zelf geraakt wordt door wat er in de natuur gebeurt.

‘De klokkenwinkel’, *Kind op Zondag* 70 nr. 5 (jan-febr. 2002), 2. Introductie van het boek *En dat is zeven! Zeven manieren om kinderen uit de Bijbel te vertellen* (Hilversum: NZV, 2001), van Karel Deurloo, Hanna van Dorssen, Karel Eijkman e.a.

‘Vliegeren’, *Kind op Zondag* 70 nr. 6 (febr-mrt. 2002), 2. Louwerse schrijft over de vele vliegers op de Ginkelse hei, die niet in elkaar verward raken. Volgens hem zijn daar enkele lessen uit te trekken: let op anderen die meer van de wind weten dan jij en ‘kom alleen maar dicht bij elkaar als je het leuk vindt en bereid bent rekening met elkaar te houden.’ Je moet ook verstand hebben van vliegeren, want ‘één onbenul kan meer kapot maken dan alle anderen lief is.’ Daarom is de laatste les: ‘houd rekening met een onbenul. Die zijn er altijd en soms ben je het zelf.’

‘Algemene ledenvergadering’, *Kind op Zondag* 70 nr. 7 (apr-mei. 2002), 2. De laatste bijdrage van Louwerse als voorzitter van het bestuur van de NZV. Hij meldt dat de NZV zal worden omgebouwd tot een stichting en dat zijn opvolger drs. C.J. Visser is. Hij waardeert de grote inzet van velen voor de NZV en schrijft: ‘Ik vind het een prestatie van de eerste orde dat een bijna honderveertigjarige organisatie al die tijd in staat is gebleken de inspiratie van het begin vast te houden en daar in elke tijd weer op eigen wijze vorm aan weet te geven.’

E.K. van de Plassche, ‘Afscheid van de voorzitter’, *Kind op Zondag* 70 nr. 7 (apr-mei. 2002), 2. Van de Plassche schetst dat er in de periode van het voorzitterschap van Louwerse ingrijpende beslissingen werden genomen zoals de beslissing van een éénhoofdige directie, de verhuizing van Amsterdam (Bloemgracht) naar Hilversum (Nassaulaan), bestuurlijke vernieuwing en verbreding van activiteiten naar o.a. rooms-katholieke parochies en basisscholen, de oprichting van uitgeverij Kwintessens, wijzigingen in de juridische structuur etc. Volgens Van de Plassche was Louwerse als voorzitter geheel op zijn plaats. ‘Persoonlijk heb ik de steun van Bert altijd als weldadig ervaren: Hij was er als het moest, maar drong zichzelf nooit op. En gelukkig was er altijd ruimte voor de broodnodige humor. Mede door de goede verstandhouding tussen bestuur, directie en medewerkers heeft de NZV de afgelopen jaren een stormachtige groei doorgemaakt. Bert’s visie was daarbij van onschatbare waarde.’ Louwerse bleef na zijn periode als bestuursvoorzitter betrokken bij de NZV als lid van de Raad van Advies.

In *Trouw* verscheen op 15.11.2002 een artikel bij het aftreden van Louwerse als voorzitter van de NZV: <https://www.trouw.nl/home/een-aangeboren-vermogen-dat-licht-te-beschadigen-is~adad2ede/>

‘De bron. Een succesnummer bij uitstek’, in: *Fragmenten uit 25 jaar NZV met hd [Herman Docter] 1 maart 1981 – 1 maart 2006* (Uitgave NZV, Kwintessens NZV, UnieNzv, 2006), z.p. Louwerse leverde een bijdrage aan een liber amicorum voor Herman Docter en memoreert o.a. diens afkomst uit de VEG Nijverdal. Hij wijst op de inspiratiebron van de NZV, die – bij alle veranderingen in vestigingsplaats en methodiek – blijft. ‘Het oude ideaal is nog steeds relevant: als je mensen echt wilt helpen moet je hen een waardige plaats in de maatschappij geven.’

Familiegeschiedenis

Was getekend. Jacobus Louwerse 31 oktober 1871 - 18 april 1936 (Uitgave in eigen beheer, najaar 2013), 28pp. Het boekje bevat een aantal momenten uit de levensgeschiedenis van de grootvader van Louwerse en diende als aanvulling op een eerder dat jaar verschenen fotoboek. Louwerse reconstrueerde de militaire loopbaan van zijn grootvader aan de hand van documenten van de KNIL. Uit verder onderzoek bleek dat Jacobus, die in 1896 vervroegd terugkeerde naar Nederland, door werkloosheid aan lager wal raakte en verviel tot 'bedelarij en landloperij'. Op 14 september 1896 werd hij daarvoor in Middelburg opgepakt - bedelarij en landloperij was destijds strafbaar - en vervolgens te werk gesteld in de Rijkswerkinrichting Veenhuizen in Groningen. Hij verbleef daar een half jaar. In 1900 huwde Jacobus met Reina Karstenberg (1878-1943). Na omzwervingen in Nederland en Duitsland kwam hij als stoker in de textielindustrie van Enschede terecht. Het boekje is voorzien van bijlagen met informatie over de geslachten Louwerse en Karstenberg. In de tekst heeft Louwerse - net als in zijn boekje over het kerkgebouw van de VEG Velp - meer algemene historische informatie verwerkt o.a. over de KNIL, de geschiedenis van Veenhuizen, de textielindustrie in Twente en de woonwijk Pathmos in Enschede, waar zijn grootouders tot hun dood woonden.

Ter gelegenheid van het verschijnen van het boek *Weggaan en toch blijven. Bert Louwerse in woord en geschrift* werd een symposium gehouden op 26 mei 2018 te Bussum. De daar uitgesproken teksten en gespreksstellingen zijn in deze bundel opgenomen, evenals enkele andere teksten over het boek.

Naast deze bijdragen is een titellijst opgenomen, waarin de door Bert Louwerse ondertekende werken worden vermeld en een samenvatting van de inhoud wordt gegeven.

Deze bundel kan als gespreksmateriaal gebruikt worden in gemeenten en tijdens regiobijeenkomsten naast het boek *Weggaan en toch blijven*. De titellijst is bedoeld als naslagwerk, die nuttig kan zijn voor zelfstudie of studieopdrachten.

Uit de folder die bij het boek verscheen:

Ds. Bert Louwerse (1943-2014) was jarenlang actief op het kerkelijk erf. Hij werkte onder meer als gemeentepredikant en als algemeen secretaris in de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland. Het boek *Weggaan en toch blijven* geeft een indruk van zijn (theologische) interesse zoals blijkt uit de volgende thema's:

1. Lichaam van Christus
2. Bond en oecumene
3. Gemeente wereldwijd
4. Toerusting
5. Bond: congregationalisme, structuur en het ambt van de gemeente
6. De kleine gemeente
7. Verhalen

Ds. E. van den Berg-Strijker is emeritus-predikant in de Bond van VEG en voorzitter van het bestuur van het Seminarium van de Bond.

Dr. L. Mietus is verbonden aan het Seminarium, dat gevestigd is bij de Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam.